

A NÉPGAZDASÁGI MÉRLEGRENDSZER KITERJESZTÉSE

ÁRVAY JÁNOS

Egy korábbi tanulmány¹ bemutatta, hogy a szocialista országok — és köztük Magyarország is — milyen elszámolási rendszert alkalmaznak a népgazdaságban végbemenő gazdasági folyamatok átfogó, szintetikus vizsgálatára. A tanulmány egy matrix segítségével ugyanúgy keretbe foglalta ezen elszámolási rendszer különböző kimutatásait, mint ahogyan ezt a nyugati országokban bevezetett nemzetgazdasági számlarendszer továbbfejlesztett változatának kidolgozásánál tették. E tanulmány célja annak ismertetése, hogy milyen irányban tervezzük továbbfejleszteni népgazdasági mérlegrendszerünket, hogy az jobban megfeleljen a vele szemben támasztott követelményeknek. A Magyarországon jelenleg rendszeresen kidolgozott mérlegek ugyanis nem adnak választ számos olyan kérdésre, amelyek ugyan már ma is erős reflektorfénybe kerültek, de amelyeknek jelentősége az új gazdasági mechanizmusban még inkább megnövekszik. Az eddigi gyakorlatban csak az anyagi javak termeléséről és azok elosztásáról adunk átfogó képet, míg a társadalmi tevékenység egyik nagyon fontos és növekvő súlyú szférája, a szolgáltatási tevékenység csaknem teljesen kívül esik elszámolásaink körén. (Az utóbbi néhány évben a szolgáltatások jelentős részéről ugyan számot adtunk, azonban ezt a mérlegrendszerrel bizonyos mértékig függetlenül, az életszínvonal-számítások keretében oldottuk meg.) Hiányzik mérlegrendszerünkben a nyereségre, a jövedelemelosztásra, a hitelműveletekre, a felhalmozás finanszírozására stb. vonatkozó kérdések rendszeres és a termelési folyamatokkal összefüggő vizsgálata, holott a gazdaságirányítás új rendszere e kategóriák mélyreható elemzése és befolyásolása nélkül aligha valósítható meg eredményesen. Mint az alábbiakból kitűnik, mérlegrendszerünket elsősorban az itt említett témák irányában kívánjuk fejleszteni. Ezenkívül célszerűnek látszik, hogy e szélesebb rendszer alapján bizonyos mértékig módosítsuk azokat a mérlegeket is, amelyek a jelenlegi gyakorlat részét képezik, hogy a teljes népgazdasági mérlegrendszert egységes elvi és módszertani alapokra helyezzük.

A Központi Statisztikai Hivatal kollégiuma 1966 szeptemberében megtárgyalta és jóváhagyta a népgazdasági mérlegrendszer fejlesztésére vonatkozó főbb kiindulási elveket, amelyek az alábbiakban foglalhatók össze.

A népgazdasági mérlegrendszert oly módon kívánjuk kiterjeszteni, hogy az valamennyi társadalmilag szervezett gazdasági tevékenység eredményét be-

¹ Arvay János: A népgazdasági mérlegek keretrendszere. *Statisztikai Szemle* 1966. évi 8—9. sz. 856—875. old.

mutassa, azaz *mind az anyagi, mind a nem anyagi tevékenység* szféráját felölelve teljes képet adjon a társadalmi munka méreteiről, struktúrájáról és a munka eredményének hova fordításáról. Figyelembe véve azonban, hogy a termelés és a nemzeti jövedelem fogalma nálunk és a többi szocialista országban is egyaránt még vita tárgyát képezi, a tervezett mérlegrendszerben *továbbra is megtartjuk az anyagi termelés koncepciójához kapcsolódó kategóriákat*, világosan elhatárolva azokat a szolgáltatásokat felölelő elszámolásoktól. Ezáltal mérlegrendszerünk, miközben az eddiginél lényegesen szélesebb ismereteket nyújt a népgazdasági folyamatokról, biztosítja az összehasonlítást eddigi rendszerünkkel és egyben a KGST országokkal közösen kialakított mérlegrendszerrel.

Mind az anyagi, mind a nem anyagi termelés tekintetében a mérlegrendszerben számos új vizsgálati aspektust szándékozunk érvényre juttatni, amelyek sokoldalúan megvilágítják a szocialista bővített újratermelés folyamatát. Ez egyfelől azt jelenti, hogy az anyagi-tárgyi folyamatokat a velük szoros kapcsolatban álló jövedelmi folyamatokkal párhuzamosan, egymásra való kölcsönhatásukban vizsgáljuk, másfelől azt, hogy a népgazdasági elszámolás keretében egységes és következetes rendszerbe foglaljuk azokat a népgazdasági szintű mérlegeket is, amelyek eddig a mérlegrendszerrel függetlenül (és ezért azzal nem teljesen összevethető módon) kerültek összeállításra, holott a népgazdaság átfogó megítélésében fontos szerepük van. Ilyen elszámolások többek között: a költségvetési mérleg, a nemzetközi fizetési mérleg, a hitelműveletekre vonatkozó kimutatások stb. (Ezeket a Pénzügyminisztérium állítja össze, azonban az itt alkalmazott fogalmak és osztályozások jelenleg eltérnek a mérlegrendszer igényeitől, így nincs meg köztük a szükséges és értelemszerű megegyezés.)

Az ily módon kidolgozott mérlegrendszer — túl azon, hogy minden része fontos hazai közgazdasági elemzésünk számára — egyben lehetőséget nyújt ahhoz, hogy további érdemi munka nélkül *szolgáltatja mind a KGST, mind az ENSZ számára szükséges adatokat*. és ami nem kevésbé lényeges: lehetővé teszi, hogy Magyarország gazdasági fejlődését bármely más országgal összehasonlíthassuk.

Az új népgazdasági mérlegrendszer kidolgozásánál — felhasználva az SNA (System of National Accounts) felülvizsgálatánál alkalmazott módszert — szintén matrix formájú elszámolási keretrendszerből indultunk ki. Természetesen az ilyen keret még nem határozza meg a javasolt nemzetgazdasági elszámolások konkrét rendszerét, hanem csak alapot nyújt ahhoz. Maga a végső mérlegrendszer szabatosan meghatározott mérlegek és táblák sorozatából áll, amelyek a hazai szükségletek által kívánt mélységben és osztályozásban tartalmazzák az egyes közgazdasági folyamatokat. Ezenkívül a mérlegrendszerhez tartozik az abban felölelt fogalmak és osztályozások részletes meghatározása, amely mind a mérlegrendszer összeállításához, mind az adatok megfelelő felhasználásához egyaránt lényeges. A matrix annyiban nyújt segítséget a mérlegrendszer kidolgozásához, hogy egyrészt bemutatja a fontosabb vizsgálati aspektusokat, másrészt biztosítja a különböző mérlegrészek közötti tartalmi összefüggéseket. A kiindulási matrix által felölelt program az igényektől és lehetőségektől függően természetesen tovább részletezhető (vagy éppen szűkíthető).

A mérlegrendszer vázát képező matrixot úgy állítottuk össze, hogy az *mind azokat az alapvető gazdasági folyamatokat külön-külön kimutassa, amelyek ismeretére — megítélésünk szerint — a jövőben szükség lesz, tehát hogy az az új gazdaságirányítási rendszerben szükséges közgazdasági információs igényeket is kielégítse*. Minthogy a várható igények a jelenleginél lényegesen sokoldalúbb

és részletesebb elszámolást tesznek szükségessé, a tervezett mérlegrendszerbe felvett elemi folyamatok egyetlen területen sem összevontabbak vagy szűkebbek, mint amilyeneket egyfelől a KGST országok közösen kialakított mérlegrendszere, illetve másfelől az SNA tartalmaz. Ezáltal a hazai gyakorlatunk számára javasolt mérlegrendszer tulajdonképpen biztosítja a két nemzetközi rendszer közötti összehasonlítást is, az adatok tetszőleges mélységű átrendezését az egyik rendszerből a másikba.

A JAVASOLT ÚJ NÉPGAZDASÁGI MÉRLEGRENDSZER ELSZÁMOLÁSI KERETE

A tervezett népgazdasági mérlegrendszer kidolgozásának alapját képező elszámolási keretet az 1. tábla tartalmazza. Ez a matrix tartalmában szélesebb mind az SNA-t, mind a jelenlegi MPS-t (Material Product System) összefoglaló matrixok, amelyeket az előző 1. jegyzetben említett tanulmány ismertetett. Természetesen nincs szó alapvető különbségekről, hiszen a nemzetgazdasági elszámolások tárgyát képező fontosabb gazdasági folyamatok és azok osztályozási szempontjai minden országban nagyjából azonosak. Így teljesen érthető, hogy az alapvető kategóriák (többé-kevésbé más-más tartalommal) mindhárom matrixban megtalálhatók. Vannak azonban bizonyos érdemi különbségek is, köztük a legfontosabbak a következők.

Az SNA matrixhoz képest a leglényegesebb eltérés abban mutatkozik, hogy saját keretrendszerünkben a nem anyagi jellegű szolgáltatásokat következetesen elkülönítjük az anyagi jellegű termeléstől, így a rendszeren belül lehetőség van az anyagi termelés koncepciójának megfelelő alapkategóriák (a társadalmi termék, a nemzeti jövedelem stb.) kimutatására.

Egy másik lényeges eltérés az SNA-hez képest az, hogy a javasolt új népgazdasági mérlegrendszerben egy-egy ágazat (és azon belül egy-egy társadalmi szektor) gazdasági tevékenységét a maga egészében elejétől végig nyomon követjük, idevéve a termeléstől kezdve a jövedelemelosztáson keresztül a felhalmozásig bezárólag valamennyi gazdasági folyamatot. Az SNA ezzel szemben — legalábbis a jelenlegi stádiumban — más osztályozási szempontokat követ a termelési folyamatoknál, mint a jövedelmi és a felhalmozási folyamatoknál: az előbbieket vizsgálatát csak a gazdasági egységek ágazati hovatartozása, az utóbbiakat csak a gazdasági egységek szervezeti típusai (ún. intézményi szektorok) szerint végzi. Így nem teszi lehetővé az egymással szoros közgazdasági kapcsolatban álló folyamatoknak ágazatok, illetve szektorok szerinti összefüggő elemzését.

Nem annyira eltérésként, mint inkább kiegészítésként kell megemlíteni a lakosság fogyasztásának az SNA-hez képest mutató részletesebb vizsgálatát. Az általunk javasolt rendszerben és így a matrixban is, a lakosság fogyasztását fontosságának megfelelően többoldalúan mutatjuk be, felvéve a különböző finanszírozási forrásokból fedezett ún. „összes lakossági fogyasztás” kategóriáját is. A finanszírozás módja szerint adott részletezés azután lehetővé teszi, hogy a rendszer közvetlenül bemutassa a lakosság életszínvonalának átfogó vizsgálatához szükséges olyan fontos kategóriákat, mint amilyen a személyes és összes nettó jövedelem, a személyes és összes fogyasztás. Az SNA ezzel szemben — az e téren időközben végrehajtott fejlesztés ellenére — csak a lakosság személyes jövedelméből fedezett fogyasztás kategóriáját adja készen.

A felhalmozási folyamatokat ábrázoló rész tekintetében nincs érdemi eltérés az SNA és az itt közölt matrix között. (Itt most eltekintünk attól, hogy a fel-

halmozás egyes határeseteit egységesen határozza-e meg a két rendszer.) Két ok miatt saját rendszerünkben mégis célszerű volt más megoldást alkalmazni. Az egyik ok az, hogy a költségvetési alapokból finanszírozott beruházást, amely a szocialista országokban jelentős, indokolt külön finanszírozási forrásként kimutatni, és nem az SNA-ben alkalmazott eljárást követni, ahol ez a tétel hitelnyújtásként szerepel. A másik ok az, hogy a mérlegrendszer lényeges feladatának tekintjük a bruttó felhalmozás finanszírozásának közvetlen bemutatását, amit az SNA matrix nem tesz lehetővé. (Abban csak a nettó felhalmozás finanszírozása mutatkozik meg.)

Az itt javasolt rendszer értelemszerűen szélesebb kört ölel fel, mint a KGST-országok közös mérlegrendszere, legalábbis annak jelenlegi, az előző tanulmányban közölt változata.

A leglényegesebb különbség abban mutatkozik, hogy az általunk javasolt rendszer — az anyagi termeléstől ugyan elkülönítve, de azzal azonos módszerekkel — bemutatja a szolgáltatási szféra ráfordításait és kibocsátásait, ami alapját képezi annak, hogy a társadalmi munkáról és annak eredményéről a maga egészében is átfogó képet nyerjünk.

Egy másik lényeges, az előbbivel összefüggő eltérés az összes jövedelem és az összes fogyasztás kategóriáinak a mérlegrendszerbe való beépítésében jelentkezik. E fogalmak felölelik mind az anyagi termelésből, mind a szolgáltatások nyújtásából származó jövedelmeket, illetve a fogyasztás esetében az anyagi javak mellett teljes értékükön (vagy ingyenes juttatások esetén az összes ráfordítás összegével) tartalmazzák a szolgáltatásokat is.

Végül fontos különbségként említhető meg, hogy a tervezett rendszer a jövedelmek esetében is következetesen különválasztja a folyó és a felhalmozási ügyleteket, és ezzel összefüggésben bevezeti a „Megtakarítások” fogalmát, amelynek az új mérlegrendszerben fontos szerepet szán. E fogalom a szocialista mérlegrendszerben eddig nem szerepelt.

E fontosabb eltéréseken kívül mind az SNA, mind a jelenlegi MPS rendszerhez képest további kisebb jelentőségű különbségek vannak.

A javasolt új matrix (lásd az 1. táblát a mellékleten) felépítése és olvasási módja megegyezik az előző tanulmányban ismertetett két matrixéval. A matrixban használt jelek — az összehasonlítás megkönnyítése érdekében — az SNA matrixban alkalmazott jelekhez igazodnak. A teljesség érdekében az alábbi felsorolás a három matrixban előforduló valamennyi szimbólumot felöleli, így azok egyben bemutatják a különböző jelek közötti tartalmi összefüggést is.²

Jelölési rendszer

- a* — Az álló- és forgóeszközök állományának (amortizációval csökkentett) nettó értéke, *a'* az állóalapok nettó értéke, *a''* a forgóalapok értéke.
- A* — Az aktívák együttes értéke. $A_0 = a'_0 + a''_0 + F_0$
- B* — A nettó felhalmozás. $B = V - D$
- c* — Anyagi javak végső fogyasztása és a szolgáltatások keretében felhasznált anyagi javak értéke. Az állóeszközök amortizációját nem foglalja magában.
- C* — Anyagi javak és szolgáltatások végső fogyasztásának együttes értéke. *C*₁ — a lakosság által teljes áron megvásárolt fogyasztás. *C*₂ — a lakosság kedvezményes térítési díjai nem teljes áron vásárolt költségvetési vagy egyéb szolgáltatásokért. *C*₃ — a költségvetés által fedezett végső fogyasztási kiadások (a költségvetési intézmények költségvetésből fedezett nettó fenn tartási költségei). *C*₄ — a társadalmi szervek és a vállalatok által a saját jóléti intézményekben fedezett végső fogyasztási kiadások.

² E matrix jelölési rendszere éppen e követelmények miatt bonyolultabb, mint amilyen akkor lenne, ha csak önmagában kellene az egyes folyamatokat jelölni.

- D* — Az állóeszközök amortizációja. D_1 — az anyagi termelés ágaiban. D_2 — a nem anyagi termelés ágaiban. D_3 — saját lakások amortizációja. D' — az amortizációnak a költségvetésbe befizetett része.
- e* — Külföldi állampolgárok vagy szervezetek vásárlásai belföldön, az ún. közvetlen export.
- E* — Exportált anyagi javak (E_1) és szolgáltatások (E_2) értéke (a devizabevétel belföldi ellenértékén).
- f* — A hitelügyletek társadalmi szektoronként és ágazatonként számított aktív egyenlegének változása. $f = F - N$
- F* — Aktíváknak kezelt pénzügyi követelések nettó változása (hitelnyújtás, készpénz- és betétállomány növekedése stb.) $F = F_1 - F_0$. F_0 — aktíváknak kezelt követelések állománya az év elején. F_1 — aktíváknak kezelt követelések állománya az év végén.
- g* — Befizetések a költségvetésbe (közvetlen és közvetett adók, társadalombiztosítási járulék stb.). $g = t + T + Z^* + H^* + G^*$ (a *-gal jelölt tételek az ily címen felmerült kifizetéseknek csak a költségvetésbe befizetett részét tartalmazzák).
- G* — Egyéb jövedelemátutalások (bírságok, illetékek stb.) G' — társadalombiztosítási pénzbeni juttatások (családi pótlék, nyugdíj, ösztöndíj stb.).
- h* — Kifizetések a költségvetésből (társadalombiztosítási juttatások, költségvetési intézmények fenntartási költsége, beruházási alapok kifizetése stb.) $h = C_3 + Z^* + G^* + j^* + q + f^*$.
- H* — Jövedelemadók.
- i* — Hazai állampolgárok és külképviseleti szervezetek vásárlásai külföldön, az ún. közvetlen import.
- I* — Anyagi javak (I_1) és szolgáltatások (I_2) importja, a devizakiadások belföldi ellenértékén számítva.
- j* — A saját megtakarításokból megvalósított nettó felhalmozás, tehát az összes megtakarításból levonva a hitelügyletek aktív egyenlegének változását. $j = S - f$. A költségvetési alapokból megvalósított nettó beruházást (q) nem tartalmazza.
- J* — A saját megtakarításokból és a saját tartalékolású amortizációból megvalósított bruttó felhalmozás. $J = j + D$.
- K* — Meglevő alapok átcsoportosítása ágazatok, illetve társadalmi szektorok között.
- l* — A tiszta vagyon értéke. l' — a saját tiszta vagyon értéke. l'' — a költségvetési alapok részét képező tiszta vagyon értéke.
- L* — A passzívák együttes értéke. $L_0 = l'_0 + l''_0 + N_0$.
- m* — A szolgáltatások (nem anyagi termelés) teljesítményértéke. m_1 — az árujellegű szolgáltatások, m_2 — a költségvetési intézmények által nyújtott szolgáltatások, m_3 — a társadalmi és vállalati jóléti szervek által nyújtott szolgáltatások.
- M* — Az anyagi termelésben létrehozott javak kibocsátása. \overline{M}_1 — a kereskedelem és a közlekedési ágazat bruttó árbevétele. M_1 — az anyagi termelés többi ágának bruttó kibocsátása.
- n* — A hitelügyletek társadalmi szektoronként és ágazatonként számított passzív egyenlegének változása. $n = N - F$.
- N* — Passzívákként kezelt pénzügyi tartozások nettó változása (hitelfelvétel, kereskedelmi tartozások stb.) $N = N_1 - N_0$. N_0 — passzíváknak kezelt tartozások állománya az év elején. N_1 — passzívákként kezelt tartozások állománya az év végén.
- O* — Veszteségek.
- p* — A külfölddel kapcsolatos nem áruügyletek egyenlege. $p = (E_2 + e + w_3) - (I_2 + i + w_4)$.
- q* — A költségvetésből nyújtott nettó felhalmozási összegek. $q = Q - D'$.
- Q* — A költségvetésből nyújtott vissza nem térítendő bruttó felhalmozási összeg.
- R* — Újraértékelési különbözet.
- S* — Nettó megtakarítás. $S = j + q + f$.
- t* — Társadalombiztosítási hozzájárulás és illetményadó (mind a munkaadót, mind a munkavállalókat terhelő részt magában foglalja). t_1 — az anyagi termelésben foglalkoztatottak után, t_2 — a nem anyagi termelésben foglalkoztatottak után fizetett összeg.

- T* — Forgalmi adó, eszközlekötési járulék, az árkiegészítésekkel és a termelési dotációkkal csökkentve. T_1 — az anyagi termelésben, T_2 — a nem anyagi termelésben.
- u* — A szolgáltatások teljesítményértékének felhasználása belföldön. u_1 — az anyagi termelés szférájában igénybe vett szolgáltatások. u_2 — a nem anyagi termelésben igénybe vett szolgáltatások. u_3 — a lakosság által igénybe vett áru jellegű szolgáltatások. u_4 — a lakossági személyes szükségleteket kielégítő költségvetési és jóléti intézmények szolgáltatásainak teljes teljesítményértéke. u_5 — a közösségi rendeltetésű költségvetési intézmények szolgáltatásainak teljes teljesítményértéke.
- U* — Anyagi javak felhasználása hazai célokra. U_0 — a kereskedelem és szállítás árbevételének az anyagi javakra rakódó része. U_1 — anyagi javak felhasználása az anyagi termelésben. U_2 — anyagi javak felhasználása az árujellegű szolgáltatásokhoz. U_3 — anyagi javak felhasználása végső fogyasztási célokra fogyasztási cikkek formájában. U_4 — az igazgatási, védelmi és kommunális szolgáltatásokhoz felhasznált anyagi javak. U_5 — a költségvetési egészségügyi-kulturális-szociális szolgáltatásokhoz felhasznált anyagi javak. U_6 — a társadalmi szervek által nyújtott szolgáltatásokhoz felhasznált anyagi javak. (Lásd még az *X*-nél mondottakat is.)
- v* — A gazdasági szervezetek által működtetett jóléti intézmények nettó fenntartási költségei, ami nem képezi a nyereség részét.
- V* — Bruttó felhalmozás: a beruházások és a forgóalap-változás együttes értéke.
- w* — Nettó munkabérek és termelői egyéni jövedelmek, társadalombiztosítási hozzájárulás nélkül. w_1 — az anyagi termelésben. w_2 — a nem anyagi termelésben.
- W* — Bruttó munkabérek. $W = w + t + v$. (Itt jegyezzük meg, hogy az SNA az egyéni termelői jövedelmeket nem a bérek, hanem a nyereség — az ún. működési többlet — kategóriájában mutatja ki.)
- Z* — Nyereségbefizetés a költségvetésbe, illetve veszteségtérítés a költségvetésből.
- X* — Az SNA matrixban a hazai termékekre kivetett forgalmi adókat jelenti, így az *U* tételek ott forgalmi adó nélküli értéket jelentenek. A másik két matrixban az *U* tételek forgalmi adót is magukban foglaló végső felhasználási áron szerepelnek.
- y* — Az anyagi termelésben keletkezett társadalmi tiszta jövedelem, amely a nettó termelési érték és a termelői bérek, jövedelmek különbözete. $y = Y_1 + t_1 + T_1 + v_1 + u_1$.
- Y* — Üzemi nyereség (működési többlet). Y_1 — az anyagi termelésben. Y_2 — a nem anyagi termelésben.

A matrixban jelölt osztályozások nem teljesek, csupán azt érzékeltetik, hogy az egyes közgazdasági folyamatokat vagy az egyes gazdasági egységeket milyen szempontok szerint javasoljuk csoportosítani. A gyakorlatban kidolgozandó táblákban természetesen már a teljes osztályozásnak kell szerepelnie. A könnyebb áttekintést kedvéért a matrixban jelzésszerűen csak két társadalmi szektor (az állami és az egyéb) szerepel, és a gazdasági tevékenység jellege szerinti osztályozásnál is csak néhány ágazatot emeltünk ki.

A NÉPGAZDASÁGI MÉRLEGRENDSZER FELEPÍTÉSE

Az alábbiakban azt vázoljuk, hogy a javasolt új népgazdasági mérlegrendszer milyen kimutatások évenkénti rendszeres, egymással összhangban álló kidolgozását adja majd. Előbb a jobb áttekintés érdekében felsoroljuk a főbb kimutatásokat, majd egyenként bemutatjuk azok konkrét formáját és tartalmát. Itt csak a legfontosabb kimutatásokat (a standard mérlegeket és táblákat) ismertetjük, amelyekhez (rendszeresen vagy alkalmasszerűen) további részletező táblák kapcsolhatók. A mérlegek és a táblák sorrendjének kialakítása és csoportosítása csak eléggé önkényesen végezhető el, mégis megkönnyítheti az áttekintést az alábbi tagolás.

I. Alaprendszer

A) Alaptáblák

1. Az anyagi termelés és a szolgáltatások összefoglaló táblái
 - a) Az anyagi javak termelése és elosztása
 - b) A nem anyagi tevékenység teljesítményértéke
 - c) A társadalmi termék mérlege
 - d) A nemzeti jövedelem mérlege
2. A jövedelmek összefoglaló táblái
 - a) Az anyagi termelésben keletkezett jövedelmek mérlege
 - b) A belföldön rendelkezésre álló nettó jövedelmek mérlege
 - c) A gazdasági szervezetek nettó jövedelmének mérlege
 - d) A lakosság jövedelmeinek mérlege
 - e) A költségvetési mérleg
 - f) A hitelmérleg
3. A külfölddel kapcsolatos gazdasági folyamatok összefoglaló táblái
 - a) A külföldi fizetési mérleg
 - b) A külföldi elszámolási mérleg

B) Részletező táblák

1. A gazdasági tevékenység részletezése
 - a) A gazdasági tevékenység különböző halmozottságú mutatói
 - b) A gazdasági tevékenységből származó jövedelmek részletezése
2. A végső fogyasztás és finanszírozásának részletezése
 - a) A lakosság fogyasztása tárgy és beszerzési források, valamint finanszírozás szerint
 - b) Költségvetési és vállalati jóléti intézmények fenntartási költsége
3. A felhalmozás és finanszírozás részletezése
 - a) A bruttó felhalmozás tárgyi összetétele
 - b) A bruttó felhalmozás finanszírozása
 - c) Állóalpmérleg
 - d) Az aktívák és passzívák (nemzeti vagyon) mérlege

II. Kiegészítő rendszer

- A) Munkaerő — foglalkoztatottság — termelékenység
- B) Jövedelemelosztás — jövedelemkülönbségek
- C) Árindexek

Mint ahogy már előzőleg erre utaltunk és ahogy a felsorolásból is kitűnik, a javasolt mérlegrendszer nem jelent minden tekintetben újat, hanem jelentős részét teszik azok a kimutatások, amelyek az eddigi rendszert alkották (ezt teljes egészében felöleli), illetve amelyek a mérlegrendszeren kívül (a Pénzügyminisztériumban) már eddig is összeállításra kerültek. Még a jövedelmi folyamatok összefüggő vizsgálatával foglalkozó táblák sem teljesen újkeletűek statisztikai gyakorlatunkban, mert az elmúlt évek során több alkalommal is készítettünk számításokat a jövedelmek egyik vagy másik aspektusának bemutatására, sőt a legutóbbi években kísérletet tettünk a pénzügyi folyamatok és a mérlegszámítások összekapcsolására. A jelen tanulmányban kifejtett javaslatnak az a lényege, hogy e különböző irányú számításokat egységes keretbe, összefüggő rendszerbe kívánja foglalni. Az egyes kimutatások formájára és tartalmára vonatkozó tervezet kialakításánál értelemszerűen támaszkodtunk eddigi saját rendszeres és kísérleti jelleggel végzett gyakorlatunkra, továbbá az MPS és az SNA rendszerben található mérlegekre és táblákra, valamint az e témával foglalkozó hazai közgazdasági kutatásokra.³

³ A népgazdasági mérlegrendszernek a pénzügyi folyamatok oldaláról történő kiegészítésével a következő két hazai tanulmány foglalkozik: *Ausch Sándor — Madarasi Attila: Kísérlet a nemzeti jövedelem újraelosztásának ábrázolására a pénzügyi mérlegek alapján*, (Közgazdaságtudományi Intézet 1958—1959. évi Évkönyve) és *Csernok Attila: A népgazdaság pénzügyi mérlege* (Budapest, 1963. Doktori értekezés, Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Pénzügyi tan-szék archívum).

Ezek után nézzük meg, hogy a fenti felsorolásban megjelölt címek milyen tartalmat takarnak, azaz milyen kimutatások összeállítását jelentik. Az összefüggések jobb megértése céljából a tervezett mérlegeket és táblákat számokkal kitöltve mutatjuk be, amihez az előző tanulmányban szereplő példaszzerű adatokat alkalmazzuk. A kiindulás alapját alkotó szamszerű matrixot, amely részletezésében teljesen megegyezik az 1. táblában foglalt jelrendszerrel kitöltött matrixsal, a 2. tábla tartalmazza. (Lásd a mellékleten.)

Az új mérlegrendszer egyik legfontosabb kimutatása az az évenként összeállításra kerülő összefoglaló tábla, amely viszonylag összevont formában (10—15 szektorral) mutatja be az egyes ágazatok kapcsolatait, ráfordításait és kibocsátásait. Ez a tábla tehát lényegében olyan input-output mérleg, amely fogalmi-tartalmi szempontból teljes egészében megfelel a népgazdasági mérlegrendszer alapelveinek. Ilyen mérleg az anyagi és a nem anyagi termelés szférájára külön-külön készül, oly módon azonban, hogy indokolt esetben a két mérleg összevonható.

Az anyagi termelés körére vonatkozó input-output tábla — a népgazdasági mérlegrendszerben általánosan követett ágazati osztályozás szerint — összefoglaló, tömör képet ad a társadalmi termelés legfontosabb folyamatairól, mint amilyen a társadalmi termék és a nemzeti jövedelem keletkezése népgazdasági ágak szerint, a termelési rendeltetésű anyagfogyasztás, az anyagi javak végső fogyasztása, a felhalmozás, a külkereskedelmi forgalom. Ily módon ez a mérleg tartalmát tekintve megegyezik a jelenlegi MPS rendszer „Anyagmérlegévei” (lásd az 1. jegyzet alatt id. tanulmány 4. tábláját) és a hazai statisztikai gyakorlatunkban évek óta kidolgozott ágazati kapcsolati mérleg összevont változatával. Néhány részletkérdés megoldása tekintetében az input-output tábla különbözőképpen állítható fel. Például eltérés lehet abban, hogy az egyes termelőszektorokat a tevékenységi vagy a szervezeti elvnek megfelelően osztályozzuk-e, továbbá, hogy a javak elosztását kereskedelmi árréssel növelt (végső felhasználási) vagy termelői áron mutassuk-e ki stb. Tekintettel arra, hogy a szóban forgó tábla alkotja az egész mérlegrendszer gerincét, a teljesség érdekében hasznosnak tűnik itt is bemutatni a tervezett input-output mérleg sémáját. E mellett szól még az is, hogy a 3. tábla — eltérően a hazai gyakorlattól és követve az MPS „Anyagmérlegének” módszerét — végső felhasználási árakon mutatja be az egyes termelőágazatok elosztását, továbbá néhány olyan kiegészítő, illetve egyenlegező tételt is tartalmaz, amelynek segítségével a táblából a népgazdasági mérlegrendszer valamennyi fontos kategóriája közvetlenül leolvasható. Természetesen az előzőkben felsorolt kérdések másként is rendezhetők. Ami azonban lényeges: az itt javasolt input-output mérleggel szemben azt a követelményt támasztjuk (és a példában ki is elégítettük), hogy a benne foglalt alapvető kategóriák pontosan megegyezzenek a mérlegrendszer más részeiben kimutatott kategóriákkal.

A 2. táblában szereplő példaszzerű számadatok felhasználásával a következő — a 3. táblába foglalt — kimutatást kapjuk.

Mint látható, ha a tábla negyedik quadránsában néhány kiegészítő tételt bevezetünk, készen kapjuk a nemzeti jövedelem forrásaira és összetevő elemeire, valamint a nemzeti jövedelem felhasználására vonatkozó adatokat.

A nem anyagi termelés szférájának ráfordításait és kibocsátásait a 4. tábla oly módon mutatja ki, hogy szükség esetén összeépíthető az anyagi termelésre vonatkozó előző mérleggel. Az egyszerűsített sémát a 124. oldalon a 4. táblában mutatjuk be.

3. tábla

Az anyagi termelés ráfordításainak és kibocsátásainak mérlege*
(az elosztás végső felhasználási árakon)

	Mezőgazdaság	Ipar	Kereskedelem, közlekedés	Szolgáltatás anyagfelhasználása	A lakosság fogyasztása anyagi javakból	Beruházás (állóalapnövekedés)	Forgóalapváltozás	Export (kivitel-többlet)	Források összesen	
									Bruttó termelés és import	Nemzeti jövedelem össze tevői
Mezőgazdaság	1 300	2 050		100	1 180		-100	1 700	6 230	-
Ipar	1 050	6 550	520	610	5 880	3 410	200	4 590	22 810	-
Kereskedelem, közlekedés					100				100	-
Igénybe vett szolgáltatások az anyagi ágazatokban		300								300
Amortizáció	350	850	100	250	250	-1 800				-
Nettó bérek, jóléti juttatások	2 450	3 030	550							6 030
Társadalombiztosítás, illetményadó	100	300	40							440
Forgalmi adó	-20	1 970	-40							1 910
Nyereség	200	1 990	-100							2 090
Bruttó termelés	5 430	17 040	1 070							
Kereskedelmi árrés áttételezése	200	770	-970							
Import	600	5 000						-5 600		
Bruttó termelés és import összesen	6 230	22 810	100	<hr/>					29 140	-
Nemzeti jövedelem felhasználása összesen	-	-	-	960	7 410	1 610	100	690		10 770

* Ebben a mérlegben azért kisebb 100-zal a nemzeti jövedelem, mint az előző tanulmányban, mert itt az állóeszköz-veszteséget az amortizációval együtt mutatjuk ki.

Az input-output táblákkal kapcsolatban meg kell még említeni, hogy szükség lehet olyan speciális mérlegek összeállítására is, amelyeknek főbb kategóriái — bizonyos elemzési követelmények érdekében tudatosan számolva az eltérésekkel — különböznek a mérlegrendszer megfelelő kategóriáitól. A szocialista országokban jelenleg rendszeres, és hozzá kell tenni, hogy egyben indokolt is e két számítás eredményeinek eltérése. Ennek az a legfőbb oka, hogy a külkereskedelmi ágazat közreműködése és maga a külkereskedelmi forgalom az irreális valuta-kurzusok, valamint a belső árrendszer aránytalanságai miatt az input-output mérlegből készített további számítások (inverzek) nem lennének megfelelően értelmezhetők, ha itt is a mérlegszámításokban követett eljárást alkalmaznánk. Ez a helyzet az új gazdasági mechanizmus bevezetésével feltehetően megváltozik és akkor a mérlegrendszer nyelvén beszélő input-output táblák is kielégíthetik a velük szemben más célokra, más szempontokból támasztott követelményeket. Lehetnek természetesen olyan okok is, amelyek az itt említettektől függetlenül indokoltá tehetik a mérlegrendszertől eltérő tartalmú input-output táblák összeállítását. (Például a relációnkénti eltérő értékesítési árak helyett egységes árszinten számított input-output mérleg.) Bármilyen is legyen azonban az eltérés oka, a fogalmi zavar elkerülése érdekében a speciális célokat szolgáló input-output mérlegeknél indokolt bemutatni az alaprendszertől való eltéréseket.

4. tábla

A nem anyagi termelés ráfordításainak és kibocsátásainak mérlege

	A nem anyagi termelés ágazatai:					Összesen
	pénzintézetek	kereskedelmi szolgáltatás	igazgatás	kulturális, egészségügyi szolgáltatás		
				költségvetési intézmények	társadalmi szervek	
Ráfordítások:						
Folyó anyagi ráfordítás:						
mezőgazdasági				100		100
ipari	30	150	210	170	50	610
Amortizáció	70		100	80		250
Nettó bérek és jóléti juttatások	120	160	330	330	50	990
Társadalombiztosítás, illetményadó	10	10		20		40
Nyereség	10					10
Bruttó teljesítményérték ..	240	320	640	700	100	2000
Import (közvetlen)			110			110
<i>Források összesen</i>	<i>240</i>	<i>320</i>	<i>750</i>	<i>700</i>	<i>100</i>	<i>2110</i>
Kibocsátások:						
Anyagi termelés szférájának (iparnak)	220	80				300
Lakossági fogyasztás	20	60		700	100	880
Közösségi rendeltetésű fogyasztás			750			750
Export		180				180
<i>Igénybevétel összesen</i>	<i>240</i>	<i>320</i>	<i>750</i>	<i>700</i>	<i>100</i>	<i>2110</i>

A termeléssel kapcsolatos többi összefoglaló tábla ismertetésétől itt eltekinthetünk, mert azok közismertek, és egy részüket az előző tanulmányban már bemutattuk.

A jövedelmek összefoglaló táblái közül az egyik leglényegesebb kimutatás „Az anyagi termelésben keletkezett jövedelmek mérlege”. (Lásd az 5. táblát a mellékleten.) Ez a mérleg a jelenlegi MPS rendszerben „Pénzügyi mérleg” címen szereplő kimutatás módosított változata. Az utóbbihoz képest két lényegesebb eltérést tartalmaz. Az egyik az, hogy a mérleg elkülöníti a folyó, illetve a felhalmozási ügyleteket és új fogalomként tartalmazza a „Megtakarítások”-at.⁴ A másik különbség abban jelentkezik, hogy a jövedelmek elosztási folyamatainak vizsgálatához következetesebb és egyszerűbb osztályozást alkalmaz, mint az MPS pénzügyi mérlege. A „költségvetés” a javasolt mérlegben nem mint egyik jövedelemfajta, hanem mint különálló jövedelemtulajdonos szerepel, amelynek bevételei és kiadásai szintén különböző jövedelemfajtaiból állnak. Ez a jövedelmi

⁴ A megtakarítások összege népgazdasági összesítésben — eltekintve a külföldi jövedelmi kapcsolatoktól — megegyezik a nettó felhalmozás összegével, fogalmilag mégis lényeges különbség van a kettő között. A megtakarítások elhelyezkedése azt mutatja meg, hogy mely szektorokban képződtek a felhalmozás pénzügyi forrásai, míg a nettó felhalmozás arra ad választ, hogy a megtakarítások a hitelrendszer és a költségvetés közvetítésével hol realizálódtak anyagi javak formájában. E fogalomra általánosan használják a „tisztavagyongyarapodás” megnevezést is.

mérleg⁵ egyben alkalmasabb a külfölddel kapcsolatos ügyletek kimutatására is, mint a hivatkozott másik mérleg. Amellett, hogy teljes egészében az anyagi termelés koncepciójára épülő mérlegről van szó, adott formájában mégis lehetőséget nyújt olyan fontos kategóriák kidolgozására, mint a „Szolgáltatások teljesítményértéke”, a „Lakosság személyes és összes nettó jövedelme”, a „Lakosság személyes és összes fogyasztása”. Példaképpen csak a legutóbbi kategória (a „Lakosság összes fogyasztása”) levezetését mutatjuk be:

A lakosság fogyasztása anyagi javak formájában (28. oszlop) ..	7410
A lakosság által vásárolt szolgáltatások (23. oszlop)	270
Személyes fogyasztás összesen	7680
A lakosság szükségleteit kielégítő szolgáltató intézmények nettó fenntartási költsége (11. oszlop)	620
A vállalati jóléti intézmények nettó fenntartási költsége (7. oszlop)	60
A lakosság összes fogyasztása 8360	

A jövedelmi folyamatok mélyebb elemzése és a jövedelmek keletkezésével, valamint elosztásával kapcsolatos fontosabb kategóriák kidolgozása érdekében hasznosnak mutatkozik az ún. „Belföldön rendelkezésre álló összes jövedelmek mérlegének” összeállítása is. Ez a mérleg abban különbözik az előzőtől, hogy az anyagi és a nem anyagi termelésben keletkezett jövedelmek együttes összegének elosztásáról, valamint felhasználásáról számol el. Ily módon e mérleg közvetlenül képet ad a lakosság személyes fogyasztási kiadásairól (anyagi javakra és szolgáltatásokra együtt), ugyanúgy a költségvetés által fedezett összes fogyasztási jellegű kiadásokról. E mérleg közvetlenül összeállítható „Az anyagi termelésben keletkezett jövedelmek mérlegének” megfelelő átrendezése útján.

A következő fontosabb, összefoglaló jellegű jövedelemmérleg a gazdasági szervezetek nyereségfelosztásáról ad áttekintést. (Lásd a 6. táblát.) E kimutatásba értelemszerűen csak a vállalati formában működő gazdasági egységeket kell felvenni, mert a többi gazdasági egységnél nincs üzemi eredmény.

6. tábla

A gazdasági szervezetek jövedelme és azok felhasználása

	Jövedelemforrások				A jövedelemforrások felhasználása			
	üzemi eredmény	vesztés-térítés	egyéb folyó jövedelemforrás	összesen	nyereség befizetés a költségvetésbe	jövedelemadó befizetés	egyéb folyó kifizetés	megtakarítás
Mezőgazdaság, állami ...	100	30		130	20			110
Mezőgazdaság, egyéb	100			100				100
Ipar, állami	1720	60		1780	860		70	850
Ipar, egyéb	270			270		20		250
Kereskedelem, közlekedés, állami	-200	200						
Kereskedelem, közlekedés, egyéb	100			100				100
Pénzügyintézetek	10			10	10			
<i>Együtt</i>	<i>2100</i>	<i>290</i>		<i>2390</i>	<i>890</i>	<i>20</i>	<i>70</i>	<i>1410</i>

⁵ E megnevezés jobbnak tűnik, mint a „Pénzügyi mérleg”, mert egyrészt közvetlenül utal a táblában felölelt folyamatok jellegére, másrészt mert a jövedelmeknek jelentős része nem pénzbeni, hanem természetbeni.

A következő kimutatás a „Lakosság jövedelmeinek és fogyasztásának” összefoglaló adatait tartalmazza, amelyek akár a matrixból, akár „A belföldön rendelkezésre álló összes jövedelmek” mérlegéből közvetlenül összeállíthatók.

7. tábla

A lakosság jövedelme és fogyasztása

	Lakosság összesen	Ebből:			Lakosság összesen	Ebből:	
		munkások, alkalmazot- tak	egyéb lakosság			munkások, alkalmazot- tak	egyéb lakosság
Nettó bérek és egyéni jövedelmek:				Személyes fogyasztási kiadások:			
Anyagi termelésből	6000	3100	2900	Élelmiszer	3600	2000	1600
Szolgáltatási szférából ...	960	730	230	Ruházat	2560	1790	770
Külföldről	270	270	—	Lakás-háztartás	950	550	400
Társadalombiztosítási juttatások	1430	1000	430	Kultúra, egészségügy: költségvetési intézm. társadalmi szervek	180	160	20
Egyéb bevételek	70	70		Egyéb javak és szolgáltatások	80	40	40
I. Bruttó jövedelem összesen	8730	5170	8560	IV. Személyes fogyasztási kiadás összesen	7680	4750	2930
Le: Adók és egyéb átutalások jövedelmek	700	200	500	Ingyenes juttatások a költségvetési intézményekben és társadalmi szervek intézményeiben*	680	460	220
II. Személyes nettó jövedelem	8030	4970	3060	V. Összes fogyasztás	8360	5210	3150
Ingyenes juttatások a költségvetési intézményekben és társadalmi szervek intézményeiben*	680	460	220	Megtakarítások	350	220	130
III. Összes nettó jövedelem ..	8710	5430	3280	Összes nettó jövedelem	8710	5430	3280

* E tétel népességcsoportok szerinti megosztása nem olvasható le a matrixban. Rendelés szerinti bontásával összeállítható a „Lakosság összes fogyasztásának” struktúrája is.

A következő kimutatások a „Költségvetési mérleg” (8. tábla, 128—129. oldal) és a „Hitelmérleg” (9. tábla, 130—131. oldal). Ezek a költségvetési bevételeket és kiadásokat, illetve a hitelügyleteket a gazdasági szféra ágazataival és szektoraival való kapcsolatukban mutatják be, ami lehetőséget ad e kétféle jövedelemelosztási mechanizmusnak a gazdasági tevékenységgel összefüggő elemzésére. A „Hitelmérleg”-gel kapcsolatban meg kell említeni, hogy a matrixban, illetve a jövedelmi mérlegben csak a mérleg egyenlegei találhatóak. Minthogy azonban a hitelműveletek egyes típusainak tartalma nagyon különböző és e kategóriák gazdasági jelentősége erősen megnövekszik az új gazdasági mechanizmusban, célszerű e folyamatokat a maguk egészében, teljes forgalmukkal bemutatni.

A külfölddel kapcsolatos ügyletek egyik összefoglaló kimutatása a „Külföldi elszámolási mérleg”, amely az adott évben lebonyolított gazdasági ügyletek eredményét jelzi, függetlenül attól, hogy azok pénzbeli kiegyenlítése megtörtént-e vagy sem. Ezért e mérleg a külfölddel szemben keletkezett tartozások, illetve követelések egyenlegével kerül egyensúlyba. (Lásd a 10. táblát.)

Az elszámolási mérlegen található egyenleg (860) megegyezik a „Hitelmérleg”-ben a „Külföld” oszlopban kimutatott összeggel, részletezve aszerint, hogy ez az egyenleg milyen fajta tartozások és követelések eredményeként jött létre. A „Külföldi fizetési mérleg” abban különbözik az elszámolási mérlegtől, hogy

nem a megszerzett jogokat, illetve kötelezettségeket, hanem a tényleges fizetéseket tartalmazza, így a mérleg egyenlege az ország devizakészletének változását fejezi ki.

10. tábla

Külföldi elszámolási mérleg
(a külföldi devizák belföldi ellenértéke)

Devizabevételek		Devizakiadások	
Áruk exportja	6290	Áruk importja	5600
Szolgáltatásokból elért devizabevétel ...	180	Belföldiek vásárlása külföldön	70
Külföldről átutalt munkabér	270	Külképviseletek fenntartási költsége	110
		Nemzetközi tagdíjak	100
		Egyenleg: külfölddel szemben keletkezett követelés	860
<i>Összesen</i>	<i>6740</i>	<i>Összesen</i>	<i>6740</i>

Az alaptáblák után nézzük meg a legfontosabb részletező táblákat. „A gazdasági tevékenység különböző halmozottságú mutatóinak” egymás melletti felsorolása lehetővé teszi, hogy az egyes ágazatoknak a népgazdaságon belül elfoglalt súlyát különböző szempontból vizsgáljuk.

11. tábla

A népgazdasági ágak különböző halmozottságú termelési mutatói

	Üzemi bruttó termelés	Ágaza- ton belföldi termelő felhasz- nálás	Ágazati kibo- csátás	Más ága- zatok- tól eredő termelő felhasz- nálás*	Nép- gazda- sági szintű bruttó kibocsá- tás	Amor- tizáció	Nettó termelés
Anyagi termelés:							
Mezőgazdaság	5 430	1 300	4 130	1 050	3 080	350	2 730
Ipar	17 040	6 550	10 490	2 350	8 140	850	7 290
Közlekedés, kereskedelem	1 070		1 070	520	550	100	450
Nem anyagi termelés:							
Pénzügyintézetek, kereskedelmi szol- gáltatás	560		560	180	380	70	310
Igazgatás	640		640	210	430	100	330
Kultúra, egészségügy	800		800	320	480	80	400
<i>Összesen</i>	<i>25 540</i>	<i>7 850</i>	<i>17 690</i>	<i>4 630</i>	<i>13 060</i>	<i>1 550</i>	<i>11 510</i>

* Tartalmazza a gazdasági szervezetek által igénybe vett szolgáltatásokat is.

A „Gazdasági tevékenységből származó jövedelmek részletezésé”-vel foglalkozó kimutatás a 11. tábla befejező részét képező nettó termelés összetevő elemeit adja. Az alábbi részletezés sem a matrixban, sem a jövedelmi mérlegben nem található teljes egészében, ezért itt csak felsoroljuk a javasolt főbb csoportokat:

Bérjellegű és egyéni jövedelmek a gazdasági szférából:

Munkabér

Szövetkezeti részesedés

Saját termelésből eredő jövedelem

Egyéb végzett munkával kapcsolatos bevétel

A költségvetés bevételei

	Bevételek						
	társadalombiztosítási járulék	forgalmi adó	nyereség-vesztés-felosztás	jövedelem-adó	amortizáció-befizetés	egyéb	Összesen**
Mezőgazdaság, állami	100	-20	20		200		300
Mezőgazdaság, egyéb							
Ipar, állami	240	1700	860		400		3200
Ipar, egyéb	60	270		20			350
Kereskedelem, közlekedés, állami	10	-10					
Kereskedelem, közlekedés, egyéb	30	-30					
Pénzügyintézetek, állami	10		10				20
Kereskedelmi szolgáltatás, állami	10						10
Igazgatás					100*		100
Kultúra, egészségügy, költségvetési	20				80*		100
Kultúra, egészségügy, társadalmi szervek							
Munkások - alkalmazottak				200			200
Egyéb népesség				500			500
Külföld							
Hitelrendszer							
<i>Összesen</i>	<i>480</i>	<i>1910</i>	<i>890</i>	<i>720</i>	<i>780</i>		<i>4780</i>

* E tételek között az amortizáció be-, illetve kifizetése a valóságban nem történik meg, de a költségvetési intézmények teljes fenntartási költségének megállapításához ezt az értéket is figyelembe kell venni.

** A költségvetési bevételek és kiadások végösszege 780-nal több, mint amennyi a matrixban a „Költségvetés” (52. szektor) összes bevétele, mert a táblában a beruházási juttatásokat teljes összegükkel és ennek megfelelően az amortizáció befizetését is szerepeltetjük. (70. szektor.)

Termelési jellegű adók:

- Forgalmi adó
- Illetményadó
- Eszközlekkötési járulék
- Földadó
- Egyéb termelési jellegű adó

Társadalombiztosítási hozzájárulás:

- Munkaadót terhelő hozzájárulás
- Munkavállalót terhelő hozzájárulás

Üzemi eredmény (nyereség)

E tételeket természetesen külön kell vizsgálni az anyagi és a nem anyagi termelés körében és a két főcsoporton belül ágazatonként is.

„A végső fogyasztás és finanszírozás” c. részletező tábla bemutatásától eltekinthetünk, mert azt hazai gyakorlatunkban 1959 óta évente közöljük.⁶

⁶ Lásd például „A nemzeti jövedelem és a lakosság életkörülményei 1964”. Statisztikai Időszaki Közlemények 78. köt. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1965. 92-93. old.

és kiadásai

8. tábla

Kiadások						
társadalombiztosítási juttatás	nyereség-vesztésfelosztás	költségvetési intézmények nettó fenntartási költségei	beruházási alapok juttatása	egyéb kiadások	bevételi többlet	összesen**
	30		210			240
	60		520			580
	200					200
		640*	150			790
		620*	180			800
1000 430						1000 430
		110		100		210
					530	530
1430	290	1370	1060	100	530	4780

„A költségvetési és vállalati jóléti intézmények fenntartási költségei” c. részletező kimutatást a 12. tábla tartalmazza. E tábla egyes rovatai az igényeknek megfelelően még tovább részletezhetők, például a folyó anyagfelhasználáson belül kiemelhető az élelmiszer- és a ruhafogyasztás.

A részletező táblák következő csoportja a felhalmozással foglalkozik. A felhalmozás legfontosabb adatait már a jövedelmi mérlegek is bemutatták, azonban csak nettó értéken. Emellett érdeklődésre tarthat számot a bruttó felhalmozás anyagi-tárgyi összetételének, továbbá finanszírozásának vizsgálata is. A „Bruttó felhalmozás tárgyi összetételét” bemutató táblán ágazonként és társadalmi szektoronként a következő fontosabb tételek kimutatását tartjuk szükségesnek (esetenként még részletesebben kibontva):

Üzembe helyezett beruházások:

- Épület, építmény
- Gépek és gépi berendezések
- Egyéb beruházások

Forgóalapok változása:

- Készletváltozás (készáru, félkésztermék és nyersanyag)
- Befejezetlen termelés
- Befejezetlen beruházás
- Élőállat-állomány

Hitel-

	Mezőgazdaság		Ipar		Kereskedelem, közlekedés	
	állami	egyéb	állami	egyéb	állami	egyéb
Nettó hitel (F – N)	- 120		+ 300			- 50
<i>Pénzügyi aktívák változása (F)</i>						
Belföldi készpénz és bankbetét	60	30	100	40	- 400	70
Rövid és közép lejáratú bankhitel						
Hosszú lejáratú bankhitel						
Külföldi államhitel						
Devizák						
Kereskedelmi hitel (Vevők számlája)	40	90	270		400	
Értékpapírok, kötvények						
<i>Együtt</i>	100	120	370	40		70
<i>Pénzügyi passzívák változása (N)</i>						
Készpénz és bankbetét...						
Rövid és közép lejáratú bankhitel	140	20				20
Hosszú lejáratú bankhitel	80	70	70			10
Külföldi államhitel						
Devizák						
Kereskedelmi hitel (Szállítók számlája)		30		40		90
Értékpapírok, kötvények						
<i>Együtt</i>	220	120	70	40		120

A „Bruttó felhalmozás finanszírozása” saját megtakarításból vagy más szektorok megtakarításainak igénybevételéből vagy pedig költségvetési alapokból történhet. Adott példánkban a következő megoszlást találjuk. A számok a matrixból készen átvehetők, de főleg a hitelek tekintetében további részletezés kívánatos. (Lásd a 13. táblát.)

Az „Állóalpmérleg” az üzemben levő állóeszközök állományának évközbeni változását adja mind bruttó értéken, mind az amortizációval csökkentett értéken. E mérleget is rendszeresen publikáljuk, ezért itt nem mutatjuk be.⁷

Az „Aktívák és passzívák (nemzeti vagyon) mérlege” olyan kétoldalú ki-mutatás, amely az egyes ágazatok és azon belül az egyes társadalmi szektorok tulajdonában levő álló- és forgóeszközöket egyfelől tárgyi-anyagi összetételük, másfelől tulajdonosi rendelkezés szerint részletezi. A vállalati formában működő gazdasági egységek esetében az „Aktívák és passzívák mérlege” nem más, mint éves mérlegbeszámolójuk összefoglaló mérlege, amelyet hazai gyakorlatunkban

⁷ Lásd például „A népgazdaság állóeszközei, 1959–1961”. Statisztikai Időszaki Közlemények 53. köt. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1963. 16–23. old.

mérleg

9. tábla

Pénzintézetek, állami	Kereskedelmi szolgáltatás állami	Igazgatás	Kultúra, egészségügy		Lakosság		Költségvetés	Külföld	Együtt
			költségvetési	társadalmi szervek	munkáskialkalmazotti	egyéb			
					+ 150	+ 50	+ 530	- 860	
					440	140	570		1050
370									370
450									450
								160	160
230									230
					- 100	- 20		- 120	680
									- 120
1050					340	120	570	40	2820
1050									1050
					90	50		190	370
								80	450
							160		160
								230	230
					100	20		400	680
							- 120		- 120
1050					190	70	40	900	2820

a Magyar Nemzeti Bank rendszeresen összesít. Ebben a mérlegben a reálaktívák (álló- és forgóeszközök) értéke mellett a pénzügyi aktívák is szerepelnek, és ennek megfelelően az aktívák forrásaként a tiszta vagyon mellett kimutatásra kerülnek a pénzügyi passzívák is. Ha ezt az összesítést kiegészítjük a többi gazdasági szervezet és a lakosság eszközeinek és forrásainak adataival, olyan kimutatáshoz jutunk, amely a népgazdaság vagyoni helyzetéről teljes áttekintést ad és egyben módot nyújt a nemzeti vagyon meghatározására. A nemzeti vagyon ugyanis — a legáltalánosabb meghatározás szerint — egyenlő azoknak az álló- és forgóeszközöknek nettó értékével, amelyek az országban működő szervezetek és személyek tulajdonát képezik. Mint a mellékelt 14. táblából megállapítható, a pénzügyi aktívák és a pénzügyi passzívák állománya a népgazdaság egészét tekintve kiegyenlíti egymást, eltérést csak a külfölddel szemben fennálló követelések, illetve tartozások jelentenek. A külfölddel szemben fennálló tartozások és követelések egyenlege, — az egyenleg előjelétől függően — növeli, illetve csökkenti az ország tiszta vagyonát. Ugyanis adósság esetén a reálaktívák egy része „le van foglalva” a külföld részére, követelés esetén pedig az ország a külföldi vagyontárgyak egy részét tekintheti sajátjának.

12. tábla

**A költségvetési és vállalati jóléti intézmények fenntartási költsége
és annak finanszírozása**

	Teljes fenntartási költségek				Finanszírozás		
	folyó anyag- felhasz- nálás	munka- bér és közter- hek	amortí- záció	összesen	költ- ségve- tésből	vállalati forrá- sokból	lakos- ság sze- mélyes- jöve- delmé- ből
I. A lakosság fogyasztását szolgáló intézmények							
1. Költségvetési intézmények							
Egészségügyi }	270	350	80	700	620		80
Kulturális }							
2. Vállalati és egyesületi jóléti intézmények							
Egészségügyi }	50	50		100		60	40
Kulturális }							
II. Közösségi rendeltetésű intézmények							
1. Igazgatás }	210	330	100	640	640		
2. Kommunális }							
<i>Összesen</i>	<i>530</i>	<i>730</i>	<i>180</i>	<i>1440</i>	<i>1260</i>	<i>60</i>	<i>120</i>

13. tábla

A bruttó felhalmozás finanszírozása

	Saját alapokból	Költségvetési alapokból	Igénybe vett hitelből	Összes bruttó felhalmozás
Mezőgazdaság, állami	210	210	120	540
Mezőgazdaság, egyéb	150			150
Ipar, állami	800	520		1320
Ipar, egyéb	450			450
Kereskedelem, közlekedés, állami ...				
Kereskedelem, közlekedés, egyéb ...	200		50	250
Pénzügyintézetek, állami	70			70
Igazgatás		150		150
Kultúra, egészségügy, költségvetési ..		180		180
Munkások, alkalmazottak	120			120
Egyéb lakosság	280			280
<i>Összesen</i>	<i>2280</i>	<i>1060</i>	<i>170</i>	<i>3510</i>

A nemzeti vagyon fogalmába rendszerint belefoglalják a lakosság tulajdonában levő személyes javakat is, elsősorban a tartós fogyasztási javakat. Minthogy a nemzetgazdasági elszámolásokban — konvencionálisan — a lakosság által adott evben vásárolt fogyasztási javakat azonosnak tekintik azok adott évi fogyasztásával, a mérlegszámításokban e területen bizonyos átfedés fordulhat elő, ahogy erről már az előző tanulmányban is szó volt. Ennek elkerülése érdekében a személyes fogyasztási javak állományát az „Aktívák és passzívák” mérlegében el-

különítve mutatjuk ki. Ezáltal a nemzeti vagyon változására vonatkozó elszámolás teljes mértékben összekapcsolható a népgazdasági mérlegrendszer többi részével. (Lásd a 14. táblát a 134—135. oldalon.)

E táblában a példaszzerű adatok szerint a reálaktíváknak az értéke az év elején 35 000, azonban ebből 1600 a külfölddel szemben fennálló tartozások és követelések negatív egyenlege, így a belföldi gazdasági egységek együttes tiszta vagyona 33 400. Ehhez hozzávéve a lakosság tulajdonában levő tartós javak és fogyasztási cikkek nettó értékét — amit 3000-nek vettünk —, a nemzeti vagyon év eleji értéke 36 400. A nemzeti vagyon évközbeni változását oly módon vezethetjük le a mérlegrendszer korábbi kimutatásaiból, hogy a nettó felhalmozást korrigáljuk a külfölddel szemben lebonyolított gazdasági ügyletek végső eredményével, vagyis az elszámolási mérleg egyenlegével. Adott példánkban:

Nettó felhalmozás	1710
Külfölddel szembeni követelések növekedése ..+	860
<hr/>	
Belföldi tiszta vagyon növekedése	2570

Ez az összeg természetesen csak a személyes fogyasztási javakon *kívüli* körre mutatja a tiszta vagyon változását.

15. tábla

A tiszta vagyon változása

	Év elején	Év végén	Változás
Saját tiszta vagyon	19 550	21 310	+ 1 760
Költségvetési alapok	13 850	14 660	+ 810
<i>Együtt</i>	<i>33 400</i>	<i>35 970</i>	<i>+ 2 570</i>

Az aktívák és a passzívák évközbeni változása, továbbá az álló- és forgó-alapok állománya a mérlegrendszer előzőleg felsorolt tábláiban részletesebben is megtalálható. Itt nem foglalkozunk vele, de fontos kiegészítést jelentene, ha a pénzügyi aktívák és passzívák állományáról és annak összetételéről is részletesebb kimutatást készítenénk, amely az egyes gazdasági szervezetek likvidálásáról adna értékes információt. E részletezést jól össze lehetne kapcsolni a Hitel-mérleggel.

„Az aktívák és passzívák mérlegé”-vel kapcsolatban meg kell még említeni, hogy hasonló tartalmú kimutatás az SNA felülvizsgált tervezetében is szerepel, mint az alaprendszer egyik kiegészítő része. Az ismételten felmerülő hazai igényeken túl ez a kimutatás módszertani segítséget és ösztönzést is adott ahhoz, hogy saját mérlegrendszerünkbe beépítsük ezt a fontos mérleget. Egyébként az „Aktívák és passzívák mérlegé”-nek induló és záró adatai nem szerepelnek a példaként bemutatott matrixban, mert a felhalmozási folyamatok adott elrendezése (csak a hitelügyletek egyenlegei vannak beállítva) nem teszi lehetővé a reál-aktívák és pénzügyi követelések együttes összegének levezetését. Az értelemeszerű kapcsolat a rendszer többi kimutatásával azonban — mint fent bemutattuk — e mérleg esetén is fennáll.

Aktívák és

	Aktí-							
	Állomány az év elején				Változás év közben			
	Nettó állóalap	Forgóalap	Pénzügyi aktívák	Együtt	Nettó állóalap	Forgóalap	Pénzügyi aktívák	Együtt
	a'_0	a''_0	F_0	A_0	(V-D)		F	
Mezőgazdaság, állami	2 000	1 000	800	3 800	540	-300	100	340
Mezőgazdaság, egyéb	1 100	400	500	2 000		100	120	220
Ipar, állami	5 500	4 500	700	10 700	420	250	370	1 040
Ipar, egyéb	400	600	300	1 300	200	50	40	290
Kereskedelem, közlekedés, állami	200	800	500	1 500				
Kereskedelem, közlekedés, egyéb	800	1 200	400	2 400	150		70	220
Pénzüintézetek, állami	300	100	5 000	5 400			1 050	1 050
Kereskedelem, szolgáltatás, állami	400	100	200	700				
Igazgatás	1 900	100	100	2 100	50			50
Kultúra, egészségügy, költségvetési	2 100	100	50	2 250	100			100
Kultúra, egészségügy, társadalmi szervek	300	100	50	450				
Munkások és alkalmazottak	4 000		2 000	6 000	70		340	410
Egyéb lakosság	7 000		1 500	8 500	80		120	200
Költségvetés			3 200	3 200			570	570
Belföld összesen	26 000	9 000	15 300	50 300	1 610	100	2 780	4 490
Külföld			1 700	1 700			40	40
Összesen	26 000	9 000	17 000	52 000	1 610	100	2 820	4 530
	35 000							
Kiegészítés: A lakosság tulajdonában levő tartós javak és fogyasztási cikkek nettó értéke				3 000				200

A népgazdasági mérlegrendszerhez mint „Kiegészítő rendszert” a korábbi felsorolásban megjelölt három témát tervezzük hozzákapcsolni, mert a népgazdaság fejlődésének mélyebb elemzéséhez e kiegészítő adatok nem nélkülözhetők. E területekkel hazai statisztikai gyakorlatunkban már eddig is rendszeresen foglalkoztunk és jelentős eredményeket értünk el ezek módszertani fejlesztésében és gyakorlati kidolgozásában. Ahhoz azonban, hogy ezeket az adatokat az eddiginél szélesebben és eredményesebben használhassuk fel, a kiegészítő rendszerben olyan fogalmi-tartalmi meghatározásokat és olyan osztályozásokat kell alkalmazni, amelyek szerves összhangban vannak az alaprendszerrel. Csak példaként említjük meg a foglalkoztatottak számának népgazdasági ágak szerinti osztályozását, amelynek teljesen igazodnia kell a termelési eredmények ágazati osztályozásához, hogy a főbb népgazdasági ágak munkatermelékenységének alakulásáról összehasonlítható képet kapjunk.

Az árindexek a kiegészítő rendszerben elsősorban azokat az összefoglaló jellegű mutatókat ölelik fel, amelyek a népgazdasági mérlegrendszer legfontosabb aggregátumaira vonatkozóan mérik az árváltozásokat és így megteremtik az összefüggést a folyó árakon és a változatlan árszínvonalon számított adatok között, továbbá bemutatják a különböző fontosabb területek közötti árarányváltozásokat, vagyis a különböző „árollókat”. E kiegészítő rész jelentősége akkor érzékelhető a maga teljességében, amikor több évről egymás után rendelkezésre állnak a mérlegrendszer adatai és a folyó áras adatsorok mellett vizsgálni akarjuk a volumenváltozásokat is.

A kiegészítő rendszer másik két témája a népesség és a gazdasági tevékenység közötti kapcsolatok vizsgálatát szolgálja. Ezt a kapcsolatot két aspek-

14. tábla

passzívák mérlege

vák				Passzívák											
				Állomány az év végén				Állomány az év elején				Változás év közben			
Nettó állóalap	Forgó- alap	Pénz- ügyi aktívák	Együtt	Tiszta vagyon		Pénz- ügyi passz- zívák	Együtt	Tiszta vagyon		Pénz- ügyi passz- zívák	Együtt	Tiszta vagyon		Pénz- ügyi passz- zívák	Együtt
				saját	költ- ségve- tési			saját	költ- ségve- tési			saját	költ- ségve- tési		
a ₁	a ₂	F ₁	A ₁	1'	1''	N	L ₀	i+f	q	N		1'	1''	N ₁	L ₁
2 540	700	900	4 140	100	2 000	1 700	3 800	110	10	220	340	210	2 010	1 920	4 140
1 100	500	620	2 220	1 200		800	2 000	100		120	220	1 300		920	2 220
5 920	4 750	1 070	11 740	200	5 000	5 500	10 700	850	120	70	1 040	1 050	5 120	5 570	11 740
600	650	340	1 590	1 000		300	1 300	250		40	290	1 250		340	1 590
200	800	500	1 500	100	600	800	1 500					100	600	800	1 500
950	1 200	470	2 620	1 900		500	2 400	100		120	220	2 000		620	2 620
300	100	6 050	6 450	500	400	4 500	5 400			1 050	1 050	500	400	5 550	6 450
400	100	200	700	200	500		700					200	500		700
1 950	100	100	2 150		2 100		2 100		50		50		2 150		2 150
2 200	100	50	2 350		2 250		2 250		100		100		2 350		2 350
300	100	50	450	450			450					450			450
4 070		2 340	6 410	5 500		500	6 000	220		190	410	5 720		690	6 410
7 080		1 620	8 700	8 400		100	8 500	130		70	200	8 530		170	8 700
		3 770	3 770		1 000	2 200	3 200		530	40	570		1 530	2 240	3 770
27 610	9 100	18 080	54 790	19 550	13 850	16 900	50 300	1 760	810	1 920	4 490	21 310	14 660	18 820	54 790
		40	1 740	1 600		100	1 700	- 860		900	40	740		1 000	1 740
27 610	9 100	18 120	56 530	21 150	13 850	17 000	52 000	900	810	2 820	4 530	22 050	14 660	19 820	56 530
36 710				35 000								36 710			
			3 200				3 000				200				3 200

tusban kívánjuk megteremteni. Az egyik esetben a népesség mint a javak létrehozója, vagyis termelőerőként, a másik esetben pedig mint a javak igénybevevője, vagyis fogyasztóként jelenik meg. Ennek megfelelően az első téma a munkaerőforrásokat, a foglalkoztatottság mértékét és utánpótlását, továbbá a foglalkoztatottak ágazatok szerinti megoszlását és más népgazdasági szintű áttekintést nyújtó foglalkoztatottsági kérdéseket vizsgál. Hazai gyakorlatunkban az idevágó adatok legnagyobb részét a „Munkaerőmérleg” címszó alatt összefoglalt kimutatásokban már eddig is kidolgoztuk.

A népességnek mint fogyasztónak és jövedelemtulajdonosnak a vizsgálata lényegében az életszinvonal-számítások rendkívül széles területét öleli fel és foglalja a népgazdasági mérlegszámításokkal összefüggő rendszerbe. E tekintetben különösen kedvező helyzetet jelent az, hogy Mád Aladárné mint az ENSZ Statisztikai Hivatala által felkért szakértő, javaslatot készített az ENSZ Statisztikai Bizottsága részére „Jövedelemstatisztika” címen, amely a nemzetgazdasági elszámolásokhoz kapcsolódva a lakosságnak és főbb rétegeinek jövedelmére és fogyasztására vonatkozó vizsgálatok világméretű egységesítéséhez tartalmaz részletes ajánlásokat. Ezek jelentős része hazai statisztikai gyakorlatunkban már jelenleg is megtalálható.

*

Az eddigiekben bemutatott matrixok és az azokból levezetett táblák a mindenkori folyó áron értékelt elszámolásokra vonatkoznak. Teljesen külön kérdés, hogy e rendszerből milyen táblákat és mérlegeket kell és lehet válto-

zatlan árákon elkészíteni. Azonban a folyó áras elszámolások is csak akkor adnak a népgazdaságban naponta és millió számban végbemenő legkülönbözőbb jellegű gazdasági ügyletekről áttekinthető és összegezhető képet, ha a nemzetgazdasági elszámolásokban minden gazdasági ügyletet következetesen a valóságban érvényesülő árákon, illetve a ténylegesen kifizetett pénzüsszeggel vesszük számba. Mint láttuk, a matrixban jelölt anyagi-tárgyi folyamatok ismételtelen találkoznak jövedelmi-pénzügyi folyamatokkal, amelyek azt fejezik ki, hogy az elszámolási rendszerben minden gazdasági tevékenység kettős vetületben jelenik meg: egyik vetületben az anyagi javak és szolgáltatások áramlása, a másik vetületben az ezzel ellentétes irányú jövedelemmozgás mutatkozik meg. Ezért, ha a rendszerben egyes helyeken eltérünk a valóságban érvényesülő értékektől, megszűnik az elszámolások különböző részei közötti logikai és számszerű megfelelés.

A mérlegszámításokban eddig követett gyakorlatban általában ez az elv érvényesült, érdemleges eltérés csak a külkereskedelem elszámolásában jelentkezik. E tanulmányban a szükséges összhang megteremtése érdekében — a jelenlegi elszámolási módszerektől eltérően — a külföldi ügyleteket is az általános elveknek megfelelően értékeltük, függetlenül attól, hogy a ténylegesen érvényesített devizaárfolyamok vagy az árárányok reálisak-e vagy sem. Lehetnek érvek amellett, hogy e területen és esetleg még másutt is „reálisabb”, a közgazdasági megítélésnek inkább megfelelő értékelési módszereket kövesünk. Mégis alapos okkal javasolható, hogy az alapszámításokban teremtsünk következetességet az értékelésben, mert csak ez által jutunk olyan mérlegrendszerhez, amelyben egymással láncszerűen kapcsolódó kategóriák világos és szabatos hálózatát kapjuk. Akik ilyen adatok összeállításával, de még inkább felhasználásával foglalkoznak, azok előtt bizonyára nem kell hangsúlyozni a mutatószámok ilyen rendszerének előnyeit.

РЕЗЮМЕ

Автор статьи занимается вопросом направления дальнейшего развития применяемой в настоящее время в Венгрии системы балансов. Согласно одобренной коллегией венгерского Центрального Статистического Управления программе, система балансов и в будущем будет основываться на концепции материального производства так, что это совпадает как с существующими в Венгрии принципами, так и основными положениями, согласованными в рамках СЭВ. Программа охватывает все то, что до сих пор являлось венгерской практикой в этой области, однако, заодно является также и пригодной для показа результатов всех общественно организованных деятельности, то есть аналогично материальному производству показывает также и обслуживание. Помимо этого в балансовой системе, — в тесной взаимосвязи с материальными процессами, — значительную роль получает изучение доходов. Запланированная балансовая система, — без значительных дополнительных затрат труда, — позволит сопоставить экономическое развитие Венгрии с развитием стран-членов СЭВ или, соответственно, любой другой страны.

Автор излагает образующую основу разработки запланированной балансовой системы „расчетную рамку”, которая буквенными обозначениями иллюстрирует включаемые в балансовую систему категории, их взаимосвязи и признаки группировки. Зафиксированная в форме матрицы система обозначений охватывает все важнейшие элементы как Системы Материальных Продуктов, так и заново разработанной Системы Национальных Счетов, но в их порядке имеются некоторые отклонения по сравнению с двумя матрицами, (одной из них является новая США, а другой заключенные в систему категории нынешней СМП) изложенными в предыдущей статье автора (номер 8 — 9 журнала „Штатистическое Обозрение”, стр. 856 — 875).

Исходя из данной расчетной рамки автор при помощи конкретных таблиц показывает содержание и построение запланированной балансовой системы.

Сводные таблицы запланированной балансовой системы (т. н. основные таблицы) охватывают следующие темы:

1. Сводные таблицы по материальному производству и обслуживанию
 - а) Производство и распределение материальных благ
 - б) Стоимость выработки нематериальных деятельностей
 - в) Баланс общественного продукта
 - г) Баланс национального дохода
2. Сводные таблицы по доходам
 - а) Баланс доходов, возникших в материальном производстве
 - б) Баланс чистых доходов, находящихся в распоряжении внутри страны
 - в) Баланс чистых доходов хозяйственных организаций
 - г) Баланс доходов населения
 - д) Баланс бюджета
 - е) Кредитный баланс
3. Сводные таблицы экономических процессов, связанных с границей.

Основные таблицы дополняются частными таблицами, которые содержат дальнейшую детализацию отдельных важнейших категорий. Наконец, к запланированной балансовой системе относятся несколько таких сводок, которые непосредственно не могут быть включены в национальную систему отчетности, но тесно связаны с нею в принципе и по содержанию. Автор излагает объем и роль дополнительной системы.

В заключительной части своей статьи автор занимается вопросом стоимостной оценки экономических процессов (в каких ценах следует производить расчеты). Он отмечает, что расчеты в текущих ценах обеспечивают единство, если повсеместно имеет место применение стоимостей, соответствующих фактической реализации. В этой связи автор отмечает, что нынешняя практика социалистических стран отклоняется от этого принципа в учете внешней торговли и в интересах логической и цифровой последовательности балансовой системы предлагает упразднить это отличие.

SUMMARY

In his article the author is concerned with the problem in what direction the system of accounts used at present in Hungary will be developed further. According to the programme approved by the Council of the Hungarian Central Statistical Office the system of accounts will be based on the conception of the material production also in the future and will thus comply both with the Hungarian principles used so far and with the basic principles standardized by the CMEA countries. The programme embraces all that concerned to the Hungarian practice hitherto and is also suitable to show the results of all the socially organized activities, i. e. to give a picture of the services, too, in a way similar to the material production. Besides — in close connection with the material processes — the study of the income processes will receive a great role in the system of accounts. The planned system of accounts will offer a possibility to compare the economic development of Hungary with that of the CMEA countries or with that of any other country without further significant labour input.

In his article the author reviews the „scheme of accounts” on which the planned system of accounts would be based and which illustrates, by means of alphabetical symbols, the categories included in the system of accounts, their interrelations and the principles of groupings. The system of symbols described in the form of matrix contains all the major elements of both the MPS (Material Product System) and the newly developed SNA (System of National Accounts), though there are differences in their arrangement as compared with the two matrices described in an earlier paper of the author (see *Statistical Review*, No. 8—9. pp. 856—875) (one is the scheme of the new SNA, the other is the scheme of the categories of the present MPS).

Starting from this scheme of accounts the author illustrates by means of concrete tables the contents and structure of the planned system of accounts.

The tables of a summarizing character (so-called basic tables) of the planned system of accounts covers the following topics:

1. Basic tables of the material production and services
 - a) Production and distribution of material goods
 - b) Performance value of non-material activities
 - c) Balance of social product
 - d) Balance of national income
2. Basic tables of incomes
 - a) Balance of incomes derived from material production
 - b) Balance of net incomes available at home
 - c) Balance of net incomes of economic organizations
 - d) Balance of incomes of the population
 - e) Budgetary balance
 - f) Credit balance
3. Basic tables of the economic processes with foreign countries.

The basic tables are supplemented with detailed tables, containing further specification of some important categories. Finally, there are also some records belonging to the planned system of accounts which cannot be included directly in the system of national accounts but are closely connected with it both conceptually and in their content. The article gives also a sketch of the scope and role of the supplementary system.

In the concluding part of the article the author is concerned with the evaluation of the economic processes (with the prices of calculation). He emphasizes that the accounts at current prices constitute a comprehensive whole only if values of the actual realization are applied in all fields. In this respect the author points to the fact that the present practice of the socialist countries differs from this principle in the case of foreign trade accounts. He proposes to do away with this difference in the interest of the logical and numerical consistency of the system of accounts.

PIACKUTATÁSI VIZSGÁLATOK

DR. SZABÓ LÁSZLÓ

A piac jellemzőinek, főbb összefüggéseinek feltárása és elemzése, a nagyszámú befolyásoló tényező összehatásaként jelentkező piaci árufelvevő képesség közeli vagy közép távú meghatározása rendkívül sok (és sokrétű) információt követel meg. Ezeknek az adatoknak, információknak beszerzése különböző forrásokból történik, amelyeket különböző szempontok szerint csoportosítani szoktak. A hazai gyakorlatban ez ideig elsősorban *primér* és *szekundér*, valamint *objektív* és *szubjektív* információs forráscsoportokat különböztettek meg egymástól.¹ A piackutatás nemzetközi irodalmában azonban az utóbbi években újabb csoportosítás került bevezetésre, amely — elsősorban a gyakorlati tevékenység számára — a korábbiaknál megfelelőbben kategorizálja a felhasználható adatokat, megfigyelési eredményeket. Az új osztályozás szerint megkülönböztetnek ún. *ökoszkópai* információkat, amelyek felölelik mindazon objektív alapon nyugvó, bizonylatolt adatokat, amelyek különböző intézmények adatszolgáltatása, illetve általában egzakt kutatás révén születtek. Az ezeken az információkon nyugvó s a piacra vonatkozó számításokat *ökoszkópai piackutatásnak* is nevezik. A meghatározott szempontok szerint kiválasztott személyek megkérdezése, a vásárlással, fogyasztással közvetlenül vagy közvetve kapcsolatos cselekedeteik, reakciójuk megfigyelése és az ehhez fűződő kísérletek végrehajtása, illetve az ily módon keletkező információk feldolgozása és értékelése pedig az ún. *demoszkópai piackutatás* tárgya.²

Míg az ökoszkópai piackutatás túlnyomórészt szekundér adatokat használ fel, addig a demoszkópai kutatás — ha eltekintünk az azonos témakörben már rendelkezésre álló hazai és külföldi demoszkópai kutatási eredményektől, illetve azok felhasználásának lehetőségétől — jóformán kizárólag primér megfigyelésekre épül.

A piackutatás számára az ökoszkópai vizsgálat adja az alapot. A demoszkópai piackutatás viszont közvetlenül kapcsolódik az ökoszkópaihoz, s azzal együtt szerves egységet alkot. A piac helyzetét, valamely cikk vagy szolgáltatás iránti keresletet, azaz a piac felvevőképességét ugyanis több olyan tényező is befolyásolja, amelyeknek kimutatására ökoszkópai módszerekkel nem vagy csak hozzávetőlegesen van lehetőség. Például két azonos rendeltetésű, de nagy-

¹ A *primér* és *szekundér* adatok megkülönböztetése azon alapszik, hogy azok a piackutató által végrehajtott felvételből (megfigyelésből) származnak-e vagy más célra végzett összeállításból, illetve bevezetett nyilvántartásból állnak rendelkezésre; az *objektív* és *szubjektív* adatforrások elhatárolása abból indul ki, hogy a felhasználandó információk tényeket vagy véleményeket rögzítenek-e.

² Az ökoszkópai és demoszkópai csoportosítást, illetve meghatározásokat a szakirodalomba Behrens vezette be. (K. Behrens: Demoskopische Marktforschung. Wiesbaden, 1961.)

ságában, formájában s egyéb ismérveiben egymástól eltérő forgalmú cikknél a forgalmi különbözőséget okozhatják egyrészt ökoszkópiailag megállapítható tényezők (például nem kielégítő áruellátás, minőségi hiányosságok), de ugyanakkor olyan tényezők is, amelyek a vásárlóknak vagy akár a bolti eladóknak különböző indítékokból, okokból bekövetkező magatartásával kapcsolatosak (például az áru tetszetősége, használatának tényleges vagy vélt előnyei, értékesítési propagandájának hatása).

Ahhoz tehát, hogy a valóságnak megfelelő képet nyerjünk valamely cikk piaci helyzetéről, elengedhetetlenül szükség van az ökoszkópiai és demoszkópiai úton szerzett információk egybevetésére. Hasonló módon jelentkezik ennek fontossága a kereslet prognosztizálásakor (előrebecslésekor) is. Ez érthető, hiszen azt, hogy valamely cikkből a következő években milyen kereslet várható, nagymértékben befolyásolják az előbb említett, csupán demoszkópiai úton megismerhető tényezők is. Ezen túlmenően az ilyen vizsgálat lehetőséget nyújt a fogyasztók és a kereskedelmi dolgozók véleményének megismerésére is a várható kereslet nagyságát és összetételét illetően. Így mód nyílik arra, hogy ennek megállapításából nyert várható keresleti (forgalmi) mennyiségek összehasonlításra kerüljenek az objektív adatokat tartalmazó idősoroknak többváltozós extrapolációjából származó eredményeivel. Az ökoszkópiai és a demoszkópiai vizsgálatok eredményeinek egybevetése a piackutatás egyik sajátos módszere.

A demoszkópiai információk háromfajta forrásból származhatnak:

megkérdezésből,
megfigyelésből és
kísérletekből.

A demoszkópiai piackutatás elsősorban a megkérdezésen alapul, míg a megfigyeléseknek s a különböző kísérleteknek inkább kiegészítő szerepük van. Ez utóbbiak ismertetésére e cikk keretében nincs lehetőségünk.

*

A vizsgálat körét tekintve a piackutatás gyakorlatában a demoszkópiai megkérdezésnek három fajtáját alkalmazzák.

a) A fogyasztók (vásárlók, felhasználók) megkérdezése. Erre a piackutató vizsgálatok többségében rendszerint sor kerül. Résztvevőit általában a reprezentatív statisztika szabályainak megfelelően azok közül választják, akik az adott vizsgálatban érintettek, illetve kompetensek a válaszadásban. (Az ilyen megkérdezés általában 2—3000 főre, illetve háztartásra terjed ki.)³

b) A kereskedők (az értékesítésben résztvevők) megkérdezése. Ez úgyszintén reprezentatív kiválasztással vagy viszonylag kevés számú egyed esetén teljeskörű felvétellel történhet.

c) Szakértők megkérdezése. Ennek jelentősége elsősorban nem a piackutató vizsgálatok végrehajtásában, hanem azok előkészítésében van. E megkérdezés célja a piackutató feladatok követelményeinek megfelelően, az abban kompetens szakértők véleményének tudakolása és tapasztalatainak összegyűjtése, s ennek alapján a vizsgált jelenség legfontosabb jellemzőinek, a kutatás irányának és súlypontjainak meghatározása. A szakértői megkérdezés tehát

³ A Belkereskedelmi Kutató Intézetben és a Piackutató Irodában e cikk szerzőjének irányításával az elmúlt nyolc esztendő alatt közel száz reprezentatív fogyasztói megkérdezésre került sor. Ezekből választottuk ki a továbbiakban szereplő példák többségét.

bonyolultabb piackutatási feladat esetén a vizsgálat előkészítésének nélkülözhetetlen eszköze; résztvevőinek száma általában 5—10 fő.

A fogyasztók megkérdezésének tárgya rendkívül sok lehet, s felölelheti a piackutatás során érintett valamennyi problémakört. Célkitűzésüket tekintve a megkérdezések lehetnek:

- I. ténymegállapító,
- II. véleményeket feltáró és
- III. a vásárlási szándékok megismerését biztosító megkérdezések.⁴

I. TÉNYEK MEGÁLLAPÍTÁSA MEGKÉRDEZÉS RÉVÉN

Megkérdezés útján általában olyan tények számbavételére kerül sor, amelyek ökoszkópiai úton nem biztosíthatók, illetve ha rendelkezésre állnak is ilyen jellegű információk, azok túl globálisak ahhoz, hogy a piackutató számára megfelelő következtetéseket lehetővé tegyenek. Ennek fő oka az, hogy az ökoszkópiai piackutatás általában bizonylatolható (blokkok, feljegyzések stb. alapján történik), tehát objektív információkon alapszik, míg a megkérdezésnél — különösen az írásbeli megkérdezésnél — ilyen dokumentumok nem állnak rendelkezésre.

A ténymegállapító megkérdezés tárgykörét tekintve sokféle lehet. A piackutatás gyakorlatában megkérdezés segítségével általában a következő tények rögzítésére szokott sor kerülni:

1. egyének vagy háztartások valamilyen cikkel való ellátottságának,
2. a vásárlási szokásoknak,
3. a fogyasztási, használati (javítási) szokásoknak, valamint
4. a vásárlók ismereteinek megállapítására.

1. Ellátottságvizsgálat

Az ellátottság és az abban bekövekezett változások megállapítása fontos kiinduló pont lehet a piac felvevőképeségének meghatározásához. Nyilvánvaló például, hogy a tartós fogyasztási cikkek várható forgalmának, a forgalom tendenciájának megítéléséhez elsősorban a háztartások e készülékekkel való ellátottságából kell kiindulni. Az ellátottság igen gyakran meghatározója vagy legalábbis részbeni meghatározója más cikkek keresletének. Például a magnetofonszalagok, filmek, hanglemezek iránti keresletet elsődlegesen a magnetofon készülékekkel, fényképezőgépekkel, lemezjátszókkal való ellátottság, illetve az azokban bekövekezett változás determinálja.

A lakosság egyes cikkekből való ellátottságáról egyébként a szekundér adatforrások közül mindössze a háztartásstatisztika vagy valamely egyszeri adatfelvétel ad képet.⁵ Az itt szereplő adatok azonban vagy csupán néhány tartós fogyasztási cikkre terjednek ki s azok is csak globálisan vetítve a megfigyelt háztartásokra, vagy pedig egy korábbi, a piackutatás számára kevésbé felhasználható állapotot rögzítenek. Ezért az esetek többségében az ellátottságnak és változásainak megállapítására — a lakosság megkérdezése útján — primér adatfelvételt kell végrehajtani.

Az ellátottsági vizsgálat a tartós fogyasztási cikkeken kívül kiterjedhet az alapvető és a tartósított élelmiszerekre, az élvezeti cikkekre, a felső- és alsó-

⁴ A kereskedői és szakértői megkérdezés sajátos problémáira külön nem térünk ki.

⁵ Például: Lakásdemográfiai adatok. Központi Statisztikai Hivatal. Népeségtudományi Kutató Csoport Közleményei, 2. sz. Budapest, 1966.

ruházatra, az ágyneműre, valamint a lakásfelszerelési cikkekre. Az egyes termékcsoportokra vonatkozó ellátottsági adatok értékelésénél, illetve az adatok feldolgozásánál számos sajátos probléma adódik.

a) A háztartások *élelmiszerekkel és élvezeti cikkekkel* való ellátottságának vizsgálata fontos támpontot nyújthat az élelmiszer-árualapok célszerű kialakításához, például egyes kereskedelempolitikai intézkedések (házhöz szállítás, előre-rendelés) tervezéséhez és propagandájához. A megfigyelés természetesen csak olyan lényegesebb cikkekre terjedhet ki, amelyek hosszabb időn keresztül tárolhatók.

Egy 1961-ben végrehajtott piackutató vizsgálat megállapítása szerint a budapesti háztartások élelmiszerkészletei a következők voltak.

1. tábla

A budapesti háztartásokban tárolt néhány fontosabb élelmiszer mennyisége (1961. február 15-i állapot)

Cikk	A munkás	Az alkalmazotti	Átlagosan
	háztartásokban		
egy főre jutó tárolt mennyiség (kilogramm)			
Liszt	1,10	0,82	1,03
Cukor	0,59	0,57	0,59
Zsír	1,84	0,98	1,62
Burgonya	9,36	6,28	8,58
Hagyma	1,24	0,88	1,15

Forrás: Dr. Makay István: A bérből és fizetésből élő családok néhány élelmiszervásárlási szokása. Belkereskedelmi Kutató Intézet Közleményei, 57. sz. Budapest, 1966.

Az egy főre jutó fogyasztási adatokat számításba véve a háztartásokban tárolt mennyiség lisztből és cukorból kb. két heti, zsírból és burgonyából pedig hat-nyolc heti fogyasztáshoz elegendő.

Az ellátottság megállapításánál természetesen figyelembe kell venni egyrészt a szezonális ingadozásokat, másrészt az egyéb tényezők (például fizetési időpont, nyaralás) befolyásoló hatását.

b) A *ruházati cikkekkel* való ellátottság vizsgálatánál a megfigyelési egység nem a háztartás, hanem annak egyes tagjai külön-külön. Az ún. ruhatár- (garderobe-) felvételekből — amelyek valamennyi felsőruházati és egyes alsóruházati cikkekre is kiterjedhetnek — a piackutatás számára több jelentős következtetés vonható le. Így például:

milyen a lakosság (annak egyes rétegei) ruházódásának színvonala valamely adott időszakban;

milyen a használatban levő ruházati cikkek összetétele és arányai (például női ruházati cikkeknel a szoknya és a blúz, illetve kardigán és pulóver aránya);

milyen a használatban levő cikkek életkora, vagyis hogy oszlik meg az állomány a beszerzés időpontja szerint. Ebből következtetni lehet egyrészt az egyes cikkek élettartamára, illetve használati idejére, másrészt a vásárlások várható intenzitására.

A ruhatárfelvételek alkalmazása ma már általánosan használt módszernek tekinthető. Csak a Belkereskedelmi Kutató Intézetben és a budapesti nagy-

kereskedelmi vállalatoknál például az elmúlt négy év alatt hét ilyen megfigyelést hajtottak végre, amely egyaránt kiterjedt férfi-, női és gyermekruházati cikkekre.

Az ilyen vizsgálat segítségével nyerhető információk szemléltetésére bemutatjuk a Férfiruha Nagykereskedelmi Vállalat által a férfikabát-ellátottság megállapítására (1964. I. félévére vonatkozóan) végrehajtott felvétel egyik eredménytábláját.

2. tábla

A férfiak ellátottsága kabáttal

Megnevezés	A télikabát-	Az átmeneti- kabát-, felöltő-	A ballonkabát-
	állomány megoszlása (százalék)		
A megkérdezettek közül kabáttal rendelkezik (százalék)	93,0	73,7	84,4
A kabát életkora (év):			
1 – 3	51,8	64,0	60,9
4 – 6	26,8	23,7	30,2
7 – 9	11,0	7,2	5,1
10 – 13	4,8	1,8	1,7
13 –	5,6	3,3	2,1
<i>Összes kabát</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

A télikabátok átlagos élettartamát figyelembe véve — nem számítva a divathatást s a második kabát beszerzésének szándékát — az ellátottság ismerete alapján a férfiaknak mintegy egyötöde jöhet csupán várható vásárlóként számításba.

A vizsgálat egyébként kiterjedt még többek között annak megállapítására is, hogy miképpen oszlanak meg a megkérdezettek a tulajdonukban levő kabátok száma szerint, s milyen összefüggés áll fenn az állomány, annak életkora és a további vásárlási szándék között. Ezekből az információkból pontosabb következtetések vonhatók le a várható keresletre vonatkozóan.

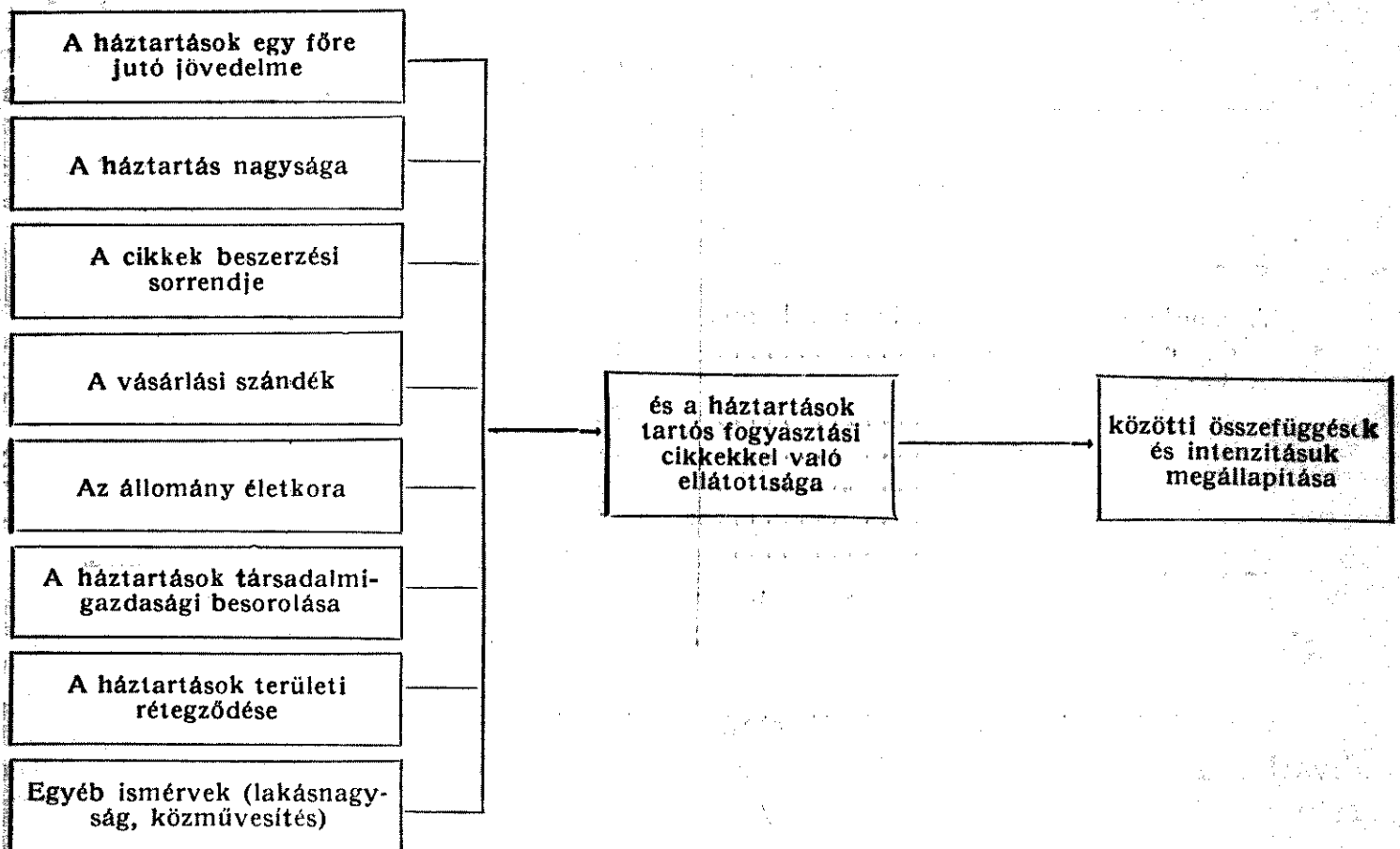
c) A piackutató vizsgálatok többsége a *tartós fogyasztási cikkekben* való ellátottság megállapítására irányul. Ezen belül is elsősorban az elektromos háztartási gépekre és kultúrcikkekre, valamint a bútorokra. E cikkek várható forgalmának megítélésében az ellátottság ismeretének úgyszintén fontos szerepe van. Az erre vonatkozó vizsgálatok többek között a 144. oldalon bemutatott összefüggések feltárását teszik lehetővé.

Az ilyen jellegű összefüggés-vizsgálatoknak a gyakorlati piackutatásban való felhasználhatóságát jól mutatják a 3. táblában foglalt eredmények.

Az élelmiszer-, a ruházati és egyéb iparcikkekre vonatkozó vizsgálatoknál számolni kell azzal, hogy az ellátottságra, az állománymegállapításra vonatkozó kérdések természetüknél fogva objektív jellegűek, a kapott válaszok azonban nem minden esetben tekinthetők azoknak. Ez a probléma éppúgy megtalálható az írásbeli, mint a kérdezők útján történő felvételeknél, bár ez utóbbi esetben — a kérdező helyszíni kontroll-lehetőségei miatt — kisebb mértékben. A valóságot elferdítő válaszoknak több oka lehet. Így: feledékenység, mert emlékezetből s nem tényleges számbavétel alapján válaszolnak a kérdésre, szándékos eltaga-

dás (főleg kisebb településeken) azon vélt félelem alapján, hogy a megkérdezett kedvező ellátottsága köztudottá válik, restelkedés, azaz nem tekintik teljesértékűnek (tehát beszámíthatónak) a foltozott holmit stb. A gyakorlati tapasztalatok szerint ilyen jellegű torzulás elsősorban a ruházati s legkisebb mértékben a tartós fogyasztási cikkek vonatkozásában jelentkezik.

A tartós fogyasztási cikkekben való ellátottság vizsgálatánál feltárt összefüggések

3. tábla

A használatban levő televíziók megoszlása a beszerzés éve és átlagos életkora, valamint a tulajdonos havi jövedelemnagysága szerint

Beszerzési év	-600	601-800	801-1000	1001-1200	1201-1400	1400-	Átlagosan
	forint egy főre jutó havi jövedelmű családok tulajdonában levő televíziók megoszlása (százalék)						
1963-1964.....	63,3	48,5	48,2	46,7	40,0	26,5	46,8
1960-1962.....	31,7	37,7	37,2	40,6	43,3	50,0	38,3
1956-1959.....	5,0	13,8	14,6	12,7	16,7	23,5	14,9
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>
A televízió átlagos életkora.....	2,9	3,6	3,7	3,7	3,9	4,2	3,7

Forrás: Ferge Sándor: Néhány tartós fogyasztási cikk kora, elhasználódása és cseréje. Belkereskedelmi Kutató Intézet Közleményei. Budapest, 1966.

2. A vásárlási szokások vizsgálata

A vásárlási szokások megismerésére irányuló lakossági megkérdezések keretében általában a következő kérdések kerülnek tanulmányozásra:

- a) melyik napszakban,
- b) milyen gyakran és milyen mennyiségben vásárolják a mindennapos keresletű cikkeket,
- c) kik végzik, illetve kik kezdeményezik a vásárlásokat,
- d) hol vásárolnak, és
- e) mennyi időt fordítanak a vásárlók naponként a mindennapos keresletű cikkek beszerzésére.

a) Melyik napszakban vásárolják a mindennapos keresletű cikkeket?

E kérdés vizsgálata történhet a bolti forgalom óránkénti megállapítása útján is. Ez azonban globalitásánál fogva nem azonos a fogyasztók megkérdezéséből származó cikkenkénti részletezést is biztosító információval. Gyakran előfordul, hogy az üzletek nyitvatartási rendje miatt a vásárló vagy számára nem megfelelő időpontban kénytelen az árut beszerezni, vagy pedig le kell mondania kereslete kielégítéséről. Például a tejet és péksüteményt árusító boltok nagy része reggel 1/27-kor nyit. Nyilvánvaló, hogy ez az időpont nem megfelelő azok számára, akik ekkor vagy ezt megelőzően indulnak munkába. Az ilyen vonatkozású fogyasztói megkérdezések — a tények megállapításán túlmenően — alkalmasak arra is, hogy megtudakolják, milyen változtatást kívánnak a háziasszonyok az érvényben levő nyitvatartási időkben, illetve hogyan lenne célszerű az üzletek nyitvatartását megváltoztatni.

b) Milyen gyakran és milyen mennyiségben vásárolják a mindennapos keresletű cikkeket?

A vásárlási gyakoriság cikkenkénti ismerete fontos támpontot adhat a célszerű árukinálat meghatározásához. A fogyasztók megkérdezése útján ez megközelítő pontossággal kimutatható. Ilyen vizsgálatokat elsősorban élelmiszerekre vonatkozóan végeznek. A párizsi kereskedelmi kamara néhány évvel ezelőtt végrehajtott vizsgálata például nyolc termékcsoporthoz állapította meg a vásárlási gyakoriságot. A tanulmány adatai szerint: kenyérből csaknem mindennap, friss gyümölcsből és zöldségből hetenként több mint négyszer, friss húsból és sajtból kétszer-háromszor, zsiradékból és borból több mint háromszor, konzervből pedig ritkábban mint hetenként egyszer vásárolnak a párizsi háziasszonyok.⁶ Egy közelmúltban lefolytatott hazai vizsgálat pedig 15 élelmiszercikk Budapestén, a vidéki városokban és a községekben történő vásárlásának tanulmányozására terjedt ki. A kutatás célkitűzése egyrészt a vásárlási gyakoriság, másrészt a vásárolt mennyiség súlyegységenkénti megoszlásának megállapítása volt.⁷

A vizsgálati eredményekből az alábbi következtetések vonhatók le:

a munkások és alkalmazottak vásárlási szokásai között lényeges differencia nincs, a mutatkozó eltéréseket feltehetően a jövedelmi különbözőség okozza,

a háztartásoknak több mint fele havonként, illetve kéthetenként vásárol (házhoz szállítás lehetősége),

a vásárlásoknak közel fele két kilónál nagyobb súlyú. Három vagy öt kilós csomagolású cukor viszont csak elvétve kapható (csomagolóanyag-, illetve munkamegtakarítási lehetőség).

⁶ Dr. Szabó László: A franciaországi állami kereskedelmi és piackutató intézetek tevékenysége I. rész. Belkereskedelmi Kutató Intézet Időszaki Közleményei. 24. Budapest, 1961. II. köt. 8. old.

⁷ Lásd dr. Makay Istvánnak az 1. táblánál idézett művét.

4. tábla

A vidéki városokban élő munkás-alkalmazotti háztartások megoszlása a cukorvásárlás gyakorisága és a vásárolt mennyiség szerint (százalék)

Háztartás	A vásárlás gyakorisága:					
	Havonként kétszer vagy ritkábban	Hetente egyszer	Hetente többször	Naponként	Nem válaszolt	Együtt
	vásárló háztartások aránya					
Munkás	54,9	32,0	8,0	1,7	3,4	100,0
Alkalmazotti	62,9	27,5	5,5	1,1	3,0	100,0
<i>Együtt</i>	<i>57,0</i>	<i>30,8</i>	<i>7,3</i>	<i>1,6</i>	<i>3,3</i>	<i>100,0</i>

Háztartás	A vásárolt mennyiség:					
	-0,5	0,5-1	1-2	2-	Nem válaszolt	Együtt
	kilogrammot vásárló háztartások aránya					
Munkás	1,7	20,0	30,3	46,3	1,7	100,0
Alkalmazotti	2,0	17,3	31,2	47,5	2,0	100,0
<i>Együtt</i>	<i>1,8</i>	<i>19,3</i>	<i>30,5</i>	<i>46,6</i>	<i>1,8</i>	<i>100,0</i>

A vásárlás gyakoriságának vizsgálata iparcikkekre vonatkozóan is elképzelhető. Természetesen, itt is elsősorban a mindennapos, illetve gyakrabban kérésű, kisebb értékű iparcikkek jöhetnek számításba.

A kozmetikai cikkekre vonatkozóan Angliában a közelmúltban végrehajtott piackutatás például a következő vásárlási gyakoriságot mutatta ki.

Egyes kozmetikai cikkek vásárlásának gyakorisága Angliában

Cikk	Átlagos esetszám
Ajkrúz	3,6
Alapozó krém	3,9
Púder	3,7
Arcpirosító	2,5
Szempilla festék	2,2
Körömlakk	4,6

Forrás: Survey of lipsticks and cosmetics. *Market Research*. 1963. évi 11. sz.

A vásárlások gyakoriságának csökkentése — összességében azonos vagy növekvő értékesített mennyiség mellett — jelentősen emelheti a kereskedelmi munka termelékenységét. Ez a fogyasztók számára is kedvező lehet, mert a vásárlásra fordított idő redukálódását jelenti.

A vásárlási gyakoriság csökkentése — egyenletes és kielégítő áru kínálat esetén — elérhető egyrészt a házhoz szállítás kiterjesztésével, másrészt a fogyasztók tároló kapacitásának növelése révén (például a hűtőszekrényekkel való ellátottság javításával). Ezt elősegíti az önkiszolgáló üzletek, az ABC áruházak

elterjedése is, aminek a vásárlásgyakoriságra való hatását szintén a fogyasztói megkérdezések segítségével vizsgálhatjuk.

A Brit Piackutató Iroda (British Market Research Bureau) a vásárlási gyakoriság alakulásáról az alábbiakat állapította meg.

5. tábla

A vásárlások gyakoriságának alakulása

A vásárlások gyakorisága	1957.	1960.	1961.
	évben (százalék)		
Naponta vásárol	21	22	20
Hetente legalább kétszer	42	36	35
Hetente egyszer	35	40	44
Ennél is ritkábban	2	2	1
<i>Összesen</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>

Forrás: *Self-Service and Supermarket*, 1963. évi 11. sz.

Az eredmények azt bizonyítják, hogy a vásárlások gyakorisága csökken, s mind nagyobb mértékű lesz a heti egyszeri beszerzés aránya.

c) Kik végzik, illetve kezdeményezik a vásárlásokat?

A kereslet befolyásolása szempontjából nem közömbös annak ismerete, hogy a háztartáson belül kik végzik, illetve kik kezdeményezik a vásárlásokat: mikor és milyen mértékben a férfiak s mikor a nők. A két nem vásárlási módjában, a hirdetésekre való reagálásukban, vásárlási elgondolásaik befolyásolásában a különbségek számottevők. Az erre vonatkozó információk elsősorban úgyszintén fogyasztói megkérdezés segítségével szerezhetők meg.

Az élelmiszer-vásárlási szokásokat vizsgáló, előzőkben már többször idézett tanulmány megállapítása szerint például Budapesten a családoknak valamivel több mint nyolctized részében a háziasszonyok vásárolnak, míg minden harmadik háztartásban a család férfi tagjai is részt vállalnak az élelmiszer-beszerzés munkájából. Igaz azonban az is — mint ahogy erre egy amerikai piackutatás rámutat —, hogy a férfiak ilyenirányú tevékenysége nem mindig önkéntességen alapul. *H. W. Hepner* amerikai reklámkutató vizsgálatai szerint például a férfiaknak csupán 46 százaléka kedveli az általa végrehajtott élelmiszer-bevásárlásokat. 54 százalék a bevásárlást csupán elkerülhetetlen kötelességnek tekinti. Megállapították a megfigyelők azt is, hogy a férfiakat elsősorban az önkiszolgálás vonzza a boltba. „A férfiak — állapítja meg továbbiakban a vizsgálat — különösen idegenkednek a friss hús és a friss zöldségfélék bevásárlásától. Az élelmiszer-bevásárló férfiak 43 százaléka a húst jelölte meg mint előtte legkevésbé kedves bevásárlási feladatot. További 37 százalékuk a zöldségfélét tekinti ilyennek. Megállapítható egyébként, hogy ez az a két cikk, amelynek bevásárlása kapcsán a férfiak a legtöbb kritikát kapják az asszonyok részéről.”⁸

Hazánkban még nem folytattak vizsgálatot annak megállapítására, hogy valamely cikk megvásárlásában kié a kezdeményező szerep, márpedig ennek ismer-

⁸ *Harry Walker Hepner: Modern hirdetés — a gyakorlat és az elvek. McGraw — Hill Book Company, Inc. New York, 1956. (Kivonatos fordítás. Kézirat.)*

rete igen hasznos a legcélszerűbb reklám kialakításához. Az észak-amerikai *Look* c. folyóirat 5300 háztartásra kiterjedő reprezentatív véleménykutatása például e tárgyban a következőket eredményezte.⁹

„Általában a háziasszonyok kezdeményezik a háztartási eszközök, gépek megvásárlását. A vásárlást azonban többnyire férfiak végzik.” Az egyes cikkek megvásárlásánál az asszonyok kezdeményezése a következőképpen jelentkezik:

Cikk	Százalék
Vasalónál	71
Kávéfőzőnél	61
Turmix gépnél	59
Kenyérpírtónál	55
Villansütőnél	46
Konzervnyitónál	42

Jellemző egyébként — állapítja meg a jelentés —, hogy a férfiak a villanyborotva-vásárlásoknak csupán 56, a villanykályha-vásárlásoknak pedig 44 százalékát kezdeményezik. A vásárlandó cikkek márkáját azonban többnyire a férjek határozzák meg.

d) Hol történik a vásárlás?

A kereslet területileg differenciáltan jelentkezik. Ennek következtében egyes területeken az egy lakosra jutó forgalom összege lényegesen meghaladhatja az átlagos vásárlás mértékét, illetve jelentősen kisebb is lehet annál. Mindebből következik, hogy az üzlethálózat fejlesztéséhez, az árukinálat kialakításához ismerni kell az ún. vásárlási körzeteket élelmiszer- és iparcikkekre vonatkozóan egyaránt. Ennek megállapítására sokoldalú információ szerezhető a lakosság megkérdezése alapján is. Az ilyen megfigyelések elsősorban a következő két kérdésre irányulhatnak:

hol vásárolják az élelmiszer- és iparcikket: lakóhelyükön vagy munkahelyükön; milyen cikkekben, milyen arányban érvényesül a nagyobb település vonzóhatása.

A vásárlások megoszlása — aszerint, hogy azok a lakóhely vagy a munkahely üzleteiben történnek — sok befolyásoló tényezőtől függ, s árucsoportonként eltérő. Budapesten például 1960-ban a háztartások 86,9, a vidéki városokban pedig 89 százaléka a lakóhely közelében levő boltokban vásárolta a naponta szükséges élelmiszert.¹⁰

e) Mennyi időt fordítanak a vásárlásra?

A mindennapos bevásárlás a háziasszonyok szabadidejéből igen sokat rabol el. Ennek csökkentési igénye volt egyébként az egyik fontos tényezője az önkiszolgáló boltok, az ABC áruházak létrehozásának. Az ilyen szakosítású bolt lehetővé teszi a mindennapos cikkek egy helyen való megvásárlását, az önkiszolgálás pedig a vásárlás időtartamának további lényeges csökkentését. Ennek hatása mérhető le annak megkérdezésével, hogy valamely területen (városban, lakótelepen) mennyi időt fordítanak a lakosok mindennapos háztartási szükségleteiket kielégítő cikkek beszerzésére.

Ilyen jellegű vizsgálatot folytatott le a közelmúltban a francia Demográfiai Intézet az ötvenezernél nagyobb lélekszámú városokban a 48 évnél fiatalabb

⁹ Az *Eisenwaren Zeitung* 1961. november 25-i számából.

¹⁰ Lásd Makay id. m.

férjes asszonyok körében. Megállapították, hogy a gyermektelen és a több gyermekes háziasszonyok egyaránt naponta átlagosan 35 percet fordítanak a mindennapos bevásárlásokra.¹¹

Hazánkban a helyzet e téren valamivel kedvezőtlenebb. A Központi Statisztikai Hivatal által a városi munkás-alkalmazotti háztartásokban élő, háztartásvezető asszonyok körében végrehajtott vizsgálat szerint kéttagú család esetén kereken egy órát, négytagú családnál 54 percet, míg a hat és ennél több tagot számláló családok esetén 48 percet kell a mindennapos bevásárlásra fordítani.¹²

3. \bar{A} fogyasztási (használati) szokások vizsgálata

A fogyasztási (használati) szokások sokrétűek, a társadalmi-gazdasági, jövedelmi és területi kategóriák szerint számottevően eltérnek egymástól.

A lakossági megkérdezés útján leggyakrabban a következő fogyasztási, illetve használati szokások megismerésére kerül sor:

- étkezési-főzési,
- a ruházkozásban, öltözködésben mutatkozó szokások,
- higiéniai és kozmetikai cikkek,
- tartós fogyasztási cikkek használatának módja,
- építőanyag- és
- tüzelőanyag-felhasználási szokások.

a) Az étkezési-főzési szokások feltárása

Az otthoni főzés mértékének megismerését célzó fogyasztói megkérdezés képet adhat a háziasszonyok (ezen belül a dolgozó háziasszonyok) ilyen irányú terheléséről.

A Piackutató Iroda néhány évvel ezelőtti, e kérdéssel foglalkozó demosz-kópai vizsgálata a következő arányokat eredményezte.

6. tábla

A dolgozó és nem dolgozó háziasszonyok főzési szokásai
négy városban

Város	Dolgozó					Saját háztartásban dolgozó				
	csak ebédet	csak vacsorát	ebédet és vacsorát is	nem	össze-sen	csak ebédet	csak vacsorát	ebédet és vacsorát is	nem	össze-sen
	főző háziasszonyok aránya (százalék)									
Budapest	24,4	28,7	32,1	14,8	100,0	56,4	21,2	21,5	0,9	100,0
Miskolc	31,4	25,5	26,1	17,0	100,0	51,0	5,1	38,8	5,1	100,0
Pécs	26,8	24,9	18,6	29,7	100,0	59,5	7,0	20,0	13,5	100,0
Szeged	27,1	19,9	25,2	27,8	100,0	46,9	5,8	30,4	16,9	100,0
<i>Átlagosan</i>	<i>26,8</i>	<i>24,9</i>	<i>26,4</i>	<i>21,9</i>	<i>100,0</i>	<i>53,7</i>	<i>11,3</i>	<i>27,4</i>	<i>7,6</i>	<i>100,0</i>

Forrás: A félkészételek iránti fogyasztói érdeklődés. Piackutató Iroda Jelentései 18. sz. Budapest, 1959.

¹¹ Dr. Szabó László: id. mű, II. köt. 6. old.

¹² A nők helyzete a munkahelyen és otthon. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest, 1962. 43. old.

A Központi Statisztikai Hivatal például 1959-ben országos reprezentatív felvételt hajtott végre, amelynek során tájegységenként megállapították a főétkezésekkor fogyasztott ételek intenzitási sorrendjét.¹³

Sokatmondó eredményeket nyújt a lakosság megkérdezése a házi tartósításról is. Igen érdekes és egyben jellemző, hogy a konzervvásárlás évről évre növekvő volumene mellett a háztartási ételtartósítás szokása az utolsó évtizedben alig változott. Budapesten például 1959-ben a lakosság a zöldség- és főzelék-félék 20 százalékát tartósított állapotban fogyasztotta,¹⁴ gyümölcsből pedig egyes években a befőzés aránya 30—35 százalékos. *Makay* korábban idézett vizsgálata szerint a munkás- és alkalmazotti családok 90 százaléka tartósít zöldséget vagy gyümölcsöt a nyári—őszai hónapokban. Jellemző e szokás területi szóródása: Budapesten a háztartások 82, a vidéki városokban 90 százaléka, a községek munkás-alkalmazotti háztartásainak pedig 95 százaléka tesz el télire tartósított zöldséget és gyümölcsöt.

A megkérdezés lehetőséget nyújt a tartósított termékek cikkenkénti megoszlásának megállapítására is.

b) A ruházkodási-öltözködési szokások megismerése

A ruházkodási-öltözködési szokások igen sok tényezőtől tevődnek össze, amelyeket külön-külön vizsgálni kell. Más és más jellemzi például a nők, a férfiak és a gyerekek öltözködését. Leggyakrabban — lakossági megkérdezés útján — a következő szokásokat vizsgálják:

- a méret utáni készíttetés és a készruhavásárlás aránya,
- a ruházati cikkek öröklése, átalakítása.

A méret utáni készíttetés és a készruhavásárlás aránya évről évre változik. Emellett másként alakul a férfiaknál és másként a nőknél, különbözik ez az arány életkoronként, foglalkozási, jövedelmi rétegenként, sőt településnagyságcsoportonként is. A lakosság válaszai alapján kép nyerhető ezekről az összefüggésekről, valamint ezeknek időbeni változásáról. Mindez fontos támpontot nyújthat a várható kereslet megismeréséhez. Például a budapesti és a kisebb városokban élő fiatal leányok ruhabeszerzéseiben ezek az arányok a következőképpen alakulnak. (Lásd az ábrát a 151. oldalon.)

Az összehasonlításból levonható az a következtetés, hogy a kisebb városokban mutatkozó alacsonyabb készruhavásárlási arány intenzívebb áru kínálattal növelhető.

Elsősorban a gyermekruházati cikkeknel csökkenti a kereslet volumenét az egymásnak való átadás. Ennek mértéke egyrészt a mindenkori életszínvonalnak (családi jövedelem), másrészt a családok gyermeklétszámának a függvénye. A sokgyermekes családoknál logikusnak látszik az átadás magas aránya, ami persze ruhafajtánként igen különböző.

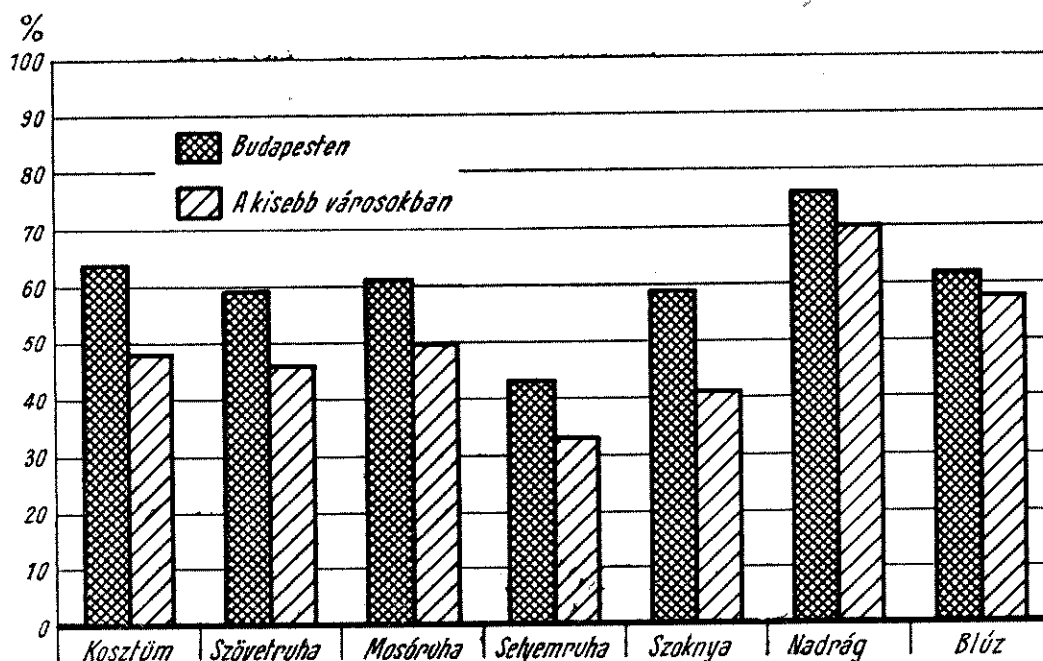
Egy, a közelmúltban kiadott piackutató tanulmány szerint az egygyermekes családoknál 10,4, a háromnál több gyermekes családoknál viszont 24,5 százalékban öröklik a télikabátot. Ez az arány az átmeneti kabátnál: 14,4, illetve 16,7 százalék, a ballonkabátnál: 16,9, illetve 55,6 százalék, a szövetöltönytél: 4,1, illetve 12,5 százalék, a vászonöltönytél: 5,8, illetve 33,3 százalék, a zakónál: 15,8,

¹³ Étrendi szokások a munkás-, alkalmazotti és paraszti háztartásokban. Statisztikai Időszaki Közlemények 34. sz. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest, 1960. 90 old.

¹⁴ *Markos Mihály*: 700 budapesti család gyümölcs- és zöldségfogyasztása. *Megyet és Városi Statisztikai Értesítő*, 1960. évi 1. sz. 1—10. old.

illetve 33,4 százalék, a hosszú nadrágnál: 5, illetve 11 százalék, míg a rövid nadrágnál: 8,1, illetve 17,7 százalék.¹⁵ A tanulmány megállapítása szerint az életkor növekedésével az átadás aránya a fiúknál és leányoknál egyaránt csökkenő tendenciájú. A felnőttek ruhájának átalakítása a gyermekek számára ma már kevésbé jelentős.

A készen vett női ruhák aránya az összes beszerzés százalékában a budapesti és a kisebb városokban élő fiatal leányoknál

Forrás: A fiatalok kiadásainak szerkezete és vásárlásai. Belkereskedelmi Kutató Intézet Közleményei. 96. sz. Budapest, 1963.

c) Fogyasztási szokások a higiéniai és kozmetikai cikkek terén

A higiéniai és kozmetikai cikkek forgalma hazánkban évről évre jelentős mértékben növekszik, ennek ellenére a lakosság fogyasztása ezekből a cikkekből még messze elmarad a fejlettebb szocialista és tőkésországoké mögött. Fogkrémből például alig valamivel több mint egy darab az egy lakosra jutó évi fogyasztás. A feladat e téren a lakosság befolyásolása, többletvásárlásra készítése különösen a higiéniaiát növelő, illetve elősegítő cikkekből. A helyes propaganda kialakításához ismernünk kell a fogyasztási, használati szokásokat. Az erre vonatkozó fogyasztói megkérdezés a következő kérdéseket vizsgálhatja:

milyen az egyes cikkek használatának elterjedése és felhasználásának gyakorisága.

A használat elterjedésének vizsgálatánál a cél egyrészt annak megállapítása, hogy milyen mértékben használják a fogyasztók különböző kategóriái az egyes cikkeket, másrészt milyen készítményeket (cikkelemeket) részesítenek előnyben.

Az ilyen jellegű vizsgálat természetesen több csoportképző ismérv (például jövedelem, életkor, foglalkozás, lakóhely) alapján is történhet.

Hasonló módon megy végbe a használat gyakoriságának vizsgálata is. Az erre vonatkozó kérdések megválaszolásánál azonban aszerint, hogy az mennyire érint

¹⁵ A gyermekek felsőruházati cikkekkel való ellátottsága és a forgalmat befolyásoló tényezők. Belkereskedelmi Kutató Intézet Közleményei. 76. sz. Budapest, 1963. 17. old.

intímebb dolgokat, fokozottabban lehet számítani a tények szubjektív okokból történő eltorzítására. Például, ahol ritkán váltanak (mosatnak) ágyneműt, restelkednek ezt bevallani, s a ténylegesnél kedvezőbb választ adnak. E probléma fennforgása mellett is a használat gyakoriságát megállapítani szándékozó megkérdezések hasznos információt nyújthatnak a helyes propaganda, illetve más fogyasztást befolyásoló módszer megválasztásához.

Például a Heves megyei Iparcikk Kiskereskedelmi Vállalat vizsgálata szerint a fogkrémmel történő fogmosás gyakoriságát a gyermekeknél a következő arányok jellemzik:

<p><i>Kérdés:</i> Rendszeresen mosod naponta a fogad?</p>	rendszeresen	85,4 %
	nem rendszeresen	14,6 %

<p><i>Kérdés:</i> Ha rendszeresen, mikor?</p>	reggel és este is	53,7 %
	csak reggel	17,6 %
	csak este	17,4 %
	reggel, délben, este	8,3 %
	csak délben	1,7 %
	reggel is, délben is	1,3 %

Minden bizonnyal — a nyilatkozók részéről — szépített válaszok is azt bizonyítják, hogy a gyermekeknek csupán 79,4 százaléka mos fogat a higiéniai szempontból legfontosabb időszakban: esti lefekvés előtt.

d) A tartós fogyasztási cikkek használati módjának megismeréséből több következtetés vonható le. Legfontosabb annak megállapítása, hogy az egyes készülékeket a tulajdonosok milyen gyakran és milyen időtartamban használják. Az adatokból ugyanis számítások végezhetők a lakosság birtokában levő készülékek várható élettartamára, a technikai kopás következtében várhatóan jelentkező megújuló keresletre vonatkozóan (például mosógépeknél, porszívónál, padlókefélőgépnél, televíziónál, magnetofonnál).

e) Építőanyag-felhasználási szokások

A lakosság saját erejéből történő lakóház- (lakás-) építkezései — beleértve az átépítést, kibővítést is — évről évre növekszenek. A lakóház felépítéséhez szükséges építőanyagok beszerzése azonban nem egyszerre történik. Ennek oka egyrészt abban keresendő, hogy adott időpontban nem minden építendő rendelkezik a megvásárláshoz szükséges anyagi eszközökkel, másrészt az építkezés lassú üteme sem kívánja meg egyszerre valamennyi építőanyag beszerzését. Hozzájárul a részletekben történő vásárláshoz az időnként kedvezőtlen árukínálat is.

Az építőanyag-felhasználási szokásokra vonatkozó fogyasztói megkérdezés révén többek között a következő kérdésekre nyerhető válasz:

milyen építőanyagokat és lakástartozékokat (például fürdőkádat) használnak fel, illetve igényelnek az építetők,

milyen arányú a vásárolt építőanyagok felhasználása az új építkezésre és az állagjavításra,

milyen az egyes építőanyagokból a beszerzési sorrend.

A megkérdezés egyaránt kiterjedhet azokra, akik a közelmúltban építettek vagy építkezésük éppen folyamatban van, s azokra is, akik ugyan csak a közeljövőben kívánnak építkezni s ehhez építőanyagot vásárolni, de mindezekről már határozott elképzeléseik vannak.

E fogyasztói információk alapján hozzávetőleges számítások végezhetők az építőanyagok iránti kereslet (várható kereslet) meghatározásához.

f) Tüzelőanyag-felhasználási szokások

A tüzelési szokások tanulmányozása mindenekelőtt a falvakban szükséges. A mezőgazdaság átalakulása ugyanis változásokat hozott a parasztság tüzelési szokásaiban is. Egyrészt azért, mert a falusi házakban kezdenek rátérni a konyhán kívül a szobák fűtésére is. (1964-ben például Szabolcs megyében 61, Zala megyében pedig 32 százalékkal több kályhát adtak el az előző évinél.) Másrészt azért, mert a termelősövetkezeti családoknak az egyénileg gazdálkodókénál jóval kevesebb — csak a háztáji gazdaságból származó — tüzelésre alkalmas mezőgazdasági hulladék áll rendelkezésükre, amellyel ugyanakkor a kályhák nem is fűthetők. Ez annyit jelent, hogy szükségszerűen megváltoznak a tüzelési szokások, s ennek megfelelően nő az igény a központi alaptól származó tüzelőanyagok iránt.

A Piackutató Iroda megvizsgálta többek között például azt, milyen mértékben használják még falun a mezőgazdasági hulladékkal is fűthető búbos kemencéket. Az adatok a következőket mutatják.

7. tábla

A búbos kemencék használatának mértéke az alföldi megyékben*

Megye	A nem	Az alkalmilag	A rendszeresen
	használt búbos kemencék aránya (százalék)		
Bács-Kiskun	14,3	85,7	—
Békés	6,3	62,5	31,2
Hajdú-Bihar	—	85,7	14,3
Pest	—	100,0	—
Szabolcs-Szatmár	—	100,0	—
Szolnok	—	77,8	22,2
Csongrád	—	90,0	10,0

* A megkérdezett családok 50 százaléka rendelkezett búbos kemencével. Ebből a legtöbb Békés, a legkevesebb Pest megyében volt található.

Forrás: Az alföldi parasztság szénkeresletét befolyásoló tényezők. Piackutató Iroda Jelentése 16. sz. Budapest, 1959. június.

4. A vásárlók (fogyasztók) ismereteinek megállapítása

Ahhoz, hogy a szükséglet konkrét fogyasztási cikk iránti keresletté váljék, az anyagi (pénzügyi) fedezeten és a szóban forgó cikknek az áru kínálatban való szereplésén túlmenően szükség van a fogyasztók részéről a cikk használatának megfelelő ismeretére is. Egy centrifuga megvásárlásához például tudni kell, hogy milyen készülék kapható, hozzávetőlegesen ismerni kell használati módját, működésének feltételeit és eredményességét.

Annak biztosítására, hogy a lakosság rendelkezzen ilyen jellegű ismeretekkel, több módszer használható fel. Így például: cikkpropaganda, árubemutatóval egybekötött kiállítások, filmbemutatók stb. Annak leméréséhez azonban, hogy az ismeretek elterjesztése milyen mértékben sikerült, illetve más vonatkozásban, hol találhatók helytelen nézetek vagy teljes ismerethiány, a lakosság megkérdezése szükséges.

II. A VÁSÁRLÓK (FOGYASZTÓK) VÉLEMÉNYEINEK SZÁMBAVÉTELE

A vásárlói, illetve a fogyasztói vélemények megismerésére irányuló megkérdezések — a vizsgálati módszereket tekintve — sok azonosságot mutatnak az ún. közvéleménykutatással.

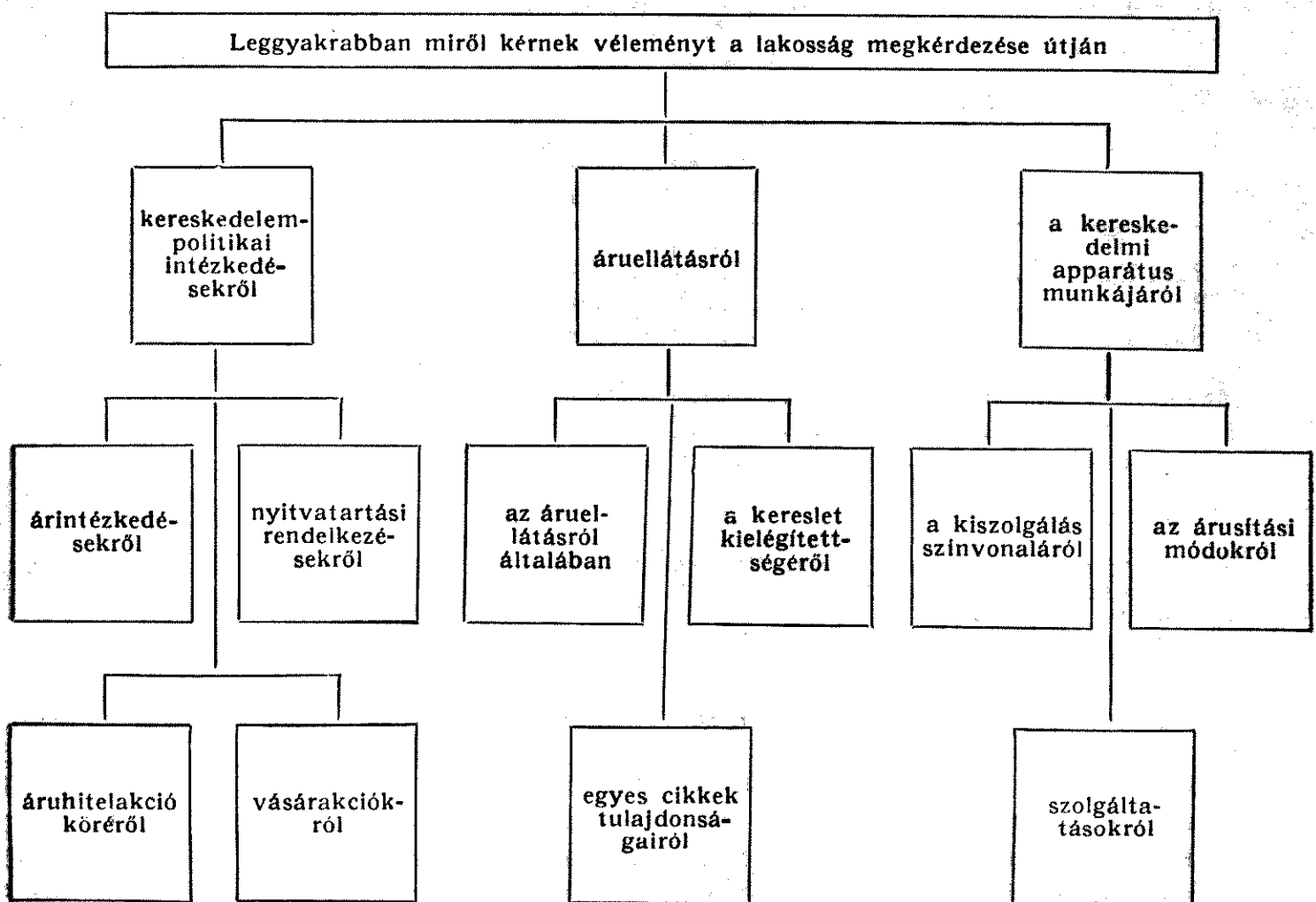
A demoszkópiai piackutatáson belüli véleménykutatás hármasszerű jellegű. Célja:

a) hogy megadja egyes piaci objektív jelenségeknek (például áru kínálat, bolt-hálózat, értékesítési formák), illetve az azokban bekövetkezett változásoknak szubjektív értékelését, azaz a tényeknek a fogyasztók részéről való tükröződését. Ezek az információk elengedhetetlenül fontosak a mindenkori kereskedelmi politika célszerű kialakításához;

b) a vásárlók kritikai észrevételeinek, javaslatainak megismerése;

c) a vásárlók magatartását azonban nem csupán objektív tények (jövedelem, ár, ellátottság stb.), hanem számos szubjektív tényező is befolyásolja. „Az az elhatározás, hogy valaki ezt vagy azt megvásárolja, bonyolult érzelmeken és megfontolásokon, szokások, megkívánások és értékelések mérlegén alapul.”¹⁶ Mindezek feltárására és elemzésére, valamint a nyert tapasztalatok széles körű felhasználására a fogyasztók megkérdezése sokrétű lehetőséget nyújt.

A piackutatáson belüli véleménykutatás sokoldalú felhasználhatóságát jól szemlélteti a következő összefoglaló séma:

¹⁶ Dr. Varga István „A tudományos közvéleménykutatás jelentősége a gazdasági életben” c. cikkéből. M. T. I. Közgazdasági és Piackutató Szolgálatának jelentése. Budapest, 1946.

Az ily módon nyerhető információk illusztrálására az elmúlt évek vizsgálati eredményeiből két példát mutatunk be.

8. tábla

*A négy legdrágábbnak talált cikk megemlékezésének aránya
jövedelemcsoportonként*

Árucikk	-800	801-1200	1201-1600	1600-
	forint egy főre jutó jövedelemmel rendelkezők megemlékezése a kérdezettek százalékában			
Zsír	53,4	46,3	38,6	35,0
Hús	45,5	38,8	30,1	26,1
Cipő	36,1	34,6	31,8	30,0
Háztartási gép	23,9	28,6	35,8	38,8

Forrás: A budapesti lakosság véleménye az 1963. január 1-i árleszállításról. Belkereskedelmi Kutató Intézet Közleményei. 83. sz. Budapest, 1963.

9. tábla

A vásárlóközönség véleménye a ruházati áru kínálatról

Megnevezés	A ruházati áru kínálatot					Összesen
	sokkal jobbnak	jobbnak	ugyan- olyannak	rossz- szabbnak	nem tudja megítélni	
	véleményezők					
	az összes háztartás százalékában					
Budapesten	9	43	22	9	17	100
Városokban	12	41	25	9	13	100
Községeken	13	44	21	9	13	100
A családfő:						
Mezőgazdasági fizikai dolgozó	14	40	20	11	15	100
Nem mezőgazdasági fizikai dolgozó	12	48	22	8	10	100
Szellemi dolgozó	9	45	27	11	8	100
Önálló	13	41	26	11	9	100
Nyugdíjas	13	39	19	5	24	100
Az egy főre jutó jövedelem (forint)						
- 600	13	43	20	7	17	100
601-1000	12	44	24	8	12	100
1001-1400	11	46	26	9	8	100
1400-	10	45	23	10	12	100

Forrás: Az 1965. évi karácsonyi áru kínálat a fogyasztói vélemények tükrében. Belkereskedelmi Kutató Intézet Közleményei. 164. sz. Budapest, 1966.

a) Egy Budapesten 1964-ben végrehajtott demoszópiai piackutatás során vizsgálandó kérdés volt, hogy a fogyasztók mely cikkeket tartják a legdrágábbnak. A kapott eredményeket egybevetve a válaszadók jövedelmi helyzetével, a 8. táblában bemutatott összefüggés alakult ki.

A zsír az első három jövedelmi kategóriában az első helyen szerepelt, érdekes azonban, hogy a magasabb jövedelműeknél, bár jóval kisebb arányban, de még mindig a második helyen található. A húsnál és a cipőnél a jövedelem növekedésével csökken, míg a háztartási gépeknél emelkedik a megemlítés aránya.

b) 1966 januárjában országosan ötezer háztartást kérdeztünk meg, hogy miképpen ítélik meg a decemberi áruellátást, vagyis a kiskereskedelem áru kínálatának színvonalát a korábbihoz képest. Az eredmények lakóhely, foglalkozás és jövedelem szerinti, illetve főbb cikksoportonkénti megoszlása érdekes képet nyújt a vásárlóközönség véleményéről. (Lásd a 9. táblát.)

III. A VÁSÁRLÁSI SZÁNDÉKOK FELTÁRÁSA

A piackutatás legfontosabb és egyben legnehezebb, legbonyolultabb feladata a vásárlási szándékok, illetve a kereslet várható alakulásának meghatározása. Az erre irányuló vizsgálatok rendkívül sokrétűek, s e célra az ökoszkópai piackutatás módszerein túl a lakosság megkérdezése is jól alkalmazható. Az így beszerezhető információk egyrészt lehetővé teszik a várható kereslet számos fontos jellemzőjének megismerését. Ezek segítségével a kereslet (várható kereslet) különböző ismérvek szerint kategorizálható, ami viszont az ökoszkópai számítások nagyobb pontosságát biztosítja. Másrészt a megkérdezés eredményei megfelelő alapot adhatnak a fogyasztók vásárlási szándéka és jövedelmi helyzetük, ellátottságuk közötti összefüggések vizsgálatához.

A megkérdezés segítségével a lakosság várható kereslete a következő főbb kritériumok szerint vizsgálható:

- a) alapvető és kiegészítő,
- b) generikus és specifikus,
- c) új és megújuló kereslet.

a) Az alapvető és kiegészítő kereslet szerinti vizsgálat

Az alapvető és kiegészítő cikkek szoros kapcsolatával a várható kereslet meghatározásakor — akár már bevezetett, akár új cikkről van szó — számolni kell. A lemezjátszók várható kereslete például egyik meghatározója a hanglemezek iránti várható igénynek, vagy a benzin várható forgalmát elsődlegesen az határozza meg, hogy a vizsgált időszakban hány gépkocsi lesz a közületek és a magánosok tulajdonában. A kiegészítő cikkek várható keresletének megállapítása egyszerűbb esetben a bázisidőszakban mutatkozó tényleges arányok jövőbeni kivetítése. Ezeknek az arányoknak s esetleges változásaiknak megállapítása — ökoszkópai információk hiányában — csupán a lakosság megkérdezésével történhet.

Jelenleg például az egyéni tulajdonban levő személygépkocsik évente átlagosan mintegy 11—12 000 kilométert futnak. Ez egyben eldönti a benzinszükségletet is. A gépkocsik meghatározott évre vonatkozó várható állományának kiszámításával megállapítható a szükséges benzinmennyiség a bázisarányok feltételezése mellett. Számolni kell azonban az egy gépkocsi által megtett út növekedésével, ami benzinből szintén többletkeresletet idéz elő. E tendencia megállapítására — többek között — a személygépkocsi-tulajdonosok megkérdezése is alkalmas.

b) A generikus és specifikus kereslet szerinti megkülönböztetés

A várható kereslet vizsgálatokor — és ennek alapján az áru kínálat választékának kialakításakor — gyakran kell különbséget tenni a generikusan és speci-

fikusan jelentkező kereslet között. Az egyik nem mindig helyettesíthető a másikkal. Például, ha valaki különösebb megnevezés, márka elgondolás nélkül akar nagyképcsöves televíziókészüléket venni, s az üzletben adott időpontban kizárólag DUNA elnevezésű készülék kapható, a vétel könnyűszerrel létrejöhet. Ha azonban a vásárló kizárólagosan AT 550-es DELTA Orion televíziókészüléket kíván vásárolni — azaz kereslete specifikus —, igen kicsiny a valószínűsége annak, hogy elfogadja a DUNA készüléket. E megfontolások — illetve tapasztalatok — miatt a kereslet feltárásánál fontos szempont a specifikus kereslet arányának meghatározása.

Egy erre vonatkozó konkrét példa a Belkereskedelmi Kutató Intézet piackutatási eredményeiből.

10. tábla

A fényképezőgépet cserélni szándékozó bérből és fizetésből élő családok megoszlása az igényelt márkák szerint 1961-ben

Megnevezés	Meglévő fényképezőgépeket										
	Zorkij	Werra	Exakta Warena	Altix	Exa	Plexaret	Practica	Fed	Super Dolina	Gyártmányt meg nem jelölők	Összesen
	gyártmányúra cserélni szándékozók megoszlása (százalék)										
Budapesten	13	9	3	7	8	7	7	2	0	44	100
Városokban	18	13	11	4	5	3	2	3	2	39	100
Községekben	18	9	7	4	4	3	3	3	4	45	100
Munkás	17	7	5	5	3	3	2	3	2	53	100
Alkalmazotti	20	12	4	6	6	5	4	4	3	36	100
Értelmiségi	10	11	18	2	6	4	4	1	2	42	100
<i>Átlagosan</i>	17	10	8	5	5	4	3	3	2	43	100

Forrás: Dr. Makay István: Fotocikkek kereslete. Belkereskedelmi Kutató Intézet Közleményei 75. sz. Budapest, 1963.

Az arányokból kitűnik, hogy a generikus kereslet (a gyártmányt meg nem jelölők) aránya 43, míg a specifikusé 57 százalék. Vagyis a várható kereslet megoszlása — a jelenlegi áru kínálati feltételek változatlanúsága esetén — ennél a vásárlói kategóriánál nagyrészt előre meghatározott. Más kérdés természetesen az, hogy a jelzett specifikus keresleten belül milyen helyettesíthetőség jelentkezhet, illetve, hogy az áru kínálati feltételek változása (például egyes gépek bevonása vagy kivétele az áru hitel-akcióból, vagy pedig új, korszerű gépek forgalomba hozatala) milyen módosítást idézhet elő a várható kereslet megoszlásában.

c) Az új és megújuló kereslet szerinti osztályozás

Új keresletről akkor beszélünk, ha a fogyasztó a vásárlás időszakában, illetve a vásárlási szándék elhatározásakor a szóban forgó cikk valamilyen változatával, típusával még nem rendelkezik. Megújuló keresletnek tekintjük azt a fizetőképes elhatározást, amelynek alapján a fogyasztó a tulajdonában levő cikket hasonló rendeltetésű újjal cseréli fel. A csere — például a tartós fogyasztási cikkek esetében — két tényező hatására jöhet létre. Ezek a technikai kopás, jelentékeny teljesítménycsökkenés, tönkremenés és az erkölcsi kopás.

Egy 1965-ben végrehajtott piackutató vizsgálat megállapítása szerint például televíziós készülékekből az új és a megújuló keresletet területenként a következő adatok jellemezték.

11. tábla

*A televízióvásárlási szándék a megkérdezést követő három évre
a megkérdezettek százalékában*

Település	Vásárlási szándék a megkérdezettek százalékában		
	televízióval rendelkezőknél	televízióval nem rendelkezőknél	Összesen
Budapest	18,0	20,0	18,8
100 000 lakosnál népesebb városok	8,8	31,5	18,7
Többi város és a községek	8,0	23,7	19,1
<i>Országosan</i>	<i>10,4</i>	<i>25,2</i>	<i>19,0</i>

Forrás: Ferge Sándor: A lakosság televíziókészülékek iránti kereslete 1965–66. években, Belkereskedelmi Kutató Intézet Közleményei. 135. sz. Budapest, 1966.

A televízió-előfizetők száma ismeretes, a népszámlálás adatai alapján pedig megállapítható az átlagos családnagyság, illetve az ún. töredékcsaládok száma. Az adatok egybevetéséből kiszámítható az új és a megújuló kereslet abszolút mértéke.¹⁷

A fogyasztói elhatározások, szándékok vizsgálata természetesen más vonatkozásokban is elképzelhető.

Ismeretes, hogy a mezőgazdaság átszervezésének következményeként fokozatosan felszámolásra kerül a tanyavilág, s lakosai központosított településekre költöznek. A szükséges árualapok biztosításához fontos annak ismerete, hogy az átköltözőknek milyen építési szándékuk van, milyen mértékben kívánják a tanyai ház lebontásából származó építőanyagokat újra felhasználni, s milyen arányban újat vásárolni. Ezt a kérdést vizsgálta egy nemrégén végrehajtott piackutató vizsgálat. Ebből idézzük a következő adatokat.

12. tábla

A bontási anyagok újrafelhasználásának szándéka

Bontási anyag	Békés	Csongrád	Szolnok	Együtt a három
	megyében a tanyai házukat lebontani szándékozók százalékában			
Ajtó	47	43	11	34
Atlak	40	39	7	30
Tok	29	34	9	24
Szarufa	59	61	44	55
Egyéb faanyag	6	13	53	22
Cserép	59	53	43	52

Forrás: Három alföldi megye tanyai családjainak elköltözési és építkezési szándéka. Belkereskedelmi Kutató Intézet Közleményei. 72. sz. Budapest, 1963.

¹⁷ A televízió esetében a megújuló kereslet hozzávetőleges mértéke visszamenőlegesen megállapítható az előfizetők számának és a forgalom nagyságának alapján, ha az évenkénti kiskereskedelmi értékesítés mennyiségéből kivonják az adott évben bejelentett, új előfizetők számát.

Az ily módon nyert információk révén számítások végezhetőek az átköltözők várható építőanyag-keresletének meghatározására.

*

A demoszkoipai piackutatás segítségével — mint azt az előzőkben bemutatott konkrét példák is bizonyítják — jelentős eredményeket érhetünk el. A sokoldalú s intenzív gyakorlati munka egyúttal számos módszertani kísérletezést tett lehetővé egyrészt az információk megszerzése, másrészt feldolgozásuk és értékelésük terén. Korántsem beszélhetünk azonban még kiforrott módszerekről különösképpen az ökoszkóipai kutatásokéval való összehangolása vonatkozásában. Az ezekkel kapcsolatos problémák ismertetése azonban már meghaladja e cikk célkitűzéseit.

РЕЗЮМЕ

Предмет демоскопического изучения рынка: опрос лиц, выбранных в соответствии с определенными точками зрения, наблюдение их непосредственных и косвенных поступков, реакций в связи с покупкой и потреблением товаров, далее проведение соответствующих экспериментов и, наконец, обработка и оценка полученных таким образом информации. Демоскопические информации могут поступать из трех источников: опросов, наблюдений и экспериментов. Автор статьи занимается проблемами опросов, в том числе опросов потребителей.

Опросы потребителей в отношении их цели могут быть распределены на несколько групп. Это опросы, обеспечивающие установление фактов, выяснение мнений, обнаруживание намерений покупателей.

Опросы по установлению фактов, — принимая во внимание практику демоскопического изучения рынка, — направлены в первую очередь на выяснение следующих вопросов: степень обеспечения отдельных лиц и домашних хозяйств теми или иными товарами, навыки в связи с покупкой товаров, навыки в связи с потреблением (использованием товаров), определение осведомленности потребителей. Автор рядом примеров иллюстрирует получаемые таким образом информации и специфические проблемы опросов, направленных на установление фактов.

Выяснение мнений в рамках демоскопического изучения рынка, — в отношении своей цели, — носит тройной характер:

- а) оно вскрывает субъективную оценку, то есть отражение в сознании потребителей, отдельных объективных рыночных явлений (например предложения, магазинной сети, бытовых форм);
- б) регистрирует критические замечания и предложения покупателей;
- в) устанавливает влияющие на поведение покупателей субъективные факторы, их сложное совместное воздействие.

Выяснение намерений покупателей и установление на этой основе ожидаемого спроса является наиболее сложной задачей демоскопического изучения рынка. В этой области, — в особенности в отношении сопоставления экоскопических и демоскопических информаций об ожидаемом спросе, — пока еще рано говорить о сложившихся методах. Ожидаемый спрос при помощи опроса, наряду с прочим можно изучать по следующим важнейшим критериям: основной и дополнительный, генерический и специфический, а также новый и возобновляющийся спрос.

Достигнутые до сих пор результаты при помощи демоскопического изучения рынка свидетельствуют о его возрастающем практическом значении.

SUMMARY

Aim of demoscopic market research is to interview persons selected by definite points of view, to observe their actions connected directly or indirectly with purchasing and consumption as well as their reaction, to make experiments in this field and to process and evaluate the informations thus obtained. Demoscopic information may be obtained from three sources: interviewing, observation and making experiments.

The article deals with the problems of interviewing, within it with the problems of interviewing the consumers.

According to their aim the interviews of the consumers may be divided into several groups. There may be interviews aimed at finding facts, revealing opinions and inquiring about the intentions purchasing.

The interview aimed at finding facts — taking into account the practice of demoscopic market research intends, first of all, to determine how far the households or the individuals are supplied with some article, what their purchasing and consumer habits are and what knowledge the customers possess. By means of numerous examples the author illustrates those informations that may be obtained in this way and the specific problems of the interview aimed at finding facts.

The opinion research within the demoscopic market research is — according to its aim — of a threefold character:

- a) it reveals subjective evaluation of some objective market phenomena (for instance the supply of goods, the shop network, the types of sales) and of their changes, i. e. how the facts are reflected in the mind of the customers;
- b) it evaluates the critical remarks and suggestions of the customers and
- c) the subjective facts influencing the behaviour of the customers and their complicated total effect.

The revealing of the purchasing intentions and of the demand to be expected is the most complicated field of demoscopic market research. In this respect, especially in connection with the comparison of the ecoscopic and demoscopic data relating to the demand to be expected, fully developed methods are not yet available. The future demand of the population can be examined by means of interviewing according to the following main criteria; basic and supplementary, generic and specific, new and returning demand.

The results achieved by demoscopic research so far have proven their increasing practical importance.

TAKARMÁNYTERMELÉS ÉS ÁLLATÁLLOMÁNY

DR. LÖKÖS LÁSZLÓ

Az állatállomány egyes fajai, korcsoportjai (hasznosítási irányai) meghatározott termelőképességgel rendelkeznek. A szükségletek és lehetőségek szerint valamely gazdaság állatállománya különböző állatfajokból, illetve azok különböző korcsoportjaiból (hasznosítási irányjaiból) tevődik össze. Az állatállomány termelőképessége ettől az összetételtől függően igen változó lehet.

Az állatállomány összetétele viszont szorosan összefügg a takarmánytermelés lehetőségeivel. A takarmánytermelés annál eredményesebb, minél több tápanyagot állít elő egységnyi területen. A legkedvezőbb eredményt akkor lehetne elérni, ha az egész területen a talaj és az éghajlati adottságoknak legjobban megfelelő, azaz specifikus takarmánynövényt termelhetnénk. A különböző takarmányokat azonban az állatállomány tápanyagigényének megfelelően célszerű termelni, s ennek megfelelően kell kialakítani a takarmánytermő terület vetés-szerkezetét.

Az állatállomány termelési színvonalától, faji és fajon belüli összetételétől függően eltérő mennyiségű és összetételű tápanyagot igényel a takarmánytermő területről. A takarmánynövények tápanyaghozama növényenként, a talaj és éghajlati viszonyoktól függően, szintén nagyon különböző lehet. Az állatállomány és a takarmánytermelés tervezésekor e tényezőket figyelembe kell venni.

Az állatállomány és a takarmánytermelés variációs összehangolásához egy módszert dolgoztunk ki, amelyből itt most a takarmánytermő terület nagyságára, szerkezetének kialakítására vonatkozó részt mutatjuk be.

Az állattenyésztés és a takarmánytermelés összehangolását statisztikai módszer segítségével végeztük. Nomogramokat szerkesztettünk, amelyek bármely gazdaság részére — ha hasznosnak vélik — minden magasabb igényű matematikai számítás nélkül összeállíthatók, s a gazdaság adatait ismerve felhasználhatók. Véleményünk szerint e nomogramok — általában és az adott gazdaság takarmánytermelésére és állattenyésztésére vonatkozó adatokat ismerve — alkalmasak a takarmánytermelés és az állattenyésztés összehangolt tervezésére. Az általunk szerkesztett nomogramról az állatállomány összetételének variációjától és a takarmánynövények különböző hozamától függően leolvasható a takarmánytermő terület megfelelő nagysága és termelési szerkezete. Így egy-egy gazdaságban a helyi adatok behelyettesítésével meghatározható a takarmánytermő terület nagyságának és vetési szerkezetének számtalan variációja, amelyek közül az adottságoknak legkedvezőbbet valósíthatják meg.

A távlati tervek készítése, de az éves tervek, sok esetben az operatív irányítás, a gazdasági döntések meghozatala sem nélkülözheti a több oldalú mérle-

gelést, a lehetőségek széles körű ismeretét. Ez vonatkozik az állatállomány és a takarmánytermelés összehangolására is. Így a nomogramok a termelés szervezésében és a gazdaság vezetésében az operatív irányítás és a tervezés eszközeül használhatók.

A nomogramok elkészítéséhez üzemből begyűjtött adatokat használtunk fel. Mivel vizsgálatunk tárgya elsősorban az állattenyésztés és a takarmánytermelés, ezért állattenyésztő profilú gazdaságokat jelöltünk ki az alapadatok forrásául. A nomogramok szerkesztéséhez szükséges tápanyag-felhasználásokat nyolc állami gazdaság hat évi adatai alapján számítottuk ki. Az egyes állatfajok különböző csoportjainál (hasznosítási irányainál) takarmányonként kigyűjtöttük az évenkénti takarmányfelhasználásokat. Ezek összegéből kiszámítottuk egy állat átlagos évi tápanyag-felhasználását, amelyet a nomogramokon mint tápanyag-szükségletet szerepeltetünk. (Természetesen nemcsak a tényleges felhasználás, hanem a tápanyagnormák alapján is megszerkeszthető a nomogram.) A különböző korú és hasznosítási irányú állatok tápanyagszükségletéül tehát a nyolc állami gazdaság állatállományának hatéves tápanyag-felhasználásából számított átlagos mennyiséget fogadtuk el.

1. tábla

Az állatállomány teljesítménye és tápanyag-felhasználása

Megnevezés	Átlagos teljesítmény	A teljesítmény egységére felhasznált keményítő-érték (kilogramm)	Az emészthető fehérje aránya a keményítőértékben (százalék)	Gazdasági abrak-					
				Gazdasági abrak-	Ipari abrak-	Szálás	Nedvdús	Egyéb	
				takarmány az összes keményítő-érték százalékában					
Tehenészet									
évi tejtermelés (liter/tehen)	3302	0,79	18,63	17,0	10,4	30,4	33,3	8,9	
Növendékmарha-tartás									
havi súlygyarapodás (kilogramm/darab) . . .	13,87	7,84	15,67	19,1	6,6	28,8	36,2	9,3	
Hízómarha-tartás									
havi súlygyarapodás (kilogramm/darab) . . .	28,17	6,88	15,19	34,9	5,2	25,0	26,3	8,6	
Tenyézkoca									
évi malacsúly (kilogramm/darab) . . .	189,40	5,33	16,90	69,2	19,1	2,9	1,8	7,0	
Süldőnevelés									
havi súlygyarapodás (kilogramm/darab) . . .	8,26	4,09	15,18	73,8	18,4	2,3	1,4	4,1	
Sertéshizlalás									
havi súlygyarapodás (kilogramm/darab) . . .	14,52	3,86	12,84	83,6	14,1	1,1	0,3	0,9	
Juhászat									
évi teljesítmény* (gyapjúegyenérték/szamosállat)	93,07	22,67	18,43	33,5	6,1	31,4	12,3	16,7	

* Bárány, tej, gyapjú, gyapjúegyenértékre átszámítva.

Az így kiszámított tápanyag-felhasználások természetesen az életfenntartó takarmányszükségletet is tartalmazzák, s a szabvány előírásaitól némileg el-

térnek, többnyire ugyanis nagyobbak a szabványnál. Vizsgálatainkban azonban e kis eltérések nem idéznek elő pontatlanságot, sőt a valóságot reprezentálva életszerűbbek. A takarmányok előkészítésével, feletetésével stb. az üzemekben mindig együtt jár egy bizonyos mértékű veszteség is a visszamaradt törmelék, ízék, szóródás stb. következtében. Mivel a nyilvántartásban ezek is felhasználásként szerepelnek, bizonyos torzítást okozhatnak a fajlagos takarmányfelhasználásban. Ez a veszteség azonban az üzemi élet kísérője, a gazdaságok ezt a takarmányt is megtermelik, így területet igényelnek. Ha tehát az állattenyésztési termékek előállításakor nem is nyernek felhasználást, a területigénynél figyelembe kell venni.

A nomogramok szerkesztésénél szereplő tápanyag-felhasználások az 1. táblában kimutatottaknál kisebbek, mivel az ipari abrak, az állati eredetű (tej, túró, író stb.) takarmányok és a konyhai moslák mint takarmánytermő területen kívüli eredetű takarmányok mennyiségét levontuk az összes felhasznált takarmányból.

A különböző takarmánytermő területek tápanyaghozamában mutatkozó eltérések nagyságának szemléltetésére az ország más-más jellegű területén fekvő három gazdaság hároméves (1961—1963. évi) átlagos tápanyaghozamait mint jellemző átlagértéket használtuk fel.

2. tábla

*Az egyes takarmánycsoportok átlagos tápanyaghozama
a különböző tájak gazdaságaiban
(1961—1963. évek átlaga)*

Állami gazdaság	Abrak-	Szálás	Nedvdús	Összes
	takarmányok keményítőértéke (mázsa/kat. hold)			
Kisterenyei (hegyvidék)	9,5	4,5	12,8	8,1
Csepregi (Nyugat-Dunántúl)	11,5	5,6	13,9	8,9
Héki (Közép-Tiszántúl)	15,9	6,4	17,7	12,6

A vizsgálat során a különböző korú és hasznosítású állatokat számosállatra is átszámítottuk. Ehhez *dr. Vágsellyei* mezőgazdasági üzemtani könyvében¹ ismertetett kulcsszámokat használtuk fel. A takarmánynövények tápanyagtartalmának kiszámítása pedig *dr. Baitner* táblázatában szereplő értékek² segítségével történt.

E bevezető után rátérünk a takarmánytermelés és az állattenyésztés összehangolásához szerkesztett nomogramok bemutatására.

Elemzésünk menete a következő:

I. A takarmánytermő terület nagysága és szerkezete az állatállomány összetételének és a takarmánynövények hozamának függvényében.

II. A takarmánytermő terület termelési szerkezetének módosulása az állatállomány fajon belüli összetételének és a talaj termékenységének függvényében.

III. A takarmánytermő terület termelési szerkezetének módosulásai az állatállomány faji összetételének és a talaj termékenységének függvényében.

¹ *Vágsellyei István*: Mezőgazdasági üzemtan. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, 1959. 513 old.

² *Baitner Károly*: Takarmányadagok összeállítása háziállataink részére. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, 1954. 224 old.

I.

Már a bevezetőben is érintettük, hogy az állatállomány termelési színvonalától, faji és fajon belüli összetételétől függően eltérő mennyiségű és összetételű tápanyagot kell a takarmánytermő területen megtermelni. Ezért a nomogramokat úgy szerkesztettük, hogy segítségükkel bármilyen összetételű állatállomány takarmányfeleségenkénti tápanyagigényét, amely a termelésükhöz szükséges fehérje-arányt biztosítja, egyszerű módon megállapíthatjuk. A tápanyagigény meghatározása után a takarmánynövények egységnyi területének legkülönbözőbb hozama mellett a takarmánytermő terület nagyságát és vetési szerkezetét lehet rögzíteni.

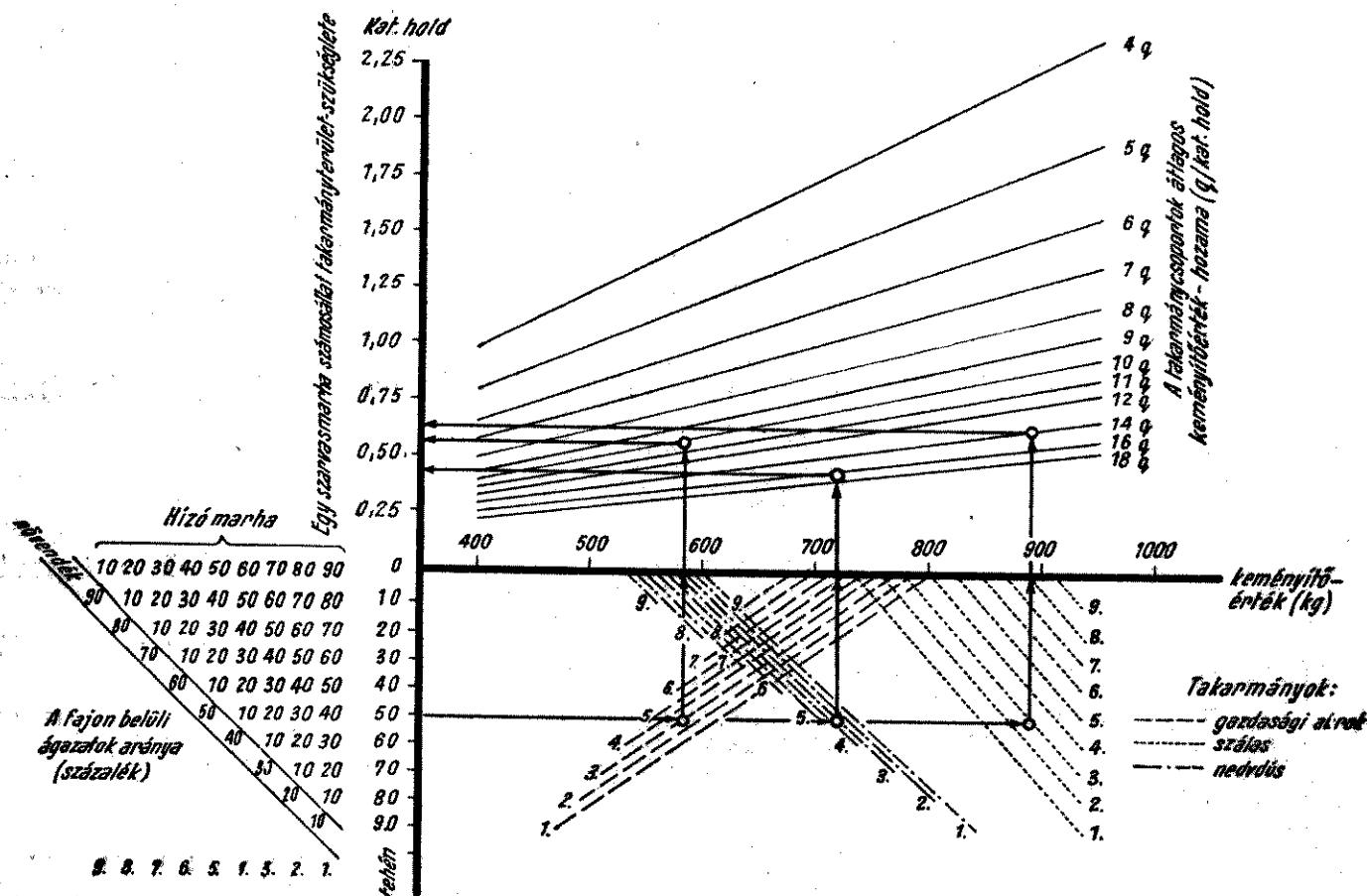
Először azt vizsgáljuk meg, hogy egy-egy állatfaj takarmánytermő területének nagysága és takarmányfeleségenkénti összetétele hogyan alakul a tápanyaghozam nagyságának és a fajon belüli állomány összetételének összefüggésében.

A takarmányokat — mint ahogyan azt az 1. táblában is tettük — az ábrázolás megkönnyítése érdekében az alábbi csoportokba soroltuk: gazdasági abrak-, szálas és nedvdús takarmányok. (Mint már említettük, a táblában szereplő ipari abrak- és egyéb takarmányokat a nomogramok szerkesztésénél nem vettük figyelembe.) Ez a csoportokba való összevonás természetesen nem zárja ki azt, hogy egyes takarmánynövényeket külön-külön is felvegyünk a nomogramra, ha ezeknek mennyiségét, illetve területének nagyságát is meg akarjuk határozni.

Tekintettel arra, hogy a nomogramok azonos szerkesztésben azonos, illetve hasonló összefüggéseket ábrázolnak, elegendő egy ábra részletesebb bemutatása ahhoz, hogy a többit is meg tudjuk szerkeszteni, és fel tudjuk használni.

A nomogramok alkalmazását az 1. ábra alapján ismertetjük.

1. ábra. A szarvasmarha-állomány takarmányterületének nagysága és összetétele a tápanyaghozam nagyságának és a fajon belüli ágazatok arányának összefüggésében

Az ordináta alsó részén az állatállomány összetételének kombinációs szám-csoportjait helyeztük el. A tehén növekvő arányához a hízó marha csökkenő aránya úgy kapcsolódik, hogy arányaik összegét a tehénarányhoz választott hízómarhaarány függőleges oszlopa alatt — a ferde sorban — elhelyezkedő növendékarány 100 százalékra egészíti ki. Például 60 százalékos tehénállományhoz 20 százalék hízó marhát társítunk. A hízó marhának ez az aránya a 60 százalékos tehénarány vízszintes sorában keresendő. Ez a hízómarhaarányok oszlopai közül balról a másodikban található, és az oszlopot alul a 2. sorszám jelzi. Ehhez csatlakozik a ferde sorból a 2. sorszám felett levő 20 százalékos növendékarány. Az ábráról az állatállománynak valamennyi összetételi variációját hasonlóképpen leolvashatjuk.

Az állatállomány — összetételétől függően — a termeléshez szükséges fehérjearányt különböző takarmánycsoportonkénti összetételben igényli. Az abszcisszán leolvasható, hogy az állatállomány bármely összetételénél az egyes takarmányokból mennyi szükséges. Az értékeket az abszcissza alatt elhelyezkedő, az egyes takarmánycsoportokat jelző vektorokra vetítve olvashatjuk le. A vektorok melletti számok az állatállomány összetételi sorszámai, amelyek megegyeznek a kombinációs csoportok sorszámaival.

Például ha a tehénállomány aránya 50, a hízó marháé 20 százalék, és ehhez 30 százalék növendékarány tartozik (lásd a 3. hízómarhaoszlop alatt), az összetételi sorszám 3. A takarmányszükséglet egyes takarmányféleségeinek (-csoportjainak) arányát a 3. számú vektorokról kell leolvasni. (Az egyes értékeket a nyilak jelzik.) Az eredmény a példában szereplő állatállomány összetételének megfelelően: 585 kilogramm gazdasági abrak, 890 kilogramm szálas takarmány, 715 kilogramm nedvdús takarmány, azaz összesen 2190 kilogramm takarmány (keményítőértékben kifejezve).

Az egyes takarmánynövény-csoportok átlagos tápanyaghozama nagyon eltérő. Ettől függően az állatállomány tápanyagszükséglete különböző szerkezetű és nagyságú területen állítható elő.

Az ordináta felső részén olvashatjuk le az egy számosállatra eső takarmánymennyiségek területigényét. A takarmánynövények különböző átlagos tápanyaghozama miatt a nomogramon 4—18 mázsás hozamokat vettünk fel. Ebben az intervallumban minden takarmány elhelyezhető. A takarmányhozamok változó nagyságát szintén a vektorok jelzik. Minél nagyobb a takarmánynövények hozama, és minél nagyobb a legnagyobb tápanyaghozamú növények területének aránya, annál kisebb az állatállomány területigénye. Így természetesen a takarmányterület nagysága és szerkezete módosul, ha a takarmánynövények hozama változik.

Legyen például az egyes takarmánynövény-csoportok átlagos kat. holdankénti keményítőérték-hozama a következő: gazdasági abrak 10, szálas takarmányok 14, nedvdús takarmányok 16 mázsa. Ebben az esetben a takarmánytermő terület nagyságát és szerkezetét az alábbi módon állapítjuk meg.

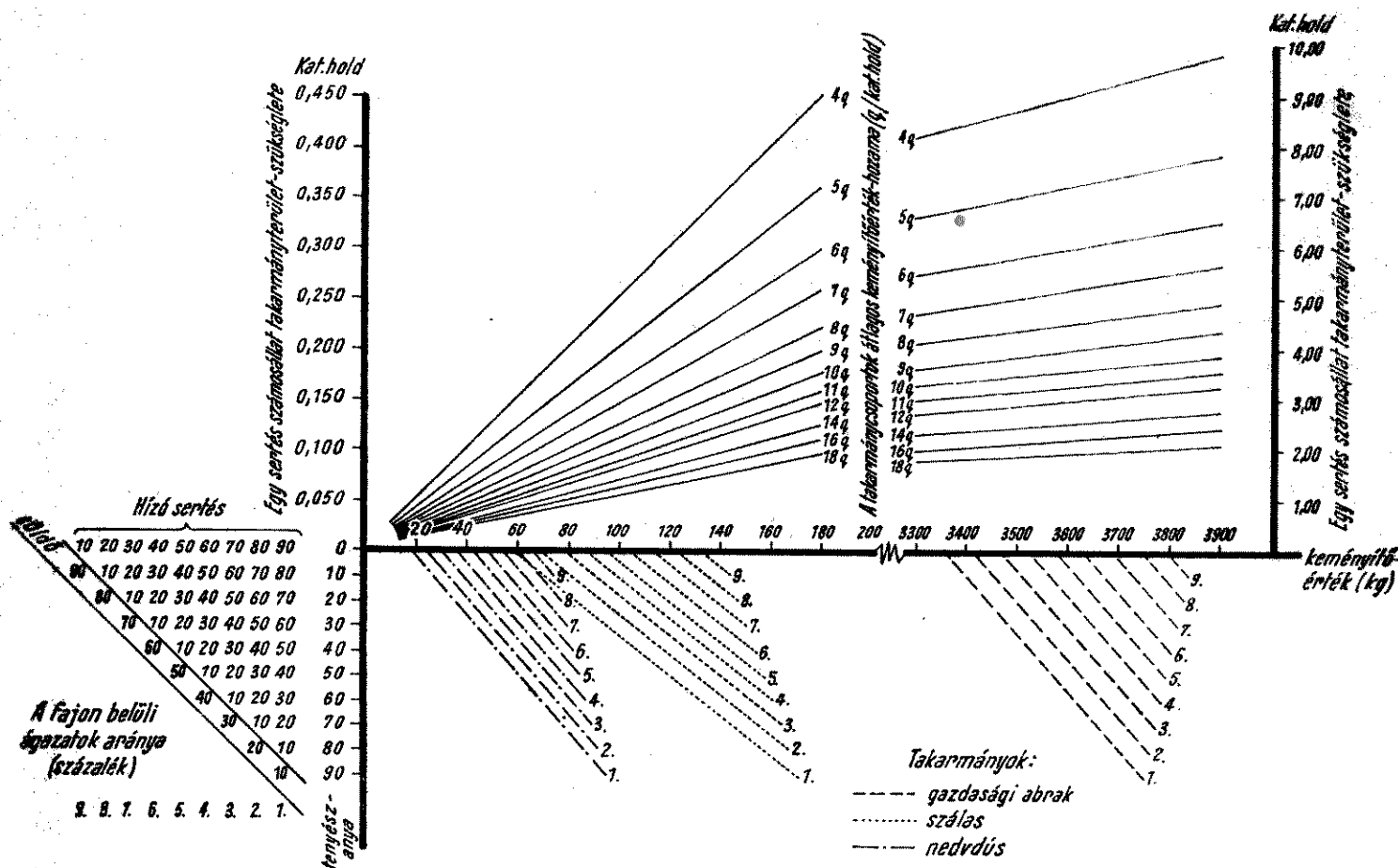
Az abszcisszán már korábban megállapítottuk a takarmánycsoportonkénti tápanyagszükségletet. Az ezekből a pontokból húzott függőleges egyenesek a takarmánycsoportok hozamát jelző vektorokat egy pontban metszik. E pontokból az ordinátára vetített vízszintes mutatja, hogy a jelzett összetételű szarvasmarhaállomány egy számosállata a különböző főbb takarmánycsoportokból mekkora területet igényel. Ezek a területek összegezve a fehérjeigényt figyelembe vevő takarmánytermő területet adják.

A takarmánytermő terület szerkezete példánk esetében a következő lesz:

Gazdasági abrak	0,60 kat. hold/számosállat,	36,4 százalék
Szálás takarmányok	0,65 kat. hold/számosállat,	39,4 százalék
Nedvdús takarmányok	0,40 kat. hold/számosállat,	24,2 százalék
Összesen	1,65 kat. hold/számosállat,	100,0 százalék

A nomogramok használatának ismeretében a 2. nomogramról egy sertés számosállat, a 3. nomogramról pedig egy vegyes számosállat tápanyag- és takarmánytermőterület-igényét olvashatjuk le.

2. ábra. A sertésállomány takarmányterületének nagysága és összetétele a tápanyaghozam nagyságának és a fajon belüli ágazatok arányának összefüggésében

Bármilyen összetételű állatállomány esetén az egyes takarmányfélék legkülönbözőbb hozamánál meghatározható az állatállomány fehérjeszükségletét figyelembe vevő takarmánytermő terület nagysága és termelési szerkezete.

A nomogram alkalmazásának ismertetése után segítségükkel meghatározhatjuk, hogy az állatállomány fajon belüli és faji összetétele, valamint a talaj termékenysége hatására milyen módosulások következhetnek be a takarmánytermő terület szerkezetében és nagyságában.

II.

A következőkben elsősorban azt vizsgáljuk, hogy a fajon belüli állományösszetétel változása mekkora eltérést idézhet elő a takarmánytermő terület szerkezetében a talaj különböző termékenysége mellett. A különböző tájak gazdaságaiban termelt takarmányok átlagos hozamait csoportonként egész számra kikerítve alkalmaztuk.

Az 1. és 2. ábra alapján megállapítjuk a szarvasmarha, illetve a sertés számosságát három legszélsőségebb fajon belüli összetételét.

3. tábla

*A számosságban kifejezett szarvasmarha- és sertésállomány
legszélsőségebb összetételei*

Az állományösszetétel sorszáma	Tenyész-	Hízó	Növendék-
	állatok aránya (százalék)		
I.	0	90	10
II.	90	0	10
III.	0	10	90

A fenti összetételű állatállományok főbb takarmánycsoportonkénti tápanyag-szükségletét az 1. ábra alapján megállapíthatjuk, majd a tápanyaghozam nagyságát jelző vektorokon — amelyek tájanként eltérők — meghatározzuk egy számosság takarmányterületi igényét takarmánycsoportonként. A megállapított értékeket külön a szarvasmarhánál és külön a sertésnél a következő táblában foglaljuk össze.

4. tábla

Egy számosság tápanyagigénye és takarmánytermő területe

Sorszám, táj	Gazdasági abrak		Széles takarmány		Nedvdús takarmány		Összesen	
	Szarvasmarha	Sertés	Szarvasmarha	Sertés	Szarvasmarha	Sertés	Szarvasmarha	Sertés
	Tápanyagigény (kilogramm)							
I.	800	3352	743	60	601	18	2144	3430
II.	465	3750	930	172	840	98	2235	4020
III.	675	3780	912	134	535	66	2122	3980
	Takarmánytermő terület (kat. hold)							
I. Állományösszetétel								
Hegyvidék	0,79	3,35	1,48	0,12	0,46	0,01	2,73	3,48
Nyugat-Dunántúl	0,57	2,80	1,26	0,10	0,42	0,01	2,25	2,91
Közép-Tiszántúl	0,50	2,08	1,26	0,10	0,38	0,01	2,14	2,19
II. Állományösszetétel								
Hegyvidék	0,48	3,76	1,85	0,34	0,65	0,75	2,98	4,85
Nyugat-Dunántúl	0,40	3,10	1,55	0,29	0,60	0,70	2,55	4,09
Közép-Tiszántúl	0,28	2,30	1,55	0,29	0,47	0,55	2,30	3,14
III. Állományösszetétel								
Hegyvidék	0,67	3,80	1,81	0,27	0,42	0,50	2,90	4,57
Nyugat-Dunántúl	0,60	3,14	1,51	0,25	0,38	0,48	2,49	3,87
Közép-Tiszántúl	0,45	2,38	1,51	0,25	0,30	0,38	2,26	3,01

Az adatok azt mutatják, hogy az összes takarmánytermő területi igény mind a szarvasmarhánál, mind a sertésnél egy-egy tájon — függetlenül az álló-

mányösszetételtől — megközelítően azonos. Legnagyobb a területigény a hegyvidéki tájon, amit a talaj alacsonyabb termékenysége magyaráz. Az egyes takarmánycsoportok területének aránya viszont (az összes területigényhez viszonyítva) az állományösszetételtől és a táj termelési adottságaitól függően már nagyobb eltéréseket mutat. A példánkban szereplő összetételű állatállományok — az egyes tájak talajának különböző termékenysége és az állomány fajon belüli eltérő összetétele miatt — a következő takarmánytermő területi szerkezetet teszik szükségessé.

5. tábla

A takarmánytermő terület összetétele különböző állományösszetétel esetén
(százalék)

Takarmány	Hegyvidék		Nyugat-Dunántúl		Közép-Tiszántúl	
	Szarvasmarha	Sertés	Szarvasmarha	Sertés	Szarvasmarha	Sertés
I. Állományösszetétel						
Gazdasági abrak-	28,9	96,3	25,3	96,2	23,4	94,9
Szálás	54,2	3,4	56,0	3,4	58,9	4,6
Nedvdús	16,9	0,3	18,7	0,4	17,7	0,5
<i>Összesen</i>	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
II. Állományösszetétel						
Gazdasági abrak-	16,1	77,5	15,7	75,8	12,2	73,3
Szálás	62,1	7,0	60,8	7,1	67,4	9,2
Nedvdús	21,8	15,5	23,5	17,1	20,4	17,5
<i>Összesen</i>	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
III. Állományösszetétel						
Gazdasági abrak-	23,1	83,1	24,1	81,1	19,9	79,1
Szálás	62,4	5,9	60,6	6,5	66,8	8,3
Nedvdús	14,5	11,0	15,3	12,4	13,3	12,6
<i>Összesen</i>	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Továbbiak során vizsgáljuk meg, milyen eltéréseket idézett elő a fajon belüli összetétel különbözősége, valamint a talaj eltérő termékenysége. Az előbbit a különböző tájaknál az egyes eltérő összetételű állományok esetében megkivánt legkisebb és legnagyobb területi arányok szembeállításával, az utóbbit a különböző állományösszetételeknél az eltérő jellegű tájakon igényelt minimális és maximális területi arányok összehasonlításával tesszük szemléletessé. (Lásd a 6. táblát.)

A maximális és minimális területarány — mint említettük — azt szemlélteti, hogy a fajon belüli összetétel, illetve a talaj termékenysége milyen eltéréseket okozhat az egyes főbb takarmánycsoportok területének arányában. Példánkban a takarmánytermő terület arányában fennálló legnagyobb eltéréseket a 7. táblában foglaltuk össze.

Az adatok azt mutatják, hogy az állomány állatfajon belüli összetételének a takarmánytermő terület szerkezetére gyakorolt módosító hatása nagyobb, mint amekkorát a különböző tájak talajának eltérő termékenysége idéz elő.

6. tábla

Az állatállomány fajon belüli összetételének különbözősége, illetve a talaj eltérő termékenysége által okozott eltérések a takarmánycsoportok területi arányában

Takarmány	Minimális	Maximális	Minimális	Maximális
	területarány			
	a szarvasmarhánál		a sertésnél	
Hegyvidék				
Gazdasági abrak-	16,1	28,9	77,5	96,3
Szálás	54,2	62,4	3,4	7,0
Nedvdús	14,5	21,8	0,3	15,5
Nyugat-Dunántúl				
Gazdasági abrak-	15,7	25,3	75,8	96,2
Szálás	56,0	60,8	3,4	7,1
Nedvdús	15,3	23,5	0,4	17,1
Közép-Tiszántúl				
Gazdasági abrak-	12,2	23,4	73,3	94,4
Szálás	58,9	67,4	4,6	9,2
Nedvdús	13,3	20,4	0,5	17,5
I. Állományösszetétel				
Gazdasági abrak-	23,4	28,9	94,9	96,3
Szálás	54,2	58,9	3,4	4,6
Nedvdús	16,9	18,7	0,3	0,5
II. Állományösszetétel				
Gazdasági abrak-	12,2	16,1	73,3	77,5
Szálás	60,8	67,4	7,0	9,2
Nedvdús	20,4	23,5	15,5	17,5
III. Állományösszetétel				
Gazdasági abrak-	19,9	24,1	79,1	83,1
Szálás	60,6	66,8	5,9	8,3
Nedvdús	13,3	15,3	11,0	12,6

7. tábla

A különböző állományösszetétel és az eltérő talajtermékenység következtében fennálló legnagyobb eltérések a takarmányterületi arányoknál (százalék)

Takarmány	Állományösszetétel		Talajtermékenység	
	Szarvasmarha	Sertés	Szarvasmarha	Sertés
Gazdasági abrak-	12,8	21,6	5,5	4,2
Szálás	8,5	4,6	6,6	2,4
Nedvdús	4,4	17,0	3,1	3,1

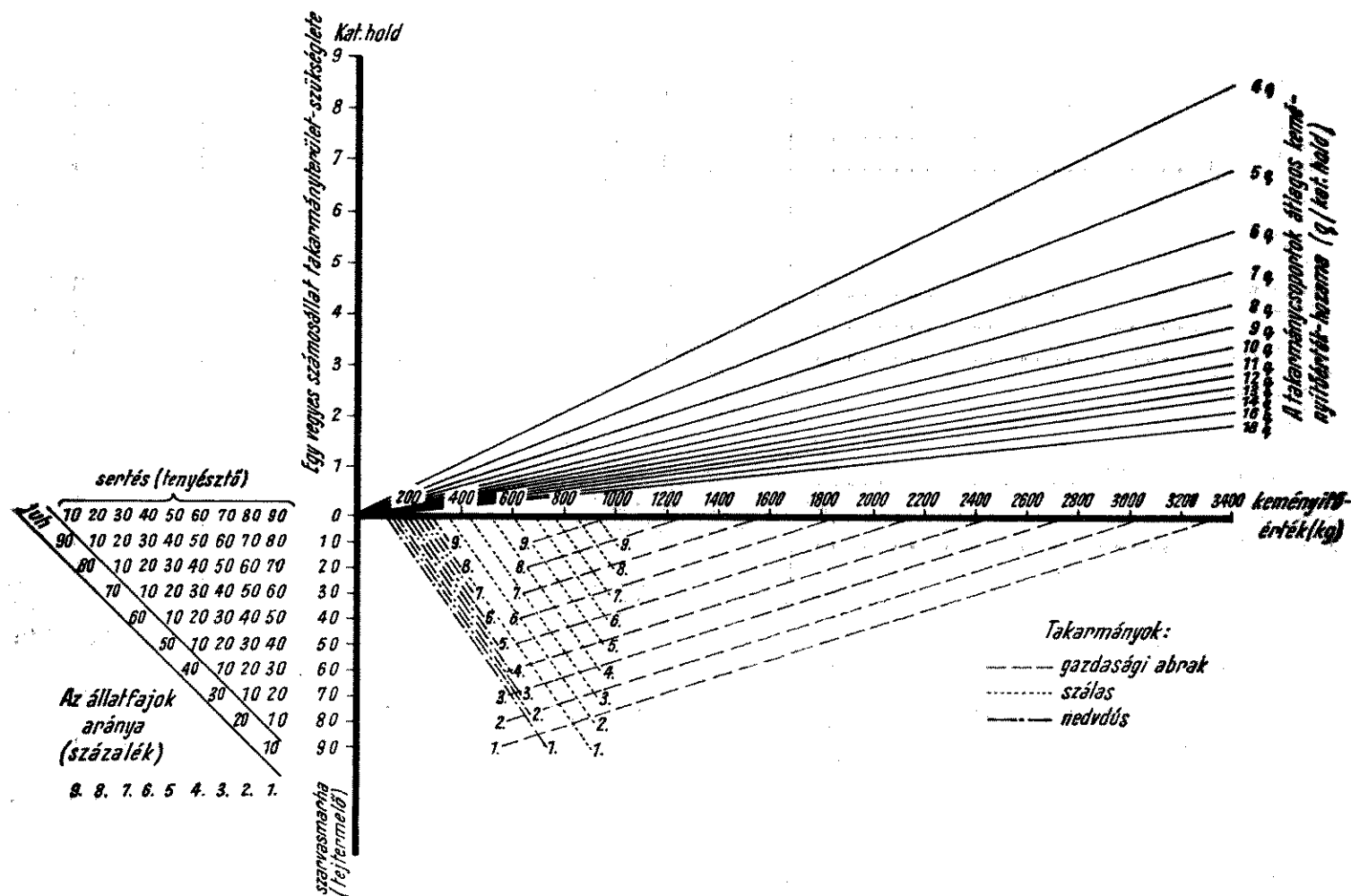
A különböző állományösszetételű, illetve hasznosítási irányú szarvasmarha-, illetve sertésállomány más-más arányban igényli az egyes főbb takarmányokat, és ennek hatása a takarmánytermő területek szerkezetében is jelentkezik. Az itt bemutatott eltérések a legszélsőségesebb fajon belüli összetételt reprezentálva sem nagymértékűek. Nyilvánvalóan a többi összetétel esetén az arányok közelebb állnak egymáshoz, így még jobban megközelítik a hasonló takarmányszerkezetet, lényegi változás tehát nem történt. Az egyes takarmánycsoportok területi arányában csak a gazdasági abraknál figyelhetünk meg nagyobb változást.

A takarmánytermő terület szerkezetére kiszámított arányok tehát a szarvasmarha és a sertés fajon belüli összetételének és a talaj eltérő termékenységének viszonylag kismértékű hatását mutatják. Minden állományösszetételnél és termelési tájon megközelítően azonos takarmánytermő területi szerkezetet találunk. A szarvasmarhánál legnagyobb arányú a szálás takarmány (54,2—67,4 százalék), a sertésnél pedig a gazdasági abrak (73,3—96,2 százalék) területe.

III.

A takarmánytermő terület szerkezetében lehetséges módosulásokat a 3. ábrán mérhetjük le.

3. ábra. A vegyes állatállomány takarmányterületének nagysága és összetétele a tápanyaghozam nagyságának és az állatfajok arányának összefüggésében (átlagos termelési színvonalon)

A nomogram kezelése azonos a korábban bemutatottal. A takarmánytermő terület szerkezetében lényeges módosítást csak az állatállomány fajon belüli összetétele okozhat.

A szerkezeti változást, amelyet az állatállomány faji összetételének változása a takarmánytermő területben okozhat, ez esetben is három szélsőséges eset bemutatásával kívánjuk érzékeltetni. Az 1. változatnál a számosállatra átszámított állomány 90 százaléka szarvasmarha, 10 százaléka juh, a 2.-nál 90 százaléka sertés, 10 százaléka juh, a 3.-nál 10 százaléka sertés, 90 százaléka juh.

Valamennyi többi lehetséges faj szerinti összetétel, illetve termelési irány e szélsőséges esetek között helyezkedik el. Hasonlóan takarmánytermő területük szerkezete is.

A takarmányigénynél természetesen figyelembe vesszük, hogy milyen hasznosítási irányú fajok szerepelnek az állományban. A különböző hasznosítási irányú fajok arányának több varációjára készítettünk nomogramokat, amelyeknek itt egyikét bemutatjuk. Ebben szerepel: a sertés tenyésztő, a szarvasmarha tejtermelő, a juh gyapjú- és hústermelő hasznosítási iránnyal.

A különböző hasznosítási irányú fajok arányának és átlagos termelési színvonalának megfelelően — a nomogramokról leolvastva — egy vegyes számosállat keményítőérték-szükséglete és takarmánytermő területének főbb takarmánycsoportonkénti összetétele a következő.

8. tábla

Egy vegyes számosállat keményítőérték-szükséglete főbb takarmánycsoportonként (kilogramm)

Faji összetétel	Gazdasági abrak	Szálas takarmány	Nedvdús takarmány	Összesen
1. változat	550	900	720	2170
2. változat	3380	220	90	3690
3. változat	1000	920	240	2160

A takarmányszükséglet takarmánycsoportonkénti összetételének a 8. táblában foglalt abszolút számai is világosan mutatják, hogy az állomány eltérő faj szerinti összetétele a takarmányszükséglet szerkezetében lényegében módosulást idéz elő. Mindezek alapján megállapíthatjuk, hogy a talaj természetes termékenysége sajátos, a talajadottságoknak leginkább megfelelő takarmánynövényei révén elsősorban nem a fajok hasznosítási irányára, hanem a fajok arányára hat.

A takarmányszükséglet kiszámítása után a nomogramon a példában szereplő hasznosítási irányú fajok valamennyi állományösszetételéhez leolvashatjuk a takarmánytermő terület főbb takarmánycsoportonkénti összetételét. A különböző termelési tájon fekvő gazdaságoknak — a táj takarmánynövényeinek átlagos hozamaival számolva — a következő nagyságú takarmányterületet kell biztosítaniuk főbb takarmánycsoportonként. (Lásd a 9. táblát.)

A takarmánytermő terület szerkezetének az állateltartó képességre gyakorolt hatása e számokban jól tükröződik. A tápanyagszükséglet mennyiségi adatai azt mutatják, hogy a 2. változat szerinti faji összetétel egy vegyes számosállatának tápanyagszükséglete jóval nagyobb, mint az 1. vagy a 3. változaté. Például, ha a 2. állományösszetétel egy vegyes számosállatának tápanyagszükségletét (3690 kg) 100-nak vesszük, akkor az 1. faji összetétel egy vegyes számosállatának szükséglete (2170 kg) ennek 58,8, a 3. összetételé pedig (2160 kg) 58,5 százaléka.

9. tábla

**A különböző faji összetételű állománnyal rendelkező gazdaságok
takarmánytermő területe tájanként**
(kat. hold/vegyes számossal)

Táj	Gazdasági abrak	Szálás takarmány	Nedvdús takarmány	Összesen
1. változat				
Hegyvidék	0,55	1,80	0,55	2,90
Nyugat-Dunántúl	0,46	1,50	0,51	2,47
Közép-Tiszántúl	0,31	1,50	0,40	2,21
2. változat				
Hegyvidék	3,40	0,44	0,07	3,91
Nyugat-Dunántúl	2,82	0,37	0,06	3,25
Közép-Tiszántúl	2,11	0,37	0,05	2,53
3. változat				
Hegyvidék	1,00	1,84	0,18	3,02
Nyugat-Dunántúl	0,83	1,53	0,17	2,53
Közép-Tiszántúl	0,62	1,53	0,13	2,28

A szükséges takarmánytermő területnél már nem mutatkozik ilyen mértékű eltérés. A 2. változat szerinti állományösszetétel egy vegyes számossalának területigényét 100-nak véve, a 10. táblában feltüntetett eltéréseket találjuk az 1. és a 3. faji összetétel egy vegyes számossalának takarmánytermő területi igényében.

10. tábla

Az egy vegyes számossal ellátására szükséges takarmánytermő terület
(Index: 2. változat = 100)

Faji összetétel	Hegyvidék	Nyugat-Dunántúl	Közép-Tiszántúl
2. változat	100,00	100,00	100,00
1. változat	74,17	76,00	87,35
3. változat	77,24	77,84	90,12

Ezek szerint tehát a területigénynél jóval kisebb eltérést mutatnak a százalékos értékek, mint a tápanyagigénynél. Ezzel kapcsolatban itt is meg kell jegyezni, hogy e százalékok a szélsőséges faji összetétel esetén mutatkozó eltéréseket jelzik. A közbeeső faji összetételeknél a szükséges takarmánytermő terület eltérései csak kisebbek lehetnek.

A területi igény közeledésének az a magyarázata, hogy a szarvasmarha és a juh tenyésztése sok olyan takarmánynövényt igényel, amelyeknek a többi növényhez viszonyítva viszonylag alacsony az átlagos tápanyaghozama. A sertésnek viszont nagyrészt abrakra van szüksége, amelynek átlagos tápanyaghozama a többi növényhez viszonyítva viszonylag magas. Ez a szarvasmarhánál és a juhnál a területigény növekedését, a sertésnél pedig csökkenését idézi elő.

Megállapíthatjuk ezek után, hogy a takarmánynövények átlagos tápanyaghozamának nagysága az egyes állatfajok telepítésénél el nem hanyagolható tényező. A különböző termelési tájakon egy vegyes számosállat területi igényét — az állomány összetételétől függően — a takarmánytermő területen termelt növények arányának és tápanyaghozamainak nagysága határozza meg. A példákban is látható, hogy az 1. változat szerinti faji összetételű állatállomány egy számosállatának keményítőérték-szükséglete kisebb, mint a 2. változat szerinti állatállomány egy számosállatáé, területigénye mégis nagyobb. Az 1. változatnál ugyanis egy vegyes számosállat 2170 kilogramm keményítőértéket igényel, a 2. változatnál viszont 3690 kilogrammot. E keményítőérték megtermeléséhez az előző esetben hegyvidéki tájon 2,90 kat. holdra, a sertés termelési irányú gazdaságokban pedig (2. változat) Közép-Tiszántúli tájon 2,53 kat. holdra van szükség. Vagyis az utóbbi állomány nagyobb tápanyagszükségletét kisebb területről lehet kielégíteni.

*

Összefoglalva, a takarmánytermő terület állattartó képességének és gazdasági termékenységének színvonalát tehát lényegileg meghatározza az, hogy az állatállomány telepítésénél az az állatfaj került-e egy-egy területre, amely a terület specifikus növényét a legnagyobb mennyiségben értékesíti.

A takarmánynövények átlagos tápanyaghozamánál fennálló különbségek csak az állatállomány tápanyagszükségletének főbb takarmánycsoportok szerinti adott összetételénél határozzák meg a takarmánytermő terület szerkezetét. Egyébként a takarmánytermő terület főbb takarmánycsoportok szerinti összetételét, azaz szerkezetét a különböző növények eltérő mennyiségű tápanyaghozamai csak befolyásolják, de döntően az állatállomány faji összetétele határozza meg.

РЕЗЮМЕ

Для увязанного планирования производства кормов и поголовья скота могут быть с успехом использованы номограммы. Для составления приводимых номограмм автор использовал фактические данные, собранные в сельскохозяйственных предприятиях.

Отдельные виды и возрастные группы (направления утилизации) поголовья скота требуют различного количества питательных веществ. Таким образом, в зависимости от видового и внутривидового состава для поголовья надо на соответствующих участках обеспечить производство различных по количеству и составу питательных веществ по важнейшим группам кормов.

Содержание питательных веществ в отдельных кормовых культурах, в зависимости от почвенных и климатических условий, может быть также очень различным. Производственная структура и величина площадей под кормовыми культурами, следовательно, должны складываться в зависимости от видового и внутривидового состава поголовья, а также содержания питательных веществ в выращиваемых кормовых культурах.

Из номограмм в зависимости от возможных вариантов структуры поголовья и различного содержания питательных веществ в кормовых культурах можно прочитать потребность отдельных кормовых культур в земельной площади, то есть, соответственно, производственную структуру площадей под кормовыми культурами. Автор при помощи номограмм устанавливает, далее, какие по размеру изменения может вызвать переменное плодородие почвы, а также видовой и внутривидовой состав поголовья в структуре и величине площадей под кормовыми культурами. На основе этого автор устанавливает, что естественная плодородность почвы посредством специфических, — соответствующих особенностям почвы, — кормовых культур оказывает воздействие в первую очередь не на направления утилизации видов поголовья, а на соотношение отдельных видов поголовья. Структуру площадей под важнейшими кормовыми культурами в решающей мере определяет состав поголовья по видам, а различное содержание питательных веществ в отдельных кормовых культурах только влияет на структуру площадей. При разведении

животноводческой стады, — в случае рационального хозяйствования, — на отдельных территориях надо разводить только те виды поголовья, которые с максимальным эффектом смогут утилизировать специфические растительные культуры данной территории.

Номограммы вообще и конкретно, в случае наличия данных по тому или иному хозяйству, пригодны для согласования ряда вариантов производства кормов и животноводства.

SUMMARY

Nomograms can be used very well for the coordinated planning of fodder production and livestock. For the construction of the nomograms actual data from plants were collected by author.

The different species, age groups (directions of utilization) of the livestock require different quantities of nutritive materials. Thus depending on the different species and on the composition within the species, nutritive materials of different quantities and of different composition have to be produced for the livestock according to the main groups of fodder on the area for fodder production.

Depending on the soil and climatic conditions the nutritive material yields of the individual fodder crops may also be highly different. The production pattern and size of the fodder producing area is, therefore subject to the composition of the livestock by species and within the species as well as to the nutritive material yields of the fodder crops produced.

Depending on the possible variations of the composition of the livestock and on the changing nutritive material yields of the fodder crops the demand for area of the individual fodder crops, i. e. the production pattern of the fodder producing area can be read from the nomograms. By means of the nomograms the author states what changes the changing fecundity of the soil as well as the composition of the livestock by species and within the species may cause in the pattern and size of the fodder producing area. On this basis he states that the natural fecundity of the soil influences — due to the specific fodder crops which correspond with the given soil conditions first of all not the direction of the utilization of the species of livestock but their proportion. The composition of the fodder producing area by main fodder groups is determined first of all by the composition of the livestock by species, the different quantities of the nutritive material yields of the different crops influence only the pattern of the producing area. In case of reasonable farming when settling the livestock those species should be settled on the different areas which utilize the specific crop of the area in question to the greatest quantity.

Knowing the data of the individual plants the nomograms are suitable, both in general and concretely, to co-ordinate the several variations of fodder production and livestock breeding.

AZ IPAR ÁLLÓESZKÖZEI ÉS TERMELÉSE (1955—1965)*

SOMOGYI MIKLÓS

Az ipar állóeszközeivel kapcsolatban részletes elemzés utóljára 1962-ben készült és jelent meg a *Statisztikai Szemlében*.¹ Azóta nem végeztek ilyen természetű — ágazonként tagolt és az állóeszközök értékadatainak hosszabb idősorain nyugvó — vizsgálatot. A Központi Statisztikai Hivatal időközben többször is megfigyelte ugyan az ipari állóeszközök állományának alakulását, összetételének, kihasználásának változását, az adatokat azonban ágazati bontás nélkül (az ipar egészéről) mint a népgazdasági állóeszköz mérleg részét tette közzé.²

Az említett részletes ipari anyag az 1955—1960-as időszakot fogta át, és természetesen az akkor érvényben volt ágazati rendszerre épült. A vizsgálat óta eltelt viszonylag hosszú idő és az ágazati rendszer változása egyaránt indokolta a korábbi munkák új számsorokra alapozását, az adatok kiegészítését.

A régi számanyag azonban nemcsak az ágazati rendszer változása miatt avult el. Az ipari átszervezések nyomán lényegesen módosult az ipar — ágazati adatokkal jellemzett — szerkezete is. Vállalatok olvadtak egybe, telepek, gyár-egységek szakadtak le, és kerültek más vállalatokhoz. Mindez úgy ment végbe, hogy nem csupán idegen iparágakba, de sokszor különböző iparcsoportokba, sőt népgazdasági ágakba sorolt szervezetek egyesültek, vagy váltak szét. Az adatok összehasonlíthatóságának biztosítása céljából ezt is figyelembe kellett venni.

A következőkben bemutatott elemzés olyan — tízéves — számsorokra épül, amelyeket mind az ágazati rendszer módosulása, mind az ipari átszervezések hatása szempontjából egyneművé, összevethetőkké tettünk.

AZ ÁLLAMI IPAR ÁLLÓESZKÖZ-ÁLLOMÁNYA 1965. JANUÁR 1-ÉN

Az állami ipar 1965. január 1-én több mint 200 milliárd forintot kitevő állóvagyonnal rendelkezett. Jellemző ennek a — vállalati könyvvitelből vett — összegnek a nagyságára, hogy körülbelül kétszerese az iparban létrehozott 1965. évi nemzeti jövedelemnek, és a jelenlegi beruházási színvonal mellett mintegy tízszerese az egy év alatt üzembe helyezett ipari beruházások összegének.

* A cikk alapjául „Az ipar állóeszközei és kapcsolatuk a termeléssel” — Statisztikai Időszaki Közlemények, 94 (1966/15.) kötet. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1966. 69 old. — című kiadvány szolgált.

¹ Somogyi Miklós — Dr. Varga György: Az ipari állóalapok és kihasználásuk alakulása. *Statisztikai Szemle*, 1962. évi 11. sz. 1092—1111. old.

² Lásd például Román Zoltán — Somogyi Miklós: A népgazdaság állóeszközei (*Statisztikai Szemle*, 1963. évi 7. sz. 671—693. old.); Somogyi Miklós: A népgazdaság állóeszközeinek 1962. évi mérlege (*Statisztikai Szemle*, 1964. évi 3. sz. 247—258. old.).

Az állami építőipar a népgazdaság összes állóeszközeinek közel 25 százalékkal rendelkezett, a szocialista ipar állóeszköz-állományából ugyanakkor több mint 99 százalékkal részesedtek az állami vállalatok és (ipari feladatokat ellátó) intézmények. Néhány iparágban azonban az átlagosnál jóval kisebb volt az állami szektor részesedése. Így például a bútór-, a cipő- és a textilruházati iparban a szövetkezetek állóvagyonára elérte a 15—18 százalékot.

1. tábla

**Az állami és a szövetkezeti szektor részesedése a szocialista ipar
termelési rendeltetésű állóeszközeiből**
(1965. január 1.)

Ágazat	A szocialista ipar állóeszköz-állományának bruttó értéke (millió forint)	Ebből:	
		az állami	a szövetkezeti*
		ipar kezelésében (tulajdonában) levő hányad (százalék)	
Bányászat	28 704	100,0	—
Villamosenergia-ipar	36 104	100,0	—
Kohászat	22 913	100,0	0,0
Gépipar	35 345	98,7	1,3
Ebből: fémtömegegyipar	4 342	96,1	3,9
Vegy- és gumiipar	21 278	99,6	0,4
Ebből: gumi- és műanyagfeldolgozó ipar ..	2 105	97,2	2,8
<i>Nehézipar</i>	<i>155 866</i>	<i>99,6</i>	<i>0,4</i>
<i>Könnyűipar</i>	<i>24 303</i>	<i>95,6</i>	<i>4,4</i>
Ebből:			
Bútoripar	1 017	84,1	15,9
Egyéb fafeldolgozó ipar	480	86,7	13,3
Cipőipar	880	85,5	14,5
Textilruházati ipar	902	81,7	18,3
<i>Élelmiszeripar</i>	<i>21 532</i>	<i>100,0</i>	<i>0,0</i>
<i>Allami ipar</i>	<i>201 701</i>	<i>99,2</i>	<i>0,8</i>

* A kisipari szövetkezetek állóeszköz-állományát 1959. január 1-ével nem árazták át, ezért a szövetkezeti szektor részesedése az itt kimutatottnál valamivel nagyobb.

Az állami iparvállalatok teljes eszközállományának 80 százalékát állóeszközök alkották.

Figyelemre méltó az állóeszköz-állomány *rendeltetés* szerinti megoszlása is. 1965. január 1-én termelési rendeltetésű volt az ipari állóeszközök túlnyomó többsége: 97 százaléka. A népgazdaság egészében a „termelő” hányad jóval alacsonyabb. Ez magyarázza, hogy miközben az állami ipar a népgazdaság termelési rendeltetésű állóeszköz-állományának mintegy 40 százalékkal rendelkezett, az összes állóeszközöknek csak kb. negyedrészt (23,5 százalékát) birtokolta.

Arányát tekintve kevésbé, volumenében azonban szintén jelentős volt a nem termelési rendeltetésű állóeszközök állománya. 1965 elején az állami iparvállalatok és ipari intézmények szociális, kulturális, sport- és egészségügyi — tehát nem termelési rendeltetésű — állóeszközei több mint egy milliárd forintos összeggel szerepeltek a nyilvántartásokban. A szintén nem termelő jellegű lakótelepek bruttó értéke különösen számottevő volt, 5 milliárd forintot tett ki. A nem termelési rendeltetésű állóeszközök aránya ágazatonként a következőképpen

alakult: a bányászatban 8 (ezen belül a szénbányászatban 11), az építőanyag-iparban 5 (ezen belül az azbesztcement-iparban 16), a bőr-, szőrme- és cipőiparban 4 (ezen belül a cipőiparban 6) százalék. A többi iparcsoportban a nem termelési rendeltetésű állóeszközök részesedése 3 százalék alatt maradt, néhány iparágban azonban (például az alumíniumkohászatban, a fűrész- és lemeziparban, a rost-kikészítő iparban és a cukoriparban) szintén elérte a 4—6 százalékot.

Az ipar ágazati szerkezetére utal az állóeszközök iparágak, illetve iparcsoportok közötti megoszlása. 1965. január 1-én nehézipari ágazatokhoz tartozott a termelési rendeltetésű állóeszköz-állomány 78 százaléka, megközelítőleg 11—11 százaléka pedig a könnyű-, illetve az élelmiszeriparhoz. Jellegzetes, hogy a nehéziparon belül is három iparcsoport: a bányászat, a villamosenergia-ipar és a kohászat rendelkezett az összes ipari állóeszköz-állománynak csaknem felével, a gépiparral együtt 61 százalékkal. Az iparcsoportoknak kb. a fele ugyanakkor (19 közül 10 ágazat) egyenként legfeljebb 2 százalékkal és együttvéve is csupán 13 százalékkal részesedett az 1965 eleji állóeszköz-állományból.

*A termelési rendeltetésű állóeszközök állományának
ágazati megoszlása az állami iparban
(1965. január 1.)*

Ágazat	Százalék
Bányászat	14,3
Villamosenergia-ipar	18,0
Kohászat	11,5
Gépek és gépi berendezések gyártása	4,5
Közlekedési eszközök gyártása	5,7
Villamosipari gépek és készülékek gyártása	1,9
Híradás- és vákuumtechnikai ipar	2,2
Műszeripar	1,1
Fém-tömegcikk-ipar	2,1
Gépipar	17,5
Építőanyag-ipar	5,7
Vegy- és gumiipar	10,6
<i>Nehézipar</i>	<i>77,6</i>
Fafeldolgozó ipar	1,2
Papíripar	1,3
Nyomdaipar	0,7
Textilipar	6,6
Bőr-, szőrme- és cipőipar	1,0
Textilruházati ipar	0,4
Egyéb ipar, kézmű- és háziipar	0,4
<i>Könnyűipar</i>	<i>11,6</i>
<i>Élelmiszeripar</i>	<i>10,8</i>

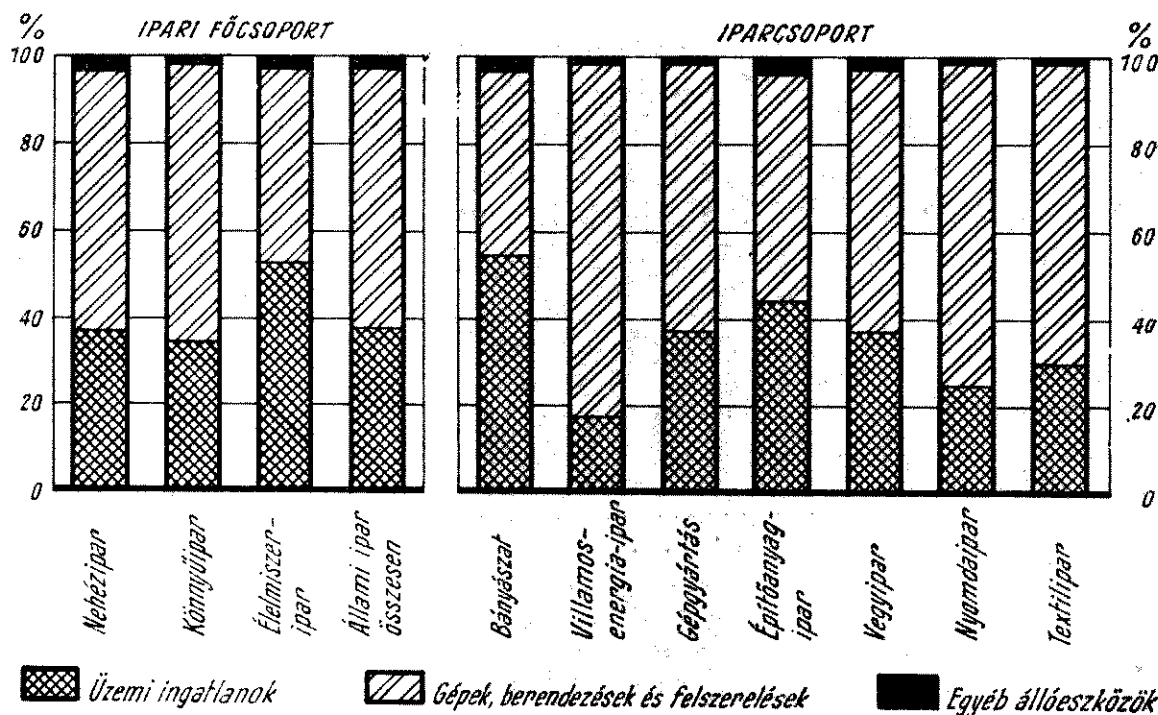
Allami ipar 100,0

Az egyes iparcsoportok állóeszköz-állományának *anyagi-műszaki összetétele* igen különböző. Az egész állami iparban például a gépek, berendezések és felszerelések hányada 55 százalék volt, technológiai, üzemszervezési és -telepítési tényezők hatására azonban a bányászatban 35, az építőanyag-iparban, a fafeldolgozó iparban és a textilruházati iparban 45—47, a kohászatban, a gépiparban, a vegyiparban, valamint a bőr-, szőrme- és cipőiparban 54—57, a papíriparban és a textiliparban 63—65, a nyomdaiparban 71, a villamosenergia-iparban pedig 79 százalék volt ezek aránya.

Iparáganként vizsgálva még nagyobb eltéréseket találunk. Így például a bauxitbányászatban és a dohányiparban 19—22, a húsiparban és a malomiparban 26—28, a szénfeldolgozó, a gumi- és műanyag-feldolgozó, a rövidáru, valamint

a pamutiparban 69—72 százalék a gépek, a berendezések és felszerelések aránya. Az állóeszközök fennmaradó részéből általában 2—3 százalék jut a járművekre, az állomány további hányadát az épületek és az egyéb építmények (ingatlanok) adják. Az anyagi-műszaki összetétel jellemző különbségeit szemlélteti az 1. ábra.

1. ábra. A termelési rendeltetésű állóeszköz-állomány bruttó értékének megoszlása az állami iparban anyagi-műszaki összetétel szerint (1965. január 1.)

Az állami ipar egyes ágazatai az állóeszköz-állomány anyagi-műszaki összetételén kívül az ún. *technikai felszereltség* színvonalában is lényegesen különböznek egymástól. A technikai felszereltség statisztikai mérőszámai: az egy munkásra, illetve az egy foglalkoztatottra jutó állóeszközérték („állóeszköz-felszereltség”) és a villamos motorok egy munkásra vagy egy foglalkoztatottra jutó teljesítőképessége („villamosenergia-felszereltség”). Az állóeszköz-felszereltség szintén kifejezhető az egész állóeszköz-állománnyal és annak egyes csoportjaival, például a gépek, berendezések és felszerelések egy munkásra vagy egy foglalkoztatottra vetített értékével. Az ágazati különbségeket jellemzi, hogy például a villamosenergia-iparban 5—8-szor annyi állóeszköz, illetve gép és berendezés jut egy munkásra, mint az iparágban átlagosan. Magasan az átlag felett helyezkednek el a bányászat, a kohászat és a vegyipar állóeszköz-felszereltségi mutatói is. A gépiparban félszer annyi állóeszközérték jut egy munkásra, mint az iparban átlagosan, és a könnyűipari munkások állóeszköz-felszereltsége is nagyobb, mint a gépipariaké.

A technikai felszereltséget a villamos motorok egy munkásra jutó teljesítőképességével mérve, kisebbek a szélső értékek közötti különbségek, de a bányászat, a kohászat és a villamosenergia-ipar mutatója így is többszöröse az ipari átlagnak. A gépipar és a könnyűipar aránya — e mutatóval mérve a technikai felszereltséget — megváltozik: az egy munkásra jutó villamosmotor-teljesítőképesség a gépiparban nagyobb. Az ipari átlaghoz viszonyított jellegzetes eltéréseket a 2. tábla mutatja be.

Az egy munkásra jutó állóeszközérték ágazati arányain kívül e mutató abszolút nagyságát is érdemes megfigyelni. Az egy munkásra jutó állóeszköz-

érték ugyanis megközelítően tükrözi az egy munkahely felszereléséhez szükséges beruházási összeget.³ A mutatót természetesen a legnagyobb létszámú műszak munkáslétszámára kell vetitenünk.

2. tábla

*Az állami ipar egyes iparcsportjainak és ipari főcsoportjainak
technikai felszereltségi mutatói
(1965. január 1.)*

Ágazat	A termelési rendeltetésű állóeszközök	A gépek, berende- zések és felszerelések	A felszerelt villamos motorok
	I. műszakban dolgozó egy munkásra jutó		
	bruttó értéke		teljesítőképessége
	az ipari átlag százalékában		
Bányászat	154,9	105,2	232,8
Villamosenergia-ipar	544,8	763,5	347,5
Kohászat	178,6	189,3	257,4
Gépipar	49,4	48,3	47,5
Építőanyag-ipar	91,2	75,0	101,6
Vegy- és gumiipar	177,1	176,7	173,8
<i>Nehézipar</i>	<i>116,9</i>	<i>119,1</i>	<i>126,2</i>
<i>Könnyűipar</i>	<i>56,0</i>	<i>53,5</i>	<i>39,3</i>
<i>Élelmiszeripar</i>	<i>110,3</i>	<i>83,3</i>	<i>82,0</i>
<i>Állami ipar</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

Az egy munkásra jutó bruttó állóeszközérték 1965 elején*

Iparág	Ezer forint
Villamosenergia-ipar	1777
Kőolaj- és földgázkitermelés	1710
Kőolajfeldolgozó ipar	1221
Szénfeldolgozó ipar	1043
Mész- és cementipar	997
Alumíniumkohászat	967
Cukoripar	940
Városigáz-gyártás	905
Finomkerámia- és csiszolókorong-ipar	157
Híradás- és vákuumtechnikai ipar	129
Műszeripar	112
Bútoripar	86
Cipőipar	77
Textilruházati ipar	48

* Termelési rendeltetésű állóeszközök értéke.

Nagy eltérések tapasztalhatók az egyes iparcsportok, ipari főcsoportok tekintetében is: a bányászatban átlagosan 535 000 (ezen belül a szénbányászatban 411 000), a kohászatban 586 000, a gépiparban 164 000, az építőanyag-iparban 302 000, a vegyi- és gumiiparban 596 000, a könnyűiparban 171 000, az élelmiszeriparban 369 000 forintot tett ki az egy munkahely felszereléséhez megközelítőleg szükséges összeg.

³ A kapott hányados egyfelől általában magasabb lesz a valóságnál, mert a reálisan betölthető munkahelyek száma többnyire nagyobb a tényleges létszámnál, másfelől kisebb lesz annál, mert az állóeszközök könyv szerinti értéke — bizonyos torzulások miatt — valószínűleg alacsonyabb az indokoltnál. Az állóeszközök értéke ezenkívül nem tartalmazza a beruházási ráfordítások között még szereplő ún. nem aktíválható költségeket sem.

Az állóeszköz-állomány korszerűségére kívántunk következtetni a legfeljebb 5, illetve 10 éves állóeszközök állományon belüli arányából. Abból a feltételezésből indultunk ugyanis ki, hogy bár az újabban munkába állított gépek, berendezések stb. nem feltétlenül korszerűek, technikai színvonaluk mégis magasabb, mint a régebben üzembe helyezetté.

Feltételezve, hogy az 5, illetve a 10 éves állóeszközöket általában még nem selejtezik, a keresett arányszám az utolsó 5, illetve 10 évben üzembe helyezett állóeszköz-volumen s a záró állomány viszonyításával határozható meg. Minthogy azonban nem rendelkezünk azonos ágazati rendszerben és szervezetben összeállított 5 (illetve 10) éves üzembe helyezési adatokkal, ez utóbbiakat az állománynövekedéssel helyettesítettük. Az adatsere azt jelenti, hogy a legfeljebb 5, illetve 10 éves állóeszközök hányada a számítottnál valószínűleg nagyobb, mert az állománynövekedés az üzembe helyezések és a selejtezések *egyenlege*.⁴

3. tábla

Az egyes ágazatok állóeszközeinek 5, illetve 10 éves állománynövekedése az állami iparban

Ágazat	Az összes (termelési rendeltetésű) állóeszközök		A gépek, berendezések és felszerelések
	tízéves	ötéves	
	állománynövekedése az 1965. január 1-i állomány százalékában		
Bányászat	68	37	44
Villamosenergia-ipar	56	36	34
Kohászat	50	32	32
Gépek és gépi berendezések gyártása	51	34	38
Közlekedési eszközök gyártása	43	34	30
Villamosipari gépek és készülékek gyártása	69	44	48
Híradás- és vákuumtechnikai ipar	74	49	51
Műszeripar	65	45	47
Fémtermékek- és fémipar	29	28	31
Gépipar	52	33	38
Építőanyag-ipar	60	44	49
Vegy- és gumiipar	67	44	43
<i>Nehezipar</i>	58	37	38
Nehezipar bányászat nélkül	56	37	37
Fafeldolgozó ipar	62	41	48
Papíripar	53	34	37
Nyomdaipar	51	34	35
Textilipar	38	28	36
Bőr-, szőrme- és cipőipar	49	23	24
Textilruházati ipar	57	29	33
Egyéb ipar, kézmű- és háziipar
<i>Könnyűipar</i>	45	31	36
<i>Élelmiszeripar</i>	36	18	27
<i>Allami ipar</i>	54	34	37
Állami ipar bányászat nélkül	52	34	36

⁴ Számításunk pontatlanságát két körülmény is ellensúlyozhatja: a) a régi állóeszközök — a tapasztalatok szerint — az indokoltnál kisebb (az újak tehát viszonylag nagy) összeggel szerepelnek az állományban; b) az állománynövekedésben — ha az ipar egészét tekintve nem is, az egyes iparcsoportokban mindenesetre — használt (rég) állóeszközök is szerepelnek.

Az így számított adatok szerint 1965 elején az állami ipar termelési rendeltetésű állóeszköz-állományának legalább egyharmada, gép-, illetve berendezés-állományának 37 százaléka az utolsó öt év beruházásaiból származott. Néhány iparcsoportban: a villamosipari gépek gyártása ágazatban, a híradás- és vákuumtechnikai iparban, a műszer-, az építőanyag- és a fafeldolgozó iparban az utolsó öt évi gépállomány-növekedés — a könyvvitel bruttóértékadatai szerint — megközelítette vagy elérte az 1965. január 1-i állomány felét.

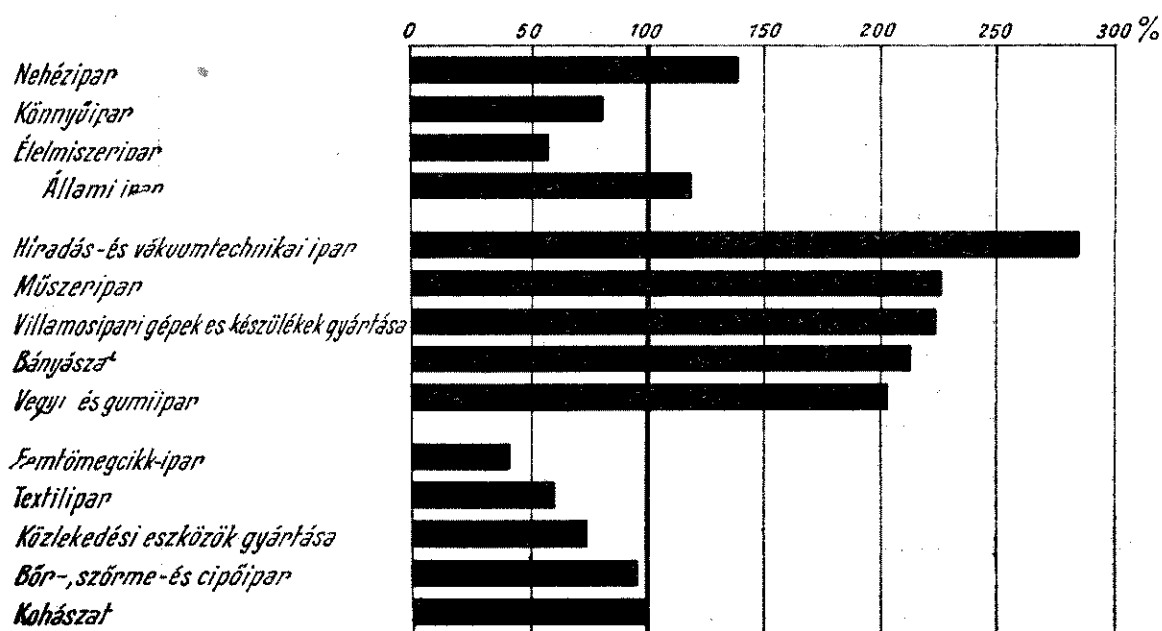
1955 és 1965 között került az állami iparba — tehát legfeljebb 10 éves — a vállalatoknál használt (termelési rendeltetésű) állóeszközök 54 százaléka. A bányászatban, a villamosgépiparban és a vegyiparban ez az arány csaknem 70, a híradástechnikai iparban közel 75 százalék, de a textiliparban például csak 38, az élelmiszeriparban 36, a fémtömegcikk-iparban csupán 29 százalékot ért el. Az ágazati adatokat a 3. tábla részletezi.

AZ ÁLLÓESZKÖZ-ÁLLOMÁNY NÖVEKEDÉSE AZ 1955—1965 KÖZÖTTI IDŐSZAKBAN

1955. és 1965. január 1 között több mint kétszeresére emelkedett az állami ipar (termelési rendeltetésű) állóeszköz-állományának bruttó értéke. Az átlagosan 118 százalékos növekedéssel szemben a nehéziparban 139, a könnyűiparban 81, az élelmiszeriparban 57 százalék volt az állományemelkedés indexe.

Iparcsoportonként vizsgálva: különösen nagymértékben nőtt a híradás- és vákuumtechnikai ipar (285%), a műszeripar (226%), a villamosipari gépek és készülékek gyártása (224%), a bányászat (213%) s a vegyi- és gumiipar (202%) állóeszköz-állománya. Lényegesen az átlag felett állnak a növekedés indexei a fafeldolgozó (166%) és az építőanyag-iparban (152%) is. Ezzel szemben például a fémtömegcikk-, az élelmiszer- és a textiliparban az állomány emelkedése viszonylag szerény (40—60%). (Lásd a 2. ábrát.)

2. ábra. Az állami ipar állóeszköz-állományának növekedése 1955 és 1965 között

Az átlagos évi növekedés az állami iparban 8,1 százalékos tételt tett ki. Öt olyan nehézipari iparcsoportot is találunk azonban, amelyeknél 1955—1965 között

az évi átlagos állománynövekedés elérte, vagy meghaladta a 12 százalékot. (A szóban forgó iparcsoportok az ipari állóeszköz-állománynak mintegy 30 százalékkal rendelkeznek.) A leggyorsabban — mint láttuk — a híradás- és vákuumtechnikai iparban nőtt az állóeszközök állománya: az évi átlagos növekedés elérte a 14,4 százalékot.

Abban a három iparcsoportban (fém-tömegcikk-, élelmiszer- és textilipar), amelyeknek állóeszköz-állománya az átlaghoz képest különösen lassan emelkedett, az évi növekedés 3,5, 4,6, illetve 4,8 százalékot tett ki.

Megvizsgáltuk, hogy az 1955—1965 közötti két ötéves időszakban ágazatonként mennyire volt egyenletes az állóeszköz-állomány emelkedése, illetve, hogy mikor, milyen ágazatok fejlesztésére került sor. Az ipar nagyobb csoportjait véve szemügyre, ez bizonyos fényt vet a vizsgált évek beruházási politikájának — és részben gazdaságpolitikájának — jellegére, nagymértékben függ azonban a kiinduló állapottól is. Egyes ágazatok átmenetileg gyorsabb ütemű fejlesztése ugyanis sokszor csupán a már kialakult aránytalanságokat ellensúlyozza, máskor a kisebb növekedés éppenséggel viszonylagos nyugalomhoz juttat: elősegíti a már üzemben levő állóalapok jobb kihasználását, a megerősödést, esetleg az új feladatokra való felkészülést.

Az 1955—1965 közötti tízéves időszakban a magyar ipar egyes ágazatainak állóeszköz-állománya ötévenként általában különböző mértékben nőtt, ütemgyorsulások és ütemlassúbbodások egyaránt előfordultak. Az ütem- és irányzatkülönbségek ipari főcsoportonként is megmutatkoztak: a nehézipar és a könnyűipar állóeszköz-állománya — nagyobb relatív növekedés mellett — 1960—1965 között, ezzel szemben az élelmiszeripar állóeszköz-állománya 1955—1960 között nőtt gyorsabban.

4. tábla

A termelési rendeltetésű állóeszköz-állomány növekedési üteme az állami iparban

Ágazat	Átlagos évi növekedés az		
	1955—1960	1960—1965	1955—1965
közötti években (százalék)			
Bányászat	14,6	9,6	12,1
Villamosenergia-ipar	7,8	9,3	8,5
Kohászat	6,3	8,1	7,2
Gépipar	6,6	8,4	7,5
Ebből:			
Villamosipari gépek és készülékek gyártása	12,8	12,2	12,5
Híradás- és vákuumtechnikai ipar ..	14,6	14,3	14,4
Műszeripar	12,5	12,5	12,5
Építőanyag-ipar	7,2	12,2	9,7
Vegy- és gumiipar	10,9	12,5	11,7
<i>Nhézipar</i>	8,6	9,6	9,1
<i>Könnyűipar</i>	4,4	7,8	6,1
Ebből:			
Papíripar	6,8	8,7	7,8
Bőr-, szőrme- és cipőipar	8,5	5,4	7,0
Textilruházati ipar	10,7	7,0	8,8
Élelmiszeripar	5,2	4,0	4,6
<i>Allami ipar</i>	7,6	8,7	8,1

Az egyes iparcsoportokban többnyire a második ötéves időszakra jut az állóeszköz-állomány jelentősebb emelkedése, a bányászat, a bőr-, szőrme- és cipőipar, továbbá a textilruházati ipar állóalapjai azonban az első ötéves terv-időszak alatt növekedtek lényegesen nagyobb ütemben.

Ötéves időszakokat vizsgálva egyenletesen emelkedtek a vezető gépipari ágazatok (a villamosgép-, a híradástechnikai és a műszeripar) állóalapjai, az évenkénti növekedésiütem-eltérés azonban itt is jelentékeny. Elsősorban a lökés-szerűen üzembe lépő új létesítmények és bővítések hatására — amelyek iparunk viszonylag szűk keretei között többnyire objektíve lényegesek — a legnagyobb évi növekedés egyes (nem csupán gépipari) ágazatokban és főcsoportokban 2—3-szorosa a tízéves átlagnak, és több iparcsoportban 5—8-szorosa a legkisebb évi emelkedésnek. A papíriparban, ahol egy-egy új termelőegység belépése különösen nagymértékben növeli az állóeszköz-állományt, a szélső értékek eltérése 16-szoros. A fejlődési ütem lényeges — néha ugrásszerű — különbségei jól mutatják azt a nagy feladatot, amelyet a gazdaságvezetésnek — gyakran vállalati síkon — meg kellett oldania az új termelőegységek munkájának beindítása és zavartalan működésének fenntartása érdekében.

Az 5. táblában — a legnagyobb és a legkisebb évi növekedéseket feltüntetve — megjelöltük azokat az éveket is, amikor az állóeszköz-állomány emelkedése kiugróan magas vagy feltűnően alacsony volt.

5. tábla

Az állóeszköz-állomány évi növekedésének szélső értékei az állami ipar egyes ágazataiban 1955 és 1965 között

Ágazat	A legnagyobb		A legkisebb	
	évi növekedés			
	éve	mértéke (százalék)	éve	mértéke (százalék)
Bányászat	1955	19,5	1961	5,9
Villamosenergia-ipar	1961	11,9	1955	5,7
Kohászat	1960	14,0	1958	3,2
Gépipar	1960	10,4	1957	5,2
Ebből:				
Villamosipari gépek és berendezések gyártása ...	1961*	13,9	1955	4,0
Híradás- és vákuumtechnikai ipar	1956	18,3	1964	9,0
Műszeripar	1957	18,8	1956	2,2
Építőanyag-ipar	1963	25,6	1957	4,2
Vegy- és gumiipar	1962	17,4	1959	6,5
<i>Nehézipar</i>	1960	11,0	1956	7,5
<i>Könnyűipar</i>	1962	14,5	1956	3,1
Ebből:				
Papíripar	1963	21,3	1958	1,3
Textilipar	1962	16,4	1956	2,1
Élelmiszeripar	1956	6,7	1960	2,3
<i>Állami ipar</i>	1962	9,4	1957	7,2

* A villamosipari gépek gyártására vonatkozó részletes adatok 1957-ről 1958-ra jóval nagyobb növekedést jeleznek, de ez vállalati átsorolások (profilváltás) következménye.

Az adatokból látható, hogy — jóllehet a legnagyobb és a legkisebb évi növekedések naptári évenként meglehetősen szóródnak — a kisebb növekedések ál-

talában az első ötéves időszakra esnek: 7 iparcsoportban az 1956. és 1957., további 2-ben az 1958. évben a legkisebb az állományemelkedés. Az állami ipar állóvagyonára szintén 1957 folyamán nőtt a legkevésbé. Az adatokban tehát mindenekelőtt az ellenforradalom s az általa előidézett gazdasági megtorpanás hatása tükröződik.

Az ipari termelés dinamizmusa, színvonala szempontjából igen jelentős, hogy az állóeszköz-állományon belül a passzív elemek (például az épületek) vagy az aktív eszközök (a gépek, berendezések és felszerelések) állománya növekszik-e gyorsabban. A vizsgált tízéves időszakban az állami ipar gép-, berendezés- és felszerelés-állománya valamivel jobban növekedett, mint az összes (termelési rendeltetésű) állóeszközöké. Az állami iparon belül a nehéziparban a nem gépi állomány emelkedett nagyobb mértékben. Ha ötéves időszakonként vizsgáljuk ezt a kérdést, akkor változó irányzatot tapasztalunk: 1955—1960 között a teljes állomány, 1960—1965 között a gép- és berendezés-állomány bővült nagyobb ütemben. (Némi szerepet játszott ebben az ágazati szerkezet módosulása is: egyes, viszonylag magas arányú ingatlannal dolgozó ágazatok — például a bányászat, az élelmiszeripar — 1955—1960 közötti gyorsabb fejlesztése.) Az utóbbi öt évben a gépállomány növekedése már valamennyi ipari főcsoportban — és minden egyes évben — meghaladta az összállomány növekedését. A változó arányokat és irányzatokat a 6. tábla szemlélteti.

6. tábla

Az állóeszközök állományának évi növekedése az egyes ipari főcsoportokban (százalék)

Ipari főcsoport	1960/1955		1965/1960		1965/1955	
	Összes álló-eszközök	Gépek, berendezések, felszerelések	Összes álló-eszközök	Gépek, berendezések, felszerelések	Összes álló-eszközök	Gépek, berendezések, felszerelések
Nehézipar	8,6	7,7	9,5	10,1	9,1	8,9
Könnyűipar	4,5	5,4	7,8	9,4	6,1	7,4
Élelmiszeripar	5,2	3,8	4,0	6,6	4,6	5,2
<i>Allami ipar</i>	<i>7,6</i>	<i>7,1</i>	<i>8,7</i>	<i>9,7</i>	<i>8,1</i>	<i>8,2</i>

1960 és 1965 között a gépek, berendezések és felszerelések állománya a legtöbb iparcsoportban is gyorsabban fejlődött, mint az egyéb állóeszközök állománya. Különösen nagy ütemkülönbségek mutatkoztak (a gépállomány javára) a bányászatban és a gépiparban, a fafeldolgozó, a textil- és a textilruházati iparban, valamint az élelmiszeriparban. Az iparcsoportok közül — a fejlődés irányát tekintve — csak a villamosenergia- és a vegyipar képezett kivételt. Ezekben az ágazatokban — már 1955—1960 között is — az egyéb állóeszközök (mindenekelőtt az épületek-építmények) állománya gyarapodott nagyobb arányban. (Lásd a 7. táblát.)

Az egyes ágazatok fejlesztésének lényegesen eltérő ütemét szembetűnően jelzi az állóvagyon ágazati megoszlásának változása: 1955. január 1-én az (állami) ipar állóeszközeinek 71, 1960. január 1-én 75, 1965. január 1-én már 78 százaléka tartozott a nehéziparhoz. Egyidejűleg a könnyű- és az élelmiszeripar részesedése számottevően hanyatlott: a könnyűiparé 14,0-ról 11,6 százalékra, az élelmiszeriparé 15,0-ról 10,8 százalékra. Néhány iparcsoportban is észrevehető vissza-

esés: a kohászat részesedése 12,5-ről 11,5 százalékra, a gépiparé 18,5-ről 17,5 százalékra, a textiliparé 9,0-ről 6,6 százalékra csökkent. Lényegesen nőtt a vegyipari állóeszközök aránya. (Lásd a 3. ábrát.)

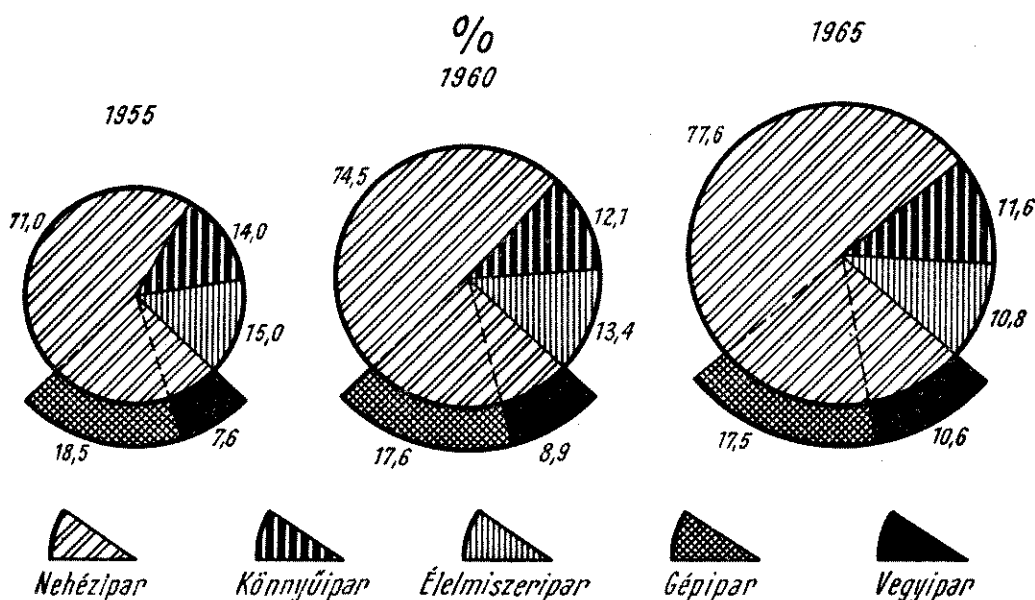
7. tábla

A gépállomány arányának* növekedése és a növekedési ütem, 1960—1965 (százalék)

Ágazat	A gépállomány bruttó értékének aránya 1960. január 1-én	A gépek, berendezések és felszerelések	Az egyéb (term. lé i rendeltetésű) állóeszközök	A gépállomány bruttó értékének aránya 1965. január 1-én
		bruttó értékének átlagos évi növekedése		
Bányászat	34,1	12,4	8,4	38,6
Villamosenergia-ipar	81,4	8,8	11,1	79,6
Kohászat	58,4	8,1	8,1	58,4
Gépipar	51,0	10,1	6,4	55,4
Építőanyag-ipar	42,5	14,3	10,6	46,7
Vegy- és gumiipar	58,7	11,7	13,5	56,7
<i>Nehézipar</i>	56,6	10,1	8,9	57,9
<i>Könnyűipar</i>	57,9	9,4	5,5	62,3
<i>Élelmiszeripar</i>	38,0	6,6	2,4	42,9
<i>Allami ipar</i>	54,3	9,7	7,5	56,8

* Az összes termelési rendeltetésű állóeszközökből.

3. ábra. Az állami ipar év eleji állóeszköz-állományának megoszlása ipari főcsoportonként*

* Az állami ipar állóeszköz-állományának értéke 1955-ben 91,645, 1960-ban 131,978, 1965-ben 200,056 milliárd forintot tett ki.

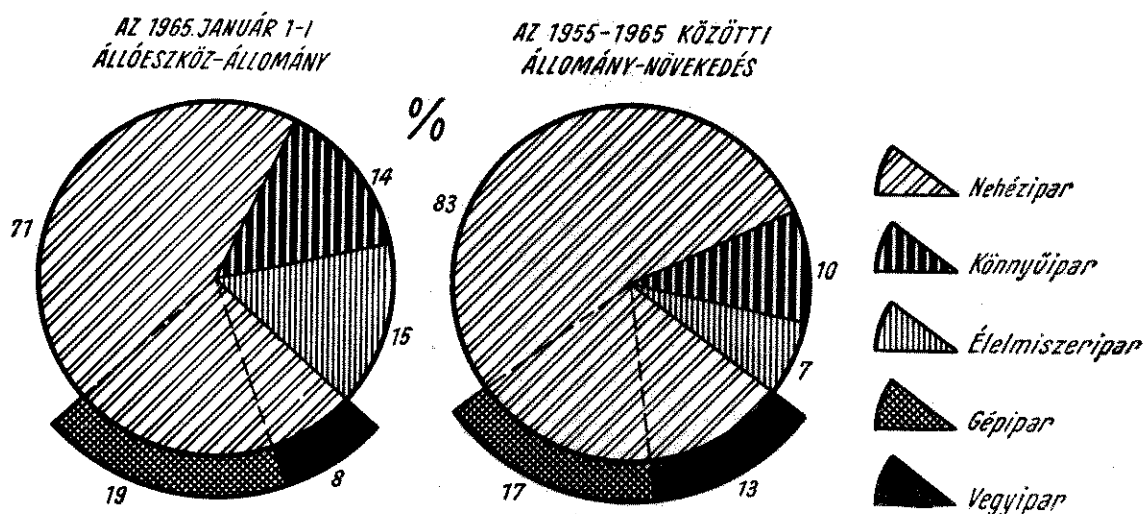
Az iparfejlesztés irányára utal az egyes ágazatoknak a tíz évvel korábbi állóeszköz-állományból, illetve a tíz év alatti beruházásokból való részesedése, ezeknek az arányszámoknak az egybevetése is.

8. tábla

Egyes ágazatok részesedése az 1955. január 1-i állóeszköz-állományból és az 1955—1965 közötti állománynövekedésből

Ágazat	Az 1955. január 1-i állomány	Az 1955—1965 közötti állománynövekedés		
		Az 1955—1960. január 1 közötti állománynövekedés	Az 1960—1965.	Az 1955—1965.
ágazatonkénti megoszlása (százalék)				
Bányászat	10,0	22,2	15,6	18,0
Villamosenergia-ipar	17,4	18,0	19,0	18,6
Kohászat	12,5	10,1	10,8	10,5
Gépipar	18,5	15,8	17,0	16,6
Ebből:				
Villamosipari gépek és berendezések gyártása	1,3	2,4	2,4	2,4
Híradás- és vákuumtechnikai ipar	1,3	2,8	3,1	3,0
Műszeripar	0,7	1,3	1,4	1,4
Építőanyag-ipar	5,0	4,7	7,4	6,4
Vegy- és gumiipar	7,6	11,8	13,8	13,1
<i>Nehézipar</i>	71,0	82,6	83,6	83,2
<i>Könnyűipar</i>	14,0	7,7	10,7	9,6
Ebből:				
Fafeldolgozó ipar	1,0	1,2	1,4	1,3
Papíripar	1,4	1,2	1,4	1,3
Textilipar	9,0	3,0	5,5	4,6
Élelmiszeripar	15,0	9,7	5,7	7,2
<i>Állami ipar</i>	100,0	100,0	100,0	100,0

4. ábra. Az állami ipar egyes ágazatainak részesedése az 1965. január 1-i állóeszköz-állományból és az 1955—1965. évi állománynövekedésből

Mint ahogy nem rendelkezünk azonos ágazati rendszerben és szervezetben kidolgozott beruházási adatokkal, az induló állományból való részesedést az állománynövekedés ágazati megoszlásával hasonlítottuk össze. A bányászat, amely 1955-ben az ipari állóeszközök 10 százalékával rendelkezett, tíz év alatt az állománynövekedés 18 százalékához jutott. (E nagy arányeltérésben valamelyest az is közrejátszott, hogy a bányászatban — a magas ingatlanhányad következtében — alacsonyabb a selejtezések aránya, és hogy a kimerült bányamezők állóeszközeit a könyvvitelben általában nem selejtezik.) Néhány közismerten gyorsan

fejlődő iparcsoport vizsgált aránypárjai: villamosipari gépek és berendezések gyártása, híradás- és vákuumtechnikai ipar, műszeripar (együttvéve): 3,3 százalék a nyitó állományból, 6,8 százalék a gyarapodásból; vegyipar: 7,6 százalék a nyitó állományból, 13,1 százalék a gyarapodásból. Ellenkező példaként említhetjük a könnyű- és az élelmiszeripart. E két főcsoport változatlan iparszerkezet esetén nagyjából harmadával, illetve (az élelmiszeripar) közel felével nagyobb állományszaporulathoz jutott volna, mint amennyiben ténylegesen részesült.

Ha az iparfejlesztés most bemutatott jellegzetességeit a két ötéves időszakra külön-külön vizsgáljuk, ugyanazokat az ütem- és irányzatkülönbségeket tapasztaljuk, mint amelyekről az állóalapok volumenindexével kapcsolatban már beszámoltunk. A nevezetesebb arányszámokat a 8. tábla tartalmazza, illetve — részben — a 4. ábra teszi szemléletesebbé.

AZ ÁLLÓESZKÖZ-ÁLLOMÁNY, A TERMELÉS ÉS A TECHNIKAI FELSZERELTSÉG ALAKULÁSA

Az állóeszközök hatékonyságvizsgálatának egyik nemzetközileg is szokásos módja a termelés és az állóeszközök indexeinek egybevetése. Ezzel azt vizsgáljuk, hogy az állóeszközök állományemelkedését követte-e — és milyen arányban — a termelés növekedése. Esetenként a mutató reciprokát használjuk, az egységnyi termeléshez lekötött állóeszköz-mennyiség változását rögzítve.

A magyar állami iparban a vizsgált tíz év alatt a következő volt a helyzet: a termelési rendeltetésű állóeszközök állománya 118 százalékkal emelkedett, a termelés⁵ pedig 104 százalékkal nőtt. Az egységnyi állóeszközértékre jutó termelés tehát 6,5 százalékkal csökkent. Az ipar összmutatóját főként a bányászat kedvezőtlen eredménye befolyásolja: a bányászati állóeszközök egységére jutó termelés ugyanis tíz év alatt 47 százalékra esett vissza.

A bányászatban tapasztalt viszonylag gyenge hatékonyságot a következő adatok jellemzik: 1955 és 1965 között a termelési rendeltetésű ipari állóeszközök állományának szaporulatából 18 százalék a bányászatnak jutott. Ezzel a bányászat állóeszköz-állománya évi átlagban 12 százalékkal növekedett, ugyanakkor a bányászati termelés évente csak nem egészen 4 százalékkal nőtt. Az alacsony hozam nagyrészt a fokozatosan romló geológiai feltételek (például a szénbányászatban a nagyobb mélység, a növekvő vizesedés stb.) következménye, de azzal is összefügg, hogy a kimerült bányamezők építményértékét — mint említettük — általában továbbra is meghagyják a számviteli állományban.

A bányászat nem áll egyedül gyengébb eredményével. Több más iparcsoportban is jelentősen elmaradt a termelés és az állóeszközök hányadosa a tíz év előtti színvonalától. Így például a textilruházati iparban 73, az építőanyagiparban 77, a kohászatban 82, a fafeldolgozó iparban és a villamosenergia-iparban 89—89, a papíriparban 92 százalék az állóeszköz-állomány egységére jutó termelés 1965. évi indexe (az 1955. évi százalékában).⁶ Igen lényeges viszont a fejlődés a vegyi- és gumiiparban (132%), a gépiparban (124%) és a nyomdaiparban (112%).

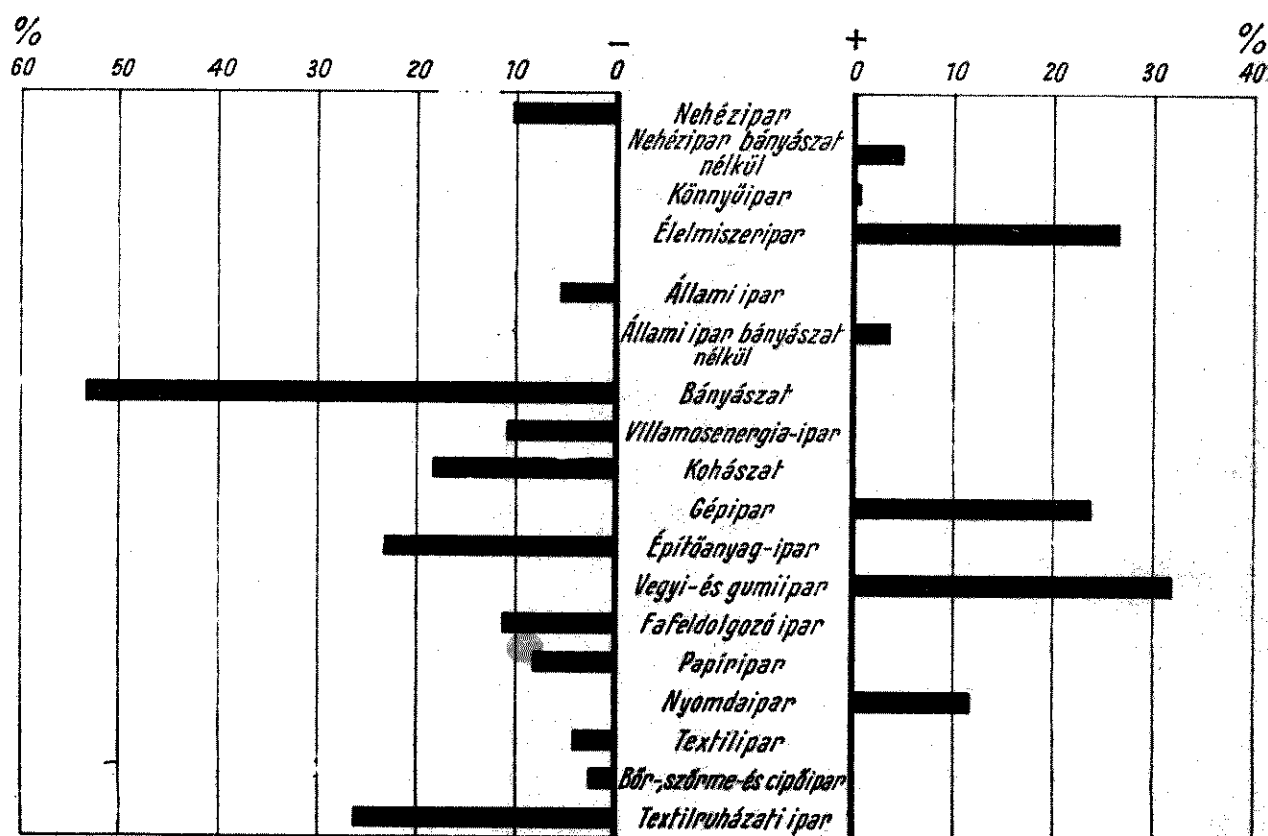
A vegyi- és gumiiparban, valamint a gépiparon belül a híradástechnikai iparban, továbbá a műszeriparban a termelés lépést tartott az állóeszköz-álla-

⁵ Terméksorok alapján és egyéb (közfélítő) módszerekkel számítva.

⁶ Lásd ezzel kapcsolatban az 5. ábrát, amely az egyes ágazatok mutatóinak 100-tól való eltérését ábrázolja oly módon, hogy a 0-tól jobbra a 100-on felüli értékeket (emelkedést), balra pedig a mutató csökkenését jelzi.

mánynak az átlagosat jóval meghaladó növekedésével, sőt azt jelentékenyen túl is szárnyalta. Néhány más iparcsoportban, amelyeknél az állóeszköz-volumen tízéves növekedése kevésbé volt számottevő, a kapacitások erőteljes kihasználása biztosította a termelés és az állóeszköz-állomány hányadosának megfelelő fejlődését. Ez volt a helyzet a fémtömegcikk-iparban (146%), a közlekedési eszközök gyártásánál (124%) és a már említett nyomdaiparban is. A fémtömegcikk-iparban azzal is javult a vizsgált mutató, hogy profilváltozás során egyes, korábban kevésbé hasznosított állóeszközök (termelőegységek) más ágazatba kerültek. Az állóeszközök egységére jutó termelés alakulását a fontosabb iparcsoportokra s az ipari főcsoportokra vonatkozóan az 5. ábra mutatja be.

5. ábra. Az állóeszköz-állomány bruttó értékének egységére jutó termelés változása 1955 és 1965 között az állami iparban

A vizsgált tíz éven belül meglehetősen egyenetlenül alakult a termelés és az állóeszközök hányadosa: a teljes állami ipart tekintve tíz év közül négyben csökkent (1956 folyamán jelentősen), egyben gyakorlatilag változatlan maradt. Az 1957—1961 közé eső növekedések évi átlaga 3—7 százalék. Olyan iparcsoportot, amelynél az állóeszköz-egységre jutó termelés mind a tíz évben javult vagy romlott volna, nem találunk. 9 év közül 8-ban csökkent a bányászati mutató, és 12 iparcsoportban következett be — az általános javulási tendencián belül — 2—4 éves hanyatlás. További 5 iparcsoportban a nagyobbára kedvezőtlen irányzat tört meg, és változott 3—4 éves javulássá.

Az 1955—1960. években kedvezőbben alakult az egyes ágazatok és az egész állami ipar termelésének és állóeszköz-állományának hányadosa, mint a második öt évben (1960—1965). 1960-ban 4, 1965-ben már 10 azoknak az iparcsoportoknak a száma, amelyeknél az állóeszközök egységére jutó termelés kisebb, mint 1955-ben volt, és 12 iparcsoport az 1960. évi színvonalat sem érte el.

A vizsgált mutató változására mind a termelés, mind az állóeszköz-állomány alakulása határozott (nem csupán a mutató jellegéből, matematikai felépítéséből

adódó) befolyást gyakorolt. Ez különösen jól nyomon követhető a mutató 1960—1965 közötti alakulásában.

1960 és 1965 között — mint láttuk — az állóeszközök bruttó értékének egységére jutó termelés észrevehetően csökkent. Ebben termelési és beruházási tényezők egyaránt közrejátszottak. Egyrészt 1960-tól 1965-ig sok fontos ágazatban és az egész állami iparban csak mérsékelten emelkedett a termelés (esetenként az öt év előttinél is kisebb ütemben), másrészt jelentősen fokozódott a beruházási tevékenység, számottevően nőtt az üzembe helyezett beruházások volumene. Az ipari termelés nagyobb bővítését akadályozták az értékesítési nehézségek, a munkaerő egészségtelen eloszlása egyes ágazatok között, az előnytelen gyártás- és gyártmányszerkezet, a termékek korszerűségével kapcsolatban felmerülő jogos panaszok, és javulást (a gondoknak és nehézségeknek ebben az egymásból fakadó és egymásba torkolló rendszerében) általában csak erőteljes fejlesztéssel, szerkezeti átalakítással érhetett el az ipar. Ezért 1960 és 1965 között az érintett ágazatokban számos jelentős beruházást helyeztek üzembe, ezeknek a kihasználása azonban kezdetben természetesen alacsonyabb volt, mint a meglévő állóeszközöké. Nem számítva az alapvető (közvetlenül termelő) berendezéseket, amelyek már technológiai, üzemszervezési okokból is bizonyos felfutási időt igényelnek, általában eleve bő kapacitást biztosítanak az olyan, „kiegészítő” állóeszközök, mint az utak, a sín-, a csatorna- és a vezetékhálózat, a szállítási és hírközlési berendezések, a kereskedelmi és az igazgatási épületek, a kommunális létesítmények stb. Ezek egy része — főként az épületek — elsősorban az új beruházásoknál jelentős, és az induló termelés többszörösének „kiszolgálására” is alkalmas.

Lényegesen megnövelte egyes ágazatok kapacitását azoknak a — részben önálló, részben bővítő — nagy létesítményeknek az üzembe helyezése is, amelyeket már az előző időszakban kezdtek építeni. E több évig készülő nagy beruházások lényegében a pillanatnyi szükségletektől és lehetőségektől függetlenül lépnek a termelésbe, ugyanakkor hatalmas új kapacitásokat teremtenek. Ezzel sokszor szemmel láthatóan visszavetik — ha átmenetileg is — az egyes ágazatok, sőt néha az egész ipar állóeszköz-állományának egységére eső termelés indexét.

A kevésbé hatékony nagy beruházások harmadik csoportja a természeti feltételek rosszabbodásával kapcsolatos. Például a szénbányászatban, amelyet nagy súlya miatt külön meg kell említenünk, csak mind nagyobb beruházások biztosítanak — teljes kihasználás mellett is — azonos hozamot.

A vizsgált összefüggések néhány iparágban igen jellegzetesen alakultak.

A *bányászati* termelés mindkét ötéves időszakban csak 20—21 százalékkal emelkedett, az állóeszköz-állomány azonban 1955-től 1960-ig majdnem megkétszereződött, és a következő öt év alatt csaknem 60 százalékkal nőtt. 1960. január 1 és 1965. január 1 között több új szénbányászati aknát nyitottak (Oroszlány, Dudar, Kányás, Erenyő, Zobák, Mátranovák), megindult a munka a Halimba II. elnevezésű új bauxitbányában, és üzembe helyezték a Hidasi Brikettgyárat. A termelés és az állóeszköz-állomány hányadosa az első öt évben 39, a második öt évben 24 százalékkal csökkent.

A *villamosenergia-iparban* előbb mintegy felével, 1960 és 1965 között viszont már csak kb. harmadával emelkedett a termelés, ezt azonban 46, illetve 56 százalékos állóvagyon-növekedés kísérte. 1960-tól 1965-ig megkezdte a termelést az ajkai, a pécsi, a hidasi, az oroszlányi és az ún. „Duna menti” hőerőmű, a Kispesti Fűtőerőmű, és üzembe helyezték a Kvassay Vízierőművet. Az állóeszköz-állomány egységére eső termelés 87 százalékra csökkent.

A *kohászati termelés* második ötéves időszakbeli növekedése meghaladta az előző öt évit (34 százalék volt, a korábbi 22 százalékkal szemben), ezalatt az állóeszköz-állomány mintegy felével gyarapodott. Az 1960—1965. évek fontosabb nagylétesítményei, illetve bővítései: a Dunai Vasmű megleghengerműve, a Salgótarjáni Acéláru-

gyár, valamint a Csepel Vas- és Fémművek hideghengerműve, a Lenin Kohászati Művek nagykovácsüzeme, az Ózdi Kohászati Üzemek oxigéngyára, a Rudabányai Vasércdúsítómű. A termelés és az állóeszköz-állomány hányadosa 1960-ról 1965-re itt is visszaesett, az öt év előttihez hasonlóan mintegy 10 százalékkal.

Az *építőanyag-iparban* az állóeszköz-állomány emelkedése 1960 és 1965 között különösen nagyarányú volt: 78 százalékot tett ki, ami elsősorban a Dunai Cement- és Mészmű üzembe lépéséből adódott. Jelentősebb új létesítmény még ebből az időszakból az ÉM Könnyűbetonggyár (Kazincbarcika), az Orosházi Üveggyár és több épületelemgyár (Pécs, Alsózsolca, Dunaújváros). Az állóalapok közel 80 százalékos bővülését csak 25 százalékos termelésemelkedés kísérte, míg öt évvel korábban a termelés kb. 60 százalékkal, az állóeszköz-állománynál nagyobb mértékben nőtt. Az állóeszköz-állomány egységére jutó termelés jelentősen csökkent: 1965-ben csak 70 százalékát érte el az 1960. évinek.

A *fafeldolgozó ipari* termelés a második ötéves időszakban 45 százalékkal emelkedett (az előző öt év 65 százalékaival szemben), az állóeszköz-állomány növekedése azonban lényegesen meghaladta mind a termelés, mind az állóeszközök öt év előtti fejlődését (70%). Üzembe helyezték a Mohácsi Farostlemezzgyár ún. II. üzemét és dunai kikötőjét, továbbá a Nyugat-Magyarországi Fűrészek forgácslemezzgyárának ún. II. lépcsőjét. A termelés és az állóeszköz-állomány hányadosának nagyfokú romlását (16 százalékos visszaesését) nem tudta ellensúlyozni a folytonos üzem megszervezése a bútortalpasgyártásban és a második műszak bevezetése a bútoriparban.

A *papíriparban* 1960 és 1965 között gyorsabban nőtt a termelés, mint az előző öt éves időszakban (45 százalékkal a korábbi 34-gyel szemben), az állóeszköz-állomány azonban ennél is nagyobb mértékben, 52 százalékkal bővült. A vizsgált időszakra esik a Dunaújvárosi Szalmacellulózeggyár üzembe helyezése, valamint a csepeli és a fűzfői üzem bővítések. Az állóeszköz-állomány egységére jutó termelés csak kis mértékben (kb. 5 százalékkal) romlott, mert a nagyobb visszaesést a megszakítatlan munkahét bevezetésével sikerült meggátolni. (A termelési többletnek mintegy 30 százalékát a módosított üzemmenet, vagyis az állóeszközök fokozottabb kihasználása biztosította.)

A *textilruházati iparban* a termelés a második ötéves időszak alatt csak 27 százalékkal nőtt, az előző öt év 35 százalékaival szemben. Az állóeszköz-állomány emelkedése sem érte el az előző ötéves periódusban mért arányt, de nagyobb volt, mint a termelés emelkedése. Iparpolitikai célokból ugyanis — főként vidéken — több új ruhagyári telepet hoztak létre (Szentés, Bácsalmás, Berettyóújfalú, Hajdúdorog, Tassár, Rákoskert). A választék növelése érdekében gyártott kisebb sorozatok szintén rontották az állóeszközök kihasználását, az átállások ugyanis növelték az idővesztéseket. Mindezek következtében a termelés és az állóeszköz-állomány hányadosa 1960-ról 1965-re közel 10 százalékkal visszaesett.

Nagyiából hasonló folyamat ment végbe a *vegyi- és gumóiparban* is, jóllehet itt mindkét ötéves időszakban nőtt az állóeszközök egységére jutó termelés. Ha ugyanis az iparági adatokat (s nem az egész iparcsoportot) vizsgáljuk, akkor beigazolódnak: azokban az ágazatokban (például a kőolajfeldolgozó és a festékiparban), amelyekben a meglévő állományhoz képest tekintélyes új kapacitásokat helyeztek üzembe, a vizsgált mutató lényegesen romlott. A *kőolajfeldolgozó iparban* — a Barátság Kőolajvezeték üzembe helyezése után — a visszaesés 14, a festékiparban — a Tiszai Vegyikombinát Lakkfestékgyárának átadása után — 27 százalékos. A kedvező vegyipari index az elsősorban rekonstrukciókat végrehajtó *gyógyszeripar* jó eredményének köszönhető.

A gazdasági fejlesztés bizonyos szakaszaiban a beruházások az előrehaladás nélkülözhetetlen (de egyúttal többnyire elégtelen) feltételei. Ha a beruházásokkal elsősorban munkát takarítunk meg (ilyenek a rekonstrukciók), akkor az állóeszköz-állomány egységére jutó termelés — változatlan igénybevétel esetén is — emelkedik. Ha azonban új munkahelyeket létesítő, bővítő beruházásokat valósítunk meg, vagy az ún. infrastruktúrát fejlesztjük (ami gyakran önmagában is munkahelyteremtő), akkor a mutató romlik. Valamely nagyberuházás hatását vizsgálva azonban nem hagyható figyelmen kívül, hogy

⁷ A rekonstrukciók jelentősége — a beruházási ráfordításokat tekintve — más ágazatokban is megnőtt a második ötéves tervidőszakban, az üzembe helyezések között azonban a legtöbb ágazatban az új létesítmények és a bővítések kerültek túlsúlyba.

1. nincsenek kizárólag munkahelyteremtő, sőt tisztán fejlesztő beruházások sem; a bővítések fejlesztéssel, a fejlesztések, rekonstrukciók bővítéssel párosulnak;
2. a belépéskor kevésbé hatékony új létesítmény ágazatának más objektumainál esetleg javíthatja a termelés és az állóeszköz-állomány hányadosát;
3. valamely ágazat pillanatnyilag kedvezőtlen beruházásai a kapcsolódó — ellátó és fogyasztó — ágazatokban tehetnek feleslegessé investíciókat;
4. az alacsony hatékonysági mutató a létrehozott kapacitások növekvő kihasználásával gyorsan emelkedhet (különösen nagyobb komplexumok részleges üzembe helyezése esetén);
5. a mutató romlása sem zárja ki (sőt feltételezi) a termelés fokozott — népgazdasági szintű — gazdaságosságát (az élő- és a holtmunka-felhasználás együttes arányának csökkentését), azt, hogy javulnak például a külkereskedelmi, a fizetési mérleg arányai stb.;
6. a hatékonyság alakulását lényegesen befolyásolja a meglévő állóeszközök teljesítménye, amely a tudományos és a technikai eredmények hasznosításán, a szakképzettség és a begyakorlottság növekedésén tulmenően nagymértékben alá van vetve a termelési volumen konjunkturális helyzet szabta változásának.

Az állóeszköz-állomány egységére eső termelés mutatóját elemezve azt is megvizsgáltuk, hogyan hatott e mutató alakulására az iparági szerkezet változása. Az iparcsoportha, illetve az egész iparra aggregált mutató ti. akkor is javul, ha előnyösen változik az ágazati szerkezet, vagyis ha a kevésbé állóeszköz-igényes ágazatok fejlődnek gyorsabban. (Ezekben az ágazatokban az átlagosnál kisebb — bruttó értékű — állóeszköz-állomány szükséges egységnyi termelés előállításához.) 1955 és 1965 között az iparági szerkezet változása javította a mutatót, éspedig 1,5 százalékkal. Eszerint az állóeszköz-állomány egységére jutó termelés valójában — az egyes iparágakban átlagosan — nem 6,5, hanem 7,8 százalékkal csökkent. Ez más szóval azt jelenti, hogy egységnyi termelés létrehozásához az iparágak 1965-ben átlagosan 8,5 százalékkal több állóeszközt vettek igénybe (kötöttek le), mint 1955-ben.

Amikor az állóeszközök bruttó értékének egységére jutó termelést számítjuk, részben a kapacitáskihasználást közelítjük meg (értékmutatók segítségével). Az állóeszköz-állomány egységére eső termelést azonban a kapacitáskihasználás mértékén kívül az is befolyásolja, hogy az egységnyi állóeszközértékre jutó kapacitás is változhat (a teljes állományon belül például több gép, a gépek között több közvetlenül termelő, a termelők közül több nagyobb teljesítményű — és kapacitásegységre számítva változó árú — berendezés stb.). Ezért — ellenőrzésképpen — természetes, kiegészítő mutatókhoz is célszerű folyamodnunk. Ilyen típusú mutatót kapunk, ha a motorhajtásra felhasznált villamosenergia-mennyiség alakulását egybevetjük a felszerelt villamos motorok teljesítőképességének alakulásával.

1965-ben az állami ipar kevésbé használta ki a rendelkezésre álló villamos motorokat, mint 1955-ben (96,7%). Ez a mutató tehát éppúgy csökkenő — igaz, hogy kisebb mértékben csökkenő — igénybevételt tükröz, mint az állóeszközök egységére jutó termelés (93,5%). A villamos motorok kihasználási mutatója egyébként számos fontos ágazatban is megerősíti az értékmutatóból számított irányzatot, bár az adatok között olykor jelentős eltérések mutatkoznak.

A villamos motorok teljesítőképességének kihasználására egyéb tényezők is hatnak: a technológia jellege, a produktív és a kisegítő gépek aránya, illetve motorjaik teljesítőképessége, terhelési foka, a fajlagos villamosenergia-szükséglet változása stb. Valószínűleg ez az oka annak hogy néhány iparcsoportha (villamosenergia-ipar, fafeldolgozó ipar, bőr-, szőrme- és cipőipar, élelmiszeripar) ellentétesen alakult a vizsgált két mutató, illetve hogy azonos fő irányzat mellett is eléggé laza e mutatók összefüggése.

9. tábla

Az állóeszköz-állomány egységére jutó termelés és a villamos motorok teljesítőképességének kihasználása egyes iparcsoportokban

Ágazat	A villamos motorok teljesítőképességének egységére jutó villamos-energia-felhasználás	Az állóeszközök* egységnyi bruttó értékére jutó termelés
	1965-ben az 1955. évi százalékában	
Bányászat	60,9	46,5
Kohászat	86,1	81,5
Építőanyag-ipar	96,7	74,0
Papíripar	91,2	91,8
Textilipar	69,0	95,9
Textilruházati ipar	86,5	73,4
Gépipar	111,5	123,8
Vegyipar	115,3	131,7
Nyomdaipar	151,8	111,8
<i>Állami ipar</i>	96,7	93,5

* Termelési rendeltetésű állóeszközök.

Előzőleg már áttekintettük az állóeszköz-felszereltség színvonalában objektíve létező ágazati különbségeket. A következőkben az állóeszköz-felszereltség alakulását vizsgáljuk.

1955 és 1965 között nemcsak az állóeszköz-állomány növekedett az iparban, hanem az állóeszköz-felszereltség, az egy munkásra, az egy foglalkoztatottra jutó állóeszközérték is. (Vizsgálatunkban az egy foglalkoztatottra vonatkozó adatokat és — mivel a vizsgált időszakban a műszakegyütthető nem változott érdemlegesen — a teljes létszámot használtuk. Egyébként a legnagyobb létszámú műszak adatát kellene vennünk.) Az állóeszköz-felszereltség növekedése kisebb volt, mint az összállomány emelkedése, mivel a vizsgált tíz év alatt a foglalkoztatottak létszáma is számottevően (kb. 35 százalékkal) nőtt.⁸ Adataink a következők: az állami iparban 1955-től 1960-ig 24 (évi átlagban 4,4), 1965-ig 62 (évi átlagban 4,9) százalékkal nőtt az állóeszköz-felszereltség. Megállapítottuk a gépi felszereltség alakulását is. 1960-tól 1965-ig (korábról nem rendelkezünk összehasonlítható — iparcsoportos — adatokkal), a gépi felszereltség 37 (évi átlagban 6,5) százalékkal emelkedett, miközben az átlagos (az összes termelési rendeltetésű állóeszközre számított) felszereltség 31 (illetve 5,5) százalékkal nőtt.

Az állami ipar állóeszköz-felszereltségének átlagos évi 4,9 százalékos emelkedésével szemben a bányászatban 9,5, az építőanyag-iparban 7,9, a műszeriparban 7,6 és a villamosipari gépek és berendezések gyártása ágazatban 6,6 százalék volt az 1955—1965 közötti átlagos évi növekedés. Viszonylag alacsony az ütem a bőr-, szőrme- és cipőiparban (0,8%), a textiliparban (2,3%) és a fémtömegcikk-iparban (2,8%), de a papír-, a fafeldolgozó és az élelmiszeriparban sem tett ki a tízéves növekedés 40 (évi átlagban 3,4) százalékot.

⁸ A létszám és a felszereltség alakulása egyébként kölcsönösen hat egymásra: a növekvő felszereltség, ha technikai fejlesztéssel párosul, nagyobb termelékenységet, kisebb létszámigényt, s ezzel ismét a felszereltség fokozódását eredményezi.

Szükségesnek tartottuk, hogy a technikai felszereltség változását szintén meghatározzuk fizikai mértékegységben számított adatokból. Erre a célra — mint láttuk — a villamos motorok egy munkásra, egy foglalkoztatottra vetített teljesítőképességét (villamosenergia-felszereltség), illetve e mutató változását szokták alkalmazni. A villamosenergia-felszereltség mutatója — ipari főcsoportonként — még erőteljesebb növekedést jelez, mint az állóeszközök értékmutatója.

10. tábla

Az állóeszköz- (villamosenergia-) felszereltség alakulása az egyes ipari főcsoportokban

Ipari főcsoport	A felszerelt villamos motorok	A termelési rendeltetési állóeszközök
	egy foglalkoztatottra jutó	
	teljesítőképessége	bruttó értéke
	1965-ben az 1955. évi százalékában	
Nehézipar	181	175
Könnyűipar	148	126
Élelmiszeripar	188	139
<i>Állami ipar</i>	<i>178</i>	<i>162</i>

A felszereltségi mutatókat iparcsoportonként is kiszámítottuk, és a 11. táblában foglaltuk össze, illetve a 6. ábrán mutatjuk be.

Az egyes iparcsoportok közül a villamosenergia-felszereltség (csakúgy, mint az állóeszköz-felszereltség) a bányászatban nőtt a legjobban, s a bányászat után itt is az építőanyag-ipar következik. A gépipari ágazatok nagy része és az egész gépipar nincs a gyorsan fejlődött iparcsoportok között. Ezzel szemben a vegyi- és gumiipar, valamint az élelmiszeripar villamosenergia-felszereltségének növekedése igen jelentős, dinamikája az élenjárókéét követi. (Az állóeszköz-felszereltség tekintetében ezek az iparcsoportok az átlagosan, sőt az átlagnál is gyengébben fejlődött ágazatok közé tartoznak.) Viszonylag alacsony az egy foglalkoztatottra jutó villamosmotor-teljesítőképesség indexe a papír-, és különösen a nyomdaiparban. (Az értékmutatók szerint ezek az iparcsoportok előnyösebb helyet foglalnak el.)

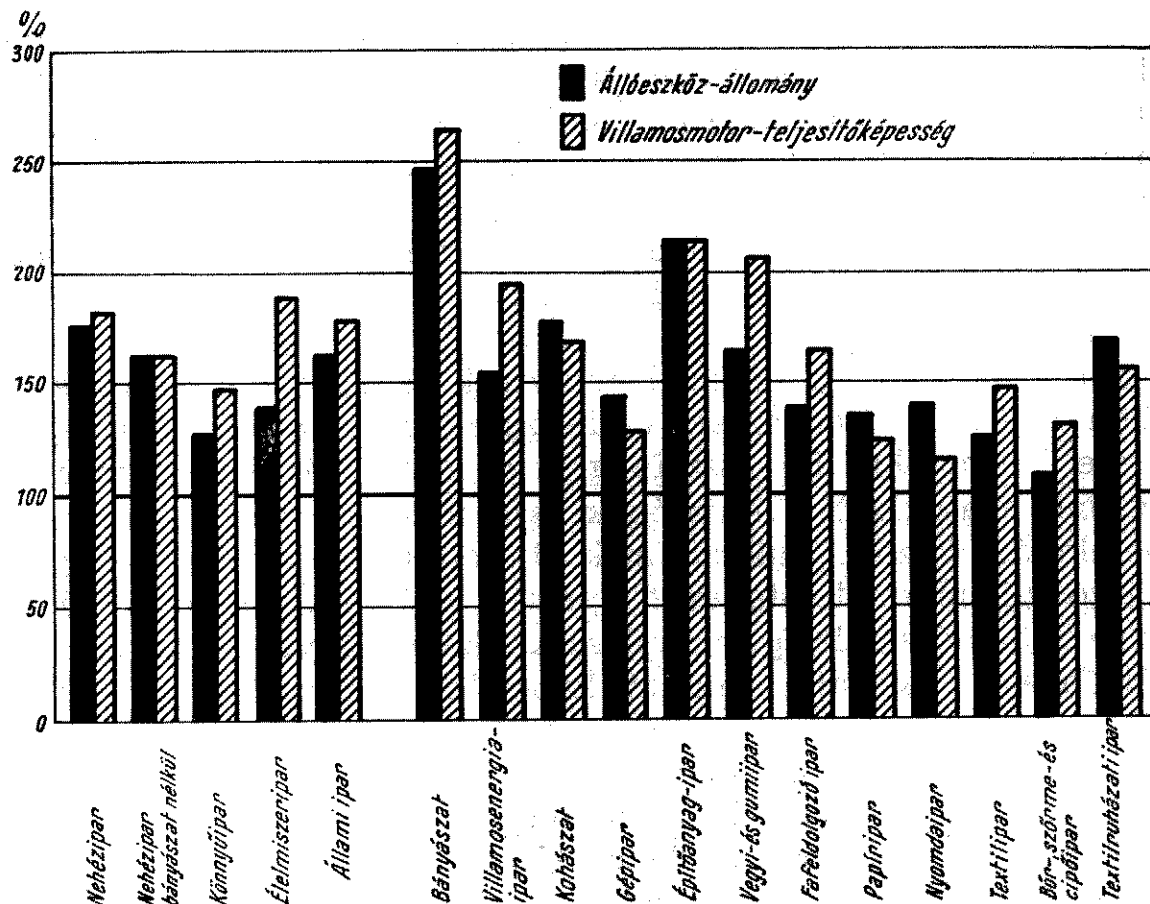
Kiszámítottuk és a 11. táblán bemutattuk az állóeszköz-felszereltségi mutatókat külön a gépek, berendezések és felszerelések csoportjára is, és megvizsgáltuk, nincs-e harmonikusabb összefüggés (az utolsó öt évben, mert csak erről rendelkezünk adatokkal) e mutatónak és a villamosenergia-felszereltség mutatójának alakulása között. Valószínűnek látszott ugyanis, hogy az egy foglalkoztatottra jutó villamosmotor-teljesítőképesség változása inkább a gépi és nem a teljes állóeszköz-felszereltség alakulásával halad együtt. Megállapíthatjuk az adatokból, hogy a kétfajta mutató kapcsolata az utolsó öt évben így sem szorosabb.

Végül az állami ipar állóeszköz-felszereltségi mutatóival kapcsolatban is megvizsgáltuk az ágazati szerkezet változásának az ipar mutatójára gyakorolt hatását. E hatás itt is pozitív, de a felszereltség tényleges növekedésétől eltérően, jelentéktelen (az összes állóeszközöknél — iparági átlagban — 57. illetve 3 százalék).

11. tábla

Az állóeszköz- (villamosenergia-) felszereltség egyes iparcsoportokban

Iparcsoport	A felszerelt villamos motorok	A termelési rendeltetésű állóeszközök	A felszerelt villamos motorok	A gépek, berendezések és felszerelések
	egy foglalkoztatottra jutó 1965. évi			
	teljesítő-képessége	bruttó értéke	teljesítő-képessége	bruttó értéke
	az 1955. évi százalékában		az 1960. évi százalékában	
Bányászat	264	247	150	167
Villamosenergia-ipar	185	154	145	141
Kohászat	168	177	139	137
Gépipar	129	144	106	134
Ebből: Gépek és gépi berendezések	111	150	116	135
Villamosipari gépek	116	189	92	152
Építőanyag-ipar	214	214	159	182
Vegy- és gumiipar	207	163	136	132
Fafeldolgozó ipar	164	139	120	118
Papíripar	124	137	104	118
Nyomdaipar	115	140	104	132
Textilipar	148	125	122	137
Bőr-, szőrme- és cipőipar	131	108	134	107
Textilruházati ipar	155	168	99	85
Élelmiszeripar	188	139	129	122
<i>Állami ipar</i>	<i>178</i>	<i>162</i>	<i>131</i>	<i>137</i>

6. ábra. Az egy foglalkoztatottra jutó állóeszköz-állomány és villasmotor-teljesítőképesség 1965-ben
(Index: 1957. év = 100)

Az itt közölt anyag csak része, szerény töredéke a rendelkezésre állónak. Így például minden bizonnyal nagy érdeklődésre tarthat számot az a *tizenötéves* idősor, amelyet a Központi Statisztikai Hivatal az állami ipar termelési rendeltetésű állóeszközeinek volumenalakulásáról, valamint a termelés és az állóeszközök hányadosáról rekonstruált. Ezek az idősorok lehetővé tették többek között annak elemzését, hogy az ipari termelés 1950—1965 közötti növekedésének mekkora részét fedezte — a létszám és a termelékenység emelkedésén kívül — az állóeszközök állományának bővülése és hatékonyságának javulása, továbbá, hogy melyek voltak a termelékenység növekedésének az állóeszközökkel összefüggő forrásai. Végül a Központi Statisztikai Hivatal összehasonlította és értékelte a Német Szövetségi Köztársaság és Magyarország iparára vonatkozóan a munkaerő-, állóeszköz- és energiaráfordítások együttes alakulását is. Ezek a témák azonban már más tanulmány tárgyai.

РЕЗЮМЕ

В Центральном Статистическом Управлении начиная с 1955 года снова документировались данные относительно основных фондов промышленности, затем дополнив динамические ряды вплоть до 1965 года, подготовили анализ за десятилетний период. В своей статье автор рассматривает материал данного анализа.

Во вводной части автор излагает данные относительно объема парка основных фондов государственной промышленности на 1 января 1965 года, далее, их распределение по назначению, отраслевой и распределения по материально-технической структуре и, наконец, приводит показатели технической вооруженности и их отклонения по отраслям. После этого автор подробно занимается данными относительно роста парка основных фондов. Он рассматривает в разбивке на пятилетние периоды изменения в парке основных фондов по отраслям и важнейшим группам основных фондов. Он показывает среднюю величину годового прироста, экстремные величины, а также и то, на какие годы приходится чрезвычайно большой и исключительно низкий прирост основных фондов. Сообщаемые данные осведомляют о направлениях развития промышленности, о преобразовании отраслевой структуры промышленности. Автор показывает главные тенденции с двух сторон: во-первых, с точки зрения изменения отраслевого распределения парка основных фондов и динамики относительных чисел распределения и, во вторых, с точки зрения сравнения доли отдельных отраслей в парке основных фондов на 1 января 1955 года, а также в его приросте в 1955—1965 годы. Автор анализирует, каким образом в результате развития складывается доля 5—10-летних основных фондов в рамках всего парка основных фондов, каким образом улучшается возрастной состав основных фондов.

В дальнейшем автор останавливается на совместной динамике парка основных фондов и производства, а также на изменении технической вооруженности. Согласно приводимым данным продукция в расчете на единицу валовой стоимости основных фондов государственной промышленности в конце 1965 года составила лишь 93% уровня 1955 года, при чем особо значительный регресс имел место в горнодобывающей промышленности (47%). Существенный прогресс имел место в химической и резиновой промышленности, в большей части подотраслей машиностроительной промышленности и в полиграфической промышленности. В отношении отраслей, где произошел значительный регресс, автор показывает воздействие введенных в действие крупных капиталовложений и реконструкций на динамику данного показателя. Автор в ходе анализа изменения использования основных фондов сопоставляет индексы использования электроэнергии с индексами мощности электродвигателей, чтобы таким образом устранить воздействие искажений, вытекающих из стоимостных данных.

SUMMARY

From 1955 the data of fixed assets of industry have been accounted again in the Central Statistical Office, and, supplementing the time series until 1965, also an analysis of the ten year period was made. In his paper the author is concerned with the results of the analysis.

In the introductory part of the article the author reviews the volume of fixed assets in the state industry as per January 1, 1965 as well as their distribution by destination, sectors material-technical composition, then he deals also with the indicators of technical equipment and its differences by branches. Subsequently he is concerned in detail with the increase of the volume of fixed assets. He examines the changes in the volume by branches and by main groups of fixed assets, broken down by five year periods. He shows the average annual rate of increase, its extreme values as well as the years in which strikingly great and extraordinary small increases were registered. The data published give information about the direction of the industrial development and the transformation of the branch pattern of the industry. The main trends are shown by the author from two sides, partly through the changes in the volume of fixed assets according to branches and by the development of distribution rates, partly by comparing the share of the individual branches in the volume of fixed assets on January 1, 1955 and in the increase of the volume between 1955 and 1965. He analyses the share of the at least 5 or 10 years old fixed assets in the total volume as a result of industrial development and the extent to which the fixed assets of the industry were renewed.

The author further deals with the joint, development of the volume of fixed assets and of the production as well as with the changes in the technical equipment. According to the data at the end of 1965 the production per unit of the gross value of fixed assets in the state industry was only 93% of that recorded ten years earlier and showed a decline especially in mining (47%). A considerable development took place, however, in the chemical and rubber industry, in most branches of engineering as well as in printing. With regard to those groups of industry (textile clothing industry, building material industry, metallurgy, wood processing industry, electric power generation and paper industry) where there had been a significant decline, the article shows what impact the big investments put into operation and the reconstruction of plants had had on the trend of the indicator. When examining the changes of the exploitation of the fixed assets the author compares the indices of electric energy consumption with the indices of the capacity of the electric motors, eliminating thus the impact of the distortion caused by the value data.

A KÜLKERESKEDELMI ÁRAK ALAKULÁSA

(1957—1965)

MARTON ADÁM

Magyarország gazdasági életében a külkereskedelem nagyon fontos szerepet játszik. A nagy volumenű behozatalt elsősorban az ország nyersanyagokban való szegénysége és gazdasági szerkezete határozza meg. Számos iparág nyersanyagellátásának túlnyomó részét és az ország számára szükséges energiahordozók jelentős hányadát külföldről kell biztosítani. Számottevő a beruházási javak importja is.

Az export az elmúlt évek során gyors ütemben fejlődött, s 1958—1965 között több mint kétszeresére nőtt, jelentősen meghaladva az ipari termelés mintegy 70 százalékos emelkedését. Az import az exportot meghaladó ütemben növekedett, 1965-ben közel két és félszerese volt az 1958. évinek.

A viszonylag nagy volumenű külkereskedelmi forgalom következtében az ország gazdasági életét számottevően befolyásolják az exportra és importra ható különböző tényezők, amelyek közül a tőlünk többé-kevésbé függetlenül alakuló külföldi áruk változásaival szeretnék e tanulmányban foglalkozni. Ez előtt azonban célszerűnek látszik röviden áttekinteni a világpiaci áruk 1957—1965. években bekövetkezett változásainak számunkra legfontosabb jellegzetességeit.

A VILÁGPIACI ÁRAK ALAKULÁSA

A *szocialista országok* egymás közti kereskedelmének áralakulásában a sajátos árelv következtében a tőkés világpiac árváltozásai csak közvetett módon éreztetik hatásukat. *Csikós Nagy Béla* szerint: „A szocialista világpiaci ár ez idő szerint a tőkés világpiaci árból meghatározott módon származtatott ár”,¹ amely bár nem teljesen független a világpiaci áralakulástól, mégis sok esetben több éven át változatlan.

A második világháború után kialakult népi demokratikus országok egymás közti kereskedelme 1948—1949-ig a világpiaci árakon bonyolódott le. Ebben az időben ezen országok külkereskedelmében a tőkés piacok részesedése 50—70 százalék volt, s így nem lett volna célszerű eltérő árakat megállapítani. Az elszámolás is dollárban történt, a rubelben való elszámolást csak 1950-ben vezették be. Az árakat 1951. I. negyedévében rögzítették először 1950. III. negyedévi szinten. Ennek az intézkedésnek a koreai agresszió alapján megindult tőkés ár-felhajtás kiküszöbölése volt a célja.

¹ *Csikós Nagy Béla: A szocialista árképzés. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1961. 724 old.*

A szocialista országok egymás közötti kereskedelme ebben az időben rendkívül gyorsan bővült. Hamarosan kiderült azonban, hogy az így kialakult árak sok esetben jelentősen elszakadtak a világpiacon áráktól. Így első alkalommal 1956 folyamán került sor a szocialista piacon arra, hogy néhány nagy fontosságú termék (például a szén és a kokszt) árát hozzáigazítsák a világpiacon árákhoz.

Ilyen előzmények után a KGST 1958. évi bukaresti ülészaka megvitatta az árelv kérdését. Abból indult ki, hogy az áraknak a kölcsönös előnyök elve alapján biztosítaniuk kell az országok gazdasági fejlődését, az áruforgalom kiszélesítését stb. Az áraknak változatlanul stabilaknak kell maradniuk, indokolt esetben azonban a tőkés piaci konjunktúra okozta ingadozások kikapcsolásával a tartós, gazdaságilag megalapozott tendenciáknak megfelelő korrekciókat kell végrehajtani.

Az „árstop” elve tehát megmaradt, bár kissé módosult tartalommal. Az 1958. évi bukaresti ülészak hatására végrehajtott árrendezés ellenére az 1960-as évek elejére az árak már újra elég jelentősen elszakadtak a tőkés világpiacon áráktól. Ezért 1966. január 1-től ismét árrendezésre került sor.² Az új árakat természetesen a tőkés világpiacon stabilnak tekinthető változásai alapján alakítják ki. Ezek az árkorrekciók két- és többoldalú tárgyalások alapján kerülnek végrehajtásra. Az árak a jövőben is mentesek lesznek a tőkés piaci rövidlejáratú ingadozásaitól, valószínűleg azonban gyakrabban kerül sor a gazdaságilag és technikailag indokolt árkorrekciókra.

Magyarország nem szocialista országokkal folytatott külkereskedelmi forgalmában érvényesülő árak színvonalát és változásait a tőkés világpiacon megfelelő árak színvonala és változásai befolyásolják. A tőkés piacokon rövid lejáratban a különböző konjunkturális tényezők (politikai bizonytalanság, sztrájkok, természeti csapások, időjárás stb.) hatására az árak igen jelentős ingadozásokat mutatnak. Tartós, bár általában sokkal lassabban kialakuló ár-, illetve árarányváltozások jöhetnek létre többek között a termelés, a termelékenység, a fogyasztás stb. strukturális változásainak hatására. Mindezek természetesen érvényesülnek a magyar külkereskedelmi árakban is. Például az ún. koreai boom után a nyersanyagárak színvonala jelentősen csökkent, és azóta is — kisebb ingadozásoktól eltekintve — lényegében csak átmenetileg, egyes termékeknél (például nyers marhabőr, vaj, cukor, színesfémek stb.) voltak megfigyelhetők, amelyek azonban elég gyorsan ismét az áremelkedést megelőzőhöz közeli szinten stabilizálódtak. Az ipari késztermékek árszínvonala hosszú idő óta tartott, sőt kissé emelkedőnek tekinthető. (Az ipari késztermékek árának elemzését rendkívül megnehezíti a technikai fejlődés miatti rendszeres változásuk, korszerűsítésük stb.)

1957 óta a tőkés világpiacon (nyersanyag-) árak alakulása a következőképpen foglalható össze.³

A világpiacon árak 1958-ban — az előző évhez képest — jelentősen, szinte minden termékre kiterjedően csökkentek. Az átlagos árszínvonal csökkenése 1959-ben kismértékben folytatódott, bár volt néhány, a magyar külkereskedelem szempontjából is jelentős termék (például a marhabőr), amelynek ára emelkedett.

² Lásd Berényi Lajos: Gondolatok a szerződéses árak módosításáról. *Külkereskedelem*, 1966. évi 2. sz. 46–48. old.

³ A világpiacon áralakulásra vonatkozó adatok a Konjunktúra és Piackutató Intézet anyagaiból származnak.

1960 folyamán a nyersanyagárak általános csökkenése megszűnt, sőt számos esetben áremelkedést lehetett tapasztalni. Ezt tükrözi a Reuter árindex is,⁴ mely 1960 folyamán átlagosan 5 ponttal magasabb volt, mint 1959-ben, jóllehet 1960. január és december között az árindex folyamatos csökkenését lehetett megfigyelni. Elsősorban az acétermékek és a színesfémek drágultak meg, de emelkedett a nyersgumi, a cellulóz, a gyapjú s egyes vegyi anyagok ára is. Csökkent ezzel szemben a szén, a nyersolaj, valamint egyes gyapotfajták ára.

1961-ben a világpiaci árszínvonal ismét csökkent, és ez a csökkenés kiterjedt olyan cikkekre is, amelyeknek ára az előző évek átlagos árcsökkenési tendenciáján belül emelkedett. Így csökkent például az acél, az ólom, a réz, az ón, valamint a gyapjú és a marhabőr ára.

A következő évben az árak általában szilárdak maradtak, illetve kisebb árcsökkenés jelentkezett. (A Reuter-féle nyersanyag-árindex 1961-hez képest csupán 0,5 százalékkal csökkent.)

Az 1962. évi általános árstabilitáson belül az ipari és mezőgazdasági cikkek tekintetében ellentétes irányú árcsozgatás volt észlelhető. Az ipari nyersanyagárak mérsékelten bár, de tovább csökkentek. Ezzel szemben a mezőgazdasági eredetű cikkek közül sok fontos terméknel (például a búza, az árpa, a cukor, a vaj és a sertészsír esetében) kisebb mértékű áremelkedés volt tapasztalható.

1963-ban az ásványi nyersanyagok ára alig változott, ugyanakkor a mezőgazdasági eredetű nyersanyagok és élelmiszerek ára jelentősen nőtt, s ennek következtében a nyersanyagok általános árszínvonala meghaladta az elmúlt három év bármelyikében kialakult árszínvonalat.

1964-ben az árszínvonal kismértékben tovább emelkedett. Ebben két tényező játszott szerepet. Az egyik a színesfémek áremelkedése volt. A színesfémekből éveken át túltermelés volt, ami alacsonyan tartotta az árakat. Ennek ellensúlyozására termelési és piacsabályozó intézkedéseket léptettek életbe. Ezért a lassan növekedő kereslettől a kínálat elmaradt, s így az árak hirtelen emelkedni kezdtek.

A másik tényező az élelmiszerek és takarmányok főleg év eleji jelentős áremelkedése volt. Az 1962—1963-as zord tél hatására Európa-szerte kedvezőtlenül alakultak a terméseredmények, aminek következtében 1963 végén — 1964 elején a mezőgazdasági árak magasra emelkedtek.

1965-ben a nyersanyagok világpiaci árszínvonala jelentősen csökkent. Az áralakulást az ipari nyersanyagok — főként az acél, a kőolaj, valamint a gumi — alacsony ára és egyes mezőgazdasági eredetű termékek árának csökkenése határozta meg.

Az elmondottakat jól jellemzi a Reuter-féle nyersanyag-árindex alakulása.

A nyersanyag-árindex alakulása
(Index 1931. szeptember 18 = 100)

Év	Százalék	Év	Százalék
1957	459,6	1961	414,9
1958	414,5	1962	412,7
1959	417,3	1963	464,3
1960	422,1	1964	473,8
		1965	452,8

⁴ Megjegyzendő, hogy az amerikai *Moody* nyersanyag-árindex szerint a nyersanyagárak az előző évhez képest csökkentek. A két árindex közül az európai tőzsdék jegyzéseit többé-kevésbé követő *Reuter* index az európai nyersanyag-árszínvonal alakulását jobban jellemzi.

A MAGYAR KÜLKERESKEDELMI ÁRAK VÁLTOZÁSA 1957—1958-BAN

Az export és import árindexek alakulásáról az 1957—1958. évekre vonatkozóan rendelkezésre álló adatok az első alkalommal végrehajtott kísérleti adatgyűjtés jelentős bizonytalanságaival terheltek, azokat jóval nagyobb fenntartásokkal kell kezelni, mint a további évek árindexeit. Mivel azonban 1958-ban mind a szocialista, mind a nem szocialista országokkal folytatott kereskedelmünkben jelentős árváltozások történtek, célszerűnek tartom — a szükséges fenntartások hangoztatása mellett — az áralakulás legfontosabb jellegzetességeit bevezetőként, a további évek adataitól elkülönítve, összefoglalni.

A áruk 1958-ban az előző évhez viszonyítva kedvezően alakultak.

1. tábla

A külkereskedelmi árindex alakulása 1958-ban
(Index: 1957. év = 100)

Árúfcsoport	Behozatal			Kivitel		
	Szocialista országok	Nem szocialista országok	Összesen	Szocialista országok	Nem szocialista országok	Összesen
Ipari termékek*	100,0	97,7	99,5	99,2	102,8	100,1
Nyersanyagok és félkésztermékek	95,0	92,2	94,2	102,0	95,4	99,7
Élelmiszeripari anyagok és élelmiszerek	94,1	93,0	93,6	95,2	96,4	95,8
<i>Összesen</i>	<i>96,1</i>	<i>93,0</i>	<i>95,2</i>	<i>99,0</i>	<i>99,0</i>	<i>99,0</i>

* A KGST Egységes Külkereskedelmi Termékjegyzék 1. és 9. árúfcsoportja (gépek és gépi berendezések, ipari fogyasztási cikkek) együtt.

2. tábla

Egyes termékek behozatali árának alakulása
(Index: 1957. év = 100)

Termék	Szocialista országok	Nem szocialista országok
Szén	79,9	—
Vasérc	122,1	94,9
Nyersvas	113,3	—
Kohókokszt	95,7	—
Fekete finomlemez	129,3	103,3
Rézgálic	133,2	71,8
Nyersfoszfát	109,8	102,6
Fenyőfűrészáru	97,9	97,8
Nyers marhabőr	—	95,5
Nyersgyapot	81,8	87,1
Fésűsgyapjú	—	79,2
Kávé	99,8	83,0
Citrom	—	96,5

A külkereskedelmi cserearány szocialista viszonylatban kb. 3 százalékkal, a nem szocialista országok esetében több mint 6 százalékkal javult. A csere-

arány-mutató javulását az idézte elő, hogy az anyagárak indexei — a nagymértékben eltérő áruszerkezet következtében — az importban nagyobb mértékben csökkentek, mint az exportban. (Lásd az 1. táblát.)

A *behozatali* árak alakulását 1958-ban elsősorban az alábbi termékek a világpiaci áraknak megfelelő vagy a világpiaci árakra történt áttérés következtében előállott árváltozásai határozták meg. (Lásd a 2. táblát.)

A *kivitelben* a nyersanyagok és félkésztermékek, valamint az élelmiszerek árai a behozatalénál kisebb mértékben csökkentek, mivel abban olyan termékek szerepeltek, amelyeknek árai a világpiacon alig csökkentek, vagy éppen emelkedtek.

3. tábla

Egyes termékek kiviteli árának alakulása
(Index: 1957. év = 100)

Termék	Szocialista országok	Nem szocialista országok
Bauxit	99,7	—
Timföld	99,5	—
Gázolaj	92,8	83,5
Alumínium lemez	108,8	111,9
Bitumen	98,1	106,2
Vágósertés	93,4	94,0
Sertéshús	94,2	—
Vágott baromfi	91,1	100,5
Friss tojás	100,4	110,4

A MAGYAR KÜLKERESKEDELMI ÁRAK ALAKULÁSA 1958—1965-BEN

1965-ben Magyarország behozatali és kiviteli árai 1958-hoz viszonyítva nem mutattak számottevő eltérést. 1965-ben a behozatali árak mintegy 3, a kiviteli árak kb. 1 százalékkal voltak alacsonyabbak, mint 1958-ban. Ennek eredményeként a cserearány-mutató 1965-ben mintegy 3 százalékkal kedvezőbb volt, mint 1958-ban.

Magyarország külkereskedelmi forgalmának nagyobb része, kb. 70—75 százaléka a szocialista országokkal bonyolódik le. A szocialista országok már ismertett sajtósági árlevéneket megfelelően az árak kisebb mértékben változtak, mint a nem szocialista országokkal folytatott kereskedelmünk árai. Különösen az ezen időszakon belül kialakult áringadozások voltak az utóbbi esetben jóval nagyobbak, mint az előbbinél.

1965-ben a szocialista országokból származó behozatali árak kb. 2, a nem szocialista országokból származóé pedig közel 4 százalékkal voltak alacsonyabbak, mint 1958-ban. A kiviteli árak szocialista viszonylatban csak kismértékben tértek el a két évvel ezelőtől, a nem szocialista országok esetében pedig 1965-ben több mint 1 százalékkal alacsonyabbak voltak mint 1958-ban.

A *szocialista országokkal* lebonyolított külkereskedelmi forgalmunk árai 1958—1965-ben — tekintettel arra, hogy ez az időszak éppen két általános árrendezés közé esett — nem változtak számottevően. Kismértékű és főként a forgalom viszonylati áruszerkezetének az eltérő árszínvonalú országok közötti eltolódásaiból fakadó áremelkedések és árcsökkenések váltogatták egymást. Ezért

a továbbiakban csak a *nem szocialista országokkal* folytatott kereskedelmünk áralakulását ismertetem.

4. tábla

A forgalom árindexei

Országok	1958.	1959.	1960.	1961.	1962.	1963.	1964.	1965.
	évben							
Behozatal (A)								
Szocialista	100,0	99,5	98,2	97,8	98,0	96,5	97,1	97,6
Nem szocialista	100,0	99,1	102,7	95,8	92,6	91,7	94,4	95,9
<i>Együtt</i>	100,0	99,4	99,3	97,1	96,3	95,0	96,3	97,1
Kivitel (B)								
Szocialista	100,0	98,5	98,3	98,9	98,8	99,2	98,8	99,7
Nem szocialista	100,0	95,1	95,6	95,8	93,0	99,0	99,9	98,4
<i>Együtt</i>	100,0	97,6	97,6	98,1	97,4	99,3	99,3	99,5
Cserearány-mutató (B/A)								
Szocialista	100,0	99,0	100,1	101,1	100,8	102,8	101,8	102,2
Nem szocialista	100,0	96,0	93,1	100,0	100,4	108,0	105,8	102,6
<i>Együtt</i>	100,0	98,2	98,3	101,0	101,1	104,5	103,1	102,5

a) A nem szocialista országokból származó behozatal áralakulása

A nem szocialista országokból származó behozatal árai 1958-hoz viszonyítva minden árucsoportban csökkentek. Az árak alakulását a forgalom közel 80 százalékát kitevő nyersanyagok és élelmiszerek határozzák meg, amelyeknek árai a vizsgált időszakban — mint a továbbiakból megállapítható — lényegében a világpiacon árcsökkenés hatására számottevő ingadozást mutattak.

5. tábla

A nem szocialista országokkal lebonyolított forgalom árindexei
áru-főcsoportonként (behozatal)
(Index: 1958. év = 100)

Év	Összesen	Gépek és gépi berendezések*	Ipari fogyasztási cikkek*	Nyersanyagok és félkésztermékek	Élelmiszeripari anyagok és élelmiszerek
1959.....	99,1	94,6	81,6	103,0	85,8
1960.....	102,7	93,3	81,6	109,0	84,4
1961.....	95,8	93,3	78,3	99,1	83,0
1962.....	92,6	94,3	78,6	93,6	83,1
1963.....	91,7	93,5	78,5	90,6	88,4
1964.....	94,4	84,8	81,0	95,4	96,1
1965.....	95,9	85,6	81,9	99,2	88,2

* A reprezentáció alacsony mértéke miatt ezeket az adatokat fenntartással kell kezelni. Ugyanakkor utalni kell az ipari késztermékek minőségi és választékösszetétel-változásának hatására is, amelyek az árak értékelését még bizonytalanabbá teszik.

A forgalom megoszlása folyó devizaáron számítva árucsoportonként a következő.

6. tábla

A nem szocialista országokkal lebonyolított forgalom százalékos megoszlása árucsoportonként (behozatal)

Év	Összesen	Gépek és berendezések	Ipari fogyasztási cikkek	Nyersanyagok és félkésztermékek	Élelmiszeripari anyagok és élelmiszerek
1958.....	100,0	12,7	4,7	72,0	10,6
1959.....	100,0	15,6	3,0	71,6	9,8
1960.....	100,0	15,8	2,7	71,2	10,3
1961.....	100,0	13,3	3,1	67,4	16,2
1962.....	100,0	16,3	3,4	61,9	18,4
1963.....	100,0	16,3	2,9	59,6	21,2
1964.....	100,0	16,1	3,5	60,0	20,4
1965.....	100,0	16,1	3,7	61,9	18,3

1965-ben a behozott *nyersanyagok* ára lényegében az 1958. évi színvonalon volt, az egyes években azonban számottevő áringadozás volt tapasztalható. 1960-ban az árak kb. 10 százalékkal meghaladták az 1958. évi szintet, 1963-ban pedig mintegy 10 százalékkal alacsonyabbak voltak, mint 1958-ban.

Az általános árszínvonal kialakításában néhány, évenként eltérően jelentkező s a továbbiakban ismertetésre kerülő cikk mellett a következő termékek játszották a legfontosabb szerepet.

7. tábla

A nem szocialista országokból importált fontosabb nyersanyagok áralakulása
(Index: 1958. év = 100)

Termék	1959.	1960.	1961.	1962.	1963.	1964.	1965.
	évben						
Vasérc	109	111	80	69	46	65	64
Melegen hengerelt acél	95	109	90	87	89	90	92
Réz	116	125	116	129	130	151	180
Ón	103	109	116	122	118	155	192
Nyersgumi	122	149	114	105	102	95	95
Cellulóz	90	102	107	97	102	114	113
Újságyomópapír	101	111	112	97	87	91	90
Nyersgyapot	93	98	92	88	83	87	86
Mosott finomgyapjú	75	72	69	68	78	89	83
Nyers marhabőr	179	179	146	138	105	102	138

A nem szocialista országokból származó nyersanyagok árának 1959-ben az előző évhez viszonyított mintegy 3 százalékos emelkedését alapvetően a nyers marhabőr mintegy 80 százalékos áremelkedése határozta meg. (A marhabőr árának ingadozása 1959-ben jelentős volt: a világpiaci ár az év közepén az 1958-as átlagnak több mint kétszeresére szökkent fel, majd az év vége felé csökkent, de még akkor is magasabb volt, mint egy évvel korábban.)

1960-ban a nyersanyagok árának kb. 5–6 százalékos emelkedését jelentős részben az importunkban nagy értéket képviselő nehézipari nyersanyagok világpiaci árának emelkedése okozta: nőtt az acélárak (betonacél, hengerhuzal, kü-

lönféle lemezek stb.), a színesfémek és acélnemesítők (réz, ón, ólom, horgany, kadmium stb.), valamint — főleg a tengeri fuvardíjak emelkedése következtében — az indiai frissítő vasérc ára. Szerepe volt a kedvezőtlen import árszint kialakításában annak is, hogy a nyersmarhabőr-behozatal árszínvonala — a világpiaci árak elég jelentős, mintegy 25 százalékos csökkenése ellenére — lényegében nem változott.

Az 1961-ben bekövetkezett 9 százalékos csökkenésen belül a fontosabb cikkek közül a vasérc ára kb. 30 százalékkal, a hengerelt áruk behozatali ára kb. 17 százalékkal csökkent. A színesfémek közül az ólom és a réz behozatali ára 1961-ben több mint 10 százalékkal alacsonyabb volt, mint az előző évben. Lényegesen nagyobb mértékű árcsökkenés következett be a nyersmarhabőr- és nyersgumi-behozatal tekintetében: az 1961. évi beszerzési ár kb. 18, illetve 25 százalékkal volt alacsonyabb, mint az előző évben. Ezzel szemben a hutaónt és a kadmiumot drágábban vásároltuk meg.

A következő évben az árak kb. 6 százalékkal tovább csökkentek. Árcsökkenés következett be az importunkban nagyobb volumennel szereplő majdnem minden termékénél. Így például csökkent a hengerelt acél (3 százalék), a nyersgumi (8 százalék), a nyersgyapot (4 százalék), a nyers marhabőr (6 százalék) ára. Áremelkedés például a réz (11 százalék) és a fenyőfa (8 százalék) esetében volt tapasztalható.

1963-ban az árak a világpiacon érvényesülő tendenciáknak megfelelően ismét csökkentek. A fontosabb termékek közül csökkent például a vasérc, a nyersvas, a nyersgumi, a mógumi, a nyersgyapot és a nyers marhabőr ára. Néhány cikk így például a cellulóz, a gyapjú, a tilolt len tekintetében viszont áremelkedés volt tapasztalható.

1964-ben a nyersanyagárak mintegy 5 százalékkal emelkedtek, s ezzel a több éve tartó csökkenő tendencia megszűnt. Emelkedett a színesfémek, a vasérc, egyes vegyi anyagok, valamint számos mezőgazdasági eredetű ipari nyersanyag (gyapot, gyapjú, marhabőr, cellulóz stb.) ára.

1965-ben a nyersanyagárak az előző évhez képest kb. 5 százalékkal magasabbak voltak, és megközelítették az 1958. évi színvonalat. Az emelkedést többek között a réz, az ón, a nyers marhabőr stb. árának emelkedése okozta.

A nem szocialista országokból importált *élelmiszerek* ára az elmúlt években jelentősen alacsonyabb volt, mint 1958-ban. Az árszínvonal mélypontját 1961—1962-ben érte el, amikor az árak kb. 17 százalékkal voltak alacsonyabbak, mint 1958-ban. 1964-re az árak az 1962. évhez viszonyítva mintegy 10 százalékkal emelkedtek, 1965-ben azonban ismét számottevő árcsökkenés következett be. (Lásd a 8. táblát.)

Az élelmiszerek ára 1959-ben kb. 15 százalékkal csökkent az előző évhez képest, amit néhány nagyobb forgalmú cikk — mégpedig a kakaóbab, a kávé, a citrom és a narancs — áresése idézett elő.

A következő két évben az árszínvonal csupán egészen kismértékben csökkent tovább.

Az élelmiszerárak 1962-ben az előző évhez képest nem változtak. A forgalom szerkezeti összetétele azonban lényegében a búzaimport hatására megváltozott. Az árstabilitáson belül áremelkedés kevesebb cikknél (árpa, kakaóbab, kakaópor, búzaliszt) fordult elő ugyan, mint árcsökkenés, ezeknek aránya azonban a nem szocialista viszonylatú behozatalban jelentős mértékben megnőtt, és így a többi cikk árcsökkenését ellensúlyozta.

8. tábla

A nem szocialista országokból behozott fontosabb élelmiszerek áralakulása
(Index: 1958. év = 100)

Termék	1959.	1960.	1961.	1962.	1963.	1964.	1965.
	évben						
Búza	—	100*	113	110	109	128	107
Takarmányárpa	—	—	100**	120	118	124	120
Marhahús	—	100*	89	82	73	108	102
Sertéshús	—	100*	98	94	116	137	113
Kávé	75	77	78	75	74	98	81
Kakaóbab	83	66	54	56	54	60	48
Faggyú	95	80	85	71	63	73	91
Zsírzalonna	—	100*	129	104	125	137	102
Növényi olaj és zsír	97	103	104	99	90	95	91
Citrom	70	88	85	77	138	71	82
Narancs	94	93	95	95	102	94	92

* Index: 1960. év = 100.

** Index: 1961. év = 100.

1963-ban az árak kb. 6 százalékkal emelkedtek. A világpiaci áralakulásnak megfelelően emelkedett például a kukorica, a citrom, a narancs, a sertéshús, a zsírzalonna, csökkent a kávé, a kakaóbab, a marhahús ára. A fejlett tőkés-országokból importált búza ára — jöllehet a világpiaci ár 1963 utolsó hónapjaiban emelkedett — az előző évihez képest nem változott, mivel az 1963-ban behozott búzát korábban kötöttük le.

1964-ben az árak kb. 9 százalékkal tovább emelkedtek, amelyben legnagyobb szerepe a fejlett tőkésországokból vásárolt élelmiszerek — így például a búza és a marhahús mintegy 17, illetve 50 százalékos — áremelkedésének volt. Emellett emelkedett még a gazdaságilag kevésbé fejlett országokból importált marhahús, a kávé és a kakaóbab árszínvonala is.

1965-ben a nem szocialista országokból származó élelmiszerek importára kb. 8 százalékkal csökkent, többek között a liszt, a marhahús, a kávé, a kakaóbab árának csökkenése következtében.

b) A nem szocialista országokba irányuló kivitel áralakulása

9. tábla

A nem szocialista országokkal lebonyolított forgalom árindexei
áruőcsoportonként (kivitel)
(Index: 1958. év = 100)

Év	Összesen	Gépek és gépi berendezések	Ipari fogyasztási cikkek	Nyersanyagok és félkésztermékek	Élelmiszeripari anyagok és élelmiszerek
1959.....	95,1	103,3	89,1	92,2	98,8
1960.....	95,6	105,7	90,0	95,2	97,1
1961.....	95,8	107,8	89,4	95,5	96,8
1962.....	93,0	105,8	83,5	91,3	97,4
1963.....	99,0	105,4	81,7	90,0	116,8
1964.....	99,9	106,9	82,2	89,2	118,9
1965.....	98,4	105,7	81,2	91,2	113,4

Bár a kiviteli árak átlagos árszínvonala 1965-ben lényegében megegyezett az 1958. évi árak színvonalával, mind az egyes években, mind az egyes árucsoportokat illetően jelentős ingadozásokat lehetett tapasztalni.

A kiviteli forgalom áruszerkezete folyó devizaárakon számítva a következőképpen alakult.

10. tábla

*A nem szocialista országokkal lebonyolított forgalom
százalékos megoszlása árucsoportonként (kivitel)*

Év	Összesen	Gépek és gépi Lerendezések	Ipari fogyasztási cikkek	Nyersanyagok és félkésztermékek	Élelmiszeripari anyagok és élelmiszerek
1958.....	100,0	8,8	21,4	30,0	39,8
1959.....	100,0	7,7	18,1	34,7	39,5
1960.....	100,0	9,8	20,4	32,8	37,0
1961.....	100,0	10,7	20,5	31,6	37,2
1962.....	100,0	11,1	21,0	30,5	37,4
1963.....	100,0	7,6	19,6	29,7	43,1
1964.....	100,0	7,0	22,7	34,7	35,6
1965.....	100,0	8,3	21,1	33,9	36,7

A forgalom kevesebb mint 10 százalékát kitevő gépek áralakulásának értékelésével kapcsolatban utalni szeretnék arra, hogy több év távlatában a külkereskedelmi forgalomban kevés azonos típusú, tehát áraikban összehasonlítható gép található, mivel a technika gyors fejlődése megköveteli állandó korszerűsítésüket. Az áralakulás vizsgálata során tulajdonképpen nem is drága vagy olcsó, hanem jó és kevésbé jó gépekről kellene beszélni. (A korszerűséget azonban az árindexben természetesen nem lehet figyelembe venni.)

Az ipari fogyasztási cikkek kivitelének volumene s részesedése a forgalomból — az árak számottevő csökkenése mellett — emelkedő tendenciájú. Úgy tűnik tehát, hogy az export fokozása csak csökkenő árak mellett volt lehetséges. Ez más szóval azt jelenti, hogy a kivitel volumenének növekedése kb. 20 százalékkal meghaladta a forgalom folyó árakon számba vett emelkedését.

1959-ben az előző évhez képest több mint 10 százalékkal csökkent az ipari fogyasztási cikkek ára. Az árcsökkenés abból fakadt, hogy több fontosabb cikk, például a pamutszövet, a bőrcipő, az izzólámpa ára 5—10 százalékkal csökkent. Ebben az évben igen nagymértékben (40—60 százalékkal) csökkent a KGST külkereskedelmi termékjegyzék szerint ebbe az árucsoportba tartozó gyógyszer-alapanyagok ára is.

A következő két évben az árak nem változtak, míg 1962-ben elsősorban a textilméterárak és a ruházati cikkek árcsökkenése következtében ismét kb. 7 százalékkal csökkentek. Ugyanezen termékek további árcsökkenése miatt 1963-ban az átlagos árszínvonal mintegy további 2—3 százalékkal csökkent. 1964—1965-ben az árak lényegében az előző évi szinten maradtak.

Az exportforgalomnak mintegy 30 százalékát kitevő *nyersanyagok* ára a vizsgált időszakban csökkenő tendenciát mutatott, amelyet az 1959. évi kb. 8 százalékos áresés határozott meg. Ebben az évben a fontosabb termékek közül a kénsav ára átlagosan kb. 1, a bauxit ára kb. 6, a timföld, a gázolaj és a bitumen ára több mint 10 százalékkal volt alacsonyabb, mint 1958-ban.

A következő évben (1960-ban) az árak mintegy 3 százalékkal emelkedtek, lényegében a bauxit és a timföld árának kb. 6, az acélcsövek árának átlagosan 20 és a hengerelt áruk árának kb. 18 százalékos emelkedése következtében.

1961-ben az árak nem változtak, majd 1962-ben ismét elég jelentősen, kb. 5 százalékkal csökkentek.

Ez idő alatt közel 20 százalékos árcsökkenés volt tapasztalható a hengerelt áruk és több mint 10 százalékos az acélcsövek áránál, amelyet a kapitalista piacok helyzete: a növekvő verseny és a kereslet alakulása határozott meg.

1963-ban a világpiacon további csökkenésével párhuzamosan az árak kb. 2 százalékkal estek, többek között a nagy mennyiségben exportált acél és timföld árának csökkenése következtében. 1964-ben az árcsökkenés kismértékben tovább folytatódott, és csak 1965-ben jelentkezett ismét némi áremelkedés.

11. tábla

A nem szocialista országokba exportált fontosabb nyersanyagok áralakulása
(Index: 1958. év = 100)

Termék	1959.	1960.	1961.	1962.	1963.	1964.	1965.
	évben						
Bauxit	94	100	66	73	74	62	54
Timföld	86	91	95	92	86	91	91
Hengerelt acél ...	99	117	100	97	94	91	99
Acélcső	96	122	115	109	102	109	109
Alumínium lemez	78	77	90	70	71	73	76
Gázolaj	85	90	87	94	100	71	67
Bitumen	88	91	89	80	78	70	69

Az 1958—1965. években az *élelmiszerek* áralakulása mutatta a legváltozatosabb képet. Az első három évben az árak kismértékben csökkentek, 1962-ben kissé, majd 1963—1964-ben jelentősen, kb. 20 százalékkal emelkedtek. 1965-ben ismét kb. 6 százalékos árcsökkenés jelentkezett.

12. tábla

A nem szocialista országokba exportált fontosabb élelmiszerek áralakulása
(Index: 1958. év = 100)

Termék	1959.	1960.	1961.	1962.	1963.	1964.	1965.
	évben						
Vágómarha	103	101	98	100	106	135	141
Vágósertés	106	103	100	103	109	117	104
Marhahús	112	99	69	70	100	124	122
Sertéshús	—	—	—	100*	108	123	113
Bacon	98	96	89	79	85	82	74
Szalámi	102	103	107	108	108	113	114
Vágott baromfi ..	95	95	91	95	96	94	93
Tojás	88	79	94	74	99	61	66
Őrölt paprika	98	90	93	106	124	121	104
Vöröshagyma	98	108	189	200	186	208	214
Alma	98	97	104	79	65	78	103

* Index: 1962. év = 100.

1959-ben a kb. 2 százalékos árcsökkenésen belül emelkedett például a vágómarha, a vágósertés és a vaj ára, míg csökkent a tojás, a libamáj stb. ára.

Az élelmiszerek exportárának további hanyatlását 1960-ban a napraforgóolaj, a vágósertés, a marhahús, a tojás, az étolaj, a bor és a tejtermékek árának csökkenése idézte elő. Áremelkedés a fontosabb cikkek közül csupán a libamájnál és a téliszaláminál volt tapasztalható.

1961—1962-ben az árak lényegében nem változtak.

1963-ban az élelmiszerek árak jelentős, kb. 20 százalékos emelkedése következett be. Számunkra legkedvezőbb a cukor áremelkedése volt. Az árak a világpiacon közel háromszorosra emelkedtek, míg tényleges exportáraink több mint háromszorosan haladták meg az előző évi szintet.

Jelentős szerepet játszott még az is, hogy a nagy mennyiségben exportált hagyományos cikkeink árai a világpiacon áralakulásnak megfelelően emelkedtek. Az áremelkedéssel egyidejűleg e cikkek forgalmának volumene is növekedett.

1964-ben az árak kismértékben tovább emelkedtek. Az árak alakulását számottevően befolyásolta a cukoráraknak a kínálat emelkedése következtében a világpiacon bekövetkezett jelentős csökkenése. A magyar exportban az 1964. évi átlagár mintegy 30 százalékkal volt alacsonyabb az előző évinél. Viszont a fejlett tőkésországokba irányuló élelmiszer-kivitel közel 60 százalékát kitevő vágóállatok és állati termékek ára a világpiacon 1964-ben tovább emelkedett. Ennek megfelelően a magyar exportban is emelkedtek az árak, amelyen belül elsősorban a vágóállatok és a nyershús áremelkedése volt jelentős.

1965-ben az élelmiszerek exportára kb. 6 százalékkal csökkent a cukor, a vágósertés, a hús, a vaj, a bacon stb. árcsökkenése következtében.

*

A külkereskedelmi árak változásának elemzésére s az eredmények publikációjára általában évenként kerül sor. Ennek során részletesebben vizsgálhatók az árak rövid lejáratú konjunkturális változásai s azok hatása hazánk gazdasági életére, elsősorban a kereskedelmi mérleg alakulására. A hosszabb idősorok alapján lehetőség van a tartósan tekinthető strukturális árarányváltozások elemzésére is.

Mint már említettem, hazánkban a külkereskedelmi árstatisztika kialakítására csak 1957-ben került sor, s így az itt közölnél hosszabb idősor elemzésére nincs lehetőség. Nyolcéves idősor alakulásának áttekintése alapján azonban — véleményem szerint — már mód van a tartósabbnak tekinthető árarányváltozások értékelésére. E tanulmánnyal e kérdés vizsgálatához szerettem volna hozzájárulni.

РЕЗЮМЕ

В своей статье автор рассматривает важнейшие черты динамики ценообразования во внешнеторговом обороте в 1957—1965 годах. Изменение внешнеторговых цен оказывает значительное воздействие на экономическую жизнь страны ввиду постоянного роста значения внешней торговли.

Динамику цен венгерского экспорта и импорта по существу определяет изменение мировых цен в соответствии с особенностями социалистического и несоциалистического мирового рынка.

Цены по импорту из *социалистических стран* в 1958 году по сравнению с предыдущим годом — в результате изменения контрактных цен, — сократились примерно на 4%. На протяжении дальнейших шести лет цены медленно понижались дальше и только в 1964 и 1965 годах наблюдалось их незначительное повышение.

В динамике экспортных цен изменение контрактных цен имело меньший эффект, чем в области импорта, поскольку цены сократились едва лишь на один процент. В ценах с тех пор не наблюдались значительных изменений, так что они и в 1965 году находились по существу на уровне 1958 года.

На основании сказанного можно сделать вывод, что соотношение экспортных и импортных цен в области внешней торговли с социалистическими странами улучшилось примерно на 2%.

В области импорта из *несоциалистических стран* цены в 1958 году по сравнению с предшествующим годом сократились примерно на 7%. В 1965 году импортные цены были на 4% ниже, чем в 1958 году. На протяжении этого периода, однако, имели место частые колебания: в 1960 году цены возросли примерно на 3%, до 1963 года сократились более чем на 10%, а в 1964–1965 годах снова возросли на 3–5%.

Цены импортируемого из несоциалистических стран сырья в 1958–1960 годы применительно к структуре венгерского импорта повышались, затем значительно понижались и только в 1964–1965 годах снова росли.

Цены продовольствия сократились в 1957–1958 годах примерно на 7%, в 1958–1962 годах более чем на 16%, а на протяжении дальнейших двух лет возросли на 13%. В 1965 году по сравнению с предыдущим годом снова имело место понижение цен примерно на 10%.

В области экспорта в 1957–1958 годах цены по существу не изменялись, более того и в 1965 году продолжали оставаться в основном на уровне 1957 года. В промежуточном двух лет повышение и в 1965 году опять небольшое понижение цен. В течение следующих двух лет складывались цены машин и промтоваров широкого потребления – цены первых немного возросли и цены последних немного сократились.

По существу под влиянием изменений мировых цен экспортные цены сырья в 1957–1964 годах применительно к структуре венгерского экспорта сократились примерно на 15% и только в 1965 году наблюдался их рост на 2%.

Для цен на продовольствие в 1957–1962 годах было характерно восьмипроцентное сокращение, а в 1963 году крупное повышение, составившее примерно 20%, которое продолжалось и в 1964 году. В 1965 году снова имело место понижение цен, составившее примерно 5%.

SUMMARY

In his article the author summarizes the major characteristics of the price trend in the period 1957–1965. Due to the ever growing importance of foreign trade the changes in the foreign exchange prices have a considerable impact on the country's economic life.

The price structure of Hungarian exports and imports is determined basically by the changes of the world market prices subject to the characteristic features of the socialist and non-socialist world market.

In the imports *from socialist countries* in 1958 prices went down by about 4% as compared to the previous year as a result of a change in the contract prices. During the subsequent 6 years prices continued to decrease slowly and a slight increase in the prices could be experienced in 1964 and in 1965 only.

In 1958 in the price structure of exports the change in the contract prices made its impact felt to a smaller extent than in imports since prices decreased by hardly 1%. Nor did the prices show a considerable change after that time, they remained on the 1958 level also in 1965.

On basis of the abovesaid in the last seven years in the trade with the socialist countries an improvement of about 2% in the terms of trade can be reckoned with.

In the imports *from non-socialist countries* prices decreased by about 7% in 1958 as compared to the previous year. In 1965 prices of imports were 4% lower than in 1958. A considerable fluctuation, however, could be experienced during this period: in 1960 prices went up by 3%, then they decreased by more than 10% till 1963, in 1964–1965 there was again a new rise of prices of about 3–5%.

In 1958–1960 the prices of raw materials originating from non-socialist countries increased in accordance with the commodity pattern of Hungarian imports, after

that, however, they decreased significantly and a new rise could be registered in 1964—1965 only.

The prices of foodstuffs decreased by about 7% in 1957—1958 and by more than 16% in 1958—1962, whereas in the subsequent two years they increased by about 13%. An additional nearly 10% fall in prices could be experienced in 1965 as compared to the previous year.

The import prices did not change essentially in 1957—1958, and remained on the 1957 level also in 1965. In the meantime, however, a considerable fall in the prices took place until 1962, then in the two subsequent years an increase was registered and in 1965 there was a minor fall again. Within the import prices the prices of machines and industrial consumer goods developed differently since the former increased whereas the latter decreased slightly.

Mainly under the impact of the changes of the world market prices the export prices of raw materials decreased by about 15% in 1957—1964 as a result of the commodity pattern of Hungarian exports and a rise of 2% in the prices could be experienced in 1965 only.

The price trend of foodstuffs was characterized by a decrease of 8% in 1957—1962, then by a considerable increase of about 20% in 1963 which continued also in 1964. In 1965 a decrease of about 5% in the prices could be experienced again.

A MÁSODIK ÖTÉVES TERV TELJESÍTÉSE A KOHÓ- ÉS GÉPIPARBAN

KÁLDOR MIHÁLY — RÁMER ANDOR

A Kohó- és Gépipari Minisztérium vállalatainak 1961—1965. évi eredményei, a fejlődés tendenciája a tervtörvényben¹ rögzített fő fejlesztési célkitűzéseknek megfelelően alakult. A kohó- és gépipar a tervidőszak folyamán jelentősen növelte termelésének volumenét, eredményes lépéseket tett a korszerű és gazdaságos gyártmányválaszték kialakítására, és ezzel fokozta exportképességét. Alapanyaggyártó bázisát, a kohászatot úgy fejlesztette, hogy az mind nagyobb mértékben vett részt a szocialista országok közötti munkamegosztásban.

A termelési volumen növekedését a műszaki színvonal emelése, a berendezések rekonstrukciója és jobb kihasználása, valamint a munkatermelékenység növelése segítette elő. A tervidőszak alatt csökkentek a termelési költségek, valamint a fajlagos anyag- és energiafelhasználás.

A kohó- és gépipar fejlődésének üteme azonban — jóllehet meghaladta az ipar egészének növekedését — elmaradt a kohó- és gépipar öt éves tervében eredetileg célul tűzött fejlesztés mértékétől.²

A második öt éves tervnek az a koncepciója, hogy a fejlesztés progresszíven növekvő ütemben, illetve a termelés költségei és a fajlagos ráfordítások fokozódóan csökkenő ütemben tervezhetők, a kialakult feltételek mellett nem minden tekintetben bizonyult reálisnak.

A tervidőszak első szakaszának (1961—1962. évek) még sok vonatkozásban mennyiségi szemlélete a fejlesztés extenzív lehetőségein alapult, ami megmutatkozott a fejlődés növekvő ütemű tényezőiben is.

A második szakasz (1963—1965. évek) azonban már felszínre hozott olyan tényezőket, amelyekkel az eredeti terv nem számolhatott. (Ilyen volt például a nemzetközi gyártásszakosításnak a tervezettnél vontatottabb előrehaladása, a külkereskedelem nehézségei, az ipar átszervezése stb.) A körülmények tehát megkövetelték a korábbinál intenzívebb módszerek alkalmazását, a tartalékok hatékony feltárását, végső soron az egyes fejlesztési célkitűzések részbeni módosítását. A legnehezebb időszak az 1963. év volt. A fejlődés üteme ebben az évben a mélypontra volt. 1964-ben, illetve 1965-ben a fejlődés ismét növekvő mértékű, de a lassított tempó hatása még érezhető. Az 1965. év mind a fejlődés

¹ 1961. évi II. törvény „A Magyar Népköztársaság II. öt éves népgazdaságfejlesztési tervéről az 1961. január 1-től 1965. december 31-ig terjedő időszakra”.

² Megjegyezzük, hogy e tanulmányban — az általánosan használt terminológiától eltérően — a „gépipar”, illetve a „kohászat” a minisztérium „Gépipar”, illetve „Kohászat” elnevezéssel jelölt tervcímzettjeit jelenti.

abszolút szintje és összetétele, mind az egyes komplex mutatószámok alakulása szempontjából (például a külkereskedelmi mérleg javítása) kedvező és ki-magasló eredményeket hozott. Az 1965. évi eredményekben azonban sok vonatkozásban nem valósultak meg az eredeti tervelőirányzatban az ötéves terv végére tervezett szintek. Ezért a tervtől való elmaradás vizsgálata egyben a cél-kitűzések realitásának kritikáját is jelenti.

A jóváhagyott éves operatív tervek már többnyire a reális lehetőségek figyelembevételével készültek. A Kohó- és Gépipari Minisztérium éves tervei a kohó- és gépiparral szemben támasztott belföldi igényeket, a nyersanyag-helyzetet, a gazdaságossági követelményeket, valamint a külkereskedelmi kapcsolatok általában helyesen tükrözték. Így az éves tervek teljesíthetősége az erőfeszítések és a hozott intézkedések eredményeként biztosítva volt. A gépipar éves terveinek kialakítását, a lehetőségek feltárását hatékonyan segítették a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának a gépipar helyzetéről és további feladatairól szóló határozatai.³

Következőkben a jóváhagyott tervekből, valamint a határozatokból eredő feladatok végrehajtásának legfontosabb eredményeit és tapasztalatait — néhány jellemző mutató áttekintő összefoglalásával — ismertetjük.

TERMELÉS ÉS ELOSZTÁS

Az ötéves terv előirányzata szerint az exportnak gyorsabb ütemben kellett növekednie, mint a termelési volumennek. Ezt a célkitűzést a minisztériumi ipar mindkét ágazata teljesítette.

1. tábla

Az ágazatok tervezett és tényleges termelése és exportja 1965-ben

(Index: 1960. év = 100)

Ágazat	Termelés	Export	Termelés	Export
	az ötéves terv szerint		ténylegesen	
Kohászat	141,9	158,9	126,0	225,1
Gépipar	172,0	174,2	161,5	162,1
<i>Együtt</i>	<i>160,0</i>	<i>171,3</i>	<i>147,3</i>	<i>174,2</i>

Kohászat

A kohászati ágazat 1965-re tervezett termelési szintje nem bizonyult reálisnak, mert a kohászati rekonstrukció miatt tartalékolandó félkésztermékek mennyiségét túl magasra irányozták elő. 1965-ben a kohászat félkésztermék-állománya mintegy 370 millió forinttal volt csökkenthető anélkül, hogy a termelésben fennakadás történt volna.

Nagymértékben növekedett a kohászat exportja: az eredetileg tervezetthez képest megkétszereződött. Ezt a változást a szocialista államok közötti kohászati együttműködés kifejlődése (kooperációs export, profilcsere), illetve a nem szocialista országokba irányuló export lehetőségeinek növekedése eredményezte.

³ Az MSZMP Központi Bizottsága 1962. június 28–29-i és 1964. december 8–10-i ülésén foglalkozott behatóbban a gépiparral.

Jelentős változás következett be a kohászati ágazat termelésének értékesítési irányok szerinti szerkezetében.

2. tábla

A kohászati termelés elosztása
(százalék)

Év	Befejezett termelésből		Kibocsátásból			
	kibocsátásra	belső kooperációra	exportra	beruházásra	belkereskedelemnek	egyéb rendeltetésre
1960....	48	52	26	14	4	56
1965....	49	51	43	14	3	40

A kibocsátás arányának növekedése és ennek megfelelően a belső kooperáció csökkenése annak a következménye, hogy a kohászati vállalatok a továbbfelhasználásra szükséges félkésztermékeket mind nagyobb mértékben saját termelésükből biztosították, és ezzel csökkent a külső beszerzésű félkésztermékek aránya.

A kohászati export nagymértékű növekedését a kibocsátási szektorok arányának jelentős módosulása követte. Az exporttermékek aránya az egyéb rendeltetésű kibocsátás (más ágazatok termelői felhasználása, készletezés) rovására növekedett.

A kohászati ágazat termelésének szerkezete más szempontból is figyelmet érdemel. Változás tapasztalható abban, hogy a profil a több hazai munkaráfordítást igénylő termékek irányába tolódott el. A hengerelt acélárúk csoportjában növekedett a lemeztermékek és ezeken belül is az értékesebb hidegen hengerelt lemezek aránya.

A kedvező eredmények mellett azonban lemaradások is mutatkoznak. 1965-ben az acéltermelés mintegy 140 000, a melegen hengerelt késztermék termelése mintegy 50 000 tonnával volt alacsonyabb az 1965-re tervezettnél. A lemaradások fő oka az egyes kohászati beruházások üzembe helyezésének késedelmé, illetve a rekonstrukciók elhúzódása volt.

Gépipar

A gépipari ágazat kiemelten tervezett iparágai közül csak a *híradástechnikai* iparág termelése fejlődött az eredeti célkitűzéseknek megfelelően: a tervidőszak folyamán megkétszerezte termelését. Kétszeresére emelkedett a *műszeripari* termelés is, a terv azonban itt háromszoros növelést írt elő, és így az eredeti előirányzat a reális lehetőségeket messze túlhaladó célkitűzés maradt. Emellett a műszeripari termékek korszerűsége sok esetben nem felelt meg a világpiaci követelményeknek. Kiemelten tervezték a *szerszámgépipart* is, amelynél mintegy 90 százalékos termelésnövekedést irányoztak elő. A tervidőszak közepén jelentkező rendelésihiányok és gyártási problémák miatt — amelyeket azóta már felszámoltak — a szerszámgépipar tényleges fejlődése az öt év alatt csak 25 százalékot tett ki.

A gépipar többi ágazatának jelentősebb fejlesztését a terv nem tűzte ki célul. A tervidőszak során azonban nem kismértékű kielégítetlen népgazdasági igény merült fel ezekben az ágazatokban (például a mezőgazdaság erőgépekkel

való fokozottabb ellátása, a MÁV növekvő járműigénye, a vegyipar nagyobb készülék- és berendezésszükséglete vagy az erősáramú ágazat kapacitásproblémái miatt).

A gépipar termelésének elosztása a következő arányok szerint történt.

3. tábla

A gépipari termelés elosztása
(százalék)

Év	Befejezett termelésből		Kibocsátásból			
	kibocsátásra	belső kooperációra	exportra	belkereskedelemnek	beruházásra	egyéb rendeltetésre
1960....	81	19	42	13	21	24
1965....	78	22	42	13	15	30

A belső kooperáció az ötéves terv időszakában növekedett. Ebben több tényező játszott közre. A gépipari beruházásoknak a szükségletekhez mérten alacsony volumenét még tovább csökkentette a beruházások elhúzódása. Emiatt a növekvő termelési feladatok csak fokozódó külső kooperációs együttműködés igénybevételével voltak megoldhatók. Feltétlenül a kooperáció növekedésének irányába hatott az utóbbi években megélénkült gépipari szakosítás és specializáció (profilgazda kijelölések stb.) is.

A gépipari kibocsátáson belül az *export* súlya az ötéves terv időszakában nem változott. Mint már korábban is jeleztük (lásd az 1. táblában), az export a termelési volumennél valamivel nagyobb mértékben emelkedett ugyan, de az eredetileg tervezett 74,2 százalékos növekedést nem érte el. Így az előirányzott 44 százalékos exporthányad sem valósulhatott meg.

A gépipari export összetételében figyelemre méltó változások tapasztalhatók.

a) Az önálló külkereskedelmi tevékenységet folytató iparvállalatok exportja jobban növekedett, mint az egész gépipar exportja. 1960-ban a gépipari kivitelnek kb. 24 százalékát tette ki az önállóan külkereskedő vállalatok kivitele, ez az arány 1965-ben elérte a 30 százalékot. Ez az ipari és a külkereskedelmi tevékenység szorosabb kapcsolatának megteremtésére tett intézkedések helyességét bizonyítja. (Az önálló külkereskedelmet folytató iparvállalatok száma a terv-időszak alatt nem változott.)

b) A gépipar nem szocialista országokba irányuló kivitele jobban növekedett, mint a szocialista relációjú export. 1960-hoz viszonyítva az összes export 62 százalékkal, ezen belül a nem szocialista országokban értékesített gépipari termékek mennyisége 85 százalékkal növekedett. (A gépipar részesedése a népgazdaság összes tőkés exportjából ennek ellenére lényegében nem változott, és évenként 16—18 százalék körül mozgott.)

c) A gépipar exportjának gyártmányösszetétele az exportgazdaságosság szempontjából is javult. A gépipar mint a népgazdaság legnagyobb exportőre évről évre nagyobb mértékben járult hozzá a népgazdaság külkereskedelmi egyensúlyának biztosításához.

A gépipar által a *belkereskedelemnek* átadott termékek aránya — a fejlesztési célkitűzéseknek megfelelően — a gépipar összes kibocsátásához viszonyítva változatlan maradt. A belkereskedelmi cikkek iránti igény azonban — választék tekintetében — lényegesen eltért a tervezett összetételtől. A lakosság kereslete

a vártnál nagyobb mértékben emelkedett a televíziós készülékek, a villamos háztartási hűtőszekrények, a mosógépek stb. iránt. Ezért televíziós készülékekből mintegy 150 000, hűtőszekrényekből 70 000, mosógépekből 180 000 darabbal többet gyártott a gépipar a tervezettnél, és ezzel nagyrészt biztosítani tudta a lakosság igényeinek kielégítését. Ugyanakkor például a kerékpár-, a motor-kerékpár-, a padlókefélgép-gyártásnál rendelésihiány miatt az ötéves terv előirányzataihoz viszonyítva jelentős elmaradás tapasztalható.

A *beruházási rendeltetésű* termékek és berendezések gyártásánál a tervidőszak első szakaszában a beruházási rendelések egy részének stornírozása akadályozta a termelési kapacitások kitöltését. A népgazdaság anyagi eszközeivel való takarékoság, valamint az export fokozása érdekében tett intézkedések következtében a második szakaszban is csak a legszükségesebb beruházási igények kielégítésére kerülhetett sor. Ennek megfelelően a beruházási célú kibocsátás aránya csökkenő hányadú volt.

Az *egyéb rendeltetésű* kibocsátás aránya emelkedett. E növekedés lehetővé tette a nem beruházási jellegű gépipari termékek és szolgáltatások iránti belső szükségletek fokozódó teljesítését. Ebből kiemelhetjük az ipar többi ágának ún. termelői fogyasztását (félkésztermék-kooperáció), a mezőgazdaság és a közlekedés pótalkatrész-ellátását, az építőipar szerelvényigényét, valamint a különféle javítási és szerelési tevékenységet.

MŰSZAKI FEJLESZTÉS

A kohó- és gépipar kedvező termelési eredményeinek elérésében — mint már említettük — elsősorban az intenzív gazdálkodási módszerek hatékonyabb alkalmazása játszott szerepet. A fejlődés elsősorban a korábbinál nagyobb mértékű műszaki fejlesztés eredménye volt.

A termelés centralizációjának növelése érdekében a kohó- és gépipar területén is jelentős átszervezésekre került sor. A második ötéves terv időszakában az önállóan működő iparvállalatok száma 220-ról 111-re, a középírányító szervek száma 11-ről 7-re csökkent.

Az átszervezéssel kapcsolatban megállapíthatjuk, hogy a műszaki fejlesztő erők központosítása jól bevált. Az önálló fejlesztő kutatóintézetek egy része beolvadt az összevont iparvállalatokba, a volt önálló vállalatok kislétszámú, elaprózott fejlesztő részlegeinek egybevonásával különösen a szerkesztési munkák átfutási ideje csökkent jelentős mértékben. A korszerűbb gyártási módszerek és rendszerek bevezetésével nagyobb mértékű beruházás nélkül lehetőség nyílt a termelés műszaki színvonalának emelésére.

Előrehaladás mutatkozott a technológiai fejlesztés terén is. A célgépesítés és a folyamatos gyártóvonalak üzembe állítása az erősáramú ipar, a híradástechnika és a műszeripar egyes nagysorozatokat gyártó vállalatainál valósult meg.

A műszaki fejlesztés meggyorsulását a műszaki fejlesztési alap nagyobb mértékű igénybevétele is érzékelteti. Jellemző, hogy 1960-ban 0,7 milliárd forintot, 1965-ben pedig már megközelítően 1,3 milliárd forintot fordítottak műszaki fejlesztésre.

Kohászat

A kohászati ágazatban a műszaki-gazdasági mutatók általában javultak: csökkent a fajlagos kokszfogyasztás, a másod-, illetve harmadosztályú acél-

nyersvas aránya, a vasöntvénygyártás selejtszázaléka; növekedett a fürdőfelületre vonatkoztatott martinacél-termelés, a hengerművek naptári időalapra számított időkihasználása stb.

A tervidőszak folyamán a kohászat több új gyártmány üzemszerű gyártását kezdte meg. Ilyenek voltak például a nagyfolyáshatárú acélok, a garantáltan hegeszthető szerkezeti acélok, a nagy tisztaságú (99,99%) réz- és nikkelfélgártmányok stb.

A Vasipari Kutató Intézet keretén belül megalakult a Kohászati Szabványosítási Központ, amely már eddig is eredményeket ért el a szabványok korszerűsítésében, a választékszabványok kidolgozásában, a különböző műszaki feltételek meghatározásában (acélminőség, hengerelt és húzott áru stb.).

Gépipar

A gépipari ágazatban a műszaki fejlesztési alapnak egynegyedét fordították évenként új gyártmányok fejlesztésére. Az új gyártmányok bevezetése terén elért eredmények kedvezők. A jóváhagyott prototípusoknak mind nagyobb hányada — 1961-ben 43,7, 1962-ben 46,7, 1963-ban 44,6, 1964-ben 49,9 és 1965-ben 55,1 százaléka — került sorozatgyártásra.

A prototípus jóváhagyása és az üzemszerű gyártás megkezdése általában nem történhet meg egy naptári éven belül, hosszabb időszak esetén azonban arányuk már jellemzőnek tekinthető, feltételezve, hogy az áthúzódó témák aránya nagyjából azonos. A tendencia tehát kedvező, de még 1965-ben is igen magas volt a megvalósulatlan gyártmányfejlesztések száma.

A korszerűtlenné vált termékek gyártásának leállítása meglehetősen vontatottan haladt. A pénzügyi irányításnak az a módszere, hogy a termelő vállalatokat az elavult gyártmányok egy része után eredmény szabályozó árkiegyenlítési forgalmi adó befizetésére kötelezik, nem hozta meg a várt eredményt. A vállalatok több esetben a gyártás leállítása helyett a befizetési kötelezettséget választották.

A gépipar kiemelt iparágai közül a szerszámgépipar fejlesztése a termelékenyebb és magasabb szellemi értéket képviselő gyártmányok (nagy pontosságú gépek, aggregát-gépek, univerzális, építőszekrény elven alapuló szerszámgépek) arányának növekedését idézte elő. A híradástechnikai iparág a telefontechnikában kialakította a Crossbar-rendszerű berendezések különböző típusait, az átviteltechnikában megtörtént az egységes rendszertechnikán belül a lég- és kábelvezetékes berendezések kifejlesztése. A műszeripar fejlesztése az orvosi elektronikus műszerek, a laboratóriumi műszerek és a műszertechnikai területen számos új gyártmány bevezetésében mutatkozott meg, a fejlesztésre fordított idő azonban sokszor nem állt arányban az elavulás mértékével.

A minőségjavítás terén tett központi intézkedések hatását fejezi ki a gépipar selejtszázalékának alakulása: az összes (meleg- és hidegüzemi) selejt 1963-ban a vállalati teljes termelési érték 2,28, 1964-ben 2,2, 1965-ben 2,07 százalékát tette ki.

Az összes selejt arányának viszonylagos csökkentése a hidegüzemi termelés minőségi javulásának a következménye, a melegüzemi selejt ugyanis változatlanul nagy volt (1963-ban 6,34, 1964-ben 5,43, 1965-ben 5,99 százalék) a technológiai fegyelem lazaságai miatt.

A tervidőszak folyamán a kutatási ráfordítások az 1961. évi 260 millió forintról 1965-ben 550 millió forintra emelkedtek. A kutatóbázisok fejlesztését több értékhatár feletti beruházás (Híradástechnikai Ipari Kutató Intézet, Optikai és

Finommechanikai Kutató Laboratórium) segítette elő. Jelentős lépések történtek a kutatási témák koncentráálására. A kutatási témáknak mintegy 40 százaléka a távlati kutatási tervhez tartozó téma volt.

A műszaki fejlődés meggyorsulását az újítási mozgalom eredményei is elősegítették. Az újítási mozgalom legjellemzőbb mutatói a tervidőszak folyamán a következőképpen alakultak.

4. tábla

Az újítási mozgalom helyzete

Megnevezés	1961.	1962.	1963.	1964.	1965.
	évben				
A megvalósított újítások a benyújtott újítások százalékában	92	92	97	92	100
Egy bevezetett újítás átlagos gazdasági eredményei (millió forint)	18,5	23,3	20,7	24,8	25,6
Egy bevezetett újításra jutó kifizetett díj (ezer forint)	1,2	1,1	1,3	1,4	1,5

Figyelemre méltó, hogy az újítások „gazdaságossági” mutatója közel 40 százalékkal javult, miközben a benyújtott javaslatok száma mintegy 20 százalékkal csökkent. A javaslatok tehát színvonalasabbak lettek, és jobban szolgálták a konkrét feladatok megoldását.

ÁLLÓESZKÖZ-GAZDÁLKODÁS, BERUHÁZÁS

A második ötéves terv éveiben az állóeszköz-állomány 16 milliárd forinttal emelkedett, és az 1965. év végi állomány mintegy 40 százalékkal haladta meg az 1960. évit. Az állóeszköz-állomány növekedése mindkét ágazatban nagyobb mértékű volt, mint a munkáslétszám növekedése, és így az egy munkásra eső technikai felszereltség értéke fokozatosan emelkedett.

5. tábla

Az egy munkásra eső gép- és gépiberendezés-állomány változása

(Index: 1960. év = 100)

Ágazat	1961.	1962.	1963.	1964.	1965.
	évben				
Kohászat	102,0	107,7	112,5	119,3	131,0
Gépipar	103,7	105,5	110,5	114,1	119,8
<i>Együtt</i>	<i>102,8</i>	<i>105,6</i>	<i>110,2</i>	<i>114,2</i>	<i>121,7</i>

A gépipari ágazaton belül a kiemelt iparágak (a híradástechnika, a műszeripar, a szerszámgépgyártás) állóeszköz-állománya mintegy kétharmadával — 67 százalékkal — növekedett, míg a többi iparágnál együtt 36 százalékot tett ki az emelkedés. A gépállomány alakulásában már nem tapasztalható számottevő különbség a kiemelt és nem kiemelt iparágak csoportja között; a gépállomány mindkét csoportban mintegy 40 százalékkal volt 1965-ben nagyobb az 1960. évinél.

A termelés állóeszköz-igényességét illetően a két ágazat között jelentős a szintkülönbség.

6. tábla

A száz forint termelésre eső állóeszközérték

Ágazat	Érték (forint)		1965-ben az 1960. évi százalékában
	1960-ban	1965-ben	
Kohászat	92,80	98,90	106,6
Gépipar	73,50	68,50	93,2
<i>Együtt</i>	<i>81,00</i>	<i>78,90</i>	<i>97,4</i>

A kohászati állóeszköz-állomány 34 százalékkal növekedett a termelés 26 százalékos emelkedése mellett. A kohászat minden 100 forintnyi többlettermeléshez 122,3 forint állóeszköz-szaporulatot igényelt. A tervidőszakban ugyanis több olyan rekonstrukcióra volt szükség, amely a termelés emelkedését teszi lehetővé. A gépipari ágazatban a termelési volumen 60 százalékos növekedése mellett az állóeszköz-állomány 43 százalékkal emelkedett, és 100 forintnyi termelésnövekedéshez 59,30 forint állóeszköz-beruházás volt szükséges. A gépiparon belül az egyes iparágak beruházási igényessége nagy eltéréseket mutat. 1965. évi számítások szerint a gépek és gépi berendezések gyártása 95,60, míg a tömegcikkipar 35,30 forint beruházást igényelt 100 forint terméktöbblet kibocsátásához.

A Kohó- és Gépipari Minisztérium az eredeti ötéves terv beruházási keretének 94,7 százalékát használta fel.

Kohászat

A kohászati ágazatban a tervidőszak folyamán 23 beruházást helyeztek üzembe. A terv végrehajtása során több olyan változtatás történt, amely nem tette lehetővé a terv maradéktalan teljesítését, és a nem megfelelő előkészítés miatt a beruházások költségei az elhúzódo megvalósítás folyamán megnövekedtek. (Például a Lenin Kohászati Műveknél, az Ózdi Kohászati Üzemeknél, a Csepel Vas- és Fémműveknél.) Hátráltatta a tervteljesítést az is, hogy az új termékek bevezetését és a minőség javítását szolgáló beruházások egy része az elégtelen tervezői kapacitás miatt nem volt megvalósítható.

Gépipar

A gépipari ágazatban a terv szintén több ízben változott, olyan beruházások megvalósítása került előtérbe, amelyeknek előkészítése csak a tervbe való beállításukat követően indulhatott meg.

A híradástechnika és a műszeripar 70, a szerszámgépipar 80 százalékra teljesítette beruházási tervét. Ennek oka az előbbinél a programjövahagyások elhúzódoása, az utóbbinál az építőipari kapacitás elégtelensége volt.

Az öt év alatt megvalósított gépipari beruházások száma 79 volt. A vidék iparosítása érdekében 17 vállalat üzemrészeit telepítették vidékre, illetve bővítették a már működő vidéki telephelyek termelési kapacitását.

A gépipari ágazatban a vas- és fémmegmunkáló gépek száma a tervidőszak alatt 4200 darabbal növekedett. A géppark összetételét tekintve még mindig

igen magas — 80 százalék körüli — a forgácsológépek aránya, tehát az állománynak csak mintegy egyötöde tartozik a forgács nélküli megmunkológépek kategóriájába. Egyes gépfajtáknál az állománynövekedés a műszakkihasználás viszonylagos csökkenésével járt. (Ezt mutatják például az esztergajellegű gépcsoport adatai is.)

KÉSZLETGAZDÁLKODÁS, ANYAGFELHASZNÁLÁS

A készletek alakulását az azonos árszintre és szervezetre helyesbített 1963—1965. évi adatok alapján vizsgálhatjuk. A kohászati ágazat termelése 1965-ben 5,7 százalékkal volt magasabb mint 1963-ban, és ezt az összes készlet záróállományának mintegy 10 százalékos csökkenése mellett érte el.⁴ A gépgyártásban a termelés 17,1 százalékos növekedése a készletállomány 14 százalékos emelkedése mellett következett be.

Figyelemre méltó készletemelkedés mutatkozik a gépgyártásban a mobil késztermékek és a kereskedelmi áruk állományában. Ennek elsősorban az az oka, hogy a készletek választéka és minősége sok esetben nem felelt meg az igényeknek, így az értékesítés nehézségekbe ütközött. A kereskedelmi áruk állományának növekedését idézte elő az is, hogy 1963-tól kezdődően egyes termelő vállalatok átvették a profiljukba tartozó termékek országos készletezését és forgalmazását.

Mindkét ágazatban jelentősen emelkedett az immobil készletek mennyisége is. Ezeknek csökkentése érdekében a 114/1965. OT—PM sz. együttes utasítás alapján feltárt készletek hasznosítása már megindult. Az 1965. év folyamán 2541 millió forint értékű készletet tártak fel, és ebből 1240 millió forint értékűt hasznosítottak; eladtak 825 millió, kiselejteztek 155 millió, másirányú felhasználásra átadtak 260 millió forint értékű immobil készletet.

A gépipari vállalatoknál a 100 forint termelési értékre eső készlet 1960-ban 36 forint volt, és ez 1965-ben 34,90 forintra csökkent.

A készletező vállalatok készleteinek átlagos forgási sebessége a tervidőszak folyamán 90 nap körül mozgott. E vállalatok sokat tettek ugyan azért, hogy a központi elosztási rendszerből felszabadított termékeknél az áruforgalmat kereskedelmi módszerekkel biztosítsák, a raktárról történő kiszolgálás rendszere mégsem fejlődött megfelelő módon.

Fontosabb anyagfajtánként vizsgálva az anyagfelhasználás alakulását, megállapítható, hogy mindinkább előtérbe került a műanyagok felhasználása a hagyományos fémekkel szemben.

7. tábla

Az anyagfelhasználás alakulása

Magnevezés	1960.	1965.	Az 1965. évi felhasználás az 1960. évi százalékában
	évi felhasználás (ezer tonna)		
Feketefémek összesen	725,3	831,8	114,7
Színesfémek összesen	47,4	67,0	141,3
Műanyagok összesen	5,0	12,0	272,1

⁴ A 10 százalékos csökkenés az 1963. és az 1965. december 31-i készlet értéke között mutatkozott.

A tüzelőanyag-felhasználásban is jelentős szerkezeti változás mutatható ki. A kohászat szénfelhasználása a tervidőszak folyamán 3, a gépipari ágazat felhasználása 8 százalékkal csökkent. A fűtőolaj- és a tüzelőolaj-felhasználás viszont a kohászatban 25 százalékkal, a gépiparban több mint kétszeresére növekedett. A villamosenergia-felhasználás fajlagos mutatószámai a tervidőszak folyamán javultak. Az egy kilowattóra eső termelési érték az 1960. évi 32,95 forintról 34,93 forintra növekedett.

MUNKAÜGY

A kedvező termelési eredmények elérésének fontos tényezője volt a *munkatermelékenység* alakulása is, amelynek emelése a tervidőszak folyamán központi feladat volt. A Kohó- és Gépipari Minisztérium vállalatainál a termelékenység nagyobb mértékben növekedett, mint az egész iparnál.

8. tábla

A munkatermelékenység alakulása

Ágazat	1960.	1965.	Az 1965. évi termelékenység az 1960. évi százalékában
	évi egy főre egy napra jutó termelés (forint)		
Kohászat	868	1030	118,7
Gépipar	351	473	134,8
<i>KGM összesen</i>	<i>461</i>	<i>581</i>	<i>126,0</i>
<i>Ipar összesen</i>	<i>.</i>	<i>.</i>	<i>124,0</i>

A tervelőírások szerint a termelésnövekedésnek kétharmadát a munkatermelékenység emelésével kellett fedezni. A kohó- és gépipari vállalatoknál ez a hányad az öt év alatt 60,5 százalékot tett ki. A helyzet legkedvezőbb 1965-ben volt, elérte a 86,4 százalékot, de a tervidőszak első szakaszában bekövetkezett elmaradás már nem volt behozható. A lemaradásban közrejátszott az is, hogy a viszonylag magasabb termelékenységű kohászat termelési volumene a tervezett-hez képest jobban elmaradt, mint a gépipar, tehát a tervezett arányok megváltoztak.

A Kohó- és Gépipari Minisztérium elsőként vezette be a létszám-megtakarításra való anyagi ösztönzést azzal, hogy a megtakarított létszám bérének egy részét a vállalat az átlagbérek növelésére használhatta fel. Az új ösztönzési rendszernek tulajdonítható, hogy míg a tervidőszak első szakaszára a nagymértékű létszámemelkedés volt jellemző (évente kb. 15 000 fővel emelkedett a létszám), a második szakaszban a növekedés jelentősen csökkent (a növekedés évente kb. 3000 főt tett ki).

A munkatermelékenység növekedését elősegítette a munkanormák eredményes felülvizsgálata, illetve folyamatos karbantartása, valamint a bérgazdálkodási rendszer fejlesztése érdekében tett néhány intézkedés (új átlagbér-ellenőrzési rendszer bevezetése, felső bérszint rögzítésének megszüntetése stb.).

A kohó- és gépipari vállalatok által felhasznált 1965. évi bér összege 28,7 (a kohászatban 16,5, a gépiparban 32,1) százalékkal haladta meg az 1960. évit. A növekedés kétötöde (a kohászatnál 63, a gépiparnál 38 százaléka) a keresetek

növekedéséből származott, háromötöde pedig a létszám emelkedésére vezethető vissza.

Az *anyag* ösztönzők szélesebb körű felhasználására jellemző, hogy a kifizetett prémiumok összege a tervidőszak folyamán 60 százalékkal növekedett, ezen belül a feladattól független keret 30, a műszaki fejlesztési keret 120 százalékkal emelkedett. Az egy műszaki alkalmazottra jutó éves prémiumösszeg átlagosan 13 százalékkal növekedett.

A nyereségrészesedés alakulását figyelve is felfedezhető a tervidőszak két eltérő tendenciájú szakasza. Az 1961—1963. években fokozatosan csökkent, majd ezt követően emelkedett a kifizetett nyereség összege.

9. tábla

A nyereségrészesedési napok számának alakulása

Ágazat	1961.	1962.	1963.	1964.	1965.	1966.
	évben					
Kohászat	14,4	10,7	9,7	6,7	12,8	17,8
Gépipar	15,7	12,9	11,0	9,4	9,8	12,5
<i>Együtt</i>	15,3	12,4	10,6	8,8	10,4	13,6

Figyelemre méltó, hogy a gépipar 1965-ben, a tervidőszak legjobb évében sem érte el a bázisév szintjét, jóllehet már az 1960. évi eredmény is elmaradt az előző évek színvonalától. Ebben azonban a magasabb követelmények hatása is kifejezésre jut.

KÖLTSÉGSZINT, JÖVEDELMEZŐSÉG

A második ötéves terv által előírt költségcsökkentés mértéke erősen feszített volt: a kohászatban 6,7, a gépiparban 12,3 százalékos termelési költségcsökkentést kellett volna elérni. A tervidőszak folyamán azonban — mint már említettük — a termelés volumenének növelése nem a tervezett ütemben és mértékben következett be. Ez a körülmény önmagában sem tette lehetővé a költségcsökkentési feladata teljesítését, de ezen túlmenően egyéb okok is — gyártmányösszetétel-változás stb. — hátráltatták a terv teljesítését. Így öt év alatt a kohászat csak 2,9, a gépipar 9,1 százalékkal csökkentette költségcsökkentését az 1960. évihez viszonyítva. Ha azonban a tervidőszakban végrehajtott korrekciókat és azokat a tényezőket is figyelembe vesszük, amelyek a vállalatok munkájától függetlenül rontották az eredményeket (így például a gyártmányösszetétel romlása, 1963-ban a termelés volumenének csökkenése, az exportmegrendelések stornírozása), a tervvel szembeni lemaradás lényegesen kisebb mértékű.

A tervidőszak alatt az egyes költséghányadok alakulását több tényező befolyásolta, így az összehasonlítás nem nyújt pontos képet. Az összes költségeken belül az anyag- és a bérköltség aránya csökkent, míg az értékcsökkenési leírás, az eszközlekötési járulék és az egyéb különféle költségek aránya növekedett.

A termelési költségek szerkezete öt év alatt lényegesen megváltozott. Az eltolódások főbb oka: az eszközlekötési járulék bevezetése, a kohászati állóeszközök átértékelése (az értékcsökkenési leírás összege megváltozott), az 1965. január 1-i anyagárváltozás (az anyagköltségek csökkentek), valamint a műszaki

fejlesztési és a garanciális kulcsok megváltoztatása (az egyéb költségen belül a műszaki fejlesztési és garanciális költségek hányada megnövekedett).

A kohászati ágazatban a vállalati eredmény a tervidőszak folyamán 2,4 százalékkal emelkedett. A fejlődés 1963-ban a feszített feladat és a termelési volumen nagymértékű csökkenése következtében megtört. A visszaesést 1964-ben stagnálás követte, főleg a termékösszetétel-változás kedvezőtlen hatása következtében. Az 1965. évi vállalati eredmény kedvezően alakult, és ezzel jelentősen javult az öt év együttes teljesítése.

A gépipari vállalatok eredménye viszonylag egyenletesen fejlődve 7,1 százalékkal növekedett. Legkisebb mértékű volt a javulás 1963-ban (+0,2 százalék) a már említett termelésivolumen-visszaesés miatt.

A minisztérium vállalatai minden évben — a mélypontot jelentő 1963. év kivételével — teljesítették az együttes alapjövedelmezőségi feladatot. A feszített és volumenében növekvő feladat teljesítése, illetve túlteljesítése mindkét ágazatban nagy erőfeszítéseket igényelt különös tekintettel azokra a tényezőkre, amelyek az eredményes gazdálkodás ellen hatottak.

A tervidőszak folyamán a minisztérium — legfőbb feladatának megfelelően — mind nagyobb arányban járult hozzá a népgazdaság külkereskedelmi fizetési mérlegének megjavításához, devizaegyenlegét ugyanis minden évben növekvő aktívummal zárta, 1965-ben bérszintű (reál-) önköltségen alapuló exportgazdaságossági számítások készültek a gépiparban termékenként.⁵ A számítás a Kohó- és Gépipari Minisztérium gépipari exportjának 60 százalékát ölelte fel. Az eredményeket összehasonlítva a más ágazatokban hasonló módszerrel készített adatokkal, a gépipari export az átlagosan feltételezettnél lényegesen kedvezőbb gazdaságosságot mutatott.⁶ Szocialista relációban a 16 csoportba sorolt gépipari termékek — egy csoport kivételével — rentábilisan exportálhatók. A többi vizsgált iparággal (illetve termékcsoportjaival) összevetve a gépipar gazdaságossága kismértékben jobb az összehasonlítható ágazatok átlagánál.

Nem szocialista relációban a gépipar rangsora még kedvezőbb. Bár néhány gépipari termékcsoport kivitele veszteséges, mégis a gépipari ágazatok mutatkoznak a leggazdaságosabbaknak. A tőkés viszonylatú gépipari export átlagosan mintegy 16 százalékkal rentábilisabb, mint az összehasonlításban szereplő összes ágazat átlaga. A második ötéves terv adatai szerint tehát nem bizonyult helyesnek az a koncepció, amely a gépipar exportját „nem gazdaságosnak” minősítve, a gépipar népgazdaságon belüli szerepének csökkentését tartotta célszerűnek.

РЕЗЮМЕ

Авторы подытоживают важнейшие черты опыта выполнения второго пятилетнего плана Министерства металлургии и машиностроения. На первом этапе планового периода (в 1961 — 1962 годы) господствовало количественный подход, основывающийся на экстенсив-

⁵ A népgazdasági (bérszintű) önköltség alapján számított exportgazdaságosság értékelését a szokásos devizakitermelési mutató mellett az ugyanazon alapadatokból képzett exportrentabilitás alapján is elvégeztük. Ez utóbbi számításánál a bérszinten forintra átszámított nettó exportárbevételhez viszonyítottuk az exportált termékek népgazdasági (bérszintű) önköltségét. (A népgazdasági — bérszintű — önköltség a termék ráfordításait elsődleges ráfordításokra, munkabérre és importra vezeti vissza, amit bérszintű egységes deviaszorzóval számít át forintra. Ezzel kiszűri a különböző termelési vertikumokban előállított és az exporttermékhez felhasznált anyagokra, alkatrészekre rakódott akkumulációt.)

Tekintettel arra, hogy az értékelés alapja a világpiaci ár (exportár) és a népgazdasági önköltség, azonos számítási módszer esetén az értékek összehasonlíthatók.

⁶ Az összehasonlításban szereplő nem gépipari ágazatok a következők voltak: nehézipar, könnyűipar, építőanyag-ipar, fakitermelés, illetve ezek termékcsoportjai. Eltérő számítási metodika miatt a mezőgazdasági és az élelmiszeripari exportot nem vettük figyelembe.

ных возможностях роста. На втором этапе (в 1963—1965 годы) на передний план выступило уже применение более интенсивных хозяйственных методов, более эффективное вскрытие экономических резервов, что в конечном счете привело к частичному пересмотру первоначальных целеустановок.

В качестве одного из важнейших результатов авторы отмечают то обстоятельство, что находящиеся в ведении министерства предприятия на протяжении истекшего пятилетнего периода повысили экспорт в бóльшей мере, чем производство и, далее, для удовлетворения отечественных потребностей передали внутренней торговле больше продуктов, чем было запланировано. Изменилась структура продукции: возросла доля продуктов, изготовление которых связано с более высокой затратой сложного труда.

Достижению благоприятных результатов содействовало в первую очередь повышение производительности труда, но значительным был также и эффект мероприятий, осуществленных в области технического прогресса, что нашло свое выражение в централизации производительных сил, во внедрении в производство новых изделий и в улучшении качества.

Среди недостатков авторы отмечают, что в течение планового периода часть нужд народного хозяйства осталась неудовлетворительной, использование смен не достигло оптимального уровня, затянулось осуществление отдельных важных капитальных вложений и т. д. Предмет особого исследования составляют отставания в области выполнения директив по снижению уровня издержек.

В заключительной части своей статьи авторы излагают результаты расчетов доходности и экономичности экспорта и останавливаются также на концепциях, направленных на сокращение роли машиностроительной промышленности в народном хозяйстве.

SUMMARY

The authors summarize the major experiences of fulfilling the second five-year plan of the Ministry of Metallurgy and Engineering. In the first phase of the plan period the impact of the quantity view made its way (in the years 1961—1962), based on the extensive possibilities of the development. In the second stage (in the years 1963—1965), however, the application of the more intensive economic methods, the more effective revealing of the economic reserves came to the front leading, in the last analysis, to a partial modification in the original targets.

Out of the major results the authors stress that in the last five years the enterprises of the ministry increased the volume of exports at a greater pace than that of production and in order to meet the domestic demands, handed over much more products to the home trade than was envisaged. The pattern of the production changed: the share of products representing a higher spiritual value increased.

The good results were due first of all to the increase in the labour productivity, but the impact of the measures taken in the field of technical development was also significant; manifested itself in the centralization of the productive forces, in the introduction of new products and in the improvement of quality.

The authors regard it as a shortcoming that a part of the demands of the national economy remained unsatisfied during the plan period, the technical utilization did not reach the optimum level, the execution of some major investments dragged etc. A separate study would be required to analyse the lags as compared with the estimate for the reduction of cost level.

In the concluding part of the article the authors are concerned with the results of the rentability and export efficiency computations and deal with the plans aimed at decreasing the role of the engineering within the national economy.

NEM ÉPÍTŐIPARI SZERVEZETEK ÉPÍTŐIPARI TEVÉKENYSÉGE

TÓTH ERNŐ

Magyarországon az elvégzett összes építési-szerelési munkák közel negyed-részt nem az építőipari vállalatok és szövetkezetek, hanem jórészt a beruházók, az ún. nem építőipari szervezetek valósítják meg. A következőkben e szervezeteknek a második ötéves tervidőszakban végzett építőipari tevékenységét ismer-tetjük és a fontosabb mutatószámokat összehasonlítjuk az állami építőipar meg-felelő adataival.

Mindenekelőtt tekintsük át, hogy mit értünk a nem építőipari szervezet fogalmán, és mi tartozik az ilyen szervezet feladatkörébe.

A jelenlegi tervezési és statisztikai gyakorlatban a nem építőipari szerveze-tek által végzett építőipari tevékenység fogalomkörébe azok az építési-szerelési munkák tartoznak, amelyeket az ipari, a mezőgazdasági, a közlekedési és keres-keelmi stb. vállalatok és szövetkezetek, az államigazgatási és kommunális gazdálkodási szervek saját termelőerőikkel valósítanak meg. Ezek a szervek az építési-szerelési munkákkal fő tevékenységük mellett — saját beruházásaik és felújításaik gyorsabb megvalósítása érdekében — általában melléktevékenység-ként foglalkoznak. Gyakran előfordul azonban, hogy ilyen munkákat rendszere-sen és számottevő mennyiségben megrendelők részére is végeznek.

A nem építőipari szervezetekben végzett építkezések a munkát végző szer-vezetek, illetve a tevékenység jellege szerint három csoportra oszthatók. Az el-sőbe tartoznak azok a speciálisnak tekinthető építőipari munkák, amelyek nem illenek az állami építőipari vállalatok és az építőipari szövetkezetek tevékenységi körébe. Ide sorolhatók például, a Posta által végzett vezetéképítési munkák, a MÁV és a közúti igazgatóságok által végzett vasút- és útépítési-, fenntartási munkák, az áramszolgáltató vállalatok távvezeték építései, a város- és község-gazdálkodási szervezetek által végzett munkák, valamint a bányászati kutató-fúrások. A nem építőipari szervezetek által végzett építőipari tevékenység máso-dik csoportjába azok a munkák tartoznak, amelyeknek a fő tevékenységgel közvetlen kapcsolatuk nincs és amelyeket a munkát végző szervezetek túlnyomó-részt saját beruházási és felújítási igényeik kielégítésére végeznek. Például ipari, kereskedelmi vállalatok, állami gazdaságok, mezőgazdasági termelőszövetkezetek stb. által végzett építési-szerelési munkák. A harmadik csoportba a nem építő-ipari szervezetek által főleg megrendelésre — tehát más szervezetek részére — végzett munkák, így például a vegyesiparba tartozó vállalatok és szövetkezetek vagy a mezőgazdasági termelőszövetkezetek közös építési vállalkozásai által vég-zett munkák tartoznak.

Az építkezések terjedelmének alakulása

A nem építőipari szervezetek a második ötéves tervidőszakban — 1965. január 1-i árákon — 45 milliárd forintot kitevő építési-szerelési munkát végeztek el, ami 43,0 százaléka az ugyanezen időszakban az állami építőiparban elvégzett munkáknak és 68,0 százalékkal több mint amennyit a megelőző öt évben kiviteleztek. Az országban elvégzett összes építőipari tevékenység negyedrészt tehát e szervezetek végezték.

Csehszlovákiában és Lengyelországban a nem építőipari szervezetek által végzett építőipari munkák aránya kisebb, 15, illetve 12 százalék.¹

A második ötéves terv előírásai szerint a nem építőipari szervezeteknek építőipari termelésüket 1965-re 1960-hoz viszonyítva 27 százalékkal kellett volna növelni. E szervezetek 1965-ben 36,1 százalékkal több építési-szerelési munkát végeztek el, mint 1960-ban. A termelés volumenének emelkedése így e szervezeteknél túlszárnyalta az állami építőipar és az építőipari szövetkezetek termelése növekedésének mértékét. Az erre vonatkozó adatok a következők.

1. tábla

Az építési-szerelési munkák összegének és volumenének alakulása

Év	A nem építőipari szervezetek			Az állami építőipari vállalatok és az építőipari szövetkezetek	
	által végzett építési- szerelési munkák összege 1965. január 1-i árákon				
	millió forint	előző év = 100,0	1960=100,0	előző év = 100,0	1960=100,0
1960.....	7170	.	100,0	.	100,0
1961.....	7767	108,3	108,3	104,4	104,4
1962.....	8573	110,4	119,6	110,1	114,9
1963.....	9201	107,3	128,3	106,3	122,1
1964.....	9735	105,8	135,8	107,4	131,1
1965.....	9760	100,3	136,1	102,9	135,0

Különösen nagymértékű volt az emelkedés az ipari minisztériumok felügyelete alatt álló vállalatoknál, a mezőgazdasági szerveknél, a város- és község-gazdálkodási szervezeteknél (a házkezelési igazgatóságoknál, a víz- és csatornázási műveknél és az egyéb kommunális szervezeteknél), továbbá a közúti igazgatóságoknál.

Az ipari minisztériumok nem építőipari szervei 1965-ben 4326 millió forint értékű építési-szerelési munkát végeztek el, míg e szervezetek építőipari munkáinak összege 1960-ban 3212 millió forint volt. Az elvégzett építőipari munkák döntő részét villamos- és csővezetékek szerelése, valamint a bányaeépítés és a földalatti létesítmények építése teszi ki. Igen jelentős volument tesznek ki az ipari minisztériumok építőipari részlegei által végzett tatarozási-felújítási munkák is. Erre nézve a következő adatokkal rendelkezünk. (Lásd a 2. táblát.)

Továbbra is különös figyelmet érdemel a mezőgazdaság nem építőipari szervei által végzett építőipari tevékenység. E szervezeteknél az építőipari munkák értéke öt év alatt 50 százalékkal emelkedett és 1965-ben meghaladta a 2 milliárd forintot. Ez a szóban forgó kivitelezési formában az országban összesen

¹ Lásd az említett országok 1965. évi statisztikai évkönyvét.

Jelentős (1965-ben több mint 3 milliárd forint volt) a szorosán vett „házi-lagos” építési-szerelési tevékenység keretében kivitelezett munkák összege. Ez 1960-hoz képest 34,9 százalékos emelkedést jelent.

Közel 1 milliárd forintot tesz ki azoknak az építési-szerelési munkáknak az összege, amelyeket egyes nem építőipari szervezetek megrendelők részére végeztek. E szervezetek közül több, főleg csak idegen építési igényeket elégített ki. A megrendelésre végzett munkák összege 1965-ben közel 50 százalékkal haladta meg az 1960-ban elért összeget.

A nem építőipari szervezetek építkezéseinek 1960-ban 80,9, 1965-ben 83,6 százalékát az állami szektorba tartozó szervek végezték. 1965-ben az építési-szerelési munkák 44,3 százalékát az ipar, 15,8 százalékát a közlekedés- és posta-ügyi, 13,9 százalékát a város- és községgazdálkodási, 9,6 százalékát pedig a mezőgazdasági szervek építőrészlegei végezték.

A nem építőipari szervezetek építkezései 16,4 százalékának kivitelezése 1965-ben a szövetkezeti szervekre hárult. Ebben a szektorban a mezőgazdasági termelőszövetkezetek építőipari tevékenysége a legjelentősebb: a nem építőipari szervezetek által elvégzett építőipari munkák 12,4 százaléka.

4. tábla

Az egyes szektorok aránya a nem építőipari szervezetek által végzett építkezéseken belül

Ágazat	1960.	1961.	1962.	1963.	1964.	1965.
	évben kivitelezett új építmények összegének megoszlása (százalék)					
Minisztériumok, főhatóságok						
Ipari	44,7	42,3	42,9	41,7	42,4	44,3
Közlekedési- és postaügyi..	16,1	16,1	16,2	15,7	15,9	15,8
Mezőgazdasági	8,8	7,5	9,7	9,5	10,6	9,6
Szociális, kulturális, város- és községgazdálkodási ..	11,3	10,9	10,8	12,1	12,9	13,9
<i>Állami szektor</i>	<i>80,9</i>	<i>76,8</i>	<i>79,6</i>	<i>79,0</i>	<i>81,8</i>	<i>83,6</i>
Szövetkezetek						
Ipari	7,3	7,2	7,6	6,6	5,1	3,1
Mezőgazdasági	11,2	15,6	12,4	13,4	11,9	12,4
Kereskedelmi	0,6	0,4	0,4	1,0	1,2	0,9
<i>Szövetkezeti szektor</i>	<i>19,1</i>	<i>23,2</i>	<i>20,4</i>	<i>21,0</i>	<i>18,2</i>	<i>16,4</i>
<i>Állami és szövetkezeti szektor összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

Az építőipari termelés megoszlása

A nem építőipari szervezetek által végzett munkáknak mintegy 60 százalékát teszik ki az új építmények létesítésével, valamint a meglévő építmények bővítésével és korszerűsítésével kapcsolatos munkák. Ezek között elsősorban a mezőgazdasági épületek, távvezetékek, valamint a földalatti és bányaeépítkezések képviselik a legnagyobb arányt, ezek az összes ilyen jellegű munkáknak több mint a felét teszik.

Az egyes építménycsoportok alakulását vizsgálva megállapíthatjuk, hogy az arányok 1960 óta lényegesen nem változtak. Mindössze a mezőgazdasági épületeknél és a vezetékeknél tapasztalható emelkedés, illetve az ipari épületeknél

és a vízi építményeknél jelentkező csökkenés figyelemre méltó. A mezőgazdasági épületek arányának értékelésénél figyelembe kell venni, hogy a közlekedési, kereskedelmi és tárolási épületek jelentős része mezőgazdasági tárolási épület.

5. tábla

A nem építőipari szervezetek által kivitelezett új építmények megoszlása

Építménycsoport	1960.	1961.	1962.	1963.	1964.	1965.
	évben kivitelezett új építmények összegének megoszlása (százalék)					
Ipari épületek	5,4	4,1	4,0	4,5	4,2	3,7
Mezőgazdasági épületek	15,2	16,8	16,8	17,1	16,6	17,9
Közlekedési, kereskedelmi és tárolási épületek	4,9	6,1	5,2	6,3	5,7	5,3
Igazgatási, művelődési, oktatási és jóléti épületek	2,2	1,9	1,7	1,7	1,6	1,8
Lakóházak	3,7	4,4	5,2	4,7	3,9	4,5
Út-, vasút- és hídépítés	4,2	3,6	4,7	4,4	5,4	4,7
Vízi építmények	5,2	5,1	4,6	4,9	4,4	3,6
Vezetékek	27,4	27,8	28,5	28,0	29,0	29,2
Földalatti és bányaeépítmények	22,4	20,7	21,0	19,4	19,6	21,9
Egyéb építmények	9,4	9,5	8,3	9,0	9,6	7,4
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

A kivitelezés időtartama

Egy nem teljeskörű megfigyelés adatai szerint² a nem építőipari szervezetek által kivitelezett építmények általában rövidebb idő alatt készültek el, mint az állami építőipari vállalatoknál. Úgy látszik, hogy az alacsonyabb műszaki felkészültséget a nem építőipari szervezetek a munkaerők nagyobb koncentrációjával ellensúlyozták.

6. tábla

A nem építőipari szervezetek által átadott építmények kivitelezési ideje

Generálköltségvetési összeg (forint)	Az 1965-ben átadott – részletesen megfigyelt – építmények átlagos kivitelezési ideje (nap)		A nem építőipari szervezetek által megvalósított építmények kivitelezési ideje az állami építőipari vállalatok átlagos építési időtartamának százalékában
	a nem építőipari szervezeteknél	az állami építőiparban	
100 000 – 200 000	144	149	96,6
200 000 – 500 000	218	247	88,3
500 000 – 1 millió	292	334	87,4
1 – 2 millió	401	419	95,7
2 – 5 millió	484	498	97,2
5 millió	574	641	89,5

² A megfigyelés mintegy 1200 építményre terjedt ki, melyek generálköltségvetési összege 384 millió forint volt. Ez a nem építőipari szervezetek által egy-egy évben kivitelezett új munkáknak kb. 16–20 százalékát teszi ki.

Ügyszintén kedvezően alakult a nem építőipari szervezetek által épített lakások kivitelezési ideje is. A földszintes lakóházak átlagos kivitelezési ideje a nem építőipari szervezeteknél 23,9 százalékkal alacsonyabb, mint az állami építőipari vállalatoknál. Különösen az egylakásos lakóházak kivitelezési ideje alacsonyabb (35,4 százalékkal).

7. tábla

A nem építőipari szervezetek által épített lakóházak átlagos kivitelezési idejének alakulása

Lakóház	A nem építőipari szervezetek által épített – részletesen megfigyelt –		Az egy lakóházra	Az egy lakásra	Az egy lakóházra	Az egy lakásra
	lakóházak száma	lakások száma	jutó átlagos kivitelezési idő (nap)			
			a nem építőipari szervezeteknél	az állami építőipari vállalatoknál		
1 lakásos	146	146	232	232	359	359
2 lakásos	63	126	254	127	290	145
3 és több lakásos	9	32	325	92	375	74
<i>Földszintes lakóházak</i>						
<i>összesen</i>	218	304	242	174	318	169
<i>Emeletes lakóházak</i>	33	145	320	73	288*	51*

* Az egyemeletes lakóházak adatai, mivel a nem építőipari szervezetek által épített emeletes lakóházak általában egyemeletesek voltak.

A munkások számának és keresetének alakulása

A nem építőipari szervezetek építkezésein 1965-ben 85 914 fő dolgozott. Ez az országos építőiparban foglalkoztatott összes építőipari munkások 32,2 százalékának felel meg.

8. tábla

A nem építőipari szervezetek építkezésein foglalkoztatottak létszámának alakulása

Év	Az építési-szerelési munkákon dolgozók száma			
	a nem építőipari szervezeteknél		az állami építőiparban	
	fő	az 1960. évi százalékában	fő	az 1960. évi százalékában
1960.....	76 961	100,0	143 301	100,0
1961.....	78 660	102,2	136 275	95,1
1962.....	83 512	108,5	141 163	98,5
1963.....	86 395	112,3	142 719	99,6
1964.....	88 920	115,5	147 192	102,7
1965.....	85 914	111,6	141 813	99,0

A nem építőipari szervezeteknek a második ötéves tervidőszak alatt a kedvezőbb munkafeltételek következtében általában nem kellett létszámhiánnyal küzdeniök. Erre mutat az a körülmény, hogy míg a nem építőipari szervezetek építkezésein foglalkoztatott munkások száma 1960-hoz viszonyítva 11,6 százalékkal

kal, mintegy 9000 fővel emelkedett, az állami építőiparban dolgozók száma 1965-ben nem érte el az 1960. évi szintet. A kedvezőbb munkafeltétel nem jelent feltétlenül magasabb bérszínvonalat, hanem inkább azt, hogy e szervezetek általában lakhelyükön tudnak a munkásoknak munkát biztosítani. Egy reprezentatív adatfelvétel szerint 1959-ben az állami építőiparban foglalkoztatott munkásoknak mintegy 75 százaléka dolgozott lakhelyétől távol. Bár e téren azóta némi javulás tapasztalható, 1965-ben az idegenben dolgozók aránya még mindig 64 százalékot tett ki.

A létszám elsősorban a szorosabban vett „házilag” építőipari szervezeteknél nőtt jelentősebb mértékben. A fő tevékenységgel kapcsolatos építőipari munkákat végző szervezeteknél a létszám 5 év alatt csak kismértékben változott.

9. tábla

A nem építőipari szervezetekben építőipari munkán foglalkoztatott átlagos állományi létszám

Szervezet	1960.	1961.	1962.	1963.	1964.	1965.	1965. évben az 1960. évi százalékában
	évben (fő)						
Fő tevékenységgel összefüggő építőipari munkákat végző szervezetek.	40 406	39 644	41 740	42 486	43 340	42 442	105,0
Házilag építőipari szervezetek ...	28 711	31 232	33 603	32 901	35 461	34 194	119,1
Megrendelésre építési munkát végző szervezetek	7 844	7 784	8 169	11 008	10 119	9 278	118,3
<i>Nem építőipari szervezetek összesen</i>	<i>76 961</i>	<i>78 660</i>	<i>83 512</i>	<i>86 395</i>	<i>88 920</i>	<i>85 914</i>	<i>111,6</i>

10. tábla

A nem építőipari szervezetek építkezésein foglalkoztatott építőipari munkások száma szektorok és ágazatok szerint

Ágazat	1960.	1961.	1962.	1963.	1964.	1965.
	évi átlagos állományi létszám (fő)					
Minisztériumok, főhatóságok						
Ipari	22 250	19 819	21 710	21 554	22 883	23 146
Közlekedési és postaügyi .	16 704	17 172	17 651	17 088	16 611	16 118
Mezőgazdasági	10 366	9 939	13 112	13 555	15 480	14 235
Szociális, kulturális, város- és községgazdálkodási ..	12 245	11 816	12 270	13 805	15 182	15 724
<i>Állami szektor</i>	<i>61 565</i>	<i>58 746</i>	<i>64 743</i>	<i>66 002</i>	<i>70 156</i>	<i>69 223</i>
Szövetkezetek						
Ipari	6 046	6 142	6 711	5 978	4 566	2 736
Mezőgazdasági	8 700	13 000	11 200	12 930	12 246	12 400
Kereskedelmi	650	772	858	1 485	1 952	1 555
<i>Szövetkezeti szektor</i>	<i>15 396</i>	<i>19 914</i>	<i>18 769</i>	<i>20 393</i>	<i>18 764</i>	<i>16 691</i>
<i>Állami és szövetkezeti szektor összesen</i>	<i>76 961</i>	<i>78 660</i>	<i>83 512</i>	<i>86 395</i>	<i>88 920</i>	<i>85 914</i>

A nem építőipari szervezetek által foglalkoztatott építőipari munkásoknak mintegy négyötöde az állami szervek, kb. 20 százaléka a szövetkezetek építke-

zésein dolgozik. Az állami szektoron belül az építőipari munkások száma legjelentősebb az ipari és a közlekedési és postaügyi szervezetek építkezéseiben. A szövetkezeti szektorban a foglalkoztatott építőipari munkások 74,3 százaléka, több mint 12 000 fő a mezőgazdasági termelőszövetkezetek építkezéseinek kivitelezését végzi.

Az adatok azt mutatják, hogy 1960-hoz képest a mezőgazdasági és a szociális, kulturális, város- és községgazdálkodási szerveknél, továbbá a mezőgazdasági termelőszövetkezeteknél és a kereskedelmi szövetkezeteknél az építési-szerelési munkákon dolgozók létszáma jelentősen nőtt. Az építőipari munkások száma az ipari vállalatoknál 4 százalékkal emelkedett. A közlekedés- és postaügyi szerveknél minimális csökkenés tapasztalható. Az ipari szövetkezeteknél jelentkező mintegy 55 százalékos csökkenésnél szerepet játszik az a körülmény, hogy több — főleg építési tevékenységet végző — ipari szövetkezetet az iparból az építőipar népgazdasági ágba soroltak át.

A nem építőipari szervezetek által foglalkoztatott építőipari munkások átlagos havi keresete 1960 és 1965 között 12,3 százalékkal, 169 forinttal emelkedett. Ugyanebben az időszakban az állami építőiparban az építőipari munkások átlagos havi keresete 11,5 százalékkal nőtt. Az emelkedés teljes egészében az 1962—1964 közötti időszakra esik, 1965-ben az átlagkereset lényegében nem változott.

11. tábla

Az átlagos havi keresetek a nem építőipari szervezeteknél

Év	Építőipari munkások átlagos havi keresete		
	forint	1960=100,0	előző év=100,0
1960.....	1374	100,0	100,0
1961.....	1335	97,2	97,2
1962.....	1414	102,9	105,9
1963.....	1469	106,9	103,9
1964.....	1541	112,2	104,9
1965.....	1543	112,3	100,1

A munka termelékenységének alakulása

Az egy főre jutó termelési érték színvonala a nem építőipari szervezetek által végzett építkezéseken lényegesen alacsonyabb, mint az állami építőiparban.

12. tábla

A munkatermelékenység alakulása a nem építőipari szervezeteknél

Év	Az egy főre jutó évi átlagos termelés (forint)		
	összege folyó áron	indexe összehasonlítható áron	az állami építőipar százalékában
1960.....	93 240	100,0	71,4
1961.....	98 029	106,0	71,6
1962.....	102 320	110,2	70,8
1963.....	105 653	114,3	71,7
1964.....	108 645	117,5	70,8
1965.....	113 605	121,9	70,2

Ez a körülmény egyáltalán nem megnyugtató, mert azt jelenti, hogy kevésbé gazdaságosan építkeznek. Az alacsony termelékenységre jellemző, hogy amíg a nem építőipari szervezetek által végzett építőipari munkáknál közel 10 milliárd forint termelési érték megvalósításához 86 000 dolgozó munkájára volt szükség, ugyanakkor az állami építőiparban hasonló értékű munkához 63 000 építőipari munkás szükséges. A termelékenység színvonala még annak figyelembevételével is alacsony, hogy a nem építőipari szervezetek egy része speciális építési tevékenységet lát el és így a munkák összetétele nem egészen azonos az állami építőipari vállalatok által végzett munkák összetételével.

Viszonylag nagyobb termelékenységet a fő tevékenységgel összefüggő építési-szerelési munkát végző szervezeteknél értek el, legalacsonyabb a termelékenység színvonala a szorosabban vett „házilag” építőipari szervezeteknél.

13. tábla

Az egy főre jutó termelési érték alakulása a nem építőipari szervezeteknél 1965-ben

Szervezet	Az egy főre jutó évi átlagos termelés	
	összege folyó áron (forint)	az 1960. évi százalékában (összehasonlítható áron)
Fő tevékenységgel összefüggő munkákat végző szervezetek	135 667	128,4
Házilag építőipari szervezetek	87 583	113,3
Megrendelésre építkező szervezetek ...	106 273	126,1
<i>Nem építőipari szervezetek összesen</i>	<i>113 602</i>	<i>121,9</i>

*

A nem építőipari szervezetek építési munkájukat főleg kisipari, kézműves módszerrel végzik. A rendelkezésükre álló építőipari gépek és berendezések állománya kevés, jóval alul marad az állami építőipari vállalatok ellátottságán. Tekintettel arra, hogy az új gazdasági mechanizmusban az eddiginél is nagyobb építési feladatok hárulnak rájuk, műszaki felkészültség tekintetében e szervezeteket feltétlenül erősíteni kell.

РЕЗЮМЕ

Автор относительно периода второго пятилетнего плана (1961 – 1965 годы) рассматривает строительную деятельность тех организаций, которые не входят в состав отрасли строительства.

Нестроительные организации в течение рассматриваемого периода выполнили строительные и монтажные работы стоимостью в 45 миллиардов форинтов, что составляет 43% стоимости работ, выполненных на протяжении того же самого периода государственными строительными организациями.

Стоимость строительных работ, осуществленных нестроительными организациями в 1965 году в связи со своей основной деятельностью составила 5,5 миллиарда форинтов (что на 34,8% больше, чем в 1960 году). Стоимость работ, осуществленных хозяйственным способом в более узком смысле слова составила в 1965 году более 3 миллиардов форинтов, а стоимость работ, выполненных для заказчиков, составила около 1 миллиарда форинтов. (Первая сумма превышает уровень 1960 года на 34,9%, а вторая – примерно на 50%.)

Преобладающую часть (в 1965 году 83,6%) неотраслевой строительной деятельности осуществляли организации, принадлежащие к государственному сектору.

Примерно 60% работ, осуществленных нестроительными организациями было связано с сооружением новых объектов, а также расширением и модернизацией существующих зданий.

Строительство сооружаемых нестроительными организациями квартир (в особенности многоквартирных жилых домов) завершалось быстрее, чем в государственном строительстве, что позволяет сделать вывод о большей степени концентрации рабочей силы.

В строительстве хозяйственным способом в 1959 году было занято приблизительно 86 000 человек, что составляет примерно треть строительных рабочих страны.

Выработка на одного рабочего, однако, в нестроительных организациях существенно ниже, чем в государственном строительстве. Причину этого автор усматривает в способах строительства, в более низкой степени механизации.

SUMMARY

The article deals with the activity performed during the second five year plan (1961—1965) of those building organizations which do not belong to the building industrial sector.

A building-fitting work of 45 thousand million forints was performed by the non-building organizations in the period under review, making 43% of the value of the work performed by the state building industry during the same period.

The value of the work performed by the same organizations in connection with their main activity surpassed 5,5 thousand million forints (i. e. it was by 34,8% more than in 1960). The value of the building activity on own account in the strict sense was more than 3 thousand million forints, the value of the work performed to order was nearly 1 thousand million forints in 1965. (The former exceeded the amount in 1960 by 34,9%, the latter by nearly 50%.)

Most of the building work performed by non-building organizations (83,6% in 1965) was carried out by those belonging to the state sector.

About 60% of the work performed by non-building organizations was connected with the establishment of new buildings as well as with the extension and modernization of existing buildings.

The dwellings executed by non-building organizations (especially dwelling houses with one dwelling) were built in a shorter time than by the state building enterprises which permits to suppose a greater concentration of manpower.

About 86 000 persons participated in the building activity of the non-building organizations in 1959, i. e. about one-third of all building industrial workers employed in the country.

The production value per head was, however, much lower in the non-building organizations than in the state industry. According to the author's opinion this was due to the method of building applied and to the low grade of mechanization.

A FAO BUDAPESTI STATISZTIKAI SZEMINÁRIUMÁRÓL

KÁRMÁN TAMÁSNÉ — OROS IVÁN

Az ENSZ Élelmezési és Mezőgazdasági Szervezete, a FAO¹ a magyar kormánnyal kötött megállapodás alapján, a Központi Statisztikai Hivatal közreműködésével 1966. október 31-től november 12-ig interregionális statisztikai szemináriumot rendezett Budapesten. A Szeminárium megrendezésére az ENSZ Technikai Fejlesztési Programja keretében került sor. A kéthetes Szeminárium a Magyar Tudományos Akadémia Felolvasótermében tartotta üléseit.

A Szeminárium témája a mintavételi módszereknek a folyamatos mezőgazdasági statisztikában és az összeírásoknál való gyakorlati alkalmazása volt. Megtárgyalásra kerültek azonban a statisztikai mintavétel elméleti kérdései is. A Szeminárium foglalkozott a reprezentatív módszernek a mezőgazdasággal összefüggő egyéb területeken, például az élelmiszer-fogyasztási felvételeknél, a mezőgazdasági népesség munkakörülményeire vonatkozó vizsgálatoknál és a kísérleteknél való alkalmazásával is.

A FAO Szeminárium igazgatója Magyarország részéről *Huszár István*, a Központi Statisztikai Hivatal első elnökhelyettese volt, a FAO részéről társigazgatóként *S. S. Zarkovich*, a FAO Statisztikai Részlege Módszertani Osztályának vezetője vett részt a Szeminárium munkájában. A Szeminárium előkészítését háromtagú Szervező Bizottság végezte, melynek titkára *dr. Fazekas Béla*, a KSH Mezőgazdasági főosztályának vezetője, tagjai pedig e sorok írói voltak.

A Szemináriumot a magyar kormány részéről *Losonczy Pál* földművelésügyi miniszter nyitotta meg, majd az igazgatók mondtak megnyitó beszédet. A megnyitó beszédek hangsúlyozták a mintavételi módszer jelentőségét a mezőgaz-

dasági statisztikában és a kölcsönös együttműködés fontosságát a Szemináriumon részt vevő országok között a reprezentatív módszer jobb felhasználása érdekében. Kifejezésre jutott az az elv, hogy a mezőgazdaság állapotának megfelelő ismerete mellett jól kell ismerni a mezőgazdaságban végbemenő folyamatokat is. A mezőgazdaságban történt változások megismerésére gyorsasága, egyszerűsége és viszonylagos olcsósága miatt a statisztikai mintavétel jó módszernek bizonyult.

A Szeminárium megnyitása után a résztvevők *Huszár Istvánt* a Szeminárium elnökévé, *A. Hegazyt* (Egyesült Arab Köztársaság) és *K. Medint* (Svédország) pedig a Szeminárium alelnökeivé választották meg.

Az interregionális Szemináriumon összesen húsz afrikai, európai és közel-keleti ország (ezek közül tíz földközi-tengeri ország) statisztikai hivatalainak és mezőgazdasági szervezeteinek delegátusai vettek részt. A rendező nemzetközi szervezeten, a FAO-n kívül — megfigyelő útján — a Gazdasági Együttműködés és Fejlődés Szervezete (OECD)² képviseltette magát. A Szeminárium külföldi résztvevőinek száma 33 volt, a magyar delegáció 14 főből állt. (A FAO Szeminárium résztvevőinek névsorát országok, illetve nemzetközi szervezetek szerinti csoportosításban a beszámoló végén közöljük.)

A Szeminárium tudományos programján 12 téma és előadás szerepelt.

A szeminárium tudományos programját „Technikai bevezetés és általános megjegyzések a mezőgazdasági felvételeknél alkalmazott mintavételi módszerekről” című előadásával *S. S. Zarkovich* vezette be. Az előadás a mintavételi módszerek

¹ Food and Agriculture Organization of the United Nations. Székhelye: Róma.

² Organization for Economic Cooperation and Development. Székhelye: Párizs.

általános alkalmazási feltételeivel foglalkozott. Különös súllyal tárgyalta a hibaszámítás kérdéseit.

„Mintavételi módszerek alkalmazása a területi statisztikában” címmel *El M. Said*, a FAO közel-keleti regionális szakértője tartott előadást. Referátumában különösen a fejlődő országok problémái kerültek előtérbe, mivel ezek általában nem rendelkeznek kielégítő pontosságú földkataszterrel. A földterület számbavétele mellett ez a téma a vetésterületek megfigyelését is felölelte.

Szorosan ehhez a témához kapcsolódott *Annau Edgár* és *Szentesi András*, az Állami Földmérési és Térképészeti Hivatal mérnökeinek bemutatóval egybekötött előadása, amely a területmérési módszerek és eszközök ismertetése mellett a legfontosabb területmérési módszereket is vázolta. Előadásukban a különféle területmérési eszközök hatékonyságával és gazdaságosságával is foglalkoztak. A bemutatott magyar gyártmányú területmérési módszerek nagy érdeklődést keltettek.

„Mintavételi módszer alkalmazása a terméshozamok megállapításánál” volt a címe *V. I. Manjakin*, a Szovjetunió Központi Statisztikai Hivatala elnökhelyettese előadásának. Az előadó a Szovjetunió gyakorlatát történelmi távlatban ismertette, kitért az októberi forradalom előtti időszak megfigyelési módszereire, azok továbbfejlesztésére a forradalom után, majd a jelenlegi megfigyelési és becslési módszereket tárgyalta. Az előadást követő vitában felszólalók elsősorban a terméselőrejelzés kérdéseivel foglalkoztak. Különösen az objektív és szubjektív becslési módszerek alkalmazásának problémái váltottak ki nagy érdeklődést, mivel több államban — különösen a fejlődő országokban — a terméshozam megállapítása szinte csak e módszerekkel lehetséges.

„Reprezentatív módszerek alkalmazása a gyümölcsstermelési statisztikában” címmel *dr. Ay János*, a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem adjunktusa és *Oros Iván*, a Központi Statisztikai Hivatal osztályvezetője nyújtott be vitaindító dolgozatot. Ebben a magyar gyümölcsstermelési statisztikában alkalmazott módszereket ismertették. A vita során kiderült, hogy a mezőgazdasági statisztikának ez az ágazata sok országban igen fejletlen. Számottevő tapasztalattal e területen egyes európai országokon kívül csak az Egyesült Arab Köztársaság rendelkezik.

M. Lenco, a francia Állami Statisztikai és Gazdaságkutató Intézet vezető munka-

társa két téma előadását tartotta. Mindkettő a mezőgazdasági statisztika igen fontos területeire vonatkozik. Míg azonban az állatállomány becslésénél alkalmazott módszerek nemzetközi viszonylatban ismertebbek, és sok tapasztalat áll rendelkezésre, addig az állati termékek termelésének becslésére szolgáló mintavételi módszerek csak kevés országban valósultak meg kielégítő eredményel. Az előadó elsősorban a két téma francia gyakorlatát ismertette.

„Mintavételi módszer alkalmazása az élelmiszer-fogyasztási felvételeknél” címmel *G. Wurdack*, a FAO szakértője tartott előadást. Előadásában módszertani kérdéseken kívül az élelmiszer-fogyasztás világszerte megnyilvánuló problémáival is foglalkozott. Az előadást követően több ország gyakorlatát ismertették, amelyek közül a Magyarországon alkalmazott módszereket alaposabban is megvitatták.

S. S. Zarkovich a mezőgazdasági összeírásoknál alkalmazható mintavételi módszerekkel, egy másik előadásában pedig a statisztikai adatok minőségének ellenőrzésével foglalkozott. Az első téma lényegében az 1970-es mezőgazdasági világcenzus előkészítésének jegyében az eddigi tapasztalatokat és a mintavételi módszerek e témában való alkalmazási lehetőségeit tárgyalta. Az előadás vitájában sok szó esett a népszámlálások és a mezőgazdasági censzusok kapcsolatának előnyeiről és hátrányairól. *S. S. Zarkovich* másik előadása különösen két kérdéscsoporttal foglalkozott részletesen. Egyrészt a teljeskörű összeírások mintavételi ellenőrzésével, másrészt a képvisleti összeírások hibaszámításával. Nagy nyomatékkal hívta fel a figyelmet az adatok pontossága érdekében folytatott munka szükségességére és a kritikai szemléletre.

A Szeminárium végén két, viszonylag nagyobb terjedelmű téma inkább ismertető jelleggel került megbeszélésre. *El M. Said* előadása a mezőgazdasági kísérleteknél alkalmazható mintavételi módszereket ismertette. A megbeszélések során kiderült, hogy több országban a statisztikai hivatalok a mezőgazdasági tudományos kísérletek eredményeinek megfigyelésével is foglalkoznak.

A Szeminárium utolsó ülésén *Mód Aladárné*, a Központi Statisztikai Hivatal csoportfőnöke a mezőgazdasági lakosság életkörülményeinek vizsgálatára vonatkozó magyar kutatásokkal foglalkozott.

A megtartott előadásokat általában élénk vita követte. Ennek során több

olyan kérdés is felmerült, amelyet az előadók nem vagy alig érintettek. Ilyenek voltak például a népgazdasági tervezéssel, az időfaktorral, a költségtényezőkkel, a statisztikai munka gépesítésével stb. kapcsolatban elmondottak. A vitában felszólalók hozzászólásaiból leszűrhető az a tapasztalat, hogy a mezőgazdasági statisztika fejlettsége a világ különböző országaiban igen eltérő. Az európai országok többségében alkalmazott módszerek ma még nem alkalmazhatók a fejlődő országokban, a szemináriumi előadásokat és vitákat azonban a résztvevők mégis tanulságosnak ítélték, mert azok sok használható elméleti és módszertani útmutatást jelentettek számukra.

Az előadásokon kívül a résztvevők számos különböző kérdéssel foglalkozó korreferátumot írásban is kézhez kaptak. A magyar hozzászólók 17 dolgozatot nyújtottak be. A témák sorrendjében a következő magyar korreferátumokat adták be:

Dr. Kenessey Zoltán: A növénytermelés és a mezőgazdasági termelési függvény Magyarországon.

Moharos László: Az 1960–1961. évi reprezentatív gyümölcsfa-összeírás.

Ferdinánd Dezső — Dr. Bacskay Zoltán: Módszer a gyümölcsstermés becslésére.

Dr. László Lajosné — Sájer László: Az állatállomány reprezentatív számbavétele.

Arató József — Sájer László: A sertés házi-
vágások reprezentatív számbavétele.

Dr. Pálos István: Néhány gondolat az élelmiszer-fogyasztás szerkezetében történt változásokról.

Dr. Lengyel László: A háztartásstatisztika néhány kérdése.

Rózsa Béla: A kisparaszti gazdaságok üzemi helyzetének reprezentatív megfigyelése.

Kapotsfy Miklós — Sájer László: Az állatszámítások adatainak minőségi ellenőrzése reprezentatív módszerrel.

Dr. Lukács Pál: A területi statisztikai igazgatóságok szerepe a reprezentatív mezőgazdasági összeírásokban.

Dr. Horváth Miklós: A kukoricatermesztés agrotechnikája.

Arvay János: Néhány kérdés a parasztság jövedelmi helyzetének vizsgálatához.

Géring Károly: A szövetkezeti családok jövedelmének és háztáji gazdálkodásának vizsgálata reprezentatív módszerrel 1960-ban.

Orosz Lajos: Az egyénileg gazdálkodó parasztság jövedelem szerinti rétegződése 1957-ben.

Ferge Sándorné: Az időmérleg-vizsgálatok néhány, a mezőgazdasági népességre vonatkozó eredménye.

Pelva Ágoston: A szövetkezeti gazdaságok gépesítési és munkaügyi folyamatos reprezentatív megfigyelése.

Dr. Urbán Károly: A mezőgazdasági termékek szabadpiaci árának reprezentatív megfigyelése.

A külföldi résztvevők közül országonként egy-egy érdekes tanulmányt nyújtottak be a román, a marokkói, a svéd, a török, az izraeli és a jugoszláv statisztikusok hazájuk mezőgazdasági statisztikájában alkalmazott mintavételi módszerekről.

A Szeminárium alkalmából a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtára és a Statisztikai Kiadóvállalat könyvkiállítást rendezett. A Könyvtár kiállítása szemelvényt adott a mezőgazdasági statisztikai és a mintavételi módszerrel foglalkozó magyar szakirodalomból. A Statisztikai Kiadóvállalat a Hivatal legújabb megjelenésű publikációit mutatta be. Kiállításra került — a FAO által a KSH rendelkezésére bocsátott könyvek felhasználásával — a FAO-nak a Szeminárium témájával foglalkozó gyűjteménye is. A könyvkiállításokon kívül a Szeminárium során műszerkiállítás is volt, amely a területmérés eszközeit ismertető említett előadáshoz kapcsolódott.

A Szeminárium résztvevői november 6- és 7-én tanulmányi kiránduláson vettek részt Heves megyében, ahol alkalmuk nyílt közelebbről megismerkedni a magyar mezőgazdasággal. A résztvevők ezenkívül Eger városának történelmi nevezetességeivel ismerkedtek meg.

A Szeminárium záróülésére 1966. november 12-én került sor. A tapasztalatok leszűrése és a következtetések összefoglalása után S. S. Zarkovich meglepedéssel értékelte a kéthetes munka tudományos eredményeit.

A magyar kormány nevében a Szemináriumot Péter György, a Központi Statisztikai Hivatal elnöke zárta be. Hangsúlyozta a nemzetközi együttműködés fontosságát a statisztikai munkában, és annak a reményének adott kifejezést, hogy a Szemináriumon szerzett, illetve elmélyített ismeretek hasznosan fognak gyümölcsözni a résztvevő országok mezőgazdasági statisztikai munkájában.

*

A FAO interregionális statisztikai Szeminárium résztvevőinek névsora

Ausztria:

W. Zechner (Központi Statisztikai Hivatal).

Ciprus:

P. Mallis (a Pénzügyminisztérium keretében működő Statisztikai Osztály).

Egyesült Arab Köztársaság:

A. Hegazy (Földművelésügyi Minisztérium, Reprezentatív Statisztikai Osztály),

T. M. Mohamed (Földművelésügyi Minisztérium, Reprezentatív Statisztikai Osztály).

Finnország:

P. Saksa (Földművelésügyi Minisztérium, Statisztikai Részleg).

Franciaország:

M. Lenco (Állami Statisztikai és Gazdaságkutató Intézet).

Görögország:

C. Grigoriu (Földművelésügyi Minisztérium).

J. Karadimas (Földművelésügyi Minisztérium).

Izrael:

- M. Kantorowitz (Központi Statisztikai Hivatal),
G. Nathan (Központi Statisztikai Hivatal).

Jordánia:

- T. A. El-Tell (Földművelésügyi Minisztérium, Statisztikai Osztály).

Jugoszlávia:

- K. Dogan (Horvát Statisztikai Intézet),
M. Obradović (Szövetségi Statisztikai Intézet).

Lengyelország:

- S. Mierzejewski (Állami Statisztikai Főhivatal).

Líbia:

- A. Abdelmola (Földművelésügyi Minisztérium, Statisztikai Főosztály),
S. Saud (Népszámlálási és Statisztikai Hivatal).

Magyarország:

- Ay János (Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem),
Barabás Miklós (Központi Statisztikai Hivatal),
Fazekas Béla (Központi Statisztikai Hivatal),
Huszár István (Központi Statisztikai Hivatal),
Kenessey Zoltán (Központi Statisztikai Hivatal),
Kármán Tamásné (Központi Statisztikai Hivatal),
Lukács Pál (Központi Statisztikai Hivatal Szolnok megyei Igazgatósága),
Miklós Endre (Központi Statisztikai Hivatal Heves megyei Igazgatósága),
Mód Aladárné (Központi Statisztikai Hivatal),
Oros Iván (Központi Statisztikai Hivatal),
Pálos István (Központi Statisztikai Hivatal),
Párniczky Gábor (Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem),
Rózsa Béla (Központi Statisztikai Hivatal),
Tóth György (Központi Statisztikai Hivatal).

Marokkó:

- A. Cherkaoui (a Fejlesztésügyi Minisztérium keretében működő Központi Statisztikai Hivatal),
A. Chraïbi (Fejlesztésügyi Minisztérium, Mezőgazdasági Adatfelvételek Osztálya).

Német Szövetségi Köztársaság:

- M. Nourney (Szövetségi Statisztikai Hivatal).

Románia:

- C. Ghetie (Mezőgazdasági Főtanács),
I. Marian (Központi Statisztikai Igazgatóság).

Svédország:

- K. Medin (Központi Statisztikai Hivatal).

Szíriai Arab Köztársaság

- M. Arcsoosi (Tervhivatal, Mezőgazdasági Statisztikai Osztály),
M. Habbal (Földművelésügyi Minisztérium, Mezőgazdasági Statisztikai Főosztály).

Szovjetunió:

- V. I. Manjakin (Központi Statisztikai Hivatal).

Törökország:

- R. D. Parr (Állami Statisztikai Intézet),
H. Tanrisinibilir (Állami Statisztikai Intézet).

Tunézia:

- B. Caid (Mezőgazdasági Államtitkárság, Mezőgazdasági Statisztikai Szolgálat),
M. Chaari (Mezőgazdasági Államtitkárság, Mezőgazdasági Statisztikai Szolgálat).

Nemzetközi szervezetek:

- FAO
S. S. Zarkovich (Róma),
El. M. Said (Kairó),
G. Wurdack (Róma).

OECD

- W. N. T. Roberts (megfigyelő; Párizs).

A KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL IPARSTATISZTIKAI METODIKAI BIZOTTSÁGÁNAK ÜLÉSE

A Központi Statisztikai Hivatal Ipari Metodikai Bizottsága 1966. augusztus 23-án ülést tartott, melyen megtárgyalták az 1966. évi éves és az 1967. évi évközi beszámolási rendszert. Az ülést *Nyitrai Ferencné*, a Központi Statisztikai Hivatal Iparstatisztikai főosztályának vezetője nyitotta meg.

A Központi Statisztikai Hivatal Iparstatisztikai főosztályát és a Metodikai Bizottságot a javaslatok kidolgozása, valamint a témák megvitatása során az a törekvés vezette, hogy az új gazdaságirányítás követelményei által körülhatárolt adatigényeknek megfelelő statisztikai beszámoltatási formákat alakítson ki, fokozatosan előkészítve a központi információrendszerben szükségszerűen bekövetkező változásokat.

A Metodikai Bizottság munkája a KSH Iparstatisztikai főosztálya által előterjesz-

tett anyagnak megfelelően két részre tagolódt, és pedig

1. az 1966. évi éves iparstatisztikai beszámolójelentés,
2. az 1967. évi országosan egységes iparstatisztikai kérdőívek és utasítások

megtárgyalására.

1. Az 1966. évi éves beszámolójelentés elsősorban az év folyamán életbe lépett rendelkezések szellemében módosult. Ezek az intézkedések már éreztetik hatásukat a teljes vállalati önállóság kialakításánál, mely az új gazdasági mechanizmus alapvető célkitűzése.

Az éves iparstatisztikai adatokra lényegében két utasítás hatott módosítólag: az állóeszköz-fenntartás és az ösztönzőbb bérezési formák kialakítását elősegítő vállalati prémiumfizetés új rendszere. Ezenkívül még néhány kisebb vál-

tozás történt a gyakorlati követelményeknek megfelelően.

Az eddig érvényben levő felújítási rendelkezések szigorú kötöttségükkel nem segítették elő azt, hogy az iparvállalatok állóeszközeikkel valóban gazdálkodjanak. A felújítási és karbantartási fogalmak tisztázatlansága, a keretek merev elhatárolása, az állóeszközök cseréjének nehézsége növelték a nem gazdaságos és egyre inkább dráguló felújítási munkákat. A vállalatoknak nem fűződött érdekük sem a gazdaságos állóeszköz-felhasználáshoz, sem a gazdaságos felújításhoz. Ezt a helyzetet súlyosbította még egyes helyeken a felújítási keretek elégtelensége, másutt pedig felhasználatlan összegek halmozódtak fel. Az önálló vállalati gazdálkodás elősegítését szolgálja az 1966. január 1-én életbe lépett utasítás, mely megszünteti a felújítási, karbantartási, tatarozási stb. munkálatok különválasztását, és helyette bevezeti az állóeszköz-fenntartás fogalmát. Az állóeszközökkel kapcsolatos — saját eszközökkel megvalósított — összes fenntartási munkák a termelési költséget terhelik és termelési értéként nem számolhatók el. A rendelkezés kihat a beruházási gyakorlatra is, iparstatisztikai szempontból azonban elsősorban a termelési értéket és költséget befolyásoló tényezők számbavételének van jelentősége. Tekintettel arra, hogy a változás kevés kivétellel az egész ipart érinti, a beszámolójelentés — követve az elszámolás új módszereit — módosított formában írta elő mindazokat a táblázatokat, melyeken a saját vállalkozásban végzett felújításokra, karbantartásokra vonatkozó adatigény kifejezésre jut.

Az iparvállalatok eddigi premizálási módszere nem gyakorolt kellő ösztönző hatást sem a vállalatokra, sem az egyes munkavállalókra, ezért az egyéni teljesítmények fokozása és a jó teljesítmények dotálása szempontjából az új prémiumrendszer jelentős előrehaladást jelent. Az 1966. év folyamán kifizetett prémium azonban tartalmában eltér az előző években szokásos prémiumtól, nemcsak a prémiumfizetés elveinek megváltozása miatt, hanem azért is, mert tartalmazhat — a nyereségrészesedéstől függően — a többletnyereség terhére előlegezett összegeket is. A statisztikai megfigyelés folyamatossága és az adatok tartalmi azonosságának biztosítása érdekében tehát külön kellett választani a tárgyévben az 1965. évi és az 1966. évi teljesítmények után kifizetett prémiumokat.

A munkaerő-gazdálkodás problémáit hivatott könnyíteni az a rendelkezés, mely lehetőséget ad arra, hogy a vállalatok jó előmenetelű utolsóéves szakmunkástanulókat a munkások állománycsoportjában, a szakmunkásokkal azonos bérezési feltételek mellett alkalmazzanak. Emiatt a munkás állománycsoport létszám- és bérkifizetési adatai magukban foglalják majd ezeket az ipari tanulókat is.

A beszámolójelentésben a telepi megfigyelések körét néhány munkaügyi vonatkozású adattal bővítették a területi szervek jobb tájékoztatása érdekében.

Új téma került a beszámolójelentésbe „A saját erőből kivitelezett új lakások száma az 1966. évben” című tábla révén, mely az iparon belül épített lakások számbavételét szolgálja.

A beszámolójelentés néhány egyszerűsített adatszolgáltatásra vonatkozó intézkedést is tartalmaz, elsősorban a készletekkel és a mérlegbeszámolóval összefüggő megfigyelésekkel kapcsolatban.

A Metodikai Bizottság tagjai figyelemre méltó észrevételeket tettek elsősorban az állóeszköz-fenntartással kapcsolatos kérdésekben. *Paulinyi Attila* (Pénzügyminisztérium) az állóeszközök leszerelésének, szétbontásának elszámolásával kapcsolatos új elvekre hívta fel a figyelmet. *Adrovitz István* (Építésügyi Minisztérium) az építőipari tevékenység számbavételének megváltoztatásáról szolt. Hangsúlyozta az építőipari termelés részletezésénél annak fontosságát, hogy az építőipari beruházási tevékenységek építménycsoportonként a befejezett teljesítmények értékét tartalmazzák. *Herczka László* (Országos Tervhivatal) hozzászólásában hangsúlyozta, hogy az értékesítésre vonatkozó tájékozódás és az új gazdasági mechanizmust előkészítő munkák érdekében súlyt kell helyezni az értékesítés irányainak iparágak szerinti bontására. Hasonlóan fontos szerepe van a kereskedelmi áru- és anyagértékesítés népgazdasági ágazatok szerinti megfigyelésének is.

2. A tanácskozás második részében a Metodikai Bizottság az 1967. évi országosan egységes kérdőívek és utasítások tervezetével foglalkozott.

A beszámolójelentésben a bevezetőben vázolt elvek jutottak érvényre. A megvitattott adatszolgáltatási rendszer összetételében bekövetkezett változások a termelés realizálására irányították a figyelmet. Az ipari termelés volumenére vonatkozó adatok a rugalmasabb árrendszer hatására az új gazdasági mechanizmusban veszítenek jelentőségükből. Ez a körülmény már most, az előkészítő

években arra készítette a tervezetet előkészítő Központi Statisztikai Hivatal Iparstatisztikai főosztályát, hogy az ipar teljesítményének értékelését a realizálás területének jobb és részletesebb megfigyelésével tegye lehetővé. Ezt a célt szolgálja az értékesítés havi megfigyelése, a negyedéves, részletesebb tájékozódás további fenntartása mellett. Ez utóbbi a tárgyidőszak után — a pontossági követelmények figyelembevételével — egy viszonylag közeli időpontban közli összesen és a legfontosabb irányok szerint (belkereskedelem, külkereskedelem, beruházás) bontva az értékesített termelés értékét eladási áron.

Hasonlóan fontos terület a rendelésállomány-statisztika, mely az eddig bevezetethez viszonyítva 1967-ben lényeges fejlődést mutat. A megfigyelés köre kiegészül az előző évekről áthúzódó, és az 1968-ra, valamint a későbbi évekre elfogadott rendelések számbavételével, a szállítási szerződések megszegéséből eredő büntető jellegű kötbérek és térítések értékével, az előszállítások és végül az 1967. évi kapacitáslekötési rendelésállományra vonatkozó adatok figyelembevételével.

A rendelésállomány-statisztika jelenlegi rendszere az, hogy egy meghatározott időpontban meglevő állapotot rögzít, és arról tájékoztat. A rendelések helyzete az iparvállalatoknál meglehetősen változó mutató, mely a vállalatok kapacitáskihasználásáról, a belföldi és export-

igényekről egyaránt tájékoztatást nyújthat, tehát előreláthatólag ez a jelentés az új mechanizmusban még nagyobb szerephez jut majd.

Az új gazdasági törekvések egyik legfőbb vonása a fix termelői árrendszerből eredő kötöttségek feloldása. Ez a törekvés az árstatisztika jelenlegi módszereinek az új körülményekhez való alkalmazkodását követeli meg, és rendkívül megnöveli, sőt elsődleges fontosságúvá teszi a helyes árstatisztikai metodika kialakítását. Erre irányul, illetve ezt hivatott előkészíteni az 1967. évi beszámolójelentésben bevezetésre kerülő „Ipari termelői árjelentés” című tábla, melynek megvitatására a Metodikai Bizottság következő ülésén kerül sor.

Az 1967. évi beszámolójelentésben is érvényre jutottak bizonyos egyszerűsítési törekvések elsősorban olyan adatokra vonatkozóan, melyeknek a korábbi tervezési és irányítási módszerekkel kapcsolatban volt inkább jelentőségük. Ennek értelmében megszűnik a termelési érték kétszeres jelentésének kötelezettsége, valamint a „Tervteljesítési jelentés” című tábla.

Az ülésen elhangzott észrevételek az új gazdaságirányítási módszerek előkészítő időszakának statisztikai beszámolatására vonatkoztak, és magukon viselték az egyes minisztériumok és főhatóságok speciális helyzetéből eredő igényeket és törekvéseket.

SZEMÉLYI HÍREK

Dmitrij Vaszil'evics Szavinszkij (1885—1966). 1966. október 20-án 81 éves korában elhunyt *D. V. Szavinszkij*, a kögazdasági tudományok doktora, egyetemi tanár, az OSZSZSZK érdemes tudósa, a neves iparstatisztikus.

D. V. Szavinszkij mintegy fél évszázadon át folytatott oktató munkát. Statisztikát tanított többek között Omszkban a Mezőgazdasági főiskolán, Moszkvában az Ipari Akadémián és a Mérnök-közgazdász főiskolán. A Moszkvai Gazdaságstatisztikai Főiskolán ő szervezte meg az iparstatisztikai tanszéket, és ő volt a szer-

vezője a Moszkvai Állami Egyetem statisztikai tanszékének is, melyen több mint 20 évig oktatott.

D. V. Szavinszkij számos tudományos mű szerzője volt. Legismertebb munkája „Az iparstatisztika tankönyve” (*Kursz promüslennoj sztatisztiki*), mely Magyarországon is megjelent (három kiadásban).

D. V. Szavinszkij elhúnytával a statisztikusok széles ismeretekkel rendelkező tudóst és pedagógust veszítettek el, kinek neve, tudományos tevékenysége hazája határain túl, messze országokban ismert.

SZERVEZETI HÍREK — KÖZLEMÉNYEK

Megalakult az MKT Területi Statisztikai Szekciója. A Magyar Közgazdasági Társaság Területi Statisztikai Szekciója *Huszár Istvánnak*, a Központi Statisztikai Hivatal első elnökhelyettesének elnökletével 1966. december 14-én tartotta alakuló ülését. Az elnöki megnyitó után *dr. Kádas Kálmán* egyetemi tanár, az MKT alelnöke mondott bevezetőt. Az ülés megválasztotta a Szekció vezetőségét. A vezetőség tagjai lettek: *Barabás Miklós*, a KSH főosztályvezetője (a Szekció elnöke), *Horváth Tibor*, a KSH osztályvezetője (a Szekció titkára), *Hadházi Gyula*, a KSH Budapest Városi Igazgatóságának vezetője, *dr. Kóródi József* egyetemi docens, *Kovács Imre*, Debrecen mj. város VB elnökhelyettese, *Kovács Tibor*, a KSH Vas megyei Igazgatóságának vezetője és *dr. Szabó Sándor*, az MSZMP Békés megyei Bizottságának titkára.

Az ülésen *Barabás Miklós* „A területi statisztika tárgya és feladatai” címmel tartott előadást, majd *Horváth Tibor* ismertette a Területi Statisztikai Szekció működését és programját.

Gazdaságdemográfiai symposion Lipcsében. A lipcsei Marx Károly Egyetem Közgazdaságtudományi Karának Matema-

tikai Statisztikai Intézete 1966. szeptember 20—24 között nemzetközi demográfiai symposiont rendezett Lipcsében. A symposion résztvevői három fő témával foglalkoztak: a demográfia és a munkaerő-tervezés kapcsolata; az öregkorúak foglalkoztatási problémái; a városiasodás. A beküldött és a helyszínen előadott tanulmányok e kérdéseken kívül foglalkoztak a társadalmi-gazdasági fejlődés és a demográfiai jelenségek közötti kapcsolatokkal, valamint a különböző ütemű népességnövekedés gazdasági hatásaival és a szakemberszükséglet tervezésével.

A symposionra magyar részről *dr. Szabady Egon*, a Népeségtudományi Kutató Csoport igazgatója küldött be tanulmányt a kelet-európai szocialista országok termékenységének alakulásáról. Előadást tartott *Valkovics Emil*, a Népeségtudományi Kutató Csoport tudományos főmunkatársa, a népesség termelési és fogyasztási korpipiramisának kiszámítási módszeréről és gazdaság-demográfiai elemzésekben való felhasználásról, valamint *dr. Andorka Rudolf*, a Népeségtudományi Kutató Csoport tudományos munkatársa, a magyar termékenység alakulását befolyásoló gazdasági tényezőkről és a jelenlegi termékenység gazdasági

hatásairól. Részt vett a symposionon *dr. Kepecs József*, a Központi Statisztikai Hivatal osztályvezetője is.

Külföldi folyóiratok magyar kiadványokról. A *Textil-Praxis* c. német folyóirat (Stuttgart) 1966. évi 6. számában ismerteti a Központi Statisztikai Hivatal kiadásában 1964-ben újból megjelent „Statisztikai szótárt”, amely 1700 statisztikai kifejezést tartalmaz hét nyelven. A cikk rámutat arra, hogy a statisztikai szakkifejezések gyűjteménye hasznos segítséget nyújt a statisztikai tudomány művelői számára.

(Statisztikai szótár. 1700 statisztikai kifejezés hét nyelven. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest. 1964. 171 old.)

A Német Demokratikus Köztársaság Állami Központi Statisztikai Hivatalának folyóirata, a *Statistische Praxis* 1966. évi 10. számában *M. Poschbeck* tollából ismertetés jelent meg a „Világgazdasági idősorok 1860—1960” című kiadványról, amely a Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó kiadásában jelent meg 1965-ben. A kötet a statisztika tükrében mutatja be a társadalmi-gazdasági életben az elmúlt 100 év során bekövetkezett változásokat.

(Világgazdasági idősorok 1860—1960. Szerk.: *dr. Kenessey Zoltán*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1965. 160 old.)

A Népeségtudományi Kutató Csoport munkatársainak cikkei külföldi folyóiratokban. A *Studia Demograficzne*, a Lengyel Tudományos Akadémia Demográfiai Bizottságának folyóirata 1965-ben megjelent 8. számában közölte *dr. Szabady Egonnak*, a Népeségtudományi Kutató Csoport igazgatójának „Stuacj nauk demograficznych na Węgrzech” c. tanulmányát, amelyben a szerző a Magyarországon folyó demográfiai kutatómunka feladatait, helyzetét és perspektíváját vizsgálja. A folyóirat 1966. évi 9. száma „Niektóre problemy badania ekonomicznych aspektów zyciorysu przecietnego czlowieka” címmel *Valkovics Emil* főmunkatársnak az átlagember életrajzának gazdasági vonatkozásait elemző tanulmányát is publikálta.

A Population et famille — Bevolking en Gezin, a belga Népeség- és Családkutató Központ folyóirata 1966. évi 8. száma „Caractéristiques démographiques des familles hongroises”, illetve „Demo-

grafische karakteristikken van de hongarse families” (A magyar családok demográfiai jellemzői) címmel, a *Pädiatrie und Pädologie* 1966. évi 2. száma pedig „Einige Charakterzüge der Analyse der Säuglingssterblichkeit in Ungarn” (A csecsemőhalandóság néhány jellemzője Magyarországon) címmel szintén *dr. Szabady Egon* tollából közölt tanulmányt.

A *The Egyptian Statistical Journal*, az Egyiptomi Statisztikai Intézet és Statisztikai Társaság folyóirata *dr. Vukovich Györgynek*, a Népeségtudományi Kutató Csoport igazgatóhelyettesének „Practical Problems of Estimating Demographic Parameters for Arab Countries” (Az arab országok demográfiai paraméterei becslésének gyakorlati problémái) című tanulmányát publikálta 1965-ben megjelent 9. kötetében.

A *Population*, a francia Demográfiai Intézet folyóirata 1966. évi 5. számában közli *dr. Szabady Egon*, *Tekse Kálmán* és *Pressat, Roland*: A termékenység alakulása a szocialista országokban c. tanulmányát, mely a kelet-európai szocialista országokra vonatkozó termékenységi vizsgálat első eredményeit ismerteti.

Társadalmi rétegződés Magyarországon címmel megjelent a Statisztikai Időszaki Közlemények sorozat 1966. évi 11. kötete. A kiadvány az 1963 elején 15 000 véletlenszerűen kiválasztott háztartásra kiterjedő adatfelvétel eredményeit tartalmazza. A bevezető tanulmány és az ahhoz csatlakozó táblázatos anyag bemutatja, hogy társadalmunk milyen főbb rétegekből tevődik össze, mely tényezők szerepe döntő a viszonylag homogén rétegek kialakításában. A tanulmány vizsgálja, hogy a mai főbb rétegek milyen rétegekből származnak, és milyen rétegek felé tartanak, végül kutatja a rétegződést a jövedelem és a fogyasztás, az életkörülmények anyagi és kulturális vetületeinél.

Az adatokat néhány esetben teljeskörű, többnyire a népszámlálásokból származó adatokkal egészítették ki. Jelen kötet csupán része a rétegződési felvétel anyagának. A felvétel eredményeit a Központi Statisztikai Hivatal több kiadványban publikálja, melyek közül „A népesség jövedelmi helyzete 1962”, „A nap 24 órája”, „A szövetkezeti parasztság jövedelmeinek szóródása és részvétele a mezőgazdasági munkában”, valamint „A munkások és alkalmazottak száma, keresete a munka jellege szerint” c. kötet már megjelent.

A kötet módszertani megjegyzésekkel és a vizsgálatnál alkalmazott kérdőívek másolataival zárul.

(Társadalmi rétegződés Magyarországon. Összeállította a KSH Közgazdasági főosztálya *Mód Aladárné*, a KSH csoportfőnöke vezetésével. A statisztikai vizsgálat végrehajtásában és a tanulmány megírásában irányító, érdemi munkát végzett *Ferge Sándorné, Láng Györgyné, Kemény István*. Statisztikai Időszaki Közlemények. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest. 1966. 420 old.)

Megjelent a Nemzetközi Módszertani Füzetek 8. száma. A Központi Statisztikai Hivatal Statisztikai és Matematikai Módszerek Közgazdasági Alkalmazásának Laboratóriuma a Nemzetközi Módszertani Füzetek sorozatban közzétette „Szimuláció statisztikai makromodellekkel” című tanulmányát. A kiadvány szerzői a gazdasági folyamatok kvantitatív elemzésének egy újabb módszerét vizsgálják, ismertetve a gazdasági folyamatok szimulálásának egyes kérdéseit. A szimulációs eljárások megközelítése statisztikai szempontból történt. A kutatás egyrészt a számszerűen, statisztikai adatokkal jellemezhető hazai népgazdasági összefüggések szimulációs vizsgálatát, másrészt a szimulációs kísérletek statisztikai módszertani összefüggéseinek felderítését célozta.

A tanulmány ismerteti a szimuláció fogalmkörét és válfajait, különös tekintettel a szimuláció és a modellek kapcsolatára. Vizsgálja a Monte-Carlo-eljárás alkalmazását statisztikai módszertani szempontból. A továbbiakban ismerteti a redukált egyenletrendszer alapján végzett számítások módszertani problémáit és bemutatja a statisztikai makromodellek (elsősorban az M—I. makromodell) stabilitásának ellenőrzését célzó kísérleti szimulációs számítások eredményeit. A következő fejezetben közölt szimulációs kísérletek, melyeket az exogén változók értékeinek hipotetikus alternatíváival végeztek, elsősorban módszertani tapasztalatok gyűjtése célját szolgálja. A kiadvány „Függelék” című részében a következő főfejezetek találhatók: I. Egyes külföldi szimulációs vizsgálatok áttekintése. — II. Az M—I. modell strukturális egyenletrendszerének becslési eredményei és

identitása. — III. A redukált egyenletrendszer. — IV. Az 1963. és 1964. évi adatok kiszámítása láncolással. — V. A redukált egyenletrendszer együtthatómátrixának ellenőrzése és felhasználása egy konkrét időszak endogén változóinak becslésére. — VI. Az 1963-as és 1964-es évekre vonatkozó ex post becslés eredményei a strukturális egyenletrendszer esetében.

A kötet Irodalomjegyzékkel, valamint orosz és angol nyelvű tartalmi összefoglalóval zárul.

(Szimuláció statisztikai makromodellekkel. A tanulmány főmunkatársai *Kotász Gyuláné, dr. Nyáry Zsigmond, dr. Theiss Ede* és *dr. Kenessey Zoltán* voltak. Nemzetközi Módszertani Füzetek. 8. sz. (Szerkeszti: *dr. Kenessey Zoltán*) Központi Statisztikai Hivatal Statisztikai és Matematikai Módszerek Közgazdasági Alkalmazásának Laboratóriuma. Budapest, 1966. 130 old.)

A Statisztikai Időszaki Közlemények 1966. évi 12. kötete. Mint már korábban hírt adtunk róla, a Központi Statisztikai Hivatal a mezőgazdasági jellegű tájékoztatás meggyorsítása céljából évente háromszor „Mezőgazdasági adatok” címmel jelentet meg kiadványokat a Statisztikai Időszaki Közlemények keretében. Jelen kötet, mely a Közlemények sorozatban 91., „Mezőgazdasági adatok II.” címmel jelent meg, a beszámolási rendszer alapján gyűjtött legfontosabb mezőgazdasági adatokat tartalmazza társadalmi szektorok szerint éves, negyedéves és havi bontásban. A kötet a folyamatos adatgyűjtések eredményeit ezúttal az 1966. évi második negyedév előzetes adataival kiegészítve közli. A kiadvány a következő főfejezetekre oszlik: A mezőgazdaság termelése és áruforgalma — A felvásárlás volumene — A mezőgazdaság termelési értéke és áruforgalma — Földterület, növénytermelés — Agrotechnika — Állattenyésztés — Gépesítés — Munkaügy — Felvásárlás — Az állami gazdaságok és mezőgazdasági termelőszövetkezetek gazdálkodása.

(Mezőgazdasági adatok II. Összeállította: a KSH Mezőgazdasági főosztálya. Szerkesztette: *dr. Fazekas Béla*. Főmunkatárs: *Rózsa Béla*. Statisztikai Időszaki Közlemények. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest. 1966. 174 old.)

A STATISZTIKA ÁLTALÁNOS ELMÉLETE ÉS MÓDSZERTANA MATEMATIKAI STATISZTIKA

KOTKOVSKIJ, JA.:

AZ ÉRTÉKI MUTATÓK NEMZETKÖZI ÖSSZEHASONLÍTÁSA

(Mezsdunarodnue szoposztavlenija sztoimoszt-
nüh pokazatelej.) — *Voproszű Ekonomiki*, 1966.
8. sz. 80—91. p.

Szerző bevezetőjében hangsúlyozza a különféle statisztikai adatok, mutatók nemzetközi összehasonlításának jelentőségét. Kiemeli, hogy az összehasonlítással lehetőség nyílik az országok nagyobb csoportjai, egész világrendszerek fejlődésének, az országok együttműködésének stb. tanulmányozására. Az összehasonlításhoz sok metodikai és gyakorlati probléma megoldása is szükséges.

Olyan esetekben, amikor különböző fogyasztói árral rendelkező termékek stb. összevont összehasonlítása szükséges, az elemzés döntően értéki mutatók alapján történik. A különböző országok szintetikus mutatóinak egynemű áron történő összevetése igen bonyolult. Szerző a következő főbb problémákat veti fel.

1. A fogyasztói ár a termékeknek nemcsak azt a tulajdonságát fejezi ki, hogy valamely szükségletet kielégít, hanem magát a tárgyat, annak használati értékét is. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy például egyébként azonos, de eltérő minőségű (s így eltérő árral bíró) termékek esetében, megfelelő korrekciót kell az összehasonlításnál alkalmazni.

2. Az összehasonlításba vont országokban az árszínvonal egymástól eltérő. Az összehasonlítás során viszont egyféle árral kell dolgozni, tehát bizonyos megállapodás szerinti, fiktív árral. Ilyenformán e „nemzetközi” árral mérlegelve egy adott ország termékmennyiségét: nem lesz jellemző a termék tényleges újratermelési feltételeire.

Szerző azt is hangsúlyozza: biztosítani kell a különféle mutatókkal kifejezett folyamatok és jelenségek elméleti alapjainak egységét, valamint azt, hogy a mutatók és ezek tényezői azonos metodikára épüljenek. Példaként felemlíti a szocialista és a tőkésországok egymástól eltérő módszerét, a nemzeti jövedelem mérését illetően.

Szerző kiemeli azon tevékenység fontosságát, melyet a nemzetközi szintű összehasonlítás terén a tudományos kollektívák, statisztikai és közgazdasági szervek együttesen végeztek, főként az ENSZ és a KGST keretein belül. A szocialista országok közgazdaszai által végzett sokoldalú munka realizálódik a KGST-országok legfontosabb népgazdasági mutatói rendszerének összehasonlításában: ezt a KGST Közgazdasági Állandó Bizottsága nemzeti jövedelem-munkacsoportja végzi, a számító-munkacsoporttal együttműködve. Szerző név szerint is felsorolja a különféle, fenti összehasonlítással kapcsolatos tanulmányok szerzőit, s kiemeli az e tárgyban 1966 februárjában tartott moszkvai értekezlet fontosságát, ahol sok tanulmányt ismertettek.

A közgazdasági szakirodalomban sok olyan — különböző népgazdasági mutatókkal kapcsolatos — összehasonlítás láttott napvilágot, melyet a KGST-országok közgazdaszai ún. *egyszerűsített módszerrel* végeztek. Az e módszerrel végzett összehasonlításokat, szervezeti vonatkozásban alapvetően az jellemzi, hogy jóval kisebb idő- és eszközráfordítást igényelnek, mint a részletekbe menő összehasonlítások. (Általában jóval kevesebb és összevontabb termékrepresentánsokat stb. alkalmaznak). A módszertani megoldásokat így sokoldalú szakértői konzultációk nélkül érhetik el, egy-egy ország saját erővel végezheti el a számításokat, a rendszeresen publikált adatokra korlátozottan.

Annak érdekében, hogy az egyszerűsített módszerrel végzett számítások metodikáját, e számítások alkalmazásával elért eredmények alkalmazhatóságát tanulmányozzák: a Szovjetunió Közgazdaságtudományi Intézetének nemzetközi összehasonlításokkal foglalkozó csoportja kutatásokat és számításokat végzett a hivatalosan publikált adatok alapján, értékekben kifejezett súlyok alkalmazásával. E munkák olyan eredményhez vezettek, mely a kutatóknak általános információt adott a mutatók volumenére, színvonalára, szerkezetére vonatkozóan. Sok esetben az egyszerűsített módszerrel végzett összehasonlítások globális végeredménye és a részletes — nagy ráfordítást igénylő — számítások eredményei közt nem volt 10 százaléknál nagyobb eltérés.

Szerző a továbbiakban — jórészt 1965. évre vonatkozóan — bemutatja néhány összehasonlítás számszerű adatát néhány szocialista országra, témára (a mezőgazdasági termelésre, a bruttó ipari termelésre és a nemzeti jövedelemre).

Ezeknek az összehasonlításoknak fogyatékoságuk, hogy statikusak: csak adott évre vonatkoznak. Sokkal szélesebb körű kutatást, tanulmányozást, törvényszerűségek megállapítását teszi lehetővé a dinamikai — több évre kiterjedő — nemzetközi összehasonlítás. A különböző országok közgazdaszai által ajánlott módszerek közül e célra — szerző véleménye szerint — kétféle módszer alkalmas. Az egyik: minden összehasonlításba vont évre vonatkozó értékbeni adatok átszámítása, egy adott év árindexével, a másik: a bázisindexek extrapolációja.

Szerző részletesen foglalkozik e módszerek metodikai problémáival, és néhány dinamikai összehasonlítást is bemutat. Kifejti, hogy bizonyos pontatlanságokkal, „viszonylagosságokkal” számolni kell — ezek azonban, hasonló jellegű számításoknál, egy-egy országon belül is éppúgy fennállanak, mégsem teszik hiábavalóvá az elemzést.

Végezetül szerző arra a következtetésre jut: a metodikai problémák és pontatlanságok ellenére, az „egyszerűsített” módszer alkalmas arra, hogy általános közgazdasági elemzésre vonatkozó információkat kapjunk. Amennyiben azonban részletes elemzésre van szükség, továbbá speciális népgazdasági kérdések megoldásáról van szó: nem felel meg az „egyszerűsített” eljárás, hanem a részletekbe menő összehasonlító számításokat kell végezni.

(Ism.: *Lacfalvi József*)

MANESCU, M.:

KÖZGAZDASÁGI SZÁMÍTÁSOK
ÉS A GAZDASÁGI KIBERNETIKAI
KUTATÁSOK TUDOMÁNYOS VONATKOZÁSAI

(Scientific concerns in economic computation and economic cybernetics research.) — *Revue Roumaine des Sciences Sociales*. 1965. 2. sz. 153—159. p.

A modern társadalmakban a tudományos felkészültség az egyes országok kulturális és gazdasági fejlődésének egyik eleme, s az ország függetlenségének biztosítója is. A kutatások, főleg az utóbbi időben érthetően nagy figyelemmel fordulnak a gazdasági élet különböző területei felé: a gazdasági ügyvezetés, a tervezés, a termelés megszervezése, az egyszerű munkaerő-gazdálkodás kérdésein kívül még több példát is lehetne említeni. Különösen nagyjelentőségű a kérdés olyankor, amikor a társadalom technikai-anyagi alapjai igen gyorsan fejlődnek s a népgazdaság működése egyre komplikáltabb mechanizmussá válik. A szervezés, a tervezés és az előrejelzés fontossága ilyenkor fokozottabban kerül előtérbe, ez pedig nem történhet meg a modern matematikai módszerek és a kibernetika elveinek alkalmazása nélkül.

A kibernetika a legtöbb tudományágban ma már fontos szerepet tölt be, természetesen a közgazdaságtudományban, a társadalomtudományban és a gazdasági élet gyakorlati vonatkozásaiban is. A közgazdaságtudományban az utóbbi időben történt térfoglalása teszi indokolttá, hogy speciális ágát, a gazdasági kibernetikát elhatároljuk az általános kibernetikától. A cikk a gazdasági kibernetika egyik legfontosabb feladatának azt jelöli meg, hogy segítségével olyan információrendszer legyen kidolgozható, mely mind a mikro-, mind a makroökonómiai folyamatok bázisául szolgál. Ebben a vonatkozásban tehát a gazdasági kibernetika egyrészt a gazdasági információk nyeresét, közlését, tárolását és dokumentációját, másrészt az információfeldolgozási módszereket és technikát jelenti.

A matematikai módszereknek a gazdasági életben való alkalmazása, a számítógépek használata, a kibernetika alkalmazása Romániában is nagy lendülettel haladt előre az utóbbi években. A cikk nagyszámú tudományos intézetet és állami hivatalt sorol fel, ahol ezeket a módszereket, elveket alkalmazzák, és elektronikus gépeket használnak. Ezek között szerepel a román Központi Statisztikai Hivatal is.

Nagyjelentőségű eseményként kell elkönyvelni ebben a vonatkozásban a bukaresti Gazdasági Kibernetikai és Gazdasági Számítóközpont 1963-ban történt megalakulását és azóta folyó tevékenységét is. Az intézet tudományos létszáma és gépparkja egyre bővül. Ezenkívül az intézet tudományos találkozók szervezését és publikációs tevékenységét is fejt ki.

A cikk szerint az említett Gazdasági Kibernetikai és Gazdasági Számítóközpont tevékenységét a következő szempontok és célok irányítják.

1. Az intézet fiatal közgazdászok, tervezők, statisztikusok elméleti, matematikai és gazdaságirányítási továbbképzését kívánja szolgálni, ugyanakkor gyakorlati oktatásban is kívánja őket részesíteni a számítógépek kezelésének területén.

2. Az intézet kutatásokat szándékozik végrehajtani a gazdasági folyamatok matematikai modellezése területén. (Makro- és mikroökonómiai modellek.)

3. Fokozni fogja publikációs tevékenységét, s célul tűzi ki azt is, hogy külföldön ismertesse azokat az eredményeket, amelyeket Romániában a kibernetika és a matematikai módszerek közgazdasági alkalmazása területén elértek. E végből a kéthavonként megjelenő román nyelvű kiadvány mellett negyedévenként idegen nyelvű publikációt is közzétesz.

4. Más intézetekkel és vállalatokkal kooperálva technikai és módszertani segítséget nyújt ezek különféle gazdasági kérdéseinek gyakorlati megoldásához.

5. A kutatómunka fokozottabb koordinációját tartja szem előtt.

Az intézet munkája több kutatócsoportban folyik: a cikk tíz ilyen kutatócsoportot nevez meg. Tervbe vették a továbbiakban, amennyiben a szükségletek ezt indokolják, regionális szintű gazdasági kibernetikai és számítási bizottságok létrehozását is.

(Ism.: Nyáry Zsigmond)

VISNEV, SZ. M.:

A NÉPGAZDASÁGI TARTALÉKOK OPTIMÁLIS RENDSZERÉNEK PROBLÉMÁI

(Problemü optimal'noj szisztemü narodnohozajsztvennüh rezervov.) — *Ekonomika i Matematiceszkie Metodü.* 1966. 3. sz. 370—380. p.

A népgazdaság tervszerű szakadatlan fejlődése a termelés, forgalom és fogyasztás területén megfelelő készleteket igényel, melyeknek szétosztása és pótlása

— szemben a spontán készletgazdálkodással — csak tervszerűen mehet végbe.

Ezek a készletek, az anyagokon, félkésztermékeken, késztermékeken kívül, a termelőkapacitás tartalékaival együtt biztosítják az egész népgazdaság működésének ütemességét.

A tanulmány adalékul kíván szolgálni a népgazdasági tartalékok optimális rendszerének az összrafordítások minimalizálásával történő meghatározásához. Ebből a célból rövid áttekintést ad a szocialista készletgazdaságról, majd részletesen elemzi a készletekkel kapcsolatos matematikai módszereket. A tartalékok szükségességének sok előre látható és nem látható oka lehet (például szezonális ingadozások, a kereslet és az időjárási tényezők előre nem várt változásai, a gazdasági információk és tervek pontatlansága, a nemzetközi kapcsolatok alakulása stb.). Ezekkel szemben a szocialista gazdaság három fő „védelmi vonalat” állít fel:

I. a) A kiskereskedelmi hálózat normatív készletei.

b) Az állami vállalatok forgóalap-készletei.

II. a) Az állami raktárgazdálkodás anyag-tartalékai.

b) A termelőkapacitás tartalékai.

III. a) Import (rendkívüli lehetőségek).

b) A szocialista tábor nemzetközi tartalékai.

Szerző elsősorban a II.-vel jelölt területtel foglalkozik.

Az optimális tartalékrendszer (Optimal'naja szisztema rezervov) kidolgozásának első lépése a főbb paraméterek jelentésének tisztázása (például normális, minimális és maximális szint stb.). Az elméleti vizsgálódást statisztikai adatok gyűjtése és feldolgozása, majd modellekkel történő visszatekintő elemzés és előremutató optimalizálási döntési modellek követik. Csak az utolsó lépés az intézkedések rendszerének kidolgozása.

A tartalékgazdaság teljes ráfordításának (C_R) alapvető komponensei:

$$C_R = kC_1 + C_2 + C_3 + C_4,$$

ahol:

C_1 — az állóeszköz-befektetések (raktárépítés stb.),

C_2 — a folyó ráfordítások (amortizáció, fűtés stb.),

C_3 — a tárolási, felújítási, áthelyezési költségek,

C_4 — a tartalékok aktivitásával arányos operatív kiadások,

k — az egyszeri állóeszköz-beruházások koefficiense.

Ennek a függvénynek a minimalizálása matematikai feladat. n -féle tartalék sokaságát egy n elemű $R = (r_j)$ vektorral reprezentálhatjuk. T időszak bármely pontjára a vektor bármely elemére felírhatjuk a következő mérlegösszegűt:

$$r_j^T = r_j^0 + \int_0^T [a(t) - b(t)] dt,$$

ahol:

- r_j^0 — a $t = 0$ időszaki készlet,
- r_j^T — a $t = T$ időszaki készlet,
- $a(t)$ — a beáramló készlet,
- $b(t)$ — a kiáramló készlet.

Ha $c(t)$ a megfelelő komponensre megnyilvánuló kereslet változását jelenti, akkor a Q háromváltozós függvény optimalizálására törekszünk:

$$Q = Q[a(t), b(t), c(t)].$$

Gyakorlatilag ez az optimalizálás két úton történhet. Az egyik a szükséges készletekre történő ráfordítások és a tartalékok meglétével elkerülhető veszteségek közti különbség (az ún. „kvázinyereség”) maximalizálását jelenti.

A másik módszer a megbízhatóság megfelelő fokán a ráfordítások minimalizálására törekszik. Míg az első módszer főként különálló vállalatok esetében célra vezető, ez utóbbi képezheti a népgazdasági optimális tartalékrendszer kidolgozásának alapját. A rendszer felállításának két módját: a normatív módszert és a sztochasztikus módszert ismerteti a tanulmány.

1. A *normatív* módszer a készletek és a felmerülő szükségletek közötti fix arányokon alapuló, az ágazati kapcsolatok mérlegéhez hasonló lineáris eljárás.

Az „ágazati készletek mérlege” a készletekben ágazatonként mutatkozó szükségleteket és a készletek felhasználását normatív szinten, az ágazatok bruttó termelésével arányosan veszi figyelembe.

Az ágazati kapcsolatok mérlegéhez hasonlóan ez a módszer a továbbiakban dinamikus változatban is kidolgozható.

2. A *sztochasztikus* megközelítési eljárás a felmerülő szükségleteket és készleteket meghatározott eloszlással bíró, valószínűségi változókként veszi figyelembe, s az eloszlások paramétereinek felhasználásával végzi a célfüggvények optimalizálását.

A készletek rendszerének sztochasztikus modelljében feltételezett értékek (az eloszlások paramétere), rögzített értékek (például: megbízhatósági szint), célfüggvények és ismeretlenek szerepelnek.

A modell célja az ismeretlenek meghatározása, amelyek egyben az optimális készletrendszer „irányító paramétereit” képezik. Ezek:

- a) a készletek optimális, minimális és maximális szintje (szintvonal matrixok),
- b) a készletek anyagi struktúrája (nómenklátúra matrix),
- c) az optimális tartalékok hierarchikus rendszere,
- d) a készletek elosztása.

Az optimalizálási kritérium szerint megállapított R_0 készlet két részből — a szükségletek várható értékével (μ) arányos normatív részből és a szükségletek szórásával (σ) arányos biztonsági részből áll:

$$R_0 = S\mu + k\sigma.$$

Befejezésül a termelési kapacitások tartalékaival, illetve ezek optimális szintjével foglalkozik a tanulmány. Olyan országban, mint a Szovjetunió, ahol gyakorlatilag nincs munkanélküliség a tartalék-kapacitások működésbe hozatala problematikus. Ugyanakkor, különösen egyes ágazatokban, a termelés gyors növelésének elengedhetetlen kelléke a pótkapacitások létrehozása. A népgazdaság termelőkapacitásának tartalékrendszerét a népgazdaság anyagi készleteivel, illetve ennek optimális rendszerével összhangban kell megállapítani.

(Ism.: *Hulyák Katalin*)

GAZDASÁGSTATISZTIKA

PERROUX, F.:

A TERVEZÉS KVANTITATÍV MÓDSZEREI

(Les techniques quantitatives de la planification.) Paris. 1965. PUF. 316 p.

Perroux a gazdasági tervezés indokolt-ságának és módszerének új elméletét adja elő a polgári közgazdaságtan kere-tében. A népgazdaság különböző ágaza-tait három csoportba sorolja.

1. A hagyományos iparágak a századforduló előtt alakultak ki, lassú növekedés, stagnálás vagy visszaesés jellemzi őket. Ilyen például a bőripar, a textilipar (a műanyagszálakra tá-maszkodó textilipari nem!).

2. A modern iparágak a két világháború kö-zötti időszakban alakultak ki és viszonylag gyors növekedési ütem jellemzi őket. Ilyen például a villamosipar és a gépkocsipar.

3. A teljesen új iparágak, mint például az atomipar, az elektronikus ipar és a műanyag-ipar nagyrészt a második világháború óta fej-lődtek ki és a leggyorsabban növekszenek.

Perroux szerint a modern és főképpen a teljesen új iparágak mintegy maguk után „húzzák” az egész gazdaságot, tehát a lassabban fejlődő ágazatokat is. Ennek oka egyrészt, hogy megnövelik a lassab-ban fejlődő iparágak termelése iránti szükségletet, másrészt saját műszaki fej-lődésük meggyorsítja a műszaki fejlődést az egész gazdaságban. Tehát a fejlődés fő hajtóereje nem a fogyasztás növeke-dése, mint ahogyan azt az akcelerátor el-mélet feltételezi, hanem a dinamikus iparágak, amelyek túlnyomó részben tőke-javakat állítanak elő. A teljesen új és a modern iparágak „húzó” hatását együtt-hatók segítségével is ki lehet fejezni, amelyek meghatározzák, hogy az egyik iparág termelésének növekedése hogyan növeli más iparágak termelésének növe-kedését.

Ebből az következik, hogy az állam gazdaságpolitikájának elsősorban ezek-nek a „húzó” ágazatoknak növekedését kell elősegítenie, mert azok azután ma-guk után „húzzák” az egész népgazdasá-got. *Perroux* szerint igen helytelen volna a növekedést a kapitalista piac erőinek játékára bízni, mert a monopóliumok a monopolista nyereségre törekedve, nem használják ki az összes fejlődési lehetőségeket. Éppen ezért az államnak is be-ruházásokat kell végeznie és más úton is el kell érnie, hogy ezek a növekedés-

ben központi szerepet játszó ágazatok ne a monopolista nyereség, hanem egy ún. „funkcionális” nyereség elérésének megfe-lően tervezzék meg termelésük nagysá-gát. Ez a funkcionális nyereség alig ha-sonlít a tőkés nyereséghez. Ez az a nyere-ség, amely hosszú távon az optimális ter-méket, beruházást és kapacitást bizto-sítja a gazdaságnak. Összege akkora kell, hogy legyen, amennyit a vállalatot vezető és az újításokat bevezető személyek szá-mára biztosítani kell, hogy a vállalat re-alizálja a gazdasági újítás maximumát.

Mindezek a szempontok indokolttá te-zsik, hogy az állam tervszerűen és mesz-szemenően beavatkozzék a gazdasági életbe a növekedés meggyorsítása végett. Ez a nézet tehát teljesen ellentétben áll a neoklasszikus közgazdaságtan, valamint *Schumpeter* tanításával.

A gazdasági tervben *Perroux* szerint ki kell választani, a „húzó” ágazatokat és ezeket kell előnyben részesíteni, valamint meg kell határozni a beruházás és az újítás terjedési útját a gazdaságban. A magánvállalatok monopolista gyakorlata-nak megtörése végett különböző fokú szo-cializálásra lehet szükség, vagyis a társa-dalom ellenőrzését és tulajdonját ki kell terjeszteni bizonyos mértékig azokra az ágazatokra, amelyek a fejlődés mo-torjai.

Ennek következtében minden modern országban igen nagy gazdasági szerepct vállal az állam. Franciaországban például az összes beruházásnak 30 százaléka ál-lami beruházás, és az állami beruházá-sok által befolyásolt beruházások 60 szá-zalékot alkotnak. A vállalatok által kölcsönvett tőkéknek több mint 80 százalé-kánál az állam állapítja meg vagy szál-lítja le bizonyos szintre a kamatlábat. A kölcsöntőkéknek kevesebb mint 20 szá-zaléka engedelmeskedik a piac törvé-nyeinek.

Az állami beruházások körében szerző külön kiemeli három típust, ezek:

1. az infrastruktúrára fordított beruhá-zások, amelyek a külső megtakarítások biztosításával segítik elő a gazdaság gyor-sabb növekedését;

2. a kutatási és fejlesztési beruházások, amelyek az újításoknak a kívánt utakon való elterjedését segítik elő;

3. az emberi beruházások.

(Ism.: *Andorka Rudolf*)

VAIZEY, J.:

AZ OKTATÁS GAZDASÁGTANA

(The economics of education) London. 1962.
Faber and Faber. 166 p.

A legutóbbi években egyre nagyobb mértékben tért hódított az a felismerés, hogy a népesség iskolai oktatása és szakképzése fontos tényezője a gazdasági növekedésnek, és hogy ezért az oktatás területén is érvényesíteni lehet a gazdaságosság elveit. Ebben a gondolatkörben mozog ez a könyv is.

Először ismerteti az oktatás szerepét a közgazdaságtudomány elmélettörténetében. *Adam Smith* mint közgazdász és mint morálfilozófus is érdeklődött az oktatás kérdéseiről, ezért egyrészt annak hatékonyságát kívánta növelni a verseny bevezetésével, másrészt a felvilágosult, racionális iskolák szükségességét hirdette. *Ricardo* és *Malthus* az oktatásban fontos eszközt láttak, amely a népesség rohamos növekedését meglassíthatja és így — elméletüknek megfelelően — növelheti az életszínvonalat. *Marshall* nemzeti beruházásnak nevezte az oktatást és matematikai levezetéssel bizonyította az oktatás hozama kiszámításának lehetőségét. *Marx* hangsúlyozta, hogy a modern ipari munka követelményeinek csak a megfelelően képzett munkás tud megfelelni, ezért a munkásosztály a hatalom átvétele után általánosítani fogja az elméleti és gyakorlati technikai oktatást iskoláiban.

Napjainkban az oktatással kapcsolatban két ellentétes álláspontot lehet megfigyelni. Az egyik szerint az oktatás lényegében fogyasztás és így az egyénekre, illetve családokra kell bízni, mekkora és milyen fajta iskolai és iskolán kívüli oktatást kívánnak kapni. A másik nézet szerint, amelyhez szerző is csatlakozik, az oktatást túlnyomó részben beruházásnak kell tekinteni, mégpedig az ország gazdasága számára igen fontos beruházásnak, ezért azt a társadalomnak kell irányítania.

Több módon lehet az oktatás hozamára vonatkozóan következtetéseket levonni. Az első a nemzeti jövedelem növekedéséből indul ki, feltételezi, hogy az egy Cobb—Douglas típusú termelési függvény szerint alakul, kiszámítja a munkaerő és a tőke növekedésének betudható jövedelemnövekedést és a fennmaradó részt a munka minősége javulásának, illetve ezen keresztül az iskolázottság és szakképzettség növekedésének tulajdonítja. Így *Aukrust* Norvégia gazdasági növekedésében évi 1,8 százalékos tulajdonított „az emberi té-

nyező” változásának, *Solow* az Egyesült Államokra vonatkozóan évi 1,5 százalékos, *Niitamo* Finnországra vonatkozóan pedig évi 1,2 százalékos növekedést hozott kapcsolatba ezzel a minőségi javulással. Ennek a módszernek hibája, hogy egy maradékot tulajdonít az oktatás (vagy a műszaki fejlődés) hatásának, és ebben a maradékban számos egyéb tényező is szerepet játszhat (például a termelés növekedéséből származó megtakarítások a növekvő hozadék esetén).

A második módszert *Schultz* és *Becker* chicagói közgazdászok alkalmazták. Kiszámították, hogy az oktatás mekkora költségekkel jár és azután — nagyobb jövedelem alakjában — mekkora hasznot hoz az egyéneknek. Így például olyan jellegű eredményeket kaptak, hogy a középiskolai oktatás költségeinek hozama az Egyesült Államokban a férfiaknál 14,3 százalék. Az ilyen és hasonló eredményeket erősen kétségessé teszi az, hogy az egyéni fizetéskülönbségek egyáltalán nem felelnek meg szükségképpen az egyének által végzett munka társadalmi hasznossága közötti különbségeknek. Figyelmet érdemel azonban, hogy az oktatási kiadások kiszámított hozamai minden esetben igen nagyok és így alátámasztani látszanak *Pigou*nak azt a régi tételét, hogy az emberi beruházások hozama nagyobb, mint a fizikai beruházásoké.

A harmadik módszer az oktatás társadalmi költségeit egyéb költségtételek csökkenésével vethetné össze. Például fel lehet tételezni, hogy az iskolázottabb népesség kevésbé hajlamos a bűnözésre, ezért kevesebb igazságszolgáltatási, rendőrségi és börtönköltség merül fel.

Végül a negyedik módszer, amelyet szintén *Schultz* alkalmazott, az össznépeség vagy a gazdaságilag aktív népesség „emberi tőkéjét”, vagyis az iskoláztatására és szakképzésére fordított oktatási költségeket hasonlítja össze országonként és korszakonként.

Az oktatási kiadások a legtöbb országban a nemzeti jövedelem növekedő részét alkotják. Ezt elsősorban azzal lehet magyarázni, hogy az ipari fejlődés nagyobb iskolázottságot és szakképzettséget igényel, de figyelembe kell azt is venni, hogy nagyobb jövedelemből nagyobb részt lehet az oktatásra — mint a fogyasztás egyik fajtájára — költeni. Az egy főre eső jövedelem és az egy főre eső oktatási költség szerint sorba állítva az országokat, azok szinte pontosan egyforma sorrendben követik egymást. A különbségek igen nagyok, Indiában például 50 cent, az Egyesült Államokban viszont 50 dollár az egy főre eső oktatási költség.

Az oktatásban is különböző munkatőke kombinációkat lehet alkalmazni, mint az anyagi termelésben. Vitathatatlanul meg lehet figyelni azt az irányzatot, hogy a tőkekiadások — tantermek, segéd-felszerelések, film, tanulógépek stb. — szerepe nő, a tanári fizetések aránya az összes kiadáson belül pedig csökken. Az oktatási kiadások termelékenységének mérésénél aligha megoldható problémát okoz, hogy nemcsak a tanulók számát, hanem kiképzésük minőségét is össze kellene vetni az oktatási kiadásokkal.

A szakképzett munkaerő-szükséglet előreszámításánál szerző három ország (a Szovjetunió, Olaszország és az Egyesült Királyság) ilyen terveit írja le. Végül Nigéria és Pakisztán példáján mutatja be az oktatás tervezésének különböző módjait a gazdaságilag gyengén fejlett országokban.

(Ism.: *Andorka Rudolf*)

*

BALASSA, B.:

TERVEZÉS NYÍLT GAZDASÁGBAN

(Planning in an open economy.) — *Kyklos*. 1966. 3. sz. 385—410. p.

A tervezés — makroökonómiai értelemben véve — azokban az országokban érheti el a legkedvezőbb eredményeket, melyek többé vagy kevésbé zártak a külső befolyás elől. A tervek bizonytalansága növekszik az ország nyíltságával. Az ágazati kapcsolatokon nyugvó tervek elegendő alapot nyújtanak a fejlesztési célkitűzések megvalósításához zárt gazdaságban; de, ha a külkereskedelem alakulásához fűzött várakozások nem teljesülnek egy nyitott gazdaságban, ez nagy eltéréseket idézhet elő a tervek és a teljesítés között, és kihatással van — közvetlenül vagy közvetve — a gazdasági élet minden területére. Mivel egy nyitott gazdaságú országban a termelés és a fogyasztás termékszerkezete egyenetlenül változik, eltérő a növekedési ráta, ez elkerülhetetlenül oda vezet, hogy a külkereskedelmi forgalmat egyesek csökkeníteni kívánják, így teremtve meg az „arányos” fejlődés feltételeit. Nem lehet véletlen, hogy a legtöbb fejlődő országban a külkereskedelmi forgalomnak nem növekedését, hanem csökkenését tervezik. Hasonló törekvésekkel találkozhattunk a korábbi francia tervekben is.

Ehhez az állásponthoz az is vezetett, hogy a külkereskedelmi forgalom tervezési módszerei sokkal kialakulatlanabbak,

mint a belföldi gazdasági folyamatokra vonatkozóak. Gyakori hiba például, hogy nem veszik figyelembe az áralakulás várható trendjét, vagy éppen azt feltételezik, hogy az árak kül- és belföldön egyaránt azonos irányban és mértékben fognak változni. Az import tervezésénél sűrűn fordul elő, hogy nem számolnak a végső fogyasztás szerkezeti változásaival, vagy konstans behozatali együtthatókat tételnek fel a tervidőszak egészére, holott nemcsak a technológiai koefficiensek változnak az időben, hanem azokon belül az importhányad is.

A kivitel tervezésénél gyakran előforduló hiba, hogy változatlan arányokat vetítenek előre, olykor nemcsak a kivitel egészére, hanem nagyobb termékcsoporthoz is, sőt előfordul, hogy régiókra is. E módszer egyszerűen nem vesz tudomást a világgazdaságban lejátszódó változásokról. A „maradványmódszer” a belföldi termelés és fogyasztás különbségét állítja be kivitelnek, azt véelve, hogy ami nem talál gazdára belföldön, az eladható lesz külföldi piacokon. Sok kis ország tervezte hasonló módszerrel azon termékeinek kivitelét, melyek nem játszanak számottevő szerepet a világpiacon. E feltevéseket sokszor kísérte keserű csalódás, a többi között azért, mert nem számoltak az idegen devizában felmerülő forgalmi költségek növekedésével, melyek minden piachódításnál vagy -bővítésnél elkerülhetetlenül felmerülnek és fixköltség jellegűek.

Ezek a tervezésnél elkövetett hibák leggyakrabban a várható külkereskedelmi forgalom szintjének alábecsléséhez vezetnek. Kedvezőtlen külkereskedelmi egyenleggel rendelkező országokban az az óhaj, hogy az egyenleg javuljon, oda vezetett, hogy ezt szerepeltették a tervekben. A különböző országok terveinek összesítésekor kitűnt, hogy „világszinten” jelentős pozitívum mutatkozik, ami egymagában is a dolog képtelen voltára utalt. Sok tervezési hibához vezetett az is, hogy nem ismerték fel a külkereskedelem alacsonyabb (ágazati, vállalati) szinteken mutatkozó jelentőségét, egyedül a nemzeti jövedelemből képviselt arányt tekintették irányadónak; ez pedig — mint ismeretes — nagymértékben függ az ország nagyságától, az önellátás szintjétől mezőgazdasági termékektől és a protekcionizmus mértékétől.

A gazdasági közösségek kialakítása azt mutatja, hogy az ágazatok és vállalatok érzékenyebbek lettek a külkereskedelem alakulására, a múltnál jobban függenek a külföldi termelés és fogyasztás alakulásától, az áringadozásoktól. Ez utóbbi ott

érezeteti hatását, hogy a vásárlók érzékenyen reagálnak minden árváltozásra, a külföldi cégek versenye pedig fékezi az árak emelését, míg egy zárt piacon a bérek emelkedése többnyire magával vonta az oligopolisztikus cégek áremelését.

Ilyen körülmények között — úgy tűnik — kevésbé kívánatos az állami beavatkozás a termelési folyamatokba, mivel alig lehet garantálni a tervek helyességét a nyíltabbá váló gazdaságokban. Zárt gazdaságban felelősségteljesebben lehet alkalmazni különböző rendszabályokat a tervek teljesítésének érdekében. Az OECD és a GATT alapszabályai is csökkentik az állami beavatkozás lehetőségét — a közös piaci kötelezettségeken túl —, mivel egyre kevésbé engednek különbséget tenni hazai termelés és import között, sőt ország és ország között. Ezek a tendenciák olyan irányban terelik a termelést, hogy specializáció és kooperáció alakul ki a különböző országok üzemei között, még akár egyetlen termék előállításánál is; elemek, alkatrészek, félkésztermékek cserélődnek ki.

A tőkés ipari országok kormányai választás előtt állnak: vagy jobban bekapcsolódnak a világkereskedelemben — csökkentve az állami tervezés és beavatkozás hatókörét —, vagy ez utóbbit fenntartják, esetleg bővítik — kirekesztve ezzel országukat a nemzetközi munkamegosztás előnyeiből. Különösen élesen vetődik ez fel kis országokban, ahol a protekcionista gazdaságpolitika költségei a legnagyobbak és a hatékony tervezés előtt a legtöbb akadály tornyosul.

Hollandia, Norvégia és Svédország az előbbi utat látszik követni és hasonló a tapasztalatok Franciaországban is. A francia ipar vezetői egyre inkább közös piaci szinten gondolkoznak és elhárítják az állami beavatkozás kísérleteit. Ezzel párhuzamosan erősödnek az országok közötti piaci egyesülések protekcionista törekvései harmadik felekkel szemben és a gazdasági közösségen belüli programozási tendenciák. Hasonló értelemben nyilatkoznak az Európai Gazdasági Közösség illetékesei is.

Mindez természetesen nem jelenti azt, hogy a tőkés ipari országok véget kívánjanak vetni a tervezés minden formájának, ki kívánják zárni teljes egészében az állami beavatkozást. Hosszú távú előrejelzések, „intézményesített piackutatás” (P. Massé meghatározása) létjogosultságát nem vitatják. Szükségesek ezenkívül információk a kormány távlati gazdaságpolitikájára vonatkozóan és a közületi szükségleteket illetően is.

Szerző véleménye szerint a tervezés fő funkciója az kellene, hogy legyen, hogy orientáljon ott, ahol az ármechanizmus elégtelennek bizonyul a szükségletek kielégítésére, a célkitűzések megvalósítására vagy ahol jelentősek a különbségek az egyéni és társadalmi termelékenység között. Az ár nem zsinórmérték a közületi fogyasztás összetételének meghatározásánál, a félállami szektorban (mezőgazdaság, közlekedés, energiaellátás), a regionális gazdaságpolitikában, továbbá a jelen és jövő fogyasztás közötti választásnál.

Ebből következik, hogy továbbra is kívánatos marad az állami beavatkozás, ha a magánberuházások nem biztosítják a szükséges növekedési rátát (adópolitika, kedvezmények a gyorsított leírásnál). Par excellence példa az állami feladatra az alapkutató tevékenység folytatása.

A fejlesztéshez tudni kell azt, mennyit biztosít az állam oktatási, egészségügyi, szociális-kulturális célokra. Szükséges ezenkívül összehangolni a különböző állami szervek beruházó tevékenységét, előre jelezni folyó kiadásait, mivel ez a legtöbb országban esetlegesnek tűnik.

A félállami szektorban csaknem minden kormány évtizedek óta interveniál, e beavatkozások azonban gyakran ad hoc jellegűek. Megalapozott tervezés elképzelhetlen például átgondolt agrárpolitika nélkül, mely figyelembe veszi a mezőgazdasági termékekből a jövőben várható kínálatot és keresletet a termelékenység trendjeit és a munkaerő várható átcsoportosulását.

Fontos kialakítani a regionális távlati gazdaságpolitikát is.

(Ism.: Szira Tamás)

BARTELS, H. — FÜRST, G.:

A GAZDASÁGSTATISZTIKAI ADATOK
NEMZETKÖZI ÖSSZEHASONLÍTHATÓSÁGÁNAK
LEHETŐSÉGEI ÉS KORLÁTAI*

(Über die Möglichkeiten und Grenzen des internationalen Vergleichs von Wirtschaftsstatistiken.) — *Allgemeines Statistisches Archiv*. 1966. 2. sz. 137—154. p.

Sok évtizede egyre több nemzetközi szervezet foglalkozik a gazdaságstatisztikai adatok nemzetközi összehasonlíthatóságának megteremtésével. A Nemzetközi

* A cikk szerzőknek a Nemzetközi Statisztikai Intézet 1965. szeptember 14—22-én Brüsszelben tartott XXXV. ülésén megvitatott előadását tartalmazza.

Statisztikai Intézet a megalapítása utáni első időszakban elsősorban erre irányította figyelmét, ezt a célt szolgálta a statisztikai módszerek továbbfejlesztése. Az első, illetve a második világháború után a Népszövetség, illetve az Egyesült Nemzetek Szervezete messzemenően átvette a gazdaságstatisztikai adatok nemzetközi összehasonlíthatóságára irányuló munkákat. Kísérletek történtek a statisztikai programok egységesítésére, általában „minimális programok” propagálása útján, vagy egységes fogalmakra, meghatározásokra és osztályozásokra irányuló ajánlások által; az ajánlások azonban többnyire csak papíron maradtak, nem valósultak meg az életben.

A téma napirendre tűzését szerzők számára különösen indokoltá tette, hogy az utóbbi években, az Európai Gazdasági Közösséghez tartozó országokban, a gazdaságstatisztikák egységesítésének kérdése sokkal konkrétabbá vált; az Európai Gazdasági Közösség által hozott egyes határozatok ugyanis valamennyi tagországra nézve kötelező jogi erővel bírnak és ezáltal kötelező érvényűek az egyes tagországok statisztikáinak egységesítésére is.

A gazdaságstatisztikai adatok nemzetközi összehasonlításának alapfeltétele, hogy kiválasztásra kerüljenek azok a gazdasági tényezők, amelyeknek nemzetközi összehasonlítására törekednek, azaz egy nemzetközi egységes statisztikai program álljon rendelkezésre. E programnak olyannak kellene lennie, hogy teljes és önmagában zárt összképét adja a gazdasági struktúrának és a gazdasági folyamatoknak. A gazdaság struktúrájára vonatkozó adatok az általában nagyobb időközökben végrehajtott nagy strukturális adatfelvételekkel (például népszámlálás és foglalkozási összeírás, épület- és lakás-számlálás, mezőgazdasági és ipari, kereskedelmi és közlekedési üzemösszeírás stb.) szerezhethők be, a gazdasági folyamatok önmagában zárt képe pedig a nemzetgazdasági számlák alapján mutatható be. A nemzetgazdasági számvitel terén nemzetközi tekintetben, különösen az Európai Statisztikusok Értekezlete keretében, már lényeges előrehaladás történt. E munkák egyik célja, hogy a nyugati és keleti gazdasági rendszerek békés egymás mellett élése keretében alkalom nyíljon a gazdasági eredmények tudományosan megalapozott Kelet-Nyugat közötti összehasonlítására is. A jelenleg érvényben levő nemzetközi nemzetgazdasági számviteli rendszerek felülvizsgálatával és továbbfejlesztésével kapcsolatos munkák során az Európai Statisztikusok Értekezlete általánosságban elismerte, hogy a

nemzetgazdasági számlarendszerek a meglévő statisztikai adatok koordinálására, valamint az össz-statisztikai programok kiépítésére igen értékes és hasznos kereteket biztosítanak. Egy ilyen rendszer például felismerhetővé teszi, hogy milyen makroökonómiai nagyságokra kell a statisztikának vonatkoznia, és segítséget nyújt az egyes statisztikák elméleti és gyakorlati elhatárolásában, továbbá többek között az egységes fogalmi koncepciók és osztályozások elérésében. A többnyire csak évenként rendelkezésre álló nemzetgazdasági számlákat azonban, például gazdaságpolitikai célokból folyamatos, lehetőleg rövid lejáratú gazdasági mutatókkal is ki kell egészíteni.

Szerzők cikkükben részletesen foglalkoznak azokkal a problémákkal, amelyek megnehezítik a statisztikai adatok nemzetközi összehasonlítását, a statisztika által felölelt tényezők és folyamatok országok közötti eltéréseinek okaival. Ezeket három nagy csoportba foglalják: 1. az országok természeti adottságaiból eredő eltérések; 2. az országok közötti történelmi vagy tradicionális jellegű eltérések; 3. az egyes országok eltérő jogrendszere. Ezek az eltérések, amelyek nem izoláltak, hanem összefonódva jelentkeznek, adják azt a különböző képet, amellyel a statisztikus találkozik és amely adottságokat a statisztikusoknak nem áll módjában megváltoztatni, még akkor sem, ha azok jelentősen zavarják a nemzetközi összehasonlításokat. Meg kell ismerkedni a problémák okával ahhoz, hogy ezek a problémák a lehetőségek határain belül áthidalhatók legyenek, a problémák egy része azonban úgy jelentkezik, hogy annak érdekében, hogy a statisztikák nemzeti szinten használhatók legyenek, meg kell azokat tartani nemzeti korlátaik között.

A cikk felveti a kérdést, hogy a nemzetközi összehasonlításoknál felmerülő komoly nehézségek ellenére mit lehet tenni a nemzetközi összehasonlíthatóság megjavítása érdekében? Szerzők úgy vélik, hogy a gazdaságstatisztikai adatok nemzetközi összehasonlíthatóságának megjavítására a gazdasági tevékenységek (például áruk termelése, kereskedelme, szállítása, áruk és szolgáltatások fogyasztása) összehasonlítása terén kínálkozik jobb lehetőség, mivel ezek többé-kevésbé függetlenek bizonyos institutionális keretektől. Azonban a nemzetközi összehasonlítás még ezek tekintetében sem problémamentes, mert a háttérben jelentkeznek nemzetközileg még nem rendezett institutionális problémák (például a termelés fogal-

mának különböző módon történő elhatárolása). Felvetődik a kérdés, hogy annak felismerésével, hogy a gazdasági tevékenységek alkalmasabbak nemzetközi összehasonlításra, mint az „institucionális” statisztikák, hogyan lehetséges annak az igénynek kielégítése, hogy a nemzetközi statisztikai programban a gazdasági struktúráról és a gazdasági folyamatokról összkép legyen nyerhető. Szerzők a megoldást abban látják, hogy amennyiben institucionális jellegű makroökonómiai nagyságok (például vállalati tevékenység, az állam gazdasági jellegű tevékenysége) képzéséről lenne szó, meg kell őrizni a mindenkor nemzeti kereteket. Ez nemzetközi összehasonlításoknál is jelentőséggel bírhat, amennyiben ezeket az instituciókat például a piachoz való kapcsolatukban vizsgálják, nem pedig mint egységes tevékenységek vagy funkciók összességét szemlélik.

Szerzők azt javasolják, hogy pótlólagos kérdéseket kell felvenni az egyes országok nemzeti statisztikai kérdőíveibe a nemzetközi összehasonlítás érdekében. Célra vezető lehet e tekintetben a mintavételi módszer.

(Ism.: Kármán Tamásné)

NAUMANN, R. — STEINBERGER, B.:

A DISZPONIBILITÁS JELENTŐSÉGE
A MUNKAERŐNEK A NÉPGAZDASÁGI
MÉRLEGMODELLBE VALÓ BEVONÁSA
SZEMPONTJÁBÓL

(Die Bedeutung der Disponibilität für die Einbeziehung der Arbeitskräfte in das volkswirtschaftliche Bilanzmodell. (Optimierungsmodell) — *Wirtschaftswissenschaft*. 1966. 2. sz. 247—269. p.

A népgazdasági optimalizációs modellben jelentős szerepet játszanak az anyagi termelésben részt vevő munkaerők. A tervidőszak folyamán a társadalom munkaerő-, illetve munkaidőalapja módosul, kínálat és kereslet között terjedelem és szerkezet tekintetében ellentmondás keletkezik, ennek megoldása pedig a népgazdasági termelés fejlődésének minden variánsára nézve elengedhetetlen. Az ellentmondás feloldása abban áll, hogy a felszabaduló, illetve felszabadítandó munkaerőket a megváltozott népgazdasági termelés feltételeinek megfelelően optimalisan, mindenkor legkisebb ráfordítással át kell csoportosítani. Ez a tudatosan felhasznált diszponibilitás eredménye.

A diszponibilitás szubjektív oldalát képezik az ismeretek, ügyesség, képesség és a munkaerőnek az a készsége, hogy munkaterületét mással cserélje fel. A diszponibilitás objektív oldala ugyanezen tulajdonságok iránti követelmény a kérdéses munkaterület részéről. A diszponibilitást képzettség, kor, nem, területi, szociális és erkölcsi viszonyok határozzák meg.

Ezeknek a szempontoknak megfelelően az *átcsoportosítási ráfordítás* eltérő ráfordításokból tevődik össze. Ide tartozik tehát a továbbképzés, áttelepítés stb. Nem tartozik ide viszont a termelésbe belépők kiképzésével összefüggő alapráfordítás, amely az előbbiekkal együtt az anyagi termelésben szereplő összes munkaerők diszpozíciós ráfordítását jelenti a tervidőszak folyamán.

Az átcsoportosítási ráfordítások között a továbbképzés döntő jelentőségű. A népgazdasági termelés fejlődésének megengedhető variánsa akkor felel meg a képzésökönómia követelményeinek, ha a legkisebb továbbképzési ráfordítást tünteti fel. Ennek a továbbképzési ráfordításnak minimalizálását és a munkaerők optimális elosztását az ágazatok között *népgazdasági mérlegmodell (optimalizálási modell)* segítségével lehet biztosítani. Ez a modell a munkaerők elosztását az ágazatokra foglalkozás és a képzettség foka szerint részletesen kimutatja. Első lépésként a munkaerők optimális átcsoportosításának kiszámítása a fajlagos továbbképzési ráfordítás minimalizálására korlátozódik. Nem felejtendő azonban el, hogy a diszponibilitás mennyiségi kifejezésére irányuló törekvés nem számol a munkaerővel mint emberrel.

A munkaerőmérleg modellje a népgazdasági mérlegmodell része, amely az ágazati kapcsolatok mérlegéhez hasonlóan a munkaerőket ágazatonként mutatja ki. Mivel azonban az igazgatási egységek nem tekinthetők egyszerűen ágazatnak, elengedhetetlen a kettős mérlegelv alkalmazása: „termékcsoporthoz — termékcsoporthoz” és „termékcsoporthoz — igazgatási egység” szerint.

Ha feltesszük, hogy tisztázott kérdés: ki tartozik a „produktív összmunkás” fogalmába, és az hogyan részesedik a mindenkor előállított termékcsoporthoz (költségviselő szerinti számítás), a munkaerőmatrix a produktív összmunkásállomány ágazati és képzettségi szerkezetét mutatja ki teljes foglalkoztatottsági egységekben, illetve tényleges munkaórákban.

Az *igazgatási egységen* belül az optimalizálási célok szempontjából a következő tevékenységek különböztetendők

meg: 1. kutatás, fejlesztés, tervezés, kialakítás, 2. tulajdonképpeni termelés, 3. irányítás és vezetés, 4. számvitel és adminisztráció.

A foglalkozás-képzettség fajtáját és szintjét minőségi és mennyiségi összetevők határozzák meg. A minőségi összetevők a társadalmi munkamegosztás követelményeit tükrözik a munkaerők ismeretei, képessége, készsége irányában. A mennyiségi összetevők e követelmények nagyságát jellemzik. A foglalkozás-képzettség (illetve foglalkozási csoport) meghatározására a cikk javaslata értelmében a képzettség minőségi eltérései (például vegyipari foglalkozások) veendő figyelembe. A képzettség fokozatai (például szakmunkás, technikus) ugyanazon foglalkozáson belül mint mennyiségi különbségek a képzettség szintjét határozzák meg.

A foglalkoztatottsági csoportok a munkaerőmatrix értelmében a soronként kimutatott képzettségi szint és az igazgatási egységek rovatonként kimutatott működési területeinek kombinációjából adódnak.

A produktív összmunkás képzettségtől függő diszponibilitása azt jelenti, hogy egyrészt a munkaerő több tudással és képességgel rendelkezik, mint amennyit munkájában felhasznál, másrészt a munkaerő rendelkezik azzal a képességgel, hogy szükségszerűen más munkába legyen áthelyezhető akár üzemen belül, akár üzemek és ágazatok között. Ez utóbbi szükségyszerűséggel szemben áll a munkacsere lehetősége a munkaerő-kínálat oldaláról.

A bemutatott munkaerőmatrix szerkezetéből a képzettségtől függő diszponibilitás 12 lehetséges megjelenési formája nehézség nélkül levezethető, aminek alapján a továbbképzési ráfordítás várható mértéke állapítható meg. Ez a 12 csoport 4 megjelenési formát világít meg, egyenként 3 szempontból. A 4 csoport:

diszponibilitás az ágazatban,
 ágazatok közötti diszponibilitás a foglalkozásokon belül,
 foglalkozások közötti diszponibilitás az ágazatban,
 ágazatok és foglalkozások közötti diszponibilitás.

A 3 szempont:

a képzettség fokának csökkentése,
 azonos képzettségi fok,
 a képzettségi fok emelése.

A népgazdasági termelés fejlődésének megfelelően az áthelyezendő munkaerők továbbképzési ráfordítása csak úgy minimálható, és egyben a munkaerők optimális elosztása csak akkor számítható ki, ha a központi tervezés a fajlagos ki- és továbbképzési ráfordításokat ismeri. Ezeket a ráfordításokat a ki- és továbbképzési ráfordítások katalógusa matrixformában ábrázolja, soronként (kínálat) az összes képzettséget mint kiinduló képzettséget, rovatonként (kereslet) az összes képzettséget mint célul kitűzött képzettséget. Ebből a katalógusmatrixból meg tudható, lehetséges-e, szóba jöhet-e a tervezett átképzés, ismert-e a fajlagos ráfordítás, vagy egyáltalán kiszámítható-e. A katalógus felállításának előfeltételei: a képzettségek fajtájának és szintjének rendszerezése, standardizált követelményfogalmak minden képzettségi szinten, továbbá a ki- és átképzési ráfordítás kiszámítása pénzben és időben.

Végül a tanulmány modellszámítás segítségével bizonyítja, hogy a ki- és átképzési ráfordítások minimalizálása a munkaerők optimális eloszlását jelenti. A számítás 3 ágazatban, 3 munkaerőcsoporttal 1200 munkaerőre vonatkozik. Az 520 munkaerőnek átcsoportosítása eredeti elgondolás szerint 2870 márka ráfordítással járna. Ezzel szemben a számítás 850 márka megtakarítást eredményez azáltal, hogy 261 munkaerőt rendkívül nehéz átképzéstől mentesíti, 170 munkaerőtől pedig csak csekély képzettségcserét vár el. Rendkívül leegyszerűsített számítási modell segítségével bebizonyítható tehát, hogy a munkaerők optimális elosztása céljából a népgazdasági termelés fejlődésének megfelelően a népgazdasági mérlegmodellben ágazatok és képzettség szerint felépített munkaerőmatrix felállítására, valamint a fajlagos ki- és továbbképzési ráfordítások katalógusára van szükség, ami viszont a képzettségek fajtájának és szintjének rendszerezését feltételezi.

A cikk a munkaerőmodellt és a ráfordítások minimalizálásának feltételeit matematikai eszközökkel is szemlélteti.

A munkaerőmodell tökéletesítésének további lépéseit a képzőkapacitásnak, az átképzési időnek és a munkaerők vándor mozgalmának kérdései jelentik.

(Ism.: Corradi Etelka)

DEMOGRÁFIA — EGÉSZSÉGÜGYI ÉS SZOCIÁLIS STATISZTIKA

RINGEL, ERWIN:

ÚJ VIZSGÁLATOK AZ ÖNGYILKOSSÁG
PROBLEMATIKÁJA KÖRÉBEN(Neue Untersuchungen zum Selbstmord-
problem.) Wien, 1961. Hollinek. 156 p.

Erwin Ringel, a bécsi pszichiatriai-neurológiai klinika docense új könyvében érdekes vizsgálatról számol be, amelynek során 50 öngyilkos teljes élettörténetét tárták fel.¹ Az öngyilkosság problémájával foglalkozó eddigi kutatások, túlnyomó többségükben, az öngyilkossági kísérletet elkövetőkkel foglalkoztak és az ő élettörténetük, személyiségük, társadalmi körülményeik elemzéséből levont következtetéseket vetítették ki, használták fel az öngyilkosok cselekedetének, magatartásának magyarázatára is. Statisztikai elemzések viszont már több ízben rámutattak arra, hogy az öngyilkosok demográfiai összetétele egészen más, mint az öngyilkossági kísérletet elkövetőké és ebből kifolyólag nem valószínű, hogy csupán a véletlenül múljék, hogy kinek sikerül kísérlete, kinek nem; sokkal valószínűbb, hogy több szempontból mások az átlagos öngyilkos jellegzetességei, mint a kísérletet elkövetőé, és a különbségek döntő szerepet játszanak, hogy a cselekedet kísérleti stádiumban marad-e vagy sem. Éppen ezért feltétlenül szükséges az öngyilkosok élettörténetének, személyiségének, társadalmi körülményeinek különálló vizsgálata is.

Ringel az 1959 második felében Bécsben elkövetett öngyilkosságokat nyomoztatta le, és a következő kérdésekre keresett választ: 1. Megállapítható-e hogy az öngyilkos psychés megbetegedésben szenvedett? 2. Gyermekkora és későbbi élettörténete miként alakult az öngyilkosnak? Fordult-e elő öngyilkosság már a családban? 3. Miként zajlottak le az öngyilkos életének utolsó hetei, napjai? 4. Kinyilvánította-e öngyilkossági szándékát? 5. Mi volt a társadalmi kapcsolatok vagy azok hiányának szerepe az öngyilkosságban? 6. Miként reagált a környezet az öngyilkosságra? A vizsgálat során a felvételezők az öngyilkosságot követő 4—12. hetekben felkeresték a hozzátartozókat, rokonokat, ismerősöket és volt munkatársakat és a több interjú alkalmával kapott vá-

laszok alapján alakult ki a kép az öngyilkosról. A vizsgálat nagyon igényes volt és csak részletes és teljes információk esetén zárták le a nyomozást. Ennek következtében 443 öngyilkosságból csupán 50-nél sikerült a vizsgálatot befejezni. Kérdés most már, hogy az így kapott 50 eset mennyiben tekinthető reprezentatívnak és az esetek elemzése alapján levont általánosítások mennyiben érvényesek a teljes sokaságra? *Ringel* megállapítja, hogy demográfiai sajátosságok szerint az 50 öngyilkos úgy oszlik meg, mint az összes bécsi öngyilkos, viszont nyilvánvaló, hogy a minta nem képviseli megfelelően a magános embereket, akik akár koruknál fogva, akár psychés megbetegedésük következtében teljesen izolálódtak és ezért nem volt aki megfelelő felvilágosítást adhatott volna róluk haláluk után. Kétségtelen, hogy a vizsgálat sikeres lezárása vagy sikertelensége olyan tényezőktől függött, amelyek az öngyilkosságnál is szerepet játszhattak s ezért az ötven eset nem tekinthető megfelelő mintának, azonban az ötven egyedi esettanulmány rendkívüli értékű az öngyilkosság problémáinak kutatása szempontjából.

Ringel könyvében közreadja az egyes esetek részletes leírását, minden egyes öngyilkosra nézve a főbb megállapításokat, a vizsgálat kérdéseire kapott válaszokat. E leírások lehetővé teszik a kutatók számára az anyag másodlagos felhasználását, saját kutatási eredményeikkel való összevetését. A könyv ilyen szempontból forráskiadványnak is tekinthető. Hasonló értékű az összefoglaló elemző rész is. Ebben szerző több helyen rámutat, hogy milyen különbségek mutatkoznak az öngyilkosok és a kísérletet elkövetők között és néhány esetben revideálja saját álláspontját is, amelyet annakidején a kísérletet elkövetők vizsgálata alapján alakított ki. Így megállapítja, hogy a psychotikusok sokkal nagyobb arányban szerepelnek az öngyilkosok között, mint gondolta, ezek több mint egy negyedét alkotják. Elsősorban a melancholikus depressió okoz sok öngyilkosságot; ennek a megbetegedésnek szerző szerint jóval nagyobb a mortalitása mint például a tuberkulózisé. Módosítja felfogását a neurozisos szerepét illetően is: szerinte az öngyilkosságoknál a neurozisosok egy speciális fajtájával állunk szemben. A vizsgálat érdekes eredménye a fiatalok szerepének kimutatása az ön-

¹ Megelőző könyv: *E. Ringel: Der Selbstmord.* Wien, 1953.

gyilkosság felé vezető fejlődésben: az ötven öngyilkos közül 37-nél megállapítható volt az abnormális gyermekkor.

A könyv utolsó része az öngyilkosság megelőzésének kérdésével foglalkozik és abból, hogy a legtöbb öngyilkosnál voltak határozottan megállapítható jelei a közelgő katasztrófának, arra a következtetésre jut, hogy megfelelő ideggyógyászati hálózattal és a népesség — az öngyilkosjelöltek hozzátartozóinak, ismerőseinek — felvilágosításával lényegesen csökkenteni lehetne az öngyilkosságok számát.

(Ism.: *Cseh-Szombathy László*)

*

ARUTJUNJAN, JU. V.:

A FALUSI NÉPESSÉG TÁRSADALMI STRUKTÚRÁJA

(Szocial'naja sztruktura szel'szkogo naszelenija.) — *Voproszű Filozofii*. 1966. 5. sz. 51—61. p.

Az utóbbi időben egyre nagyobb érdeklődés mutatkozik a Szovjetunióban a társadalmi struktúra problémái iránt. Ezzel kapcsolatban egyre többen hangoztatják annak szükségességét, hogy nemcsak az osztálystruktúrát, hanem az osztályon belüli struktúrát is tanulmányozzák. Rámutatnak arra, hogy az osztálystruktúra nem analóg a társadalmi struktúrával és, hogy az utóbbi az osztálynélküli társadalomban is fennállhat; a szociális szempontból egynemű társadalom megteremtése érdekében mind az osztályok közötti, mind az osztályon belüli különbségeket fel kell számolni.

A társadalmi struktúra elemzésekor azonban nem mindig veszik figyelembe ezeket az elvi megállapításokat. A faluval foglalkozó filozófiai, gazdaságtani és történelmi tanulmányokra egyes közös hiányosságok jellemzők, melyek lényegében arra vezethetők vissza, hogy a jelenségek tanulmányozásakor nem a valóságos helyzetből indulnak ki. A falu problémáit kizárólag a parasztság problémáinak tekintik, holott a szovjet falu már régóta nem „tisztán paraszti”. A kolhozparasztság a falusi lakosságnak csak egy részét képezi, míg annak másik része az állami szektorban — a szovhozokban, vállalatokban, szállításban, kereskedelemben stb. — dolgozik. A szovjet szociológiai irodalom fő hiányossága az osztályon belüli különbségek alábecsülésében áll. Szerző véleménye szerint valamely tár-

sadalmi csoport jellegét az osztályon és az egész társadalmon belül az adott csoport tagjai által végzett munka jellege és minősége határozza meg. A munka jellege képezi az alapját az osztályon belüli differenciálódásnak. A munka minőségében mutatkozó különbségek a társadalmi munkamegosztásból adódnak. A fizikai és szellemi munka elemeinek sokirányú összefonódása megnehezíti az egyes foglalkozási ágak pontos differenciálásának feladatát. Ennek során célszerű lenne figyelembe venni a dolgozók szellemi, illetve fizikai képzettségének fokát.

Magán a fizikai, illetőleg a szellemi munkán belül is jelentős különbségek állnak fenn, és pedig az egyes foglalkozási ágak színvonalától, a munka minőségétől, bonyolultságától és társadalmi jelentőségétől függően. Ha a szakképzettséget vesszük a dolgozók munkafajták szerinti osztályozásának alapjául, akkor a szellemi dolgozók között megkülönböztethetünk felsőfokú és középfokú szakképzettséggel rendelkező dolgozókat és olyanokat, akiknek nincsen szakképzettségük; hasonlóképpen a fizikai dolgozók között megkülönböztethetünk szakmunkásokat (falun főképpen gépkezelők) és segédmunkásokat. Falusi viszonylatban az említett csoportok különösen szoros kapcsolatba kerülnek egymással (szemben a várossal). Ez nemcsak a falusi települések viszonylag kis kiterjedésével magyarázható, melyeknek határai gyakran egybeesnek a termelő kollektívák — kolhozbrigádok, szovhoz-üzemegységek — működési területével, hanem a falu sajátos viszonyaival is, azzal, hogy a falun minden esetben létezik egy fő gazdasági központ (kolhoz vagy szovhoz), amely a falusi lakosság egész életformáját meghatározza. Úgyszintén befolyásolja a falu társadalmi struktúráját az ipar fejlettsége az adott település körzetében és a várostól való távolság.

(Ism.: *Pataki Péter*)

NEWLING, B.:

VÁROSI NÖVEKEDÉS ÉS TÉRBELI SZERKEZET: MATEMATIKAI MODELLEK ÉS EMPIRIKUS BIZONYÍTÁS

(Urban growth and spatial structure: mathematical models and empirical evidence.) — *Geographical Review*. 1966. 2. sz. 213—225. p.

H. Bleicher már a múlt század végén matematikai formában fejezte ki a lakosság és a város központjától való távolság összefüggését:

$$D_d = D_0 e^{-bd},$$

ahol:

- D_0 — a laksűrűség a város központjában,
 d — a központtól mért távolság,
 b — a sűrűségi gradiens (Bleicher szerint állandó),
 e — a természetes logaritmus alapja,
 D_d — a laksűrűség a központtól d távolságban.

Colin Clark, mintegy 60 évvel később ugyanerre a megállapításra jutott, s a fenti függvény lineáris transzformációját (logaritmikus alakját) a szakirodalom azóta mint Clark-féle szabályt idézi, s vizsgálatok, modellek kiindulópontjául fogadják el. Tanner és Sherratt alternatív modellt javasolnak, melyben a laksűrűség exponenciálisan csökken a központtól való távolság négyzetével.

A sűrűségi gradiens (b) az időnek negatív exponenciális függvénye:

$$b_t = b_0 e^{-ct},$$

ahol:

- $b_0 - t = 0$, időpontban érvényes sűrűségi gradiens,
 $b_t - t = t$ időpontban érvényes sűrűségi gradiens,
 e — a természetes logaritmus alapszáma,
 c — állandó.

Az alapegyenletek megoldása után a városi növekedést a laksűrűségi adatok alapján számítani lehet. A cikk 46 városra közli a kiszámított adatokat, valamint az adatok grafikus ábrázolását.

Az empirikus számadatok nagymértékben igazolják a modellek használhatóságát. Olyan megállapításokat is le lehet vonni ezek alapján, hogy van egy kritikus laksűrűség, ami fölött a növekedés negatív és ami alatt pozitív. A különböző városok vizsgálatánál az eredmények eltéréseit a helyi sajátosságokkal lehet magyarázni, így különösen az üzleti (ipari) és lakónegyedek elhelyezkedésében mutatkozó különbségekkel. Feltehető azonban, hogy általánosan, mindenütt van egy optimális laksűrűség, aminek túllépése káros következményekkel járhat bizonyos szociális kérdések tekintetében, s ezért a városok fejlesztésének tervezésénél kívánatos megállapítani az optimális laksűrűséget.

(Ism.: Hankó Zoltánné)

PRADERIE, M. — PASSAGEZ, M.:

A FOGLALKOZÁSI MOBILITÁS
FRANCIAORSZÁGBAN AZ 1959.
ÉS 1964. ÉVEK KÖZÖTT

(La mobilité professionnelle en France entre 1959 et 1964.) — *Études et Conjoncture*, 1966. 10. sz. 1—163. p.

Az Institut National de la Statistique et des Études Économiques (Országos Statisztikai és Gazdaságkutató Intézet) 1963 végén és 1964 elején adatfelvételt hajtott végre a kereső népesség foglalkozási szakképzettségére és szakmai minősítésére vonatkozólag. A fenti adatfelvételről beszámoló közleménysorozat az itt ismertetett tanulmánnyal kezdődik.

Az adatfelvétel folyamán mindenekelőtt kiegészítették az 1962. évi népszámlálásnak a keresők képzettségére vonatkozó sommás információit a képesítés tüzetesebb megállapításával. Ezen az alapon további feladata volt az adatfelvételnek, hogy olyan irányító támpontokat nyújtson a képzési rendszer számára, melynek alapján meghatározható a szakképzésnek és a minősítésnek a dolgozók szükségletei szempontjából legkívánatosabb színvonala. Az ilyen vizsgálat szükségességét hangsúlyozza például a jövőre vonatkozó előrejelzésekkel kapcsolatosan az a feltetelezés, mely szerint a munkaerő-kereslet és -kínálat egyensúlya a szakképzettség szerint differenciált foglalkoztatási lehetőségek és munkaerőforrások összhangjától fog függni; a munkaerőforrásokat a különböző szakmákban már foglalkoztatott továbbá a keresők sorába újonnan belépő — főként fiatal — népesség fogja nyújtani.

Ahhoz, hogy a rendelkezésre álló munkaerőforrások valamely időszakra megbecsülhetők legyenek az szükséges, hogy megfelelő információk legyenek a keresők valószínű foglalkozás-változtatási mozgékonyaságáról, életkoruk növekedésével kapcsolatosan; ezért az adatgyűjtő és feldolgozó munka a foglalkozási mobilitás megfigyelésével is foglalkozott.

Ennek érdekében összehasonlították az 1959 január elsején és az ankét lebonyolításakor (vagyis öt évvel később) gyakorolt foglalkozásokat; ez az eljárás (feltevés szerint) ötéves időszakonkénti előrejelzést tesz lehetővé.

A foglalkozási mobilitás alakulása nagy figyelmet érdemel a munka-szociológia szempontjából, továbbá azoknak a feltételeknek vizsgálata terén, melyek megszabják a munkaerő alkalmazkodását a közgazdaság termelési szerkezetének a

gazdasági fejlődés által előidézett változásaihoz.

Ez a tanulmány lényegében ez utóbbi kérdésnek van szentelve. Az eredmények azt mutatják, hogy a kereső népesség Franciaországban jelentős átalakuláson ment keresztül: a kereső nők 24 százaléka, a kereső férfiaknak 29 százaléka változtatta foglalkozását a vizsgált öt év folyamán; ebben legnagyobb szerepe a foglalkoztató vállalat felcserélésének volt, ugyanis a nők 19, a férfiak 20 százaléknál fordult elő ilyen természetű változás. Az öt év alatt összesen közel 2 millió kereső változtatott foglalkozást. Ezek közül társadalmi — foglalkozási csoportját (vagy szakképesítését) 1 350 000 kereső cserélte el a vizsgált öt évben.

Kiderült a vizsgálatokból az is, hogy bár a foglalkozási mobilitás főként a fiatalabb korosztályokra jellemző, nem jelentéktelen a 45—50 éves korcsoportban sem.

A munkásállomány gyarapodása — a vizsgálat szerint — inkább a keresők létszámának az új belépőkkel való növekedéséből származik, mint a foglalkoztatottak foglalkozás-változtatásából; ugyanis az öt évnél hosszabb ideje foglalkoztatott férfimunkások körében határozott törekvés tapasztalható a szabad foglalkozások és önálló vállalkozói status felé.

Külön fejezet foglalkozik a mezőgazdasági népesség foglalkozási viszonyai-ban bekövetkezett változásokkal. Eszerint öt év alatt 245 000 kereső férfi és 84 000 nő véglegesen elhagyta a mezőgazdaságot; közülük legtöbben a segítő családtagok körébe tartoztak.

A tanulmány mérlegszerű elszámolásban bemutatja társadalmi foglalkozási főcsoportonként (önálló gazdálkodók, gazdasági bérmunkások, ipari és kereskedelmi munkáltatók, szabad foglalkozásúak és felsőkaderek, középkaderek, alkalmazottak, munkások, szolgáltatási személyzet, egyéb) a keresők számának változását a növekedés forrásai (más kereső csoportból átlépés, nem keresőből keresővé válás) és a csökkenés irányai (más kereső csoportba átlépés, a kereső tevékenységből kikapcsolódás) szerint részletezve.

A tanulmány szerzői szerint a begyűjtött adatanyag további feldolgozása és elemzése lehetővé fogja tenni annak kutatását, hogyan oszlanak meg a bizonyos szakképzettséggel rendelkezők a különböző foglalkozások között (nevezetesen információk várhatók arra vonatkozólag is, hogy a szakképzettek foglalkozása milyen mértékben nem felel meg képezési-

süknek és a szakképzett nők mennyire vonják ki magukat a kereső tevékenységből); lehetőség fog nyílni továbbá egyrészt a foglalkozási tevékenység és a szakképzettség, másrészt a jövedelmek közötti összefüggés vizsgálatára, legalábbis a munkabérek tekintetében; végül az adatgyűjtés bizonyos járulékos utalásokkal szolgál a társadalmi mobilitásra vonatkozólag: ugyanis nyilvántartásra került a kereső személyek atyjának foglalkozási helyzete is a felvétel befejeztének időpontjában.

A tanulmányt igen bő száanyag és sok grafikus ábra szemlélteti. A függelék az adatgyűjtésnél használt kérdőívek mintáit, a keresők gazdasági szektorok közti helyváltoztatásának sakkáblaszerű mérlegét, valamint a társadalmi-foglalkozási csoportok keresőinek mozgását korcsoportok szerint részletezve mutatja be.

(Ism.: Juhász László)

SZTRUMILIN, SZ.:

AZ EGÉSZSÉGVÉDELEM NÉPGAZDASÁGI HATÉKONYSÁGA

(O narodnohozajsztvennoj éffektivnoszti zdravoohranenija.) — *Ékonomicseszkie Nauki*, 1966. 5. sz. 28—30 p.

A jelen közlemény a szerzőnek az egészségügy gazdaságtana kérdéseiről 1966 júniusában tartott elméleti konferencián elhangzott hozzászólása fő gondolatait tartalmazza. A rövidség ez esetben még frappánsabbá teszi a szerző közismerten eredeti stílusát és gondolatait.

A mondanivaló két kérdéscsoport köré tömörül. Az egyik elméleti, a szocializmusban a termelő munka fogalmával, a másik gyakorlati, az egészségvédelem eredményeivel, illetve — a szerző kifejezésével — népgazdasági hatékonyságával foglalkozik.

Szerző utal a termelő munka fogalma kialakulásának történelmi hátterére. A kapitalista társadalomban a dolgozó és parazita osztályok jelenléte indokolttá tette az értékalkotó munka megkülönböztetését az e munkát csupán kisajátító tevékenységtől. A szocializmusban ezzel szemben, ahol megszűntek a kizsákmányoló osztályok, a politikai gazdaságtan olyan kategóriája, mint a „nem termelő munka” elévült. A munka, mint célszerű és társadalmilag hasznos tevékenység lehet többé vagy kevésbé termelőkeny. A lógósok és ingyenélők nem ter-

melő foglalkozását senki sem nevezi munkának. Az ilyenfajta foglalkozásokat csupán a büntetőtörvénykönyv megfelelő cikkelyei tartják nyilván és értékelik megfelelőképpen.

Ugyancsak elévült Adam Smith azon közismert koncepciója is, mely szerint „termelő” csak az anyagi termelésben megtestesülő munka lehet, bár e koncepció a mai napig támogatásra talál a dogmatikusok körében. Holott már Marx bírálta Smith ezen egyszerűsítő felfogását, kiegészítve azt azzal, hogy termelő munkaként kellene felfogni mind az árut termelő, mind a munkaerő újraelőállításában résztvevő — azt fejlesztő, megőrző stb. — munkát. Igaz, — véli a szerző — a tőkés társadalom ideológusai számára jogos volt a szolgáltatások körének figyelmen kívül hagyása, minthogy ott általában és közvetlenül nem jön létre értéktöbblet. A szocialista társadalomban azonban természetes a munkaerő újraelőállításával foglalkozó — oktató, gyógyító stb. — „műhelyek” jelenléte s az itt dolgozók munkája minden kétséget kizáróan része a társadalmi terméket előállító összmunkának. Tehát — vonja le a szerző következtetését — a szocializmusban termelő munkának tekinthető nemcsak a közvetlenül anyagi javakban megtestesülő munka, hanem minden társadalmilag hasznos, a munkaerő képzésében és kiszolgálásában végzett munka is.

A gyakorlat azonban több hiányosságot mutat. Hiányzik az a társadalmi könyvvitel, amely kimutatná és értékelné a munkaerő kiszolgálásában kifejtett munkát. Az e fajta tevékenységeket a mai napig is a nem termelő ágazathoz sorolják, annak ellenére, hogy szerepük a gazdaságban évről évre nő és az ország előtt álló termelési feladatokkal való kapcsolatuk egyre szorosabbá és mélyebbé válik. Az igazsághoz való közelítés jegyében szerző a meglevő ismeretek birtokában kísérletet tesz az egészségügy népgazdasági hatékonyságának felmérésére.

Az egészségvédelem hatékonysága igen sokrétű. A szenvedések enyhítésére, a betegség megelőzésére irányuló egészségvédelmi munka, továbbá a jó egészségben végzett munka által nyújtott szellemi és fizikai kielégülés természetesen nem mérhető. Mérhető azonban a munkaképes korú népesség munkája általában és ezen belül az a munkarész, amely a „gyógyászati műhely” tevékenysége révén jön létre.

Közismertek a demográfiai mutatók javulása terén bekövetkezett változások a

Szovjetunióban. Csökkent a halandóság általában, a csecsemőhalandóság különösen. Nagymértékben nőtt a várható átlagos élettartam — 1926 óta például 44 évről 70 évre, azaz 26 évvel. A népesség korösszetétele előnyösen változik és az egész lakosság növekedését lényegesen meghaladó mértékben nő a foglalkoztatott népesség száma. A fentiek eredménye, hogy évről évre több emberéletet őriznek meg az élet, a munka számára. S ez számokban is kifejezhető; a forradalom előtti és a jelenlegi halandósági szintet összevetve a Szovjetunióban 1940-ig csupán a halálozás csökkenése révén mintegy 2,3 millió életet, 1965-ben 5,2 millió életet, az 1940—1965. évi 25 éves időszakban összesen 97 millió, ebből 94 millió munkaképes korú emberéletet őriztek meg. Ilyenformán kiszámítható az egy orvosra jutó évente megőrzött életévek száma, ami 25 év alatt mintegy 250 évet tesz ki. És ha csupán az elhalálozást 1964-ben elkerült közel 5 millió munkaképes korú főt a termelésbe irányították volna, úgy ott fejenként 2470 rubel, összesen 12 350 millió értékű nemzeti jövedelem keletkezett volna. Mindez kétségtelenné teszi az egészségvédelem gazdasági jelentőségét. S ha ezzel szembeállítjuk az ugyanazon évben az egészségvédelemre és testnevelésre fordított 5,6 milliárdot, úgy nem kapunk rossz gazdasági hatékonyságot: 100 rubel befektetésre 220 rubel újonnan létrehozott nemzeti jövedelem esik.

(Ism.: Fóti Istvánné)

URLANISZ, B. C.:

A SZÜLETÉSI ARÁNYSZÁM DINAMIKÁJA ÉS TÉNYEZŐI A SZOVJETUNIÓBAN

(Dinamika i faktorü rozsdamoszti v SZSZSZR) — Szovetszkoe Zdravoohranenie. 1966. 7. sz. 8—14. p.

A XIX. században Oroszországra igen magas, 50 ezrelék körüli születési arányszám volt jellemző, amely csak a XX. század elején kezdett csökkenni, eltérően Nyugat-Európától, ahol ez a folyamat már a XIX. század végén elkezdődött. A magas születési arányszám magyarázatát a forradalom előtti Oroszországban szerző abban látja, hogy a nők nagy többsége igen korán ment férjhez. 1910-ben a menyasszonyok 55 százaléka volt 20 éven aluli. A 20 éven aluli menyasszonyok aránya és a születési arányszám közötti korrelációs együttható értéke, me-

lyet az európai Oroszország 50 kormányzóságára vonatkozóan számítottak, magas.

Az első világháború idején a születési arányszám rohamosan csökkent, az 1913. évi 45,5 ezrelékről 1915-ben 39,7, 1916-ban 29,9 és 1917-ben 23,9 ezrelékre esett.

A szovjet hatalom első éveiben kissé javult a születési arányszám, majd a helyreállítás időszakában fokozatosan emelkedve elérte nagyjából az 1913. évi színvonalat. (1927-ben 44,8 ezrelék volt.) Ettől kezdve az ország iparosítása és a falusi lakosság városba áramlása következtében csökkenni kezdett. Ezt a folyamatot erősítette az abortuszok elterjedése is. 1920-ban ugyanis a nők egészségének védelmében engedélyezték az abortuszokat. 1936-ban a megváltozott gazdasági, politikai, kulturális és egészségügyi helyzetben a nem orvosi javaslatra történő abortuszokat megtiltották. Ezt követően a születési arányszám ismét növekedési tendenciát mutatott, amit csak a második világháború szakított meg. A háború alatt a születési arányszám jelentősen csökkent, és növekedése a háború után csak lassan indult meg, a maximumot — 27 ezrelék — 1951-ben érte el. A hatvanas évek elején megint csökkenés volt tapasztalható, ami a háború utóhatásaként jelentkezett. A háború miatt elmaradt születések ugyanis csökkentették a hatvanas években házasodó fiatalok számát. Az ötvenes években a születési arányszám színvonala mintegy fele volt a forradalom előttinek, de minthogy a halálozási arányszám kb. negyedére csökkent, a természetes szaporodás arányszáma csak jelentéktelenül esett.

Szerző a továbbiakban a házasságtermékenység vizsgálata alapján rámutat arra,

hogyan e területen az elmúlt 20 év alatt lényeges változások következtek be. A házasságtermékenység valamennyi korcsoportban csökkent, legjelentősebben a 35—39 éves nőké (majdnem felére) és a 45—49 éveseké (majdnem harmadára).

A születési arányszám ismertetté alakulásában szerepet játszó szociális tényezők között legfontosabb szerző véleménye szerint a nők társadalmi helyzetének megváltozása volt. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom a nők számára minden területen teljes egyenjogúságot hozott. Jelenleg például az orvosok 79, a pedagógusok 70, a tudományos dolgozók 38 százaléka nő. A munkaképes korú nők nűndössze 17 százaléka háztartásbeli (az Egyesült Államokban több mint 50 százalék). A nők ilyen széles körű bevonása a társadalmi munkába természetesen erősen befolyásolta a születési arányszám alakulását.

Komplex tényezőnek tekinthető a városiasodási folyamat, amely több hatótényezőt hoz mozgásba, növeli a nők foglalkoztatottságát, elősegíti a lakosság egészségügyi-kulturális ellátásának kiterjesztését stb.

Hatást gyakorol a születések számára a családtervezés, a fogamzásgátló szerek alkalmazása, a terhesség művi megszakítása.

Jelentős szerepe van a házasságkötési kor emelkedésének, a házasságban élő nők arányának stb.

Szerző végül összefoglaló táblázatban tünteti fel azokat a tényezőket és közvetlen okokat, melyek valamely országban meghatározzák a születési arányszámot.

(Ism.: *Hrubos Ildikó*)

HÁZTARTÁSSTATISZTIKA

ROTTIER, G.:

A HÁZTARTÁSOK ÉLELMISZER- FOGYASZTÁSÁNAK ELŐREJELZÉSE, 1960—1970

(Projection de la consommation alimentaire des ménages de 1960 à 1970.) — *Études et Conjoncture*. 1966. 5. sz. 61—110. p.

A tanulmány Franciaország ötödik gazdasági tervének előkészítése során az INSEE (Statisztikai és Gazdaságkutató Intézet) által a CREDOC-kal (Fogyasztási Dokumentációs és Kutató Központ-

tal) szoros együttműködésben végzett vizsgálat eredményeit ismerteti. A tanulmány három főrésze közül az első főként általános elvi kérdésekkel, a második az 1952. és 1960. évek között megfigyelt fogyasztás elemzésével foglalkozik, a harmadik pedig a jövőre vonatkozó előrejelzéseket tárgyalja.

Az első részben mindenekelőtt fogalmi meghatározásokról és az élelmiszer-fogyasztásban megfigyelt négy főterület elhatárolásáról van szó: a háztartások beszerzéseiről az élelmiszer-kereskedelemtől, a mezőgazdasági üzemek és a családi kertek termékeinek termelői ön-

fogyasztásáról, az intézetek (iskolák, menhelyek, kórházak, hadsereg stb.) étel-miszer-fogyasztásáról, végül a vendéglátóipari fogyasztásról. E rész nagy vonásokban leírja az itt felmerülő problémákat, feltételezéseket és a megfigyelésnél alkalmazott eljárásokat. Ezután az étel-miszer-fogyasztás mennyiségi és értékbeni fejlődésében megfigyelt fő vonásokat ismerteti; kiemeli a volumenérték és a változatlan áron számított érték értelmezésében alkalmazott megkülönböztetést, valamint azt a jelenséget, — hogy más fejlett országokhoz hasonlóan — Franciaországban is gyorsabban fejlődik az étel-miszer-fogyasztás volumene, mint a fizikai mennyisége, amit főként az értékesebb-költségesebb fogyasztási szokások fokozatos térnyerésével, továbbá az étel-miszerek fogyasztásra előkészítésének-feldolgozásának fejlődésével és bizonyos mértékig az elosztási költségek növekedésével magyaráz. Ebben az első részben található a rendelkezésre álló statisztikai adatforrások ismeretése és bírálata, ezenkívül az 1952—1962. évek közötti fogyasztás adatszerű alakulására vonatkozó idősorok mennyiségben, értékben, fejenkénti hányadban (nemzetközi összehasonlítással) cikkek (illetve cikkcsoportok) szerint részletezve, valamint az áralakulás mutatószámai.

A második részben az 1950—1960. évek közötti étel-miszer-fogyasztás részletes elemzése található. Ennek bevezetése felsorolja a fogyasztás alakulásának irányító tényezőit: a fogyasztók száma, a népesség társadalmi-gazdasági rétegződése, az áralakulás, egy bizonyos fogyasztási alapirányzat (mely egymagában több szét nem választott tényezőt tartalmaz: így a fogyasztói ízlés változását, a termelés—feldolgozás—elosztás körülményeinek fejlődését, az étel-miszerek természetének módosulását) és beszámol ezek hatása elkülöníthetőségének — főként a statisztikai adatforrások hiányossága miatti — nehézségeiről. Ezeknek következtében nem lehetett az egyes tényezők fogyasztásra gyakorolt hatásának mérésére alkalmazni a klasszikus többszörös korrelációs vizsgálatot, hanem bonyolultabb eljárásához kellett folyamodni. A tanulmány részletesen leírja az egyes tényezők vizsgálata esetében alkalmazott eljárások módszerét, melyek közös alapja lényegében az a feltételezés volt, hogy fogyasztási ankétek megállapításaival kiegészített — külön-külön a mezőgazdasági és nem mezőgazdasági népességre vonatkozólag kiszámított — Engel görbék se-

gítségével jól megbecsülhető az életszínvonal hatása a fejenkénti fogyasztásra. Ennek mértéke ismeretében azután a feltételes regressziós analízis alkalmazása szolgáltatta a reálárakhoz viszonyított rugalmasságok nagyságrendjeit. Ismerteti a hosszú távú előrejelzések esetében az Engel görbék paramétereinek kiszámításához szükséges megfelelő függvény típus kiválasztásának problémáit és azt a típust, melynek alkalmazása mellett az adott esetben végül is döntöttek, a választás indokolásával együtt. Az alapirányzat által a fogyasztásra gyakorolt szisztematikus módosító hatás megközelítése exponenciális függvény útján történt. Ez a rész bemutatja étel-miszer-főcsoportonként a kiszámított ár rugalmassági mutatókat, az Engel görbék paramétereit, valamint a fejenkénti fogyasztás megfigyelt és korrigált teteleit.

Szerző a következőkben azokkal a feltételezésekkel foglalkozik, amelyekre az 1960. és 1970. évek közötti fogyasztás előrejelzéseit alapozták. Bemutatja ez a rész a fenti feltételezések alapján kivetített étel-miszer-fogyasztás adatait cikkcsoportonként részletezve a kereskedelmi forgalom és a termelői önfogyasztás körében, állandó és változó árak esetén.

E részben külön fejezetet szentel a tanulmány a tápanyagmérleg felállításának. A mérleg felállításánál alkalmazott módszer használatának alapjául az a feltevés szolgált, hogy a különböző étel-miszerek tápanyagtartalma — kevés kivételtől eltekintve — nem változik az 1970-ig tartó időszakban. A fejezet étel-miszercsoportonként közli azokat az egyenérték-kulcsszámokat, amelyek segítségével történt a megfigyelt korábbi és az előrejelzett későbbi étel-miszer-fogyasztás átszámítása összehasonlítható tápanyagtartalomra, valamint bemutatja 3 időpontban az így felállított tápanyagmérlegeket.

A tanulmány befejező része a kiszámított eredmények megbízhatóságának bírálatát tartalmazza és azzal a végkövetkeztetéssel zárul, hogy 1970-ben a franciaországi étel-miszerfogyasztás már annyira közel lesz a telítettséghez, hogy a francia mezőgazdasági termelés továbbfejlődésének csak újabb külföldi piacok megnyitása, a belső fogyasztásban pedig az olcsóbb termékeknek drágábbakkal helyettesítése biztosíthat lehetőséget.

(Ism.: Juhász László)

BIBLIOGRÁFIA

A Központi Statisztikai Hivatal Könyvtárába az alábbi fontosabb könyvek érkeztek be:

STATISZTIKAI ÉVKÖNYVEK

Annual abstract of statistics. 1965. Ed. by the Central Statistical Office. London. 1965. H.M.S.O. XIII, 361 p.

Anglia statisztikai évkönyve, 1965. I 36 C 1/1965

Beloruszszkaja SzSZR v cifrah za 1964 god. Kratkij sztatisticeszkij szbornik. Izd. Central'noe Sztatisticeszkoe Upravlenie. Minszk. 1965. Izd. „Sztatisztika”. 271 p.

A Belorusz SZSZK számokban, 1964. I 42 D 43/1964

Narodnoe hozjajsztvo Moldavszkoj SzSZR v 1964 g. Sztatisticeszkij szbornik. Izd. Central'noe Sztatisticeszkoe Upravlenie. Kisinev. 1965. Izd. „Sztatisztika”. 424 p.

A Moldova SZSZK népgazdasága, 1964. I 42 C 150/1964

Narodnoe hozjajsztvo RSzFSzR v 1964 godu. Sztatisticeszkij ezsegodnik. Izd. Central'noe Sztatisticeszkoe Upravlenie. Moszkva. 1965. Izd. Sztatiszt. 575 p.

Az OSZSZSZK népgazdasága, 1964. I 42 C 202/1964

Rocznik statystyczny 1965. Warszawa. 1965. Główny Urząd Statystyczny. LXVII, 654 p., 9., I térk., 1 mell.: 43 p.

Lengyelország statisztikai évkönyve, 1965. I 42 C 110/1965

Statistical abstract of the United States, 1964. Washington. 1964. U.S. Dept. of Commerce. XII, 1041 p.

Az Egyesült Államok statisztikai évkönyve, 1964. I 72 C 44/1964

Statistisches Handbuch für die Republik Österreich 1965. Hrsg. vom Österreichischen Statistischen Zentralamt. Wien. 1965. Österr. Staatsdruck. XXIV, 540 p.

Ausztria statisztikai évkönyve, 1965. I 2 C 12/1965

Statistisk årsbok för Sverige 1965. Statistical abstract of Sweden 1965. Stockholm. 1965. Statist. Centralbyran. 28, 524 p.

Svédország statisztikai évkönyve, 1965. I 41 C 43/1965

ÁLTALÁNOS STATISZTIKAI MUNKÁK

Alder, H. L. — Roessler, E. B.: Introduction to probability and statistics. San Francisco — London. 1964. Freeman. XIV, 313 p.

Bevezetés a valószínűség számításba és a statisztikába. 13413

Beke M.: Bevezetés a differenciál- és integrál számításba. Átd. és jegyz.: Scharnitzky V. 3. kiad. Bp. 1965. Gondolat. 213 p.

11773, 259.887

Colloquium on applications of mathematics to economics. Budapest, 1963. Ed. by A. Prékopa. Bp. 1965. Akad. k. 367 p.

Kollokvium a matematika közgazdasági alkalmazásáról, Budapest, 1963.

11898 — 11901

Connor, L. R. — Morrell, A. J. H.: Statistics in theory and practice with special reference to published statistics. London. 1964. Pitman. X, 261 p., 1 t.

Statisztika elméletben és gyakorlatban, különös tekintettel a nyilvánosságra hozott statisztikára. 13418

Eger, E. I. — Lebedev, A. V. — Levina, D. L.: Osznovü sztatistiki. (Ucsebnoe posobie dlja podgotovki szcsetovolov promüslennüh predprijatij.) Izd. 2. pererab. i dop. Moszkva. 1964. 87 p.

Alapvető statisztika. 13441

Ékonomiko-matematiceszkie metodü. Vüp. 2. Metodü optimal'nogo planirovanija. Transzportnue zadacsi. Red. V. Sz. Nemcsinov. Moszkva. 1965. Izd. Nauka. 336 p., 1 t.

Közgazdasági-matematikai módszerek. 2. köt. Az optimális tervezés módszerei. 13061

Gnedenko, B. V. — Beljaev, Ju. K. — Szolov'ev, A. D.: Matematiceszkie metodü v teorij nadezsnoszti. Osznovnue harakterisztiki nadezsnoszti i ih sztatisticeszkij analiz. Moszkva. 1965. Izd. Nauka. 524 p.

Matematikai módszerek a megbízhatóság elméletében. 12589

Good, I. J.: The estimation of probabilities. An essay on modern Bayesian methods. Cambridge, Mass. 1965. M.I.T. Press. X, 109 p.

A valószínűség becslése. 13419

Grankov, V. P.: Vüborocsnoe nabljudenie. Izd. 2. pererab. i dop. Moszkva. 1963. Goszsztatizdat. 152 p.

Reprezentatív megfigyelés. 8619

Kulik, V. T.: Cifrovoe modelirovanie szlozsnuh szisztem. Kiev. 1964. Izd. Kievszkogo Univ. 199 p.

Bonyolult rendszerek számszerű modellezése. 10783

Kurtz, T. E.: Basic statistics. Englewood Cliffs, N. J. 1963. Prentice-Hall. XIII, 327 p.

Alapvető statisztika. 11860

Kvasa, Ja. B.: Sztatisztika novoj tehnik. Mehanizacija truda i avtomatizacija proizvodsztva. Koncentracija i szpecializacija promüslennogo proizvodsztva. Moszkva. 1965. Sztatiszt. 263 p.

Az új technika statisztikája. A munka gépesítése és a termelés automatizálása. Az ipari termelés koncentrációja és szakosítása. 13440

Lindley, D. V.: Introduction to probability and statistics from a Bayesian viewpoint. P. 1. Probability. P. 2. Inference. Cambridge. 1965. Univ. Press. 2 db.

Bevezetés a valószínűség számításba és statisztikába Bayes-féle nézőpontból. 1. rész. Valószínűség számítás. 2. rész. Következtetés. 12441 — 2

MacCollough, C. — Van Atta, L.: Introduction to descriptive statistics and correlation. A program for self-instruction. New York etc. 1965. McGraw-Hill. XII, 159 p.

Bevezetés a leíró statisztikába és a korreláció számításba. 12435

Manual on training of statistical personnel at the primary and intermediate levels. Ed. by the Economic Commission for Asia and the Far East. New York. 1963. U.N. VI, 144 p.

A statisztikai személyzet alap- és középfokú képzésének kézikönyve.

12849

Manual on training on statistical personnel at the primary and intermediate levels. Supplement to —. Training notes and exercises. Ed. by the Economic Commission for Asia and the Far East. New York. 1964. U.N. V, 246 p.

Melléklet a statisztikai személyzet alap- és középfokú képzésének kézikönyvéhez.

12854

Mihaila, N.: Introducere in teoria probabilitatilor si statistica matematica. Bucuresti. 1965. Ed. Didactica si Pedagogica. 416 p.

Bevezetés a valószínűségi elméletbe és a matematikai statisztikába.

12948

Picard, C.: Théorie des questionnaires. Paris. 1965. Gauthier-Villars. VIII, 126 p.

A kikérdezés elmélete.

13213

Prabhu, N. U.: Queues and inventories. A study of their basic stochastic processes. New York—London—Sydney. 1965. Wiley. XI, 275 p.

Sorok és készletek. Alapvető sztochasztikus folyamatok vizsgálat.

12110

Ruberg, C.: Statistik im Gross- und Einzelhandelsbetrieb. Wiesbaden. 1965. Betriebswirtsch. Verl. 213 p.

Statisztika a nagy- és kiskereskedelmi vállalatokban.

13427

Skrasek, J.: Základy počtu pravdepodobnosti a matematické statistiky. Praha. 1962. SNTL. 184 p.

A valószínűségszámítás és a matematikai statisztika alapjai.

9525

Studii de statistica. Lucrarile celei de-a treia consfatuiri, stiintifice de statistica, 5—7, decembrie 1963. Ed. Directia Centrala de Statistica. Bucuresti. 1964. VIII, 1133 p., 13 t. 1 mell. 15 p.

Statisztikai tanulmányok.

10341

GAZDASÁGSTATISZTIKA

Application of some models for planning. By A. Seoudi, A. Kader Hamza etc. Cairo. 1965. Inst. of Nat. Plan. 30 p.

Néhány modell felhasználása tervezésre.

12967

Canada 1965—1966. Revue officielle de la situation actuelle et des progrès récents. Réd. par H. Champion. Éd. française. Ottawa. 1965. Bureau Fédéral de la Statist. VI, 312 p., 1 térk.

Kanada, 1965—1966. A jelenlegi helyzet és a legújabb fejlődés hivatalos szemléje.

12197

Comparisons of labour productivity in the United Kingdom and the Netherlands, 1958. Hilversum. 1966. De Haan. 100 p.

Az Egyesült Királyság és Hollandia munkatermelékenységének összehasonlítása, 1968.

I 37 H 93/18

Das-Gupta, A. K.: Planning and economic growth. London. 1965. Allen—Unwin. 185 p.

Tervezés és gazdasági növekedés.

11866

Dvacet let rozvoje Ceskoslovenské Socialistické Republiky. Red. B. Sucharda. Praha. 1965. NPL. 295 p.

Csehszlovákia fejlődésének húsz éve.

I 2 C 133

ECONOMIC planning. Ed. by L. J. Zimmerman. London—The Hague—Paris. 1963. Mouton. 144 p.

Gazdasági tervezés.

13417

Ékonomicseszkoje polozsenie kapitaliszticeszkij i razvivajusciszsja sztran. Obzor za 1965 g. I nacsalo 1965 g. Moszkva. 1965. Izd. Pravda. 158 p.

A tőkés- és a fejlődő országok gazdasági helyzete.

11706

El-Imam, M. M.: Economic models: analytical models and the decision-making problem. Cairo. 1965. Inst. of Nat. Plan. 42 p.

Gazdasági modellek: analitikus modellek és a döntési probléma.

12966

Elisworth, P. T.: The international economy. New York—London. 1964. MacMillan—Collier—MacMillan. VIII, 550 p.

Nemzetközi gazdaság.

11293

Flow of funds, annual 1953—1964. Washington. 1965. Board of Governors of the Federal Reserve System, Div. of Research and Stat. 30 lev.

Tőkeáramlás, 1953—1964.

I 72 H 242/1953—1964

Frisch, R.: Economic planning and the role of econometrics. Oslo. 1964. ny. n. 7 p.

Gazdasági tervezés és az ökonometria szerepe.

12946

International Monetary Fund. Annual report on exchange restrictions. 1965. Washington. 1965. I.M.F. X, 594 p.

Nemzetközi Valuta Alap. Évi jelentés a valutáris korlátozásokról.

470.175

Kaldor, N.: Essays on economic policy. Vol. 1—2. London. 1964. Duckworth. 2 db.

Tanulmányok a gazdasági politikáról.

13057—8

Kornai J.: A gazdasági szerkezet matematikai tervezése. Közrem. Lipták T., Wellisch P. Bp. 1965. Közgazd. és Jogi Kiadó. 401 p., illusztr.

365670

Mezsdunarodnij ezsegodnik. Politika i ekonomika Vüp. 1965. g. Red. V. Ja. Aboltin. Moszkva. 1965. Politizdat. 383 p.

Nemzetközi évkönyv.

13439

Narodnoe hozjajsztvo szocialiszticeszkij sztran v 1964 godu. Izd. Insztitut Ékonomiki Mirovoj Szocialiszticeszkij Szsizstemü AN SzSzsZR. Moszkva. 1965. Izd. „Sztatisztika”. 255 p.

A szocialista országok népgazdasága, 1964.

I 42 D 38/1964

The New York Times world economic review and forecast: 1965. Ed. by L. Kanner. New York. 1965. Grosset-Dunlap. 256 p.

A New York Times világgazdasági áttekintése és előrejelzése: 1965.

11814

Österreichs Volkseinkommen im Jahre 1964 Hrsg. vom Österreichischen Statistischen Zentralamt. Wien. 1966. Ueberreuter. 27 p.

Ausztria nemzeti jövedelme, 1964.

I 2 H 151/1964

Readings in economics. Ed. by P. A. Samuelson, J. R. Coleman etc. 4th ed. New York etc. 1964. McGraw-Hill. X, 475 p.

Közgazdasági tanulmányok.

11813

Schmidt, K. D. — Schwarz, U. — Thiebach, G.: Die Umverteilung des Volkseinkommens in der Bundesrepublik Deutschland 1955 und 1960. Tübingen. 1965. Mohr. X, 216 p.

A nemzeti jövedelem eloszlása a Német Szövetségi Köztársaságban, 1955 és 1960.

13432

Le Vietnam d'aujourd'hui. Hanoi. 1965. Ed. en Langues Étrangères. 182 p., 16 t., 1 térk.

Vietnam ma.

12944

DEMOGRÁFIA

Backer, J. E.: Ekteskap, fødsler og vandringer in Norge 1856 — 1960. — Marriages, births and migrations in Norway 1856 — 1960. Oslo. 1965. Statist. Sentralbyrå. 221 p.

(Samfunnsøkonomiske studier 13.)

Házasságok, születések és vándorlások Norvégiában, 1856 — 1960.

11892

Ergebnisse der Häuser- und Wohnungszählung vom 21. März 1961. Textband. Bearb. u. hrsg. vom Österreichischen Statistischen Zentralamt. Wien. 1965. Österr. Statist. Zentralamt. 46 p.

Az 1961. március 21-i osztrák ház- és lakásszámlálás eredményei.

I 2 B 171/A

Fertilitetsforskelle i Danmark. København. 1965. Andelsbogtryk. 41 p.

Termékenységi előjelzés Dániában.

12951

Folk och bostadsräkningen den 1 november 1960. Redogörelse för folk- och bostadsräkningens uppläggning och utförande — Stockholm 1965. Stat. Centralbyran. IX, 150 p.

Az 1960. évi svéd nép- és lakásszámlálás.

I 41 C 205/1960

Human aging. A biological and behavioral study. Ed. by J. E. Birren, R. N. Butler etc. Washington. 1963. U.S. Govt. Print. Off. XI, 329 p.

Az emberi öregedés. Biológiai és magatartási vizsgálat.

12093

Laskelmia väestönkehityksestä Suomen kunnissa vuosina 1960 — 1990. — Framräkningar rörande befolkningsutvecklingen i Finlands kommuner åren 1960 — 1990. — Helsinki. 1964. Valtionneuvoston kirja 18, 126 p.

A népesség alakulására vonatkozó számítások Finnország községeiben, 1960 — 1990.

I 43 H 144/1960 — 1990

Matthiessen, P. C.: Infant mortality in Denmark 1931 — 1960. Copenhagen. 1965. Andelsbogtryk. 100 p.

Csecsemőhalandóság Dániában, 1931 — 1960.

12950

La mobilité géographique et professionnelle de la main-d'oeuvre rurale. Paris. 1965. OCDE. 97 p.

A vidéki munkaerő földrajzi és szakmai mobilitása.

12246

National programmes of analysis of population census data as an aid to planning and policymaking. New York. 1964. U.N. IV, 67 p.

A népszámlálási adatok elemzésének országos programjai mint a tervezés és a gyakorlati politika segítsége.

2853

Processes of aging. Social and psychological perspectives. Vol. 1 — 2. Ed. by R. H. Williams, C. Tibbitts, W. Donahue. New York. 1963. Atherton Press. 2 db.

Az öregedés folyamata. Társadalmi és pszichológiai perspektívák.

11862 — 63.

The Registrar General's annual estimates of the population of England and Wales and of local authority areas. 1965. London. 1965. H.M.S.O. 15 p.

Az Anyakönyvi Hivatal évi becslése Anglia és Wales, valamint a helyi önkormányzati területek népességére, 1965.

I 36 C 92/1965

Report on the housing survey of 1963. Vol. 1. All Japan. Vol. 2. Four major metropolitan areas. Tokyo. 1965. Bureau of Statistics. 2 db.

Jelentés a japán lakásfelvételekről, 1963.

I 51 C 30/196.

Resumen de estadísticas de población. Cuba. No. 1. Ed.: Junta Central de Planificación, Dirección General de Estadística. La Habana 1965. JUCEPLAN. 31 p.

Kuba népességstatisztikájának összefoglalása.

I 75 B 13/1

Sveton, J. — Vávra, Z.: Reprodukcia obyvateľstva Československu po druhej svetovej vojne. Bratislava. 1965. SAV. 288 p.

A népesség reprodukciója Csehszlovákiában a második világháború után.

11815

A STATISZTIKA EGYÉB TERÜLETEI

Agricultural statistics 1964. Ed. by the United States Department of Agriculture. Washington. 1964. Govt. Print. Off. VIII, 632 p.

Az Egyesült Államok mezőgazdasági statisztikája 1964.

I 72 C 208/1964

Belkereskedelem, 1966. I. félév. Kiad. a Központi Statisztikai Hivatal. Bp. 1966. Stat. Kiad. 169 p.

(Statisztikai időszaki közlemények 92. 1966/13.)

I 1 C 113/92

Bryce, M. D.: Policies and methods for industrial development. New York. etc. 1965. McGraw-Hill. X, 309 p.

Az ipari növekedés irányelvei és módszerei.

11905

Ceska, J.: Statistika technické a technicko-ekonomické úrovně průmyslu. Praha. 1963. SEVT. 182 p.

Az ipar műszaki és gazdasági-műszaki színvonalának statisztikája.

7597

Chief Inspector of Factories. Annual report of H.M. 1964. London. 1965. H.M.S.O. 101 p.

Az angliai Gyárak Főfelügyelőjének évi jelentése, 1964.

I 36 C 117/1964

The Coal situation in Europe in 1964/1965 and its prospects. New York. 1966. U.N. Economic Commission for Europe. III, 74 p.

Az európai szénhelyzet 1964 — 1965-ben és kilátásai.

I 31 B 111/1964/65

Comercio exterior de Cuba. Importacion en 1963. La Habana. 1964. Junta Central de Planificación — Dirección General de Estadística. XX, 364 p., 4 t.

Kuba külkereskedelme. Behozatal, 1963.

I 75 C 2/1963

- Comptes nationaux 1953–1962.** Bruxelles. 1963. Inst. Nat. de Stat. 143 p.
Belgium nemzetgazdasági elszámolása, 1953–1962.
I 38 H 132/4
- Consumer price (cost-of-living) indexes of the American nations 1955–March 1965.** Ed. by the Pan American Union, Department of Statistics. Washington. 1965. Org. of Amer. States. VII, 25 p.
Az amerikai nemzetek fogyasztói ár- (létfenntartási költség) indexe, 1955–1965 március.
I 72 B 246
- Dizsur, M. M. – Kruglova, R. A.:** *Ékonomika promüslennosztí SzSzsR. Bibliograficeszkij szpravocsnik za 1964 god.* Moszkva. 1965. Soks. 517 p.
A Szovjetunió ipargazdasága.
12945
- L'économie mondiale de la viande.** Rome. 1965. FAO. VIII, 161 p.
Hús világgazdaság.
I 32 B 158/40
- The employment of women with family responsibilities.** Geneva. 1965. ILO. 55 p.
Gyermekes nők foglalkoztatottsága.
13478
- The employment of young persons in underground work in mines of all kinds.** Geneva. 1965. ILO. 57 p.
Fiatalkorúak foglalkoztatása földalatti munkán különböző bányákban.
13477
- Engrais, rapport annuel sur la production, la consommation et le commerce dans le monde, 1963.** Ed. par la Division de la Statistique. Roma. 1964. FAO. VIII, 195 p.
Jelentés a világ műtrágyatermeléséről, -fogyasztásáról és -kereskedelméről, 1963.
I 32 B 198/1963
- Enquête sur les budgets des ménages 1961/1–3.** Bruxelles. 1963–1965. Inst. Nat. de Stat. 3 db.
Háztartásstatisztikai felvétel Belgiumban, 1961.
I 38 B 132/5.
- Estadística de transporte. Vol. 1. Transporte aéreo 1964. Vol. 2. Transportes terrestres 1963.** Ed. Instituto Nacional de Estadística. Madrid. 1965. Inst. Nac. de Estadist. 2 db.
Spanyolország szállítási statisztikája, 1963, 1964.
I 34 B 43
- Études de cas sur l'évolution technique. Tableaux analytiques indiquant les problèmes économiques et sociaux examinés dans cent soixante études de cas.** Genève. 1965. BIT. III, 89 p.
Esettanulmány a műszaki fejlődésről.
13520–2
- The European steel market in 1964.** Ed. by the Economic Commission for Europe. New York. 1966. U.N. V, 126 p.
Az európai acélpia, 1964.
I 31 B 98/1964
- Exoterikon emporion tés Hellados kata choras 1963.** Athéna. 1965. Ethn. Typ. XVI, 279 p.
Görögország külkereskedelme országok szerint, 1963.
I 49 H 72/1963
- Ghosh, A.:** *Efficiency in location and interregional flows. The Indian cement industry during the five year plans 1950–1959.* Assist. by R. Dher. Amsterdam. 1965. North-Holland Publ. Co. 8, 102 p.
Az ipartelepítés hatékonysága és a területközi áramlások. Az indiai cementipar az 1950–1959-es ötéves terv idején.
11278
- Gradevinarstvo 1963. – Construction 1963.** Beograd. 1964. Savezni Zavod za Statistiku. 62 p., I mell.: 26 p.
Jugoszlávia építőipara, 1963.
I 46 B 25/328
- Grain trade of Canada 1963–1964.** Ed. by the Dominion Bureau of Statistics – Board of Grain Commissioners for Canada. Ottawa. 1965. Print. Duhamel. 126 p.
Kanada gabonakereskedelme, 1963–1964.
I 71 H 63/1963 64
- L'industrie du ciment 1964. Statistiques 1964. Tendence 1965. – The cement industry. Statistics 1964. Trend 1965.** Paris. 1965. OCDE. 36 p.
A cementipar, 1964.
I 33 C 106/1964
- International travel statistics 1963.** Ed. by the International Union of Official Travel Organisations. Geneva. 1965. IUOTO. 160 p.
Nemzetközi utazási statisztika, 1963.
I 31 H 148
- Az ipar állóeszközei és kapcsolatuk a termeléssel (1955–1965).** Kiad. a Központi Statisztikai Hivatal. Bp. 1966. Stat. Kiad. 69 p.
(Statisztikai időszaki közlemények 94. 1966/15.)
I 1 C 113/94
- Jørgensen, E.:** *Income-expenditure relations of Danish wage and salary earners.* København. 1965. Aarhus Stiftsbogtryk. VIII, 243 p.
A dán munkabérből és fizetésből élők jövedelmi kiadási kapcsolatai.
12947
- Képzettség és kereset. (Mérnökök és technikusok, egyéb felső- és középfokú végzettségű szakemberek kereseti arányai. (Kiad. a Központi Statisztikai Hivatal.) Bp. 1966. Stat. Kiad. 168 p.**
(Statisztikai időszaki közlemények 93. 1966/14.)
I 1 C 113/93
- Die Kostenstruktur in der Wirtschaft. I. Industrie und Energiewirtschaft 1962.** Hrsg.: Statistisches Bundesamt, Wiesbaden. Stuttgart–Mainz. 1965. Kohlhammer. 182 p.
A Német Szövetségi Köztársaság iparának költségstruktúrája. I. Ipar és energiagazdaság, 1962.
I 4 B 110/I
- Közlekedési balesetek. 1966. 1. negyedév.** Bp. 1966. Házi soks. 44 p.
(Központi Statisztikai Hivatal, Adatgyűjtemény.)
I 1 B 592/66.I.
- Land- und forstwirtschaftliche Betriebszählung vom 1. Juni 1960. Gesamtergebnisse für Österreich. Teil B.: Forstwirtschaft. Zentralamt. Wien. 1965. Österr. Stat. Zentralamt. 161 p., I mell.: 12 p.**
Ausztria mező- és erdőgazdasági üzemösszeírása, 1960. június 1.
I 2 B 168/1960
- Livestock and animal products statistics 1964. – Ed. by the Dominion Bureau of Statistics. Ottawa. 1965. Duhamel. 78, 6 p.**
Állatállomány és állattermék-statisztika, Kanada 1964.
I 71 B 65/1964
- Lopürev, N. K.:** *Razvitie teorii proizvoditel'nosztí truda.* Moszkva. 1965. Izd. Múszl'. 191 p.
A munkatermelékenység elméletének fejlődése.
11916
- Löner 1963. Del 1. Industrijänstemän, handelsanställda m. fl. – Wages 1963. P. 1.** Stockholm. 1965. Statist. Centralbyran. XIV, 82 p.
Munkabérek Svédországban, 1963.
I 41 C 129/1963/1

Medusobni odnosi privrednih delatnosti Jugoszlavije u 1962. godini. — Interindustry relations of the Yugoslav economy in 1962. Beograd. 1966. Sav. Zav. za Statist. 60 p., 46 t.

Agazatközi kapcsolatok a jugoszláv gazdaságban, 1962.

12912

Mezőgazdasági adatok 1966. II. Kiad. a Központi Statisztikai Hivatal. Bp. 1966. Stat. Kiad. 174 p.
(Statisztikai időszaki közlemények 91. 1966/12.)
I 1 C 113/91

Miller, H. P.: Trends in the income of families and persons in the United States: 1947 to 1960. Washington. 1963. Gov. Print. 349 p.

Családok és egyének jövedelmének trendjei az Egyesült Államokban, 1947–1960.

I 72 C 374/8

A műszaki fejlődés gazdasági és társadalmi hatása. Összeáll.: *Ádám Gy. Ford. Felix P. Bev. Hegedüs A.* Bp. 1965. Közgazd. és Jogi Kiadó. 298 p.
263.397

Národné hospodárstvo, základné fondy, investície, technický rozvoj, efektívnosť. Red. H. Kocuch. Bratislava. 1965. SPN. 369 p., 1 t. mell.

Népgazdaság, állóalapotok, beruházások, műszaki fejlődés, hatékonyság.

12957

Oldak, P. G.: Vzaimosvjaz' proizvodstva potreblenija. Kriterii i ocenki. Moszkva 1966. Izd. Ékon. 157 p.

A termelés és fogyasztás kölcsönös kapcsolata.

13152

Prix des produits agricoles et des engrais en Europe en 1963/1964. Établi par la Division de l'agriculture de la Commission économique pour l'Europe. Genève. 1965. N.U. Comm. Écon. pour l'Europe. V, 86, 57 p.

A mezőgazdasági termékek és a műtrágya ára Európában, 1963/1964.

I 31 B 126

Production functions in manufacturing industry. — Price and income elasticities from time series. Zeist. 1962. De Haan. 53 p.

Termelési függvények a gyáriparban.

I 37 B 93/13

Rautatietilasto. Vuodelta 1963. Vuosijulkaisu 81. — Järnvägsstatistik. För år 1963. Arspublikation 81. Helsinki. 1965. Valtioneuvoston kirjap. 184 p.

Finncsözög vasútstatisztikája, 1963.

I 43 B 114/1963

Recens men^t de l'industrie 1963. Résultats pour 1962. Serie Structures. Vol. 1. Entreprises employant moins de 10 salariés. Résultats par région. Éd. par l'Institut National de la Statistique et des Études Économiques. Paris. 1965. Impr. Nat. XXIII, 566 p.

Franciaország ipari összeírása, 1963.

I 33 B 189

Report on output, expenses and income of agriculture in European countries, Vol. 1. Prep. by the Economic Commission for Europe. Geneva. 1965. U.N. VII, 203 p.

Jelentés az európai országok mezőgazdaságának termeléséről, kiadásairól és jövedelméről.

I 31 B 144

Rosenkranz, O.: Optimale Betriebsgrösse und Industriemässige Produktion in der Landwirtschaft. Berlin. 1965. Akad. Verl. 24 p.

Optimális üzemenyagyság és iparszerű termelés a mezőgazdaságban.

11910

Schweizerische Forststatistik 1963. Lief. 15. H. 4. — Statistique forestière suisse 1963. Bearb. von der Eidg. Inspektion für Forstwesen, Jagd und Fischerei und dem Eidg. Statistischen Amt. Bern. 1965. Eidgen. Stat. Amt. 52 p.

Svájci erdőgazdasági statisztika, 1963.

I 31 B 48/382

Schweizerische Verkehrsstatistik 1963. — Statistique Suisse des transports 1963. Hrsg. vom Eidgenössischen Amt für Verkehr. Bern. 1964. Eidg. Amt für Verkehr. XI, 176 p.

Svájci közlekedésszatisztikája, 1963.

I 31 B 102/1963

Statistical handbook 1964. Vol. 1. A–K. Vol. 2. L–Z. Ed. by the British Iron and Steel Federation. London. 1965. Steel House. 2 db.

Nemzetközi vas- és acélpári statisztikai évkönyv.

I 36 B 74/1964/1–2

Statistika spoljne trgovine SFR Jugoslavije za 1964. godinu. — Statistics of foreign trade of the SFR Yugoslavia. 1964. Izd.: Savezni Zavod za Statistiku. Beograd. 1965. Sav. Zav. za Stat. 367 p.

Jugoszlávia külkereskedelmi statisztikája.

I 46 B 3/1965

Statistique réduite des services postaux 1963. Trafic — Résultat financier. Berne. 1965. Bureau international de l'Union postale universelle. 40 p.

Nemzetközi postastatisztika, 1963.

I 31 B 45/1963

Statistiques du bois 1964. Tendances 1965. — Timber statistics. Trend 1965. Paris. 1965. OCDE. 71 p.

Faipári statisztika. 1965. évi trendek.

I 33 H 128/1965

Timber market review. Annual review (sawn softwood, hardwoods, pulpwood, pitrops and panel products) to October 1965. Geneva. 1965. U.N. Economic Commission for Europe. II, 75, 15 p.

Nemzetközi fapiaci szemle.

I 31 B 89/18/4

Trade of Canada 1959–1960. Vol. 1. Summary and analytical tables. — Commerce du Canada 1959–1960. Vol. 1. Tableaux sommaires et analytiques. Ed. by the Dominion Bureau of Statistics. Ottawa. 1965. Duhamel. 329 p.

Kanada külkereskedelme, 1959–1960. 1. köt. Összefoglalás és elemző táblák.

I 71 H 1/1959–60/1

Trends in wheat consumption. London. 1964 IWC. VIII, 53, 77 p.

A búzafogyasztás trendjei.

I 39 H 130

Werner, H.: Kennziffern der pflanzlichen Produktion führender Erzeugerländer. 1. F. Berlin. 1964. Akad. Verl. X, 163 p.

Főbb termelő országok növénytermelésének mutatói.

10997

The world rice economy in figures 1909–1963. — Rome. 1965. FAO. XIV, 134 p.

A világ rizsgazdasága számokban, 1909–1963.

I 32 B 201/3

Zafir M. – Sárdi E.: A zöldség és gyümölcsfogyasztás alakulása. Bp. 1965. Belker. Kut. Int. házi ny. soksz. IV, 174 p.

(Szövetkezeti Üzemszervezési és Kereskedelemgazdasági Iroda kiadványa.)

365086

Zagorodneva, A. M. – Remizov, K. Sz.: Balanszövűj metod planirovanija rabocsej szilü. Moszkva. 1965. Izd. Ékon. 110 p.

A munkaerő-tervezés mérlegmódszere.

13142

KÜLFÖLDI FOLYÓIRATSZEMLE

ВЕСТНИК**СТАТИСТИКИ**A Szovjetunió Minisztertanácsa mellett működő
Központi Statisztikai Hivatal folyóirata

1966. ÉVI 9. SZÁM

Partigul, Sz.: A fogyasztási statisztika néhány kérdése.*Guzsvin, T.:* Az önálló elszámolás a mezőgazdaságban és a statisztika.*Garmas, V. — Jakubovics, G.:* A tervezett kapacitások bevezetésének statisztikai vizsgálata a vegyiparban.*Kavalecz, W.:* A statisztika fő fejlődési irányai Lengyelországban.*Moszkvin, T.:* A lakosság reáljövedelme kiszámításának módszerei.*Hmelev, N.:* A kiegészítő termelés számbavétele a kolhozokban.*Goncsarov, N.:* A statisztikusok segítése a mezőgazdasági számvitel megjavításához.*Pecsenjuk, B.:* A cukorrépa-begyűjtés számvitelének, a cukorrépa-beszolgáltatókkal és a gépkocsiszállítási szervezetekkel kapcsolatos elszámolások gépesítése.

A termelés alapigényességi együtthatói a szovjet népgazdaságban.

1966. ÉVI 10. SZÁM

Lucenko, A.: Az állattenyésztés az új ötéves terv küszöbén.*Csernina, T.:* A készletek és költségeik számviteli és beszámolási mutatószám-rendszerének tökéletesítése.*Il'enkova, Sz.:* A könnyűipari gépi berendezések extenzív kihasználásának reprezentatív vizsgálata.*Uszatov, I. — Bogatürev, P.:* A gazdasági számvitel egyes kérdései az új körülmények között.*Ljutikov, I.:* Az 1969. évi össz-szövetségi népszámlálás végrehajtásának módja.*Gubarev, Sz.:* A tervező-kutató munkák új mutatószámai.*Volodin, L. — Szergeev, M.:* Az OSZFSZK állami statisztikai felügyelőségein dolgozók közgazdasági oktatásával kapcsolatos tapasztalatok.*Csernjavszkij, V.:* A fő figyelmet a vállalati beszámolási adatok megbízhatóságának ellenőrzésére kell fordítani.*Belanov, A.:* A kolhoz- és szovhoz-főkönyvek képzettségének emelése.*Ter-Izraél'jan, T.:* Megjegyzések a Leningrád területi gépi adatfeldolgozó állomásokhoz.*Vladükin, G.:* A kódrendszer a statisztikai beszámoló gépi feldolgozásánál.*Kuklin, V.:* Ki kell küszöbölni az elsődleges számvitel megszervezése terén fennálló hiányosságokat.*Neszterov, L.:* V. M. Kudrov: Az USA nemzeti jövedelmének statisztikája (c. könyv ismertetése).*Szavickaja, M.:* Az „Interorgtechnika 66” nemzetközi kiállítás.*Jablocsnik, A.:* Egyetemi tudományos konferencia a statisztikai tankönyvkiadás tárgyában.**WIADOMOŚCI
STATYSTYCZNE**

A Lengyel Statisztikai Főhivatal folyóirata

1966. ÉVI 8. SZÁM

Kawalec, W.: A Statisztikai Hivatal időszerű munkái.*Róg, St.:* Az ipari összeírással kapcsolatos néhány probléma.*Peuker, Z.:* A Központi Statisztikai Hivatal személyzeti állományával kapcsolatos vizsgálódások.*Krzeczkowska, E.:* A Központi Statisztikai Hivatal Közgazdasági Kutató Központjának tevékenysége.*Grzymek, B.:* A külföldi devizák néhány problémája az ágazati kapcsolatok mérlege alapján.*Rymkiewicz, M.:* Foglalkoztatottság az államosított gazdaságban, 1965.*Zebrowski, K.:* Variancia-elemzés mint a fogyasztási vizsgálatok módszere.*Goettel, D.:* Nemzetközi statisztika az európai országok évkönyveiben.

1966. ÉVI 9. SZÁM

Iszkowski, J.: A Rendszeres Termékjegyzék munkálatainak új szakasza előtt.*Smolinski, Zb.:* A népesség reprodukciójának kilátásai Lengyelországban.*Antonik, K.:* Az építőipari termelés alakulása és aránya az 1962. évi ágazati kapcsolati mérleg alapján.*Ryszka, J.:* A fűtőenergia-gazdaság komplex elemzésének megfelelő módszere.*Mierzejewski, S.:* Változások a föld kihasználásában és a vetésterület struktúrája, 1960—1965.*Kordos, J.:* A Matematikai Bizottság első munkái.*Gronkiewicz, H.:* A regressziós elemzés alkalmazása a sertésfelvásárlás prognózisára.*Wachnacher, W.:* Külkereskedelmi statisztikai adatok feldolgozása elektronikus számítógépeken.*Rymkiewicz, M.:* Munkaerőmérlegek — új jelentős feladat a területi statisztikai szervek munkájában.*Szczytowska, D.:* A mezőgazdasági statisztika fontosabb munkái 1966-ban.*Brzezinski, R.:* Foglalkoztatottság a társadalmasított gazdaságban.*Jedrejek, M.:* Az állami mezőgazdasági birtokok eladása.*Michnowska, K.:* A paraszti népesség által vásárolt és eladott termékek árrelációi.

1966. ÉVI 10. SZÁM

Turos, W.: A falusi népesség és néhány város és település vizsgálata nem, életkor és a megélhetés forrásai szerint.*Bogacka, H.:* Válások, 1949—1964.*Kordos, J.:* A dohányzás gyakoriságának statisztikai elemzése Lengyelországban.*Zeglicki, J.:* Statisztikai adatok a „hitleri” megszállási időszakból.*Pieslak, J.:* Megfontolások a „szolgáltatások”, „piaci szolgáltatások” és a „piacon kívüli szolgáltatások” fogalmáról.

Wróblewski, L.: Mezőgazdasági összeírás, 1966. június.

Szczytowska-Serafinowicz, D.: A dolgozók újításai, 1962–1965.

Zebrowski, K.: A variancia-elemzés módszerének felhasználása a fogyasztási vizsgálatokban.

Kordos, J.: A Matematikai Bizottság munkája.

Jacek, J.: A mezőgazdasági körök pénzügyi eredményei.

Wolenski, W.: A Központi Statisztikai Hivatal munkájának visszhangja a sajtóban.

Mierzejewski, S.: A statisztikai adatok gondos felhasználása.

Usatow [Uszatov], I.: Az új feladatok és a számvitel.

Wagner, H.: Energiafelhasználás és -szükséglet a Német Demokratikus Köztársaságban.

Matterne, K.: Javaslat az egységes adatgyűjtésre a karbantartás területén.

Bohne, J.: Komplex munkaterület az anyag-gazdálkodás területén elősegíti az ésszerű bizonylatátfutást.

Bauer, H.: A számvitel és statisztika egységes rendszere a VVB Energieversorgung területén.

Auernhammer, H.: Standard bizonylat és Iyukkártya-kiértékelés.

statistika

ekonomicko-statistický časopis

A Csehszlovák Szocialista Köztársaság
Központi Állami Ellenőrzési
és Statisztikai Hivatalának folyóirata

1966. ÉVI 9. SZÁM

Kocman, M.: Tájékoztatás a termelési kapcsolatok felhasználásáról a vezetésben.

Balcar, J.: Az ágazati kapcsolatok gépipari mérlege.

Kaspar, J. — Matejka, M.: A különböző árrendszerek befolyása a termelési indexek területi összehasonlításánál.

Zahorik, J.: A helyi építkezések összehasonlító elemzésénél nyert tapasztalatok.

Volf, J. — Janderová, M.: Az irányítási és vezetési apparátus fejlődésével kapcsolatos néhány probléma a népgazdaságban.

1966. ÉVI 10. SZÁM

Hanek, K.: A népesség statisztikai mérlegének fő feladatai és szerepe az irányítás új feltételei között.

Andrie, A. — Pojer, M.: Lakások, lakásvi-szonyok és házépítkezések Csehszlovákia nagyobb városaiban.

Jilek, J.: Hogyan végezhető az ágazati kapcsolati mérleg elemzése?

Friedlaender, J.: Az új intézet (UVKES) programja a statisztikai ismeretek továbbfejlesztése terén.

statistische praxis

A Német Demokratikus Köztársaság
Állami Központi Statisztikai Hivatalának
folyóirata

1966. ÉVI 9. SZÁM

Donda, A.: Az információs tevékenység ész-szerűsítésének problémái.

Goll, G.: Háztartási könyv és költség-számítás.

Forbrig, G.: A munkatermelékenység, az önköltség és az eredmények alakulása közötti összefüggés statisztikai vizsgálata.

Lungwitz, K.: A szocialista országok felkés-zülése a következő népszámlálásra.

1966. ÉVI 10. SZÁM

Ludwig, M.: Tudományos vezetés az építő-iparban ésszerűsítés útján és az építési statisztika magasabb színvonala.

Ziemer, W.: A társadalmi össztermék ágazati kapcsolati mérlegének sémája.

Lange, H. — Ramdohr, F.: Ágazatok feletti ágazati kapcsolati részmerleg felállításának módszertani kérdései.

Borgwardt, U. — Schröder, H.: Az ágazati kapcsolati részmerlegek továbbfejlesztése a fémfeldolgozó ipar fő termékei újratermelési folyamatainak irányítása részére.

Krüger, M.: A munkaerő kiszámítása az egységes számviteli és statisztikai rendszerben.

Junghähnle, G.: Az egységes számviteli és statisztikai rendszer bevezetésének előkészítése a belkereskedelemben.

Schade, W. — Seifert, K.-D.: Az esetinfor-mációs rendszert a helyi tanácsoknál is fel kell használni.

Gebauer, K. - H.: Miért szükséges a számviteli és statisztikai munkaterület új rendezése?

Thoms, B.: A hektárhozam és a szántóterület terjedelme és struktúrája változásainak hatása a teljes hozamra.

Brosch, O.: A különböző kapacitású munka-eszközök felújításának stratégiája.

Heintze, A.: A lineáris szóródási mérték mint az építőipari termelés negyedéves optimális felosztása meghatározásának módszere.

Schmigalla, H.: Az építőipari tervmaradásokat és tervteljesítéseket nem szabad klegyen-líteni.

Bunk, W.: Az építőipari árutermelés kimuta-tása.

Koinzack, E.: A készáru raktári bevételezésének és kiadásának egységes gyűjtése és fel-dolgozása.

Bormann, G. — Rosner, H.: Az egységes statisztikai és számviteli rendszer bevezetésének problémái az üzemekben.

STATISTIČKA REVIIJA

A Jugoszláv Statisztikai Társaság folyóirata

1965. ÉVI 4. SZÁM

Grdic, G.: A parasztháztartások költségvetése és változásai Jugoszláviában.

Martić, L.: A Pareto-eloszlás néhány általánosításának koncentrációs görbéje és koeffi-ciensei.

Pop-Antoska, H.: Az Európai Statisztikusok Konferenciája Nép- és Lakásszámlálási Munkacsoportjának hatodik ülészaka.

ПЛАНОВО СТОПАНСТВО И СТАТИСТИКА

A Bolgár Állami Tervbizottság
és a Központi Statisztikai Hivatal folyóirata

1966. ÉVI 7. SZÁM

Cenov, C. — Kosztov, K. — Dancsev, Sz.: Az ipari objektumok műszaki-gazdasági értékelésének kérdései.

Szavov, M. — Velickov, N.: A termelés szakosítása és az árak a szocialista országok közötti kereskedelemben.

Radulov, L.: Gazdasági egyesülések és az értéktörvény a szocializmusban.

Dimitrov, N.: Az új köszénmedence kitermelésének hatékonysága és a villamosenergia-termeléshez szükséges köszénimport.

Petrov, E.: Az építőipari beruházások hatékonysága a termelészövetkezeti állattenyésztés területén.

Bogdanov, B.: A baromfitenyésztés jövedelmezőségének emelése a termelészövetkezetekben.

Totev, A. Ju.: A népesség szociál-biológiai reprodukciós mérlegének statisztikai jellemzői.

Tomov, M.: A kiskereskedelmi forgalom fejlődési tendenciái városban és falun.

revista de statistică

A Román Szocialista Köztársaság
Minisztertanácsa mellett működő Központi
Statisztikai Hivatal folyóirata

1966. ÉVI 9. SZÁM

Pacurar, I.: A főbb gazdasági ágak munkaerőmérése. A fiatalok mérlege. A szakmunkások mérlege.

Onica, P.: A művelés alatt álló földterület a mezőgazdasági statisztikában.

Vasilescu, M. — Suta, T.: Az eredmények pontossága a háztartásstatisztikai mintavételi felvételekben.

Jianu, E.: A beruházások és az állóalapok kihasználásának gazdasági hatékonysága az állami gazdaságokban.

Ghetau, V.: A potenciális demográfia szempontjai.

Urseanu, V.: A tervteljesítés értékben kifejezett mutatószámok elemzésének matematikai modellje.

Lazar, S.: Komplex folyamatok optimalizálása a kritikus út elemzése útján.

Pintilie, C. — Angheliescu, V. — Kivu, I.: A munkaerő- és munkabérstatisztika mutatóinak korrelációja az építési-szerelési munkában.

Stefanescu, I. — Baranovsky, N.: Gorj-terület idős népessége és tényleges alkalmazásuk.

STUDIA DEMOGRAFICZNE

A Lengyel Tudományos Akadémia
Demográfiai Bizottságának folyóirata

1966. ÉVI 9. SZÁM

Walentej, D.: A fejlődő országok népesedési problémái és fejlődésük „demográfiai” trendjének bírálata.

Vielrose, E.: A született gyermekszám növekedésének valószínűsége.

Kurzynowski, A.: A házasságon belüli születések a dolgozó nők körében.

Valkovics, E.: Az átlagember életrajzának főbb gazdasági aspektusai.

Frenkel, I.: Elvándorlás a lengyel mezőgazdaságból 1950 és 1960 között és a mezőgazdasági népesség demográfiai összetétele.

Dzieno, K.: A demográfiai előrejelzések jelentősége a gazdasági tervezésben.

Mahl, J.: Alsó-Szilézia demográfiai kilátásai.

Piasecki, E.: A válások számának emelkedése és a házasságok időtartama.

Bronztejn, S.: Konferencia Alsó-Szilézia népesedési problémáiról. Wroclaw, 1963. május 20—21.

Józefowicz, A.: Demográfiai symposion Liblicében, 1965. május 24—28.

DEMOGRAFIE

revue pro výzkum populačního vývoje

A Csehszlovák Szocialista Köztársaság
Központi Állami Ellenőrzési
és Statisztikai Hivatalának folyóirata

1966. ÉVI 3. SZÁM

Kučera, M.: A csehszlovák népesség előrebecslése 1985-ig.

Jureček, Z.: Differenciális termékenység az 1961. évi népszámlálás alapján.

Podlesny, J.: A visszaeső bűnözők, 1964.

Glaserová, J. — Houška, V.: A mezőgazdasági munkaerő.

Manek, A.: Felvétel az egészségügyi körzetek helyzetéről.

Ruzicka, L.: Regionális eltérések az öngyilkosok számában Csehszlovákiában.

Koubek, J.: Abortuszok az 1960—1965. években.

STANOVNIŠTVO

A Jugoszláv Társadalomtudományi Intézet
Demográfiai Kutató Központjának folyóirata

1966. JANUÁR—MÁRCIUS

Macura, M.: Gondolatok a demográfia elméletének alapjairól.

Obradović, S.: A gazdasági fejlődés hatása a vándormozgalomra Jugoszláviában.

Pavlik, Z.: A népességfejlődés néhány problémája.

Husein—Dean, H. M.: Az Egyesült Arab Köztársaság népesedési helyzete.

Tođorovic, A.: Urbanizáció és fiatalok bünyözés.

Maksimovic, B.: A munkaerő problémái a 2. Népesedési Világkonferencián.

Steinman, Z.: Az oktatás problémái a 2. Népesedési Világkonferencián.

POPULATION

A Francia Demográfiai Intézet folyóirata

1966. ÉVI 4. SZÁM

A francia Demográfiai Intézet (INED) jelentése a születésszabályozásról.

Girard, A.: Az iskolai irányítás és kiválasztás lélektani és társadalmi tényezői.

Jacquard, A.: Két egyed közötti identitás koeficiense számításának logikája.

Fourastié, J.: Felvétel a pedagógusok gyermekeinek iskoláztatásáról.

Sauvy, A.: A születések fellendülése Olaszországban.

Sauvy, A.: Engels levele Kautskyhoz a népesedésről.

A történeti demográfia munkái Angliában.

Sauvy, A.: Születésszabályozás Tunéziában.

1966. ÉVI 5. SZÁM

Ganiage, J.: Tunézia népessége 1860 körül. Becslési kísérlet az adójegyzékek alapján.

Vimont, C. — Dubruella, N.: A foglalkoztatottság előrebecslése Franciaország 5. terve keretében. II. r.: Kísérlet a munkaerő utánpótlási igény kiszámítására a képzettség foka és típusa szerint.

Légaré, J.: Megfontolások a generációs halandósági táblákról. Alkalmazások Angliára és Walesra.

Szabady, E. — Tekse, K. — Pressat, R.: A termékenység. (Az európai szocialista országok népessége 1.)

Blayo, Ch.: A demográfiai fejlődés egyéb vonatkozásai. (Az európai szocialista országok népessége 2.)

Lamy, F.: Külföldiek bevándorlása Franciaországba 1965-ben.

Franciaország aktív kereső népessége szektoronként. 1959—1965.

Nadot, R.: Nemzetiség szerinti gyermekhalandóság Franciaországban, 1956-tól.

Sauvy, A.: Megjegyzések du Turbilly márkival kapcsolatban.

ECONOMICS OF PLANNING

A Nemzetközi Ügyek Norvég Intézetének folyóirata

1966. ÉVI 1. SZÁM

Pryor, F. L. — Staller, G. J.: A bruttó társadalmi termék dollárértéke Kelet-Európában, 1955.

Głowacki, J.: A nemzetközi kereskedelem optimális irányainak problémái tervezésben.

Kondor, Gy.: A cukorrépa-szállítás és feldolgozási folyamata optimumának kidolgozása.

Davies, A. W.: Szovjet tervezési eljárás a gyors iparosításra.

Grote, G.: A külkereskedelem problémái a Német Demokratikus Köztársaságban.

Adler-Karlsson, G.: A félig fejlett szovjet gazdaság — egy külkereskedelmi példa.

Neudecker, H.: A Montias-féle eljárás a szervezetek termelésére, árutermelésére és a végső árkereslet kiegyensúlyozására.

STATISTISK TIDSKRIFT

A Svéd Központi Statisztikai Hivatal folyóirata

1966. ÉVI 4. SZÁM

Campion, H.: Az Egyesült Királyság állami statisztikai szervezete.

Österberg, Ch.: Az egyetemi hallgatók tanulmányi tervei előrejelzési értékének elemzése.

Hofsten, E. v.: Svéd asszonyok születési kohorszainak termékenysége, 1870/71-től.

Törnqvist, L.: Gondolatok a tájékoztatásról általában és a Központi Statisztikai Hivatalban.

Widén, L.: A regionális népesedési előrejelzések módszertana.

Tryggveson, R.: Európai Statisztikusok Konferenciája: Nép- és lakásszámlálási munkacsoport.

Friberg, N. — Friberg, I.: A történeti demográfia fejlődésben.

Mathiesen, L.: Fűrészmalom ipari összeírás.

Schweizerische Zeitschrift für Volkswirtschaft und Statistik

A Svájci Statisztikai és Közgazdasági Társaság folyóirata

1966. ÉVI 3—4. SZÁM

Demográfiai és gazdasági előrejelzések. A Schweizerische Gesellschaft für Statistik und Volkswirtschaft évi ülésén tartott előadások (Baden, 1966. május 20—21.):

Jouvenel, B. de: A társadalomgazdaság jövő stratégiája.

Hülsem, E.: A foglalkoztatottak számának előrejelzése Svájcban.

Senglet, J.-J.: A foglalkoztatottak számának alakulása Svájcban és a gazdasági növekedés.

Guth, H. — Furler, M.: Népesség és gazdasági struktúra mint a területi előrejelzések tárgya.

Aregger, H.: A tervező követelményei a területi népességi előrejelzéssel szemben.

Messmer, O.: Zárójelentés a foglalkoztatottak számának előrejelzéséről Svájcban.

Kneschaurek, F.: Fogyasztási előrejelzések Svájcban: problémák, módszerek, konkrét alkalmazási lehetőségek és első eredmények.

Angehrn, O.: Az élelmiszer-fogyasztás előrejelzésének módszerei.

Schmidt, E.: Az eladási előrejelzés problémái a fogyasztási cikkeket gyártó iparban.

Giovannini, J.-F.: Előrejelzési modell képzése egy tartós fogyasztási cikk (az óra) piacának mérésére.

Läuchli, P.: Mi a szimuláció?

Fritsch, B.: Szimuláció mint a makroökonómiai előrejelzések módszere.

Preisig, H. R.: Mit vár az ipar az előrejelzéstől?

Grassmann, W.: Előrejelzési tanulmányok a svájci légi közlekedési társaságnál.

Künzi, H. P.: Zárszó a szimulációról mint az előrejelzés segédeszközéről.

A Schweizerische Gesellschaft für Statistik und Volkswirtschaft taggyűlésének (Baden, 1966. május 20.) tárgysorozata.

Journal of the

AMERICAN STATISTICAL ASSOCIATION

Az Amerikai Statisztikai Társaság
folyóirata

1966. ÁPRILIS—JÚNIUS

Keyfitz, N.: Empirikus adatokra épülő élet-tartam tábla.

Throp, E. O. — Walden, W. E.: A „Nevada Baccarat” nevű kártyajáték kedvező mellék tétje.

Maisel, H.: 2 k -1 összehasonlítás közül a legjobb k .

Fisher, F. M.: Különböző k -ad osztályú becslések specifikációs hibájának relatív érzékenysége.

Cox, C. Ph. — Roseberry, Th. D.: Nagy mintás szekvenciális próba, két összetett hipotézis megkülönböztetésére segéd információk felhasználásával.

Asatoshi Maeshiro: A k -ad osztályú becslések között fennálló egyszerű matematikai összefüggés.

Stuart, W. J.: Adatfelvételek feldolgozása számítógépekkel.

Connor, W. S.: Egy elempár kiválasztásának valószínűségét megadó pontos formula különböző valószínűséggel és visszatevés nélküli mintavétel esetén.

Des Ray: Visszatevés nélküli egyszerű mintavételi eljárással kapcsolatos észrevételek.

Koopmans, L. H.: Kvázi-lineáris maradéktagú sztochasztikus folyamatok amplitúdó spektrumának becslése.

Fleiss, J. L.: Többváltozós megfigyelések pontosságának becslése.

Chow, G. C.: A többszörös korrelációs együtthatóra és a legkisebb négyzetek módszerével nyert paraméter vektor becslésére vonatkozó tétel többszörös lineáris regressziós modell esetén.

Schatzoff, M.: Lineáris hipotézisek ellenőrzésére szolgáló próbák összehasonlítása érzékenységük alapján.

Knight, W. R.: A Kendall-féle τ mutató meghatározására vonatkozó számítási módszer nem csoportosított adatok esetén.

Rosenthal, I.: Az asszociációs mérőszám becslésének eloszlása.

Press, S. J.: A Behrens—Fisher-féle problémára javasolt két próba konfidencia intervallumon alapuló összehasonlítása.

Zacks, S.: Két normális eloszlás közös átlagának torzítatlan becslése ezen eloszlásokból vett egyenlő és kis elemszámú minta alapján.

Tate, R. F.: Regressziós modellek normális feltételes eloszlással.

Ury, H. K.: Segédváltozó felhasználásával kapcsolatos észrevételek.

Woodruff, R. S.: A regressziós módszer felhasználása a havonkénti kiskereskedelmi forgalom országos becslésének területi bontására.

Singh, H. R.: Az eladó és a vevő kockázatának meghatározása aszimmetrikus próba és specifikációs határok esetén.

Tarter, M. E.: Csonkított logisztikus eloszlásból vett rendezett minta momentumainak és vegyes momentumainak pontos kiszámítása.

STATISTICA

edita sotto gli auspici delle Università di Bologna Padova e Palermo

A bolognai, páduai és palermói egyetem
folyóirata

1966. JÚLIUS—SZEPTEMBER

Fortunati, P.: Megjegyzések az átlagértékekről.

Montanari, A.: A születésszabályozás tárgyköréből.

Parmeggiani, P.: A születési halandóság biometriai és egészségügyi statisztikai aspektusai: a testi fejlődés, az újszülött életbenmaradása és az anya egészségi állapotának összefüggései.

De Simoni, S.: Két parciális átlag jellemzőinek korlátai a koncentrációs görbével.

Di Comite, L.: Az olasz nők törvényes termékenysége az 1871—1910-es időszakban.

Scala, Cl.: A valószínűségi minőségi függvények szintetikus konvergenciájának meghatározása.

Lombardo, E.: A fogamzásgátló eszközök olaszországi alkalmazásának statisztikai vizsgálatára vonatkozó első kísérlet.

Ariotti, R. — Tassinari, Fr.: Megállapítások az olasz mezőgazdaság nettó termelésének becsléséről.

Pezzoli, E.: A Cobb—Douglas-függvény statisztikai becslése.

Gili, A.: A többváltozós eloszlás mérésének vektorális ábrázolása.

JOURNAL OF THE ROYAL STATISTICAL SOCIETY

Az Angol Királyi Statisztikai Társaság
folyóirata (A széria)

1966. ÉVI 3. SZÁM

Chatfield, C. — Ehrenberg, S. C. — Goodhardt, G. J.: A stationér magatartás egyszerűsített modelljének fejlődése.

Zelen, M.: Exponenciális modellek alkalmazása a rákkutatás problémáinál.

Moore, P. G.: Az operációkutatás áttekintése.

Peacock, A. — Lavers, R.: Az oktatás társadalmi mérlege.

Linley, D. V.: Jelentés a statisztika egyetemi oktatóiról és hallgatóiról.

ALLGEMEINES
STATISTISCHES
ARCHIV

A Német Statisztikai Társaság folyóirata
(Német Szövetségi Köztársaság)

1966. ÉVI 3. SZÁM

Mertz, G. P.: Üzemi raktár értékének becslése mintavételi alapon.

Hampe, A. — Seybert, B. — Schulz, U.: Statisztikai beszámoló a végző főiskolásokról és a tanulmányi időről.

Jacobs, M.: A hangversenyek statisztikájának alapproblémája.

Schmidt, P.: A hivatalos statisztika munkájából.

Fürst, G.: Beszámoló a Schweizerische Gesellschaft für Statistik und Volkswirtschaft 1966. évi közgyűléséről.

Hatvan év a tudomány szolgálatában. (Winkler, W. beszéde a bécsi egyetemen történt díszdoktorrá avatása alkalmából.)

WIRTSCHAFT
UND
STATISTIK

A Német Szövetségi Köztársaság
Statisztikai Hivatalának folyóirata

1966. ÉVI 9. SZÁM

Hamer, G. — Engelmann, M.: A társadalmi termék 1966. első felében, és az 1965. évi nemzetgazdasági elszámolások.

Hamer, G. — Richter, H.-W.: Alkalmazásból származó jövedelem és vállalkozói tevékenységből és vagyomból származó jövedelem gazdasági ágazatok szerint.

Guckes, S. — Seidelbach, F.: Az építési árindex újraszámítása 1962. évi alapon.

A egyes házasságok struktúrája és elterjedése.

Az áttelepültek származási területe.

A részvénytársaságok osztalékai, 1963, 1964 és 1965.

A kézműipari üzemek kapcsolata más tevékenységekkel és gazdasági súlypontjuk.

Az egyéni biztosítások tőkeállománya, 1964—1965.

Fiatalkorúak pártfogása, 1965.

Allami és községi pénzügyek, 1965.

A munkaadók ráfordításai a személyzeti és személyzeti mellékköltségekre, 1964.

STATISTISCHE
NACHRICHTEN

Az Osztrák Központi Statisztikai Hivatal
folyóirata

1966. ÉVI 8. SZÁM

Gazdasági gyorsjelentés.

Gyári új tehergépkocsik kibocsátása 1966. első felében.

Kollektív szerződés szerinti órabérek, 1964 és 1965.

Külkereskedelem júniusban és 1966 első felében.

1966. ÉVI 9 SZÁM

Gazdasági gyorsjelentés

Nagykereskedelmi árindex. 1966. augusztus.

A nem mezőgazdasági üzemek összeírásának előzetes eredményei, 1964.

Vagyonadó-statisztika, 1962.

Vadászat, 1965.

Földhasználati felvétel, 1965

Sertésszámlálás, 1966. június 3. és szeptember 3.

1966. ÉVI 10. SZÁM

Gazdasági gyorsjelentés.

Természetes népmozgalom, 1966. szeptember.

Bjelentett fertőző betegségek, 1966. szeptember.

Mezőgazdasági gépek és felszerelések számlálása, 1966. június 3.

Index: 25.755

STATISZTIKAI SZEMLE

Megjelenik havonta egyszer

Felelős szerkesztő: Dr. Kenessey Zoltán

Szerkesztőség: Budapest II., Keleti Károly utca 5—7. Telefon: 155—208

Kiadóhivatal: Budapest II., Keleti Károly utca 18/b. Telefon: 358—530 (305. mellék)

Kiadja: a Statisztikai Kiadó Vállalat

Kiadásért felel a Statisztikai Kiadó Vállalat igazgatója

Előfizethető: a Posta Központi Hírlapirodánál (Budapest V., József nádor tér 1.) és bármely postahivatalnál

Előfizetési díj: félévre 54,— Ft, egy évre 108,— Ft

Csekk számszáma: egyéni 61.272, közületi 61.066 (vagy átutalás az MNB 8. sz. folyószámlájára)

A folyóirat régebbi példányai kaphatók:

a Posta Központi Hírlapiroda Újságboltjában (Budapest V., József Attila utca 3.)

Terjeszti: a Posta Központi Hírlapiroda

66.4238. Allami Nyomda, Budapest